

Leo Trotskij

Den förrådda revolutionen

Vad är och vart går Sovjetunionen?

Översättning (från engelska): Martin Petersson (reviderad av Martin Fahlgren)

Första upplagan 1969 (René Coeckelberghs Partisanförlag AB)

Publicerat med tillstånd av *Bokförlaget Röda Rummet*

Trotskij skrev *Den förrådda revolutionen* under sin vistelse i Norge (1936).

Denna nätupplaga har språkligt reviderats något (bl a rättat stavning av ryska namn) och när så har varit möjligt har svenska källor till citat använts, i Lenins fall i första hand senaste upplagan av *Valda verk i 10 band*.

Martin F.

Innehåll

Inledning.....	1
Vad har utträttats.....	3
1. De främsta tecknen på industriell tillväxt.....	3
2. Jämförande värdering av dessa resultat	4
3. Befolkningens produktion per capita.....	7
Ekonomisk tillväxt och ledningens sicksackkurs	9
1. "Krigskommunism", "den nya ekonomiska politiken" (NEP) och kursen mot kulaken....	9
2. En skarp omsvängning: "Femårsplan på fyra år" och "fullständig kollektivisering"	15
Socialismen och staten	20
1. Övergångsperiodens regim	20
2. Program och verklighet	22
3. Arbetarstatens dubbla karaktär	23
4. "Allmän nöd" och gendarmen	25
5. "Socialismens fullständiga triumf och förstärkandet av diktaturen"	27
Kampen för produktivitet	29
1. Pengar och plan	29
2. "Socialistisk" inflation.....	31
3. Rubelns rehabilitering	33
4. Stachanovrörelsen.....	35
Den sovjetiska termidoren	38
1. Varför Stalin triumferade.....	38
2. Bolsjevikpartiets degeneration	41
3. Termidorens sociala rötter	46
Orättvisor och sociala motsättningar ökar	50

1. Nöd, lyx och spekulatión	50
2. Differentieringar inom proletariatet	53
3. Sociala motsättningar inom kollektivjordbruket	56
4. Det härskande skiktets sociala fysionomi	59
Familj, ungdom och kultur	62
1. Termidoren i familjen	62
2. Kampen mot ungdomen	68
3. Nationalitet och kultur	73
Utrikespolitiken och armén	80
1. Från "världsrevolution" till "status quo"	80
2. Nationernas förbund och Komintern	83
3. Röda armén och dess doktriner	88
4. Avskaffandet av milisen och återinförandet av officersgrader	93
5. Sovjetunionen i ett krig	97
Vad är Sovjetunionen?	101
1. Sociala förhållanden i Sovjetunionen	101
2. Statskapitalism?	105
3. Är byråkratin en härskande klass?	107
4. Frågan om Sovjetunionens karaktär, som ännu inte är avgjord av historien	108
Sovjetunionen i den nya konstitutionens spegel	110
1. Arbete "efter förmåga" och personlig egendom	110
2. Sovjeterna och demokratin	112
3. Demokrati och partiet	114
Vart går Sovjetunionen?	117
1. Bonapartism som krisregim	117
2. Byråkratins uppgörelse med "klassfienden"	120
3. Det oundvikliga i en ny revolution	122
Appendix: "Socialism, i ett land"	125
1. Sovjetunionens "vänner"	130
Biografiska data.	133

Inledning

Avsikten med föreliggande verk. Den borgerliga världen försökte först låtsas som om den inte märkte sovjetregimens ekonomiska framgångar – d.v.s. det experimentella beviset för socialistiska metoders genomförbarhet och möjligheter. Kapitalets lärda ekonomer försöker fortfarande ofta iaktta en djupt fundersam tystnad inför det exempellösa utvecklingstempot inom den ryska industrin, eller också begränsar de sig till anmärkningar om en extrem ”utsugning av bönderna”. De missar ett utmärkt tillfälle att förklara varför utsugningen av bönderna i t.ex. Kina, eller Japan, eller Indien aldrig ledde till ett industrialiseringstempo, som ens kommer i närheten av Sovjetunionens.

Fakta kommer emellertid fram till slut. Alla civiliserade länders bokstånd är numera packade med böcker om Sovjetunionen. Detta är inte märkvärdigt; liknande underverk är sällsynta. Den litteratur, som dikterats av blint reaktionärt hat, avtar snabbt. En avsevärd del av de senaste verken om Sovjetunionen håller en positiv, om inte t.o.m. hänryckt, ton. Som ett tecken på förbättrat internationellt rykte för denna uppkomlingsstat kan överflödet av pro-sovjetisk litteratur endast välkomnas. Dessutom är det ojämförligt bättre att idealisera Sovjetunionen än det fascistiska Italien. Däremot kommer läsaren att inom denna litteratur förgäves söka finna en vetenskaplig värdering av vad som faktiskt händer i Oktoberrevolutionens land.

Dessa ”Sovjetunionens vänner” skriverier faller inom tre huvudsakliga kategorier: Den överväldigande mängden artiklar och böcker utgörs av diletterisk journalistik, av reportage med större eller mindre lutning åt ”vänster”. Därefter kommer den mer pretentiösa produktionen med tonvikt på humanitär, lyrisk och pacifistisk ”kommunism”. Den tredje kategorin gäller ekonomiska schematiseringar i den gammaltyska *Katheder-Sozialismus*-andan. Louis Fischer och Duranty är tillräckligt välkända representanter för den första sorten. Framtidne Barbusse och Romain Rolland representerar de ”humanitära” vännerna. Det är ingen tillfällighet att den förre skrev om Kristi levnad och den senare en biografi över Ghandi innan de gick över till Stalin. Slutligen har den konservativa och pedantiska socialismen funnit de mest auktoritativa företrädarna i det outtröttliga Fabian-paret, Beatrice och Sidney Webb.

Det som förenar dessa tre kategorier, skillnaderna till trots, är underdanigheten inför *fait accompli* och fallenhet åt sövande generaliseringar. Att revoltera mot den egna kapitalismen var dessa författare helt främmande. Därför är de desto mer beredda att ta ställning för en utländsk revolution, som redan ebbat tillbaka i sina fåror. Före Oktoberrevolutionen och under ett antal år därefter fanns det ingen av dessa människor eller deras andliga förfäder som ägnade en tanke åt hur socialismen skulle införas i världen. Detta underlättar det för dem att se det vi har i Sovjetunionen som socialism. Det ger dem inte bara bilden av progressiva män i takt med sin epok, utan även en viss moralisk stabilitet. Samtidigt tar de ställning för absolut ingenting. Denna sorts kontemplativa, optimistiska och allt annat än destruktiva litteratur, som ser alla otrevligheter som en del av det förgångna, har en mycket lugnande effekt på läsarens nerver och finner därför en given marknad. Sålunda växer det stilla fram en internationell skola, som skulle kunna kallas *Bolsjevism för den kultiverade borgerligheten*, eller mer exakt, *Socialism för radikala turister*.

Vi skall inte ge oss in på polemik mot denna skolas produktion, eftersom den inte erbjuder någon allvarlig grund till polemik. De slutar ställa frågor där frågorna egentligen tar vid på allvar. Syftet med denna undersökning är att korrekt uppskatta vad som är, för att bättre förstå vad som skall komma. Vi skall endast ta upp det förflutna där det kan hjälpa oss att se in i framtiden. Vår bok skall bli kritisk. Vem som än hyllar *fait accompli* är oförmögen att förbereda framtiden.

Den ekonomiska och kulturella utvecklingsprocessen i Sovjetunionen har redan passerat genom åtskilliga stadier, men har på intet sätt nått någon inre jämvikt. Om ni kommer ihåg att socialismens uppgift är att skapa ett klasslöst samhälle baserat på solidaritet och det harmoniska tillfredsställandet av alla behov, så finns det, i denna fundamentala betydelse, ännu ingen antydning till socialism i Sovjetunionen. Förvisso är motsättningarna inom sovjet-samhället radikalt annorlunda från motsättningarna inom kapitalismen. Men de är icke desto mindre ytterst spända. De kommer till uttryck i frånvaron av materiell och kulturell jämlikhet, regeringens undertryckande åtgärder, politiska grupperingar och strider mellan fraktioner. Polisiärt förtryck tystar ned och förvränger politiska stridigheter, men eliminerar dem inte. De tankar som förbjudits utövar inflytande på regeringens politik i varje avseende, antingen den blir gynnad eller hindrad. Under dessa omständigheter kan en analys av Sovjetunionens utveckling inte ett ögonblick gå förbi de idéer och paroller under vilka en kvävd men passionerad politisk strid förs i hela landet. Historien smälter här direkt samman med levande politik.

Den säkra och förståndiga ”vänster”-brackan älskar att tala om för oss att om man skall kritisera Sovjetunionen måste man vara ytterligt försiktig så att man inte skadar den socialistiska uppbyggnadsprocessen. Vi för vår del är långt ifrån att betrakta Sovjetstatens struktur som särskilt skakad. Sovjetunionens fiender är mycket bättre informerade på den punkten än dess verkliga vänner, arbetarna i alla länder. I de imperialistiska regeringarnas generalstaber bokför man Sovjetunionens plus- och minuskonto och inte enbart på basis av offentliga rapporter. Fienden kan olyckligtvis dra fördel av de svaga sidorna i arbetarnas stat, men aldrig av en kritik av de tendenser som de själva anser vara dess positiva drag. Den fientlighet till kritik som råder bland majoriteten av de officiella ”vännerna” döljer i själva verket inte någon fruktan för bräcklighet hos Sovjetunionen, utan fastmer skröpligheten i deras egen sympati för denna stat. Vi skall lugnt ignorera all fruktan och alla varningar av detta slag. Det är fakta och inte illusioner som avgör. Vi ämnar visa fram ansiktet och inte masken.

4 augusti, 1936.

PS. Denna bok fullbordades och sändes till förlaget innan rättegången i Moskva mot den ”terroristiska” konspirationen blev känd. Därför kunde naturligtvis inte förfarandet vid rättegången tas upp i belysning på dessa sidor. Desto mer väsentlig är bokens antydning om dels den historiska logiken bakom ”terrorist”rättegången, dels långtgående avslöjande av det faktum att mysteriet med rättegången är en avsiktlig mystifikation.

September 1936.

KAPITEL I

Vad har uträttats

1. De främsta tecknen på industriell tillväxt

Med hänsyn till den ryska bourgeoisins obetydlighet kunde de demokratiska uppgifterna i det eftersatta Ryssland – som likvideringen av monarkin och det halvfeodala bondeslaveriet – endast genomföras av ett proletariats diktatur. Proletariatet, som emellertid hade gripit makten och var i ledningen före bondemassorna, kunde inte stanna vid fullgörandet av dessa demokratiska uppgifter. Den borgerliga revolutionen var direkt bunden vid de första stadierna i en socialistisk revolution. Detta faktum var inte slumpartat. De senaste decenniernas historia visar mycket tydligt att i fall av nedgång för kapitalismen, så är underutvecklade länder oförmögna att uppnå den nivå som äldre kapitalistcentra har nått. Sedan de själva hamnat i en återvändsgränd blockerar nu de högt civiliserade länderna vägen för de som är stadda i utveckling. Ryssland tog vägen till den proletära revolutionen, inte för att landets ekonomi var den först mogna för en socialistisk förändring, utan därför att utvecklingen inte kunde föras vidare med kapitalism som grundval. Socialisering av produktionsmedlen hade blivit ett nödvändigt villkor för att landet skulle föras ut ur barbari. Det är *lagen om kombinerad utveckling* för eftersatta länder. Det forna tsardömet, ”den svagaste länken i kapitalisternas kedja” (Lenin), gav sig in på den socialistiska revolutionen, men fortfarande nitton år därefter konfronteras landet med problemet att ”nä ifatt och distansera” – följaktligen först och främst *nå ifatt* – Europa och Amerika. Sovjet måste alltså lösa de tekniska och produktivitmässiga problem, som för länge sedan löstes genom kapitalism av de utvecklade länderna.

Kunde det vara annorlunda? Störtandet av den gamla härskarklassen utförde inte utan blottade endast totalt uppgiften: att resa Ryssland från barbari till kultur. Genom att koncentrera produktionen i statens händer gjorde revolutionen det samtidigt möjligt att tillämpa nya och ojämförligt mycket effektivare metoder inom industrin. Endast tack vare planerade direktiv var det möjligt att på så kort tid återställa det som förstörts av imperialist- och inbördeskrigen, att skapa gigantiska nya företag, att införa nya slag av produktion och att etablera nya industribranscher.

Den internationella revolutionen, vars snabba bistånd bolsjevikpartiets ledare hade räknat med, fick en påtagligt trög utveckling, vilket skapade enorma svårigheter för Sovjetunionen, som därigenom också avslöjade sin inre styrka och sina resurser. En korrekt uppskattning av de uppnådda resultaten – både storverken och otillräckligheterna – är dock endast möjlig med hjälp av en internationell måttstock. Denna bok kommer att ge en historisk och sociologisk tolkning av processen och inga anhopningar av statistiska illustrationer. I den fortsatta diskussionens intresse är det icke desto mindre nödvändigt att ta vissa viktiga matematiska data som utgångspunkt.

Industrialiseringens stora omfattning i Sovjetunionen framstår som obestridlig i följande bruttoindex, och detta mot bakgrund av stagnation och nedgång i nästan hela den kapitalistiska världen. Tack vare febrila krigsförberedelser har industriproduktionen i Tyskland nu återvänt till 1929 års nivå. Produktionen i Storbritannien har med protektionismen som förkläre ökat med tre eller fyra procent under sex år. Förenta Staternas industriproduktion har gått ned med ungefär 25 procent; i Frankrike med mer än 30 procent. Första platsen bland kapitalistländerna innehas av Japan, som beväpnar sig furiöst och plundrar sina grannar. Produktionen har där stigit med nästan 40 procent! Men även detta exceptionella index bleknar inför den dynamiska utvecklingen i Sovjetunionen, vars industriproduktion under samma period har ökat 3 ½ gånger eller med 250 procent. Den tunga industrin har under det

senaste decenniet (1925 till 1935) ökat produktionen mer än tiofalt. Under den första femårsplanens första år (1928 till 1929) steg kapitalinvesteringarna till 5,4 miljarder rubler; för 1936 förutskickas 32 miljarder.

Med tanke på rubelns instabilitet som måttenhet övergår vi nu från värderingar i pengar till en annan enhet, som inte kan ifrågasättas. I december 1913 producerade Donbäckenet 2 275 000 ton kol; i december 1935 7 125 000 ton. Under de sista tre åren har produktionen av järn fördubblats. Valsverk- och stålproduktionen har ökat nästan $2\frac{1}{2}$ gånger. För olja, kol och järn har siffrorna stigit 3 à $3\frac{1}{2}$ gånger sedan före kriget. När den första elektrifieringsplanen uppgjordes 1920 fanns det kraftstationer i tio distrikt i landet med en total kraftproduktion av 253 000 kilowatt. 1935 hade antalet distriktsstationer redan utökats till nittiofem med en total kraft på 4 345 000 kilowatt. 1925 var Sovjetunionen på elfte plats i fråga om elenergi; 1935 låg endast Tyskland och Förenta Staterna före. Inom kolproduktionen har Sovjetunionen avancerat från tionde till fjärde plats och inom stål från sjätte till tredje plats. Vad gäller traktorer och socker är Sovjet den största producenten i världen.

Jättelika insatser inom industrin, enormt lovande start för jordbruket, en avsevärd tillväxt för de gamla industristäderna samt uppbyggnad av nya, en snabb ökning av antalet arbetare, en höjning av kulturnivån och kulturella behov – sådana är de otvivelaktiga resultaten av oktoberrevolutionen, i vilken den gamla världens profeter försökte se civilisationens grav. Med de borgerliga ekonomerna har vi inte längre någonting att gräla om. Socialismen har demonstrerat sin rätt till seger, inte genom *Das Kapital*, utan på en industriell arena, som omfattar en sjättedel av jordens yta – inte på dialektikens språk utan på stålets, cementets och elektricitetens språk. Även om Sovjetunionen skulle kollapsa på grund av inre svårigheter, yttre motgångar och dess lednings misstag – detta hoppas vi bestämt inte skall hända – skulle följande oförstörbara faktum kvarstå som ett löfte för framtiden: att endast tack vare en proletär revolution har ett underutvecklat land på mindre än tio år åstadkommit framgångar som söker sin like i historien.

Detta avslutar också grälet med reformisterna inom arbetarrörelsen. Kan vi för ett ögonblick jämföra deras musliknande väsen med det titaniska arbete, som utförts av det folk, som väckts till ett nytt liv genom revolution? Om de tyska socialdemokraterna 1918 hade använt den makt, som arbetarna försett dem med, till en socialistisk revolution istället för att rädda kapitalismen, så kan man med tanke på erfarenheten med Ryssland lätt föreställa sig vilken oövervinnlig ekonomisk makt som idag skulle behärskats av ett socialistiskt block i central- och Östeuropa samt en ansenlig del av Asien. Världens folk kommer att få betala med nya krig och revolutioner för reformismens historiska brott.

2. Jämförande värdering av dessa resultat

De dynamiska faktorerna inom den sovjetiska industrin är enastående, men fortfarande långt ifrån avgörande. Sovjetunionen håller på att lyfta sig från en fruktansvärt låg nivå, medan de kapitalistiska länderna håller på att glida ned från en mycket hög. Styrkeförhållandet mellan dessa två läger bestäms för närvarande inte av den relativa tillväxttakten, utan av kontrasten i den totala styrkan uttryckt i ackumulering av material, teknik, kultur och framför allt människans arbetsproduktivitet. När vi ser på saken från denna statistiska utgångspunkt, svänger situationen omedelbart till Sovjetunionens extrema nackdel.

Den fråga, som Lenin formulerade – *Vem skall få övertaget?* – är en fråga om styrkeförhållandet mellan Sovjetunionen och det revolutionära proletariatet i världen å den ena sidan och å den andra det internationella kapitalet och de fientliga krafterna inom Sovjet. Sovjetunionens ekonomiska framgångar har möjliggjort inre förstärkning, framåtskridande, upprustning och, i nödvändiga fall, reträtt och väntan – i ett ord, uthållighet. Men i grunden

konfronterar frågan, Vem skall få övertaget, Sovjetunionen på världsplanet – inte bara rent militärt, utan fastmer som en ekonomisk fråga. Militär intervention är en fara. Intervention genom billiga varor i bagaget på kapitalistarméns tåg skulle vara en ojämförligt större fara. Proletariatets seger i ett västland skulle naturligtvis med en gång radikalt förändra styrkeförhållandet. Så länge som Sovjetunionen däremot förblir isolerat och, värre än så, så länge det europeiska proletariatet drabbas av motgångar och fortsätter att falla tillbaka, mäts styrkan i den sovjetiska strukturen i sista hand av produktiviteten i arbetet. Och i en marknads-ekonomi tar detta sig uttryck i produktionskostnader och priser. Skillnaden mellan inhemska priser och priser på världsmarknaden är ett av de främsta medlen att mäta styrkeförhållanden. Sovjetiska statistiker är emellertid förbjudna att ens närma sig denna fråga. Skälet är att, trots stagnation och ruttna förhållanden, ligger kapitalismen fortfarande långt före vad beträffar teknik, organisation och kvalificerad arbetskraft.

Jordbrukets traditionella efterblivenhet i Sovjetunionen är tillräckligt välkänd. Inte inom någon jordbruksgren har man gjort framsteg, som på minsta sätt skulle kunna jämföras med framstegen inom industrin. ”Vi ligger långt efter kapitalistländerna i fråga om rödbetor”, klagar t.ex. Molotov mot slutet av 1935. ”1934 skördade vi på ett hektar 82 skålpund; 1935 bärgade vi i Ukraina med en unik skörd 131 skålpund. I Tjeckoslovakien och Tyskland skördar de 250 skålpund och i Frankrike över 300 per hektar.” Molotovs klagan kunde utvidgas till varje sektor inom jordbruket – den textila lika väl som den vegetabiliska och i synnerhet den animaliska. Korrekt växelbruk, val av utsäde, gödsling, traktorer, skörde-tröskor, renasigt kreatursbestånd – allt detta ger en förberedelse till en sant överväldigande revolution inom socialiserat jordbruk. Men det är just inom detta det mest konservativa av områden som revolutionen kräver tid. Under tiden är problemet, trots kollektiviseringen, fortfarande att nalkas den kapitalistiska västerns högre modeller, trots dess handikapp med ett system med små enheter.

Kampen för att höja produktiviteten inom industrin följer två linjer: upptagandet av en avancerad teknik och bättre användning av arbetskraften. Vad som gjorde det möjligt att anlägga jättelika fabriker av modernaste snitt inom rymden av ett fåtal år var å ena sidan existensen av en hög kapitalistisk teknik i väst, å den andra sidan den sovjetiska regimens planekonomi. Inom denna sfär försiggår en assimilering till utländska metoder. Det faktum, att den sovjetiska industrin, liksom utrustandet av Röda Armén, har utvecklats i ett forcerat tempo, medför enorma potentiella fördelar. Industrierna har inte tvingats släpa med sig en föråldrad utrustning som i England och Frankrike. Armén har inte blivit dömd att dra på en gammalmodig utrustning. Men samma feberaktiga tillväxt har också haft sina negativa sidor. Det finns ingen överensstämmelse mellan de olika elementen inom industrin; människorna ligger efter tekniken; ledningen är inte vuxen sina uppgifter. Sammantaget uttrycker sig detta i extremt höga produktionskostnader och dålig varukvalitet.

”Våra anläggningar”, skriver chefen för oljeindustrin, ”har samma utrustning som de amerikanska. Men organisationen vid borrhningarna är trög; männen är inte tillräckligt utbildade och rutinerade.” Det stora antalet sammanbrott förklarar han som ett resultat av ”vårdslöshet, oskicklighet och bristande teknisk kontroll”. Molotov klagar: ”Vi är synnerligen efter när det gäller organisation inom byggnadsindustrin ... Den fortsätter för det mesta i gamla spår och till detta kommer ett vederstyggligt användande av redskap och mekanismer.” Dylika bekännelser finns spridda över den sovjetiska pressen. Den nya tekniken är fortfarande långt ifrån att ge de resultat som producerats i dess kapitalistiska fäderneländer.

Den totala framgången för den tunga industrin är en mycket stor erövring. Endast på den grunden är det möjligt att bygga. Testen för den moderna industrin är emellertid produktionen av känsliga mekanismer, som kräver både teknisk och allmän kultur. I detta avseende är Sovjetunionens efterblivenhet fortfarande stor.

Tveklöst har både den kvantitativt och kvalitativt viktigaste framgången uppnåtts inom krigsindustrin. Armén och flottan är de mest inflytelserika beställarna och de kräsaste kunderna. I en rad offentliga tal klagar icke desto mindre cheferna inom krigsdepartementet, bland dem Vorosjilov, oupphörligt: ”Vi är inte alltid fullt tillfreds med kvaliteten på de produkter, som ni ger oss för Röda Arméns räkning.” Det är inte svårt att förnimma de bekymmer, som dessa försiktiga ord döljer.

Traktorn är sovjetindustrins stolthet. Koefficienten för traktorindustrin i en officiell rapport, ”måste vara av god kvalitet och är det olyckligtvis inte”. Och återigen: ”Maskinerna hos oss är dyra”. Som vanligt avstår talaren från att uppge exakta komparativa data i förhållande till världsproduktionen.

Traktorn är Sovjetindustrins stolthet. Koefficienten för traktorns effektiva användande är däremot mycket låg. Under det sista industriåret måste man underställa 81 procent av traktorerna stora reparationer. Ett betydande antal av dessa kom för övrigt i olag igen under plöjningstidens höjdpunkt. Enligt vissa beräkningar kommer maskin- och traktorparken att täcka kostnaderna endast om skörden ger 20 à 22 skålpund säd per hektar. Eftersom den genomsnittliga skörden för närvarande är mindre än hälften därav, tvingas staten att lägga ut miljarder för att täcka underskottet.

Tillståndet är ännu värre när det gäller biltransporter. I Amerika färdas en lastbil sextio- till åttio-, t.o.m. hundratusen kilometer på ett år; i Sovjetunionen bara tjugotusen – d.v.s. en tredjedel eller en fjärdedel så mycket. Av hundra maskiner fungerar bara femtiofem; resten är under reparation eller i väntan därpå. Reparationskostnaderna är dubbelt så höga som tillverkningskostnaderna för alla nya maskiner. Det är inte underligt att statens revisionsbyrå rapporterar: ”Biltransporter är ingenting annat än en tung börda på produktionskostnaderna.”

Ökningen av järnvägarnas fraktkapacitet åtföljs, enligt presidenten för Folkkommisariatens råd, ”av otaliga fel och sammanbrott”. Den fundamentala orsaken är den samma: lågt kvalificerad arbetskraft, som ärvts från det förflutna. Kampen att hålla spårväxlarna i gott skick håller på sitt sätt på att bli en heroisk bragd, vilket framgår av de rapporter som de belönade kvinnorna¹ vid växlarna avger åt maktens höga cirklar i Kreml. Trots de senaste årens framsteg ligger vattentransporten långt efter järnvägarna. Periodvis fylls tidningarna av uttalanden om ”den marina transportens ruskiga verksamhet”, ”ytterligt låg kvalitet på båt-reparationerna”, etc.

Inom den lätta industrin är villkoren ännu mindre gynnsamma än inom den tunga. En unik lag för den sovjetiska industrin kan formuleras så här: varor blir som en allmän regel sämre ju närmare de står masskonsumenten. Om textilindustrin säger Pravda att ”där finns en skamligt hög procent bristfälliga varor, usel selektion och dominans av låga kvaliteter”. Med jämna mellanrum framkommer det klagomål i pressen om den dåliga kvaliteten hos artiklar med bred konsumtionsbas: ”klumpiga järnvaror”; ”fula möbler som är dåligt sammansatta och vårdslöst avslutade”; ”man kan inte hitta hyfsade knappar”; ”systemet med sociala matförråd fungerar absolut otillfredsställande”. Och så vidare i all oändlighet.

Att karaktärisera industriella framsteg enbart med kvantitativa index, och lämna de kvalitativa aspekterna därhän, kan jämföras med att beskriva en mans fysik genom att tala om längden och strunta i övriga mått. Om man skall korrekt bedöma den sovjetiska industrins dynamik är det dessutom nödvändigt att jämte kvalitetsjusteringar tänka på att snabb frammarsch inom vissa grenar åtföljt av efterblivenhet inom andra. Etableringen av jättelika bilfabriker betalas genom knappheten och det dåliga underhållet av landsvägar. ”Våra vägars förfall är anmärkningsvärt. På vår viktigaste landsväg – Moskva till Jaroslavl – kan bilarna endast köra i tio

¹ Kvinnorna skötte i stor utsträckning mekaniska och andra arbeten inom järnvägen.

kilometer i timmen.” (*Izvestija*) Ordföranden i den statliga planeringskommissionen försäkrar att landet fortfarande uppehåller ”traditionerna från gamla tiders väglöshet”.

För städernas ekonomi gäller samma förhållanden. Nya industristäder växer upp på kort tid; samtidigt befinner sig dussintals gamla städer i nedgång. Republikernas huvudstäder och industricentra växer och smyckar ut sig själva; dyra teatrar och klubbar dyker upp i skilda delar av landet; men den knappa tillgången på bostäder är outhärdlig. Bostadshus förblir vanligtvis vansköta. ”Vi bygger illa och till stora kostnader. Våra hus slits ned och återställs inte. Vi reparerar sällan och dåligt.” (*Izvestija*)

Hela den sovjetiska ekonomin består av sådana disproportjoner. Inom vissa gränser är dessa oundvikliga, eftersom det har varit och är nödvändigt att börja en uppåtgång med de viktigaste grenarna. Hur som helst så minskar efterblivenheten på vissa håll den nyttiga verksamheten på andra håll. Om man utgår från den ideala planeringens direktiv, som skulle garantera inte ett maximalt tempo inom separata grenar utan ett optimalt resultat för hela ekonomin, så skulle tillväxten statistiskt bli lägre under den första perioden men ekonomin som helhet, särskilt konsumenten, skulle vinna på det. På längre sikt skulle även den generella industriella dynamiken vinna därpå.

I den officiella statistiken räknar man in både produktionen och reparationer av bilar i den totala industriproduktionen. Ur ekonomisk effektivitetssynpunkt vore det riktigare att här subtrahera och inte addera reparationer. Denna iakttagelse gäller många andra industri-branscher. Av den orsaken har alla totala uppskattningar i rubel endast ett relativt värde. Man kan inte vara säker på vad en rubel är. Man vet inte alltid säkert vad som gömmer sig bakom den – tillverkningen av en maskin eller dess sammanbrott i förtid. Om de stora industriernas totala produktion, räknat i ”stabila” rubler, har ökat sexfald jämfört med förkrignivån, så har den faktiska produktionen av olja, kol och järn mätt i ton ökat 3 à 3 ½ gånger. Den fundamentala orsaken till denna skillnad i index ligger i det faktum att den sovjetiska industrin har skapat en serie nya branscher, som var okända för tsar-Ryssland, men supplementär orsak står att finna i den tendentiösa manipuleringen av statistiken. Det är välkänt att varje byråkrati har ett organiskt behov av att fiffa upp fakta.

3. Befolkningens produktion per capita

Den genomsnittliga individuella produktiviteten i Sovjetunionen är ännu mycket låg. I det bästa metallgjuteriet är produktionen av järn och stål per individuell arbetare en tredjedel av den *genomsnittliga* siffran i ett amerikanskt gjuteri, vilket tillkännagivits av dess direktör. En jämförelse av genomsnittliga siffror i båda länderna skulle troligtvis ge ett förhållande på ett till fem eller värre. Under sådana omständigheter är det meningslöst att kungöra att masugnar används ”bättre” i Sovjetunionen än i kapitalistländerna. Teknikens funktion är att ekonomisera med mänskligt arbete och ingenting annat. Inom trä- och byggnadsindustrierna är situationen t.o.m. mindre gynnsam än inom metallindustrin. För varje arbetare i stenbrotten går det åt 5000 ton per år i Förenta staterna mot 500 ton i Sovjetunionen – d.v.s. 1/10 så mycket. Sådana drastiska skillnader kan förklaras inte bara genom brist på kvalificerad arbetskraft, utan än mer genom dålig arbetsorganisation. Byråkratin sporrar arbetarna med all sin makt, men är oförmögen att nyttja arbetskraften på riktigt sätt. Jordbruket är det naturligtvis än sämre ställt med än med industrin. Mot den låga arbetsproduktiviteten svarar en låg nationalinkomst och följaktligen en låg levnadsstandard för folkets stora massa.

När man försäkrar att Sovjetunionen år 1936 kommer att inta första platsen i fråga om industriproduktionen i Europa – bara det ett fantastiskt framsteg! – bortser man inte bara från kvalitetsfaktorn och produktionskostnaderna, utan också från befolkningens storlek. Ett lands allmänna utvecklingsnivå och särskilt massornas levnadsstandard kan emellertid bara

definieras, åtminstone grovt räknat, genom att dividera antalet produkter med antalet konsumenter. Låt oss försöka göra bruk av denna enkla matematiska operation.

Järnvägstransporters betydelse för ekonomi, kultur och militära ändamål behöver inte bevisas. Sovjetunionen har 83 000 kilometer järnväg mot 58 000 i Tyskland, 63 000 i Frankrike och 417 000 i Förenta Staterna. Det betyder att för varje 10 000-tal invånare i Tyskland finns det 8,9 kilometer järnväg, i Frankrike 15,2, i Förenta Staterna 33,1 och i Sovjetunionen 5,0. Enligt järnvägsindex fortsätter således Sovjetunionen att inta en av de lägsta placeringarna i den civiliserade världen. Handelsflottan, som har tredubblats under de senaste fem åren, är nu ungefärligen i paritet med Danmarks och Spaniens. Till dessa fakta måste vi lägga den ännu extremt låga andelen belagda landsvägar. I Sovjetunionen tillverkade man 0,6 bilar per 1 000 invånare, i Storbritannien 8 (1934), i Frankrike omkring 4,5 och i Förenta Staterna 23 (mot 36,5 1928). Samtidigt har Sovjetunionen omkring 1 häst på 10 à 11 invånare, vilket, trots de övriga transportmedlens stora brister, inte slår varken Frankrike eller Förenta Staterna, vars hästbestånd dessutom håller avsevärt högre kvalitet.

Vad beträffar den tunga industrin, som varit mest framgångsrik, förblir en jämförelse av index fortfarande ogynnsam. Kolproduktionen var 1935 omkring 0,7 ton per capita i Sovjetunionen; nästan 5 ton i Storbritannien; i det närmaste 3 ton i Förenta Staterna (mot 5,4 ton 1913); omkring 2 ton i Tyskland. Stål: i Sovjetunionen omkring 67 kg per capita, i Förenta Staterna omkring 250 kg, etc. Ungefär samma proportioner gäller för tack- och valsjärn. I Sovjetunionen producerades 1935 153 kilowattimmar elkraft per capita, i Storbritannien (1934) 443, i Frankrike 363, i Tyskland 472.

Inom den lätta industrin är per capita index som regel ännu lägre. Av yllefabrikat framställdes 1935 mindre än en halv meter per capita eller 8 till 10 gånger mindre än i Förenta Staterna eller Storbritannien. Ylletyg är tillgängligt endast för privilegierade sovjetmedborgare. Av tryckta bomullstyger tillverkades ungefär 16 meter per capita och för massorna får detta fortfarande tjäna som vinterbekläd. Skoproduktionen uppgår nu i Sovjetunionen till omkring ett halvt par per capita, i Tyskland till mer än ett par, i Frankrike ett och ett halvt par, och i Förenta Staterna omkring tre par. Och detta om man bortser från kvalitetsindex, vilket ytterligare skulle försämra jämförelsen. Vi kan ta för givet att procenten människor med åtskilliga par skor är betydligt högre i de borgerliga länderna än i Sovjetunionen. Men olyckligtvis ligger också Sovjetunionen ännu bland de främsta när det gäller procentalet för barfotingar.

För livsmedelsproduktionen råder ungefär samma förhållanden, delvis ännu sämre. Trots Rysslands otvivelaktiga frammarsch under de senaste åren är konserver, korv, ost för att inte nämna bakelser och konfektyrer fortfarande helt otillgängliga för den stora massan ryssar. T.o.m. för mejeriprodukter är sakernas tillstånd ogynnsamma. I Frankrike och Förenta Staterna finns det ungefär en ko på fem människor, i Tyskland en ko på sex och i Sovjetunionen en på åtta. Men när det kommer till mjölkkapacitet, måste två sovjetiska kor räknas som en. Endast produktionen av sädbärande gräs, särskilt råg, och även potatis, ger Sovjetunionen, räknat per capita, en klar ledning före majoriteten europeiska länder och Förenta Staterna. Men rågbröd och potatis som dominerande föda för befolkningen – det är den klassiska symbolen för fattigdom.

Papperskonsumtion är en av de avgörande värdemätarna på kultur. Sovjetunionen producerade 1935 mindre än 4 kg per capita, Förenta Staterna över 34 kg (mot 48 kg 1928) och Tyskland 47 kg. Medan Förenta Staterna konsumerar 12 pennor per år och invånare, konsumerar Sovjetunionen bara 4 och dessa 4 är av så dålig kvalitet att de ur nyttyssynpunkt inte överträffar en bra penna, eller högst två. Tidningarna klagar titt och tätt på att bristen på nybörjarböcker, papper och pennor paralyserar skolarbetet. Det är inte underligt att utrotandet

av analfabetismen, som angetts till oktoberrevolutionens tioårsdag, fortfarande är långt ifrån fullgjort.

Problemet kan likaledes belysas om man utgår från mer allmänna beräkningar. Sovjetunionens nationalinkomst per capita är avsevärt lägre än i Väst. Och eftersom kapitalinvesteringar tar omkring 25 till 30 procent därav, – ojämeförlikt mer än någon annanstans – kan den totala konsumtionen för folkets massa knappast bli annat än betydligt lägre än i de avancerade kapitalistländerna.

Naturligtvis har Sovjetunionen inga besuttna klasser, vars överflöd balanseras av folkmassornas underkonsumtion. Emellertid är tyngden i detta argument inte så vägande, som kan tyckas vid första påseendet. Den fundamentala ondskan i det kapitalistiska systemet är inte de förmögnas extravagans, hur vidrigt det än är, utan det faktum att borgarna som garanti för rätten till extravagans uppehåller sitt privata ägande av produktionsmedlen, och dömer på så vis det ekonomiska systemet till anarki och sönderfall. Borgarna har naturligtvis monopol på lyxkonsumtion. Vad gäller de primära behoven däremot utgör de slitande massorna den överväldigande majoriteten konsumenter. Vi skall för övrigt senare se att, trots frånvaron av besuttna klasser i ordets egentliga bemärkelse, rymmer Sovjetunionen mycket privilegierade härskande skikt bland befolkningen, vilka förser sig med lejonparten av konsumtionen. Så om produktionen per capita av primära nödvändighetsvaror är lägre i Sovjetunionen än i de utvecklade kapitalistländerna, betyder det att sovjetmassornas levnadsstandard fortfarande ligger under kapitalisternas nivå.

Det historiska ansvaret för denna situation står naturligtvis att finna i Rysslands svarta och tunga förflutna, arvet av mörker och fattigdom. Det fanns ingen annan väg till utveckling än genom att tillintetgöra kapitalismen. För att övertyga sig om detta behöver man bara ägna ett ögonkast åt de baltiska länderna och Polen, en gång de mest avancerade områdena i tsarens imperium, och nu höjer de sig knappt ur träsket. Sovjetregimens odödliga tjänst ligger i dess intensiva och framgångsrika kamp mot Rysslands tusenåriga efterblivenhet. Men en korrekt värdering av det, som har åstadkommits, är ett första villkor för fortsatta framsteg.

Sovjetregimen går nu igenom ett *förberedande* stadium, som innebär att man importerar, lånar och anpassar sig till västerns tekniska och kulturella erövringar. Komparativa produktions- och konsumtionsdata vittnar om att detta förberedande stadium är långt ifrån avslutat. Även under en osannolik fortsättning av fullständigt stillastående för kapitalismen skulle det ta i anspråk en hel historisk period. Detta är en första ytterligt viktig slutsats, som vi kommer att behöva för vår fortsatta undersökning.

KAPITEL II

Ekonomisk tillväxt och ledningens sicksackkurs

1. "Krigskommunism", "den nya ekonomiska politiken" (NEP) och kursen mot kulaken¹

Sovjetekonomins utvecklingslinje är absolut ingen oavbruten och jämt stigande kurva. Under den nya regimens första arton år kan man klart urskilja flertalet stadier märkta av svåra kriser. En kort sammanfattning av Sovjetunionens ekonomiska historia i samband med regeringens politik är absolut nödvändig både för diagnos och prognos.

De första tre åren efter revolutionen var en period av totalt och brutalt inbördeskrig. Det ekonomiska livet bestämdes helt av frontens behov. Det kulturella livet höll sig dolt i olika

¹ Kulak: Vålbärgad bonde, med anställda arbetare. Ö. *anm*

hörn och karaktäriserades av en rad djärva tankeskapelser, framför allt Lenins personliga tänkande, mot bakgrund av en utomordentlig knapphet av materiella tillgångar. Det var den så kallade "krigskommunismens" period (1918-21), som bildar en heroisk parallell till den "militära socialismen" i de kapitalistiska länderna. Sovjetregeringens ekonomiska problem kom under de åren främst att inriktas på stöd åt krigsindustrin och att utnyttja de knappa resurser, som blivit över från det förgångna, till militära ändamål och att hålla stadsbefolkningen vid liv. Krigskommunismen innebar i grunden en systematisk reglering av konsumtionen i en belägrad fästning.

Det måste dock framhållas att ursprungligen hade man här vidare syften i sikte. Den sovjetiska regeringen hoppades och ansträngde sig att utveckla dessa regleringsmetoder och att direkt överföra dem till ett system med planerad ekonomi både inom distribution och produktion. Med andra ord hoppades man att från "krigskommunism" gradvis kunna nå genuin kommunism, utan att förstöra systemet på vägen. Bolsjevikpartiets program, antaget i mars 1919, sade:

"På distributionens område är det sovjetregeringens nuvarande uppgift att orubbligt fortsätta i en planlagd, organiserad och nationsomfattande skala, vilket skall ersätta distributionen av produkter genom handel."

Verkligheten kom emellertid i ökad konflikt med "krigskommunismens" program. Produktionen minskade oupphörligt, ej endast på grund av krigets destruktivitet, utan även som en följd av förkvävningen av det personliga intresset hos producenterna. Städerna behövde spannmål och råmaterial från landsbygden, men gav ingenting i utbyte utom de brokiga papperslappar, vilka som ett gammalt minne kallades pengar. Och bönderna grävde ned sina lager i marken. Regeringen skickade ut beväpnade arbetsstyrkor att hämta spannmålet. Bönderna skar ned utsädet. Industriproduktionen för 1921, omedelbart efter inbördeskrigets slut, uppgick högst till en femtedel av förkrigsnivån. Stålproduktionen föll från 4,2 ton till 183 000 ton – d.v.s. till 1/23 av vad den hade varit. Hela spannmålsskörden sjönk från 801 miljoner skålpund till 503 miljoner 1922. Det var ett fruktansvärt hungerår. Utrikeshandeln ramlade samtidigt ned från 2,9 miljarder rubler till 30 miljoner. Produktivkrafternas sammanbrott överträffade allt, som historien tidigare hade sett. Nationen, och regeringen med den, befann sig vid avgrundens yttersta rand.

De utopiska hopp som fötts under krigskommunismens epok blev senare föremål för en brutal men i de flesta avseenden rättvis kritik. Det regerande partiets teoretiska misstag förblir oförklarliga, men endast om man utelämnar det faktum att alla kalkyleringar vid den tiden grundades på hoppet om en snabb seger för revolutionen i väster. Man betraktade det som självklart att det segerrika tyska proletariatet skulle förse det sovjetiska Ryssland inte bara med maskiner och manufakturvaror, utan också med tiotusentals högt kvalificerade arbetare, ingenjörer och organisatörer, och detta på kredit mot framtida leveranser av livsmedel och råmaterial. Och det råder ingen tvekan om att skulle den proletära revolutionen ha triumferat i Tyskland – någonting som förhindrades endast och allenast av socialdemokraterna – hade Sovjetunionens och Tysklands ekonomiska utveckling avancerat med så gigantiska steg att Europas och världens öde skulle ha tett sig ojämförligt mer gynnsamt. Däremot kan man med säkerhet säga att även i fall av detta lyckliga tillstånd skulle det ändå ha krävts en avveckling av den statligt dirigerade varudistributionen till förmån för varuutbytets metoder.

Lenin förklarade nödvändigheten av att återupprätta marknaden genom existensen i landet av miljoner isolerade bondeföretag, som var ovana att forma sina ekonomiska relationer med yttervärlden annat än genom handel. Handels-cirkulationen skulle etablera ett "samband", som det kallades, mellan bönderna och de nationaliserade industrierna. Den teoretiska formeln för detta "samband" är mycket enkel: industrin skulle förse landsbygden med nödvändiga varor

till priser, som skulle möjliggöra det för staten att undvika tvångsinsamlingar av böndernas produkter.

NEP:s mest kritiska och brådskande uppgifter kom utan tvekan att bli uppordnandet av de ekonomiska relationerna med landsbygden. Ett kort experiment hade visat att industrin, trots dess socialiserade karaktär, hade behov av betalningsmetoder, som utarbetats av kapitalismen. En planerad ekonomi kan inte enbart vila på intellektuella data. Funktionen hos tillgång och efterfrågan förblir under en lång tid en nödvändig och viktig grundval samt en oumbärlig regulator.

Den marknad, som legaliserats genom NEP, började med hjälp av en organiserad valuta göra verkan. Så tidigt som 1923 fick industrin åter liv tack vare en inledande stimulans från landsbygden. Och dessutom drevs tempot genast högt upp. Det räcker med att peka på att under 1922 och 1923 fördubblades produktionen, och 1926 hade den redan nått förkrigsnivån – med andra ord hade den växt fram femfalt sedan 1921. Samtidigt ökade skördarna, fastän i mycket blygsammare tempo.

Under det kritiska året 1923 började de tidigare omnämnda motsättningarna inom det styrande partiet att på skarpa göra sig gällande beträffande förhållandet mellan industri och jordbruk. I ett land, som fullständigt hade tömt sina lager och reserver, kunde industrin inte utvecklas utom genom lån av spannmål och råmaterial från bönderna. Alltför kraftiga ”tvångslån” av produkter kom emellertid att förstöra stimulansen till arbete. Eftersom bönderna inte trodde på välbefinnande i framtiden svarade de städernas spannmålsexpeditioner med en såddstreck. Å andra sidan hotade stagnation vid alltför liten tillförsel till städerna. Då bönderna inte fick industriprodukter, tog de saken i egna händer och återupplivade gammalt hantverk. Skiljaktheterna inom partiet tog sin början med frågan om hur mycket, som skulle ta från byarna för industrins räkning, för att påskynda perioden av dynamisk jämvikt mellan dem. Dispyten komplicerades omedelbart genom frågan om den sociala strukturen i byarna själva.

Vid en partikongress våren 1923 påvisades divergensen mellan industri- och jordbrukspriser i form av ett ominöst diagram av en representant för ”vänsteroppositionen” – ännu så länge ej känd under det namnet. Detta fenomen kallades då först ”saxen”, en term som därefter nästan blivit internationell. Om industrins vidare eftersläpning fortsätter att vidga denna saxöppning – sade talaren – då är en brytning mellan stad och land oundviklig.

Bönderna gjorde en skarp distinktion mellan den demokratiska och agrara revolutionen, som bolsjevikpartiet hade genomfört, och dess politik för grundläggandet av socialismen. Exproprieringen av godsägarna och jordens förstatligande gav bönderna uppmot en halv miljard guldrubler om året. Priset på statens produkter tvingade däremot bönderna att betala ut en betydligt större summa. Så länge nettoresultatet av de två revolutionerna, den demokratiska och den socialistiska, sammanbundna av den fasta knuten Oktober, inskränkte sig till en förlust för bönderna på hundratals miljoner var en förening av de två klasserna tvivelaktig.

Bondeekonomins sporadiska karaktär, som ärvts från det förgångna, förvärrades genom Oktoberrevolutionens följder. Antalet självständiga jordbruk steg under det följande decenniet från sexton till tjugofem miljoner, vilket naturligtvis stärkte den rena självhushållningens karaktär hos majoriteten jordbruksföretag. Det var en av orsakerna till bristen på jordbruksprodukter.

En liten varuekonomi frambringar oundvikligen exploatörer. I samma grad som byarna återhämtade sig växte differentieringen bland bondemassorna. Denna utveckling gick i gamla upptrampade spår. Kulakernas tillväxt överträffade vida jordbrukets i allmänhet. Regeringens politik under sloganen ”ansiktet mot landsbygden” var i själva verket en ansiktsvändning mot kulaken. Jordbruksskatterna drabbade de fattiga mycket hårdare än de välbärgade, som

dessutom skummade grädden av statens krediter. Överskottet på spannmål låg huvudsakligen i händerna på byns övre skikt och utnyttjades till förslavning av de fattiga samt spekulativ försäljning till städernas borgerliga element. Bucharin, som då var den styrande fraktionens teoretiker, kastade sin berömda slogan ”Berika er” till bönderna. På teorins språk var det avsett att betyda kulakernas gradvisa uppslukande av socialismen. I praktiken innebar det att minoriteten gjorde sig rik på den överväldigande majoritetens bekostnad.

Som fånge under sin egen politik tvingades regeringen att steg för steg ge efter inför kraven från landsbygdens småborgerlighet. 1925 legaliserades för jordbrukets del både hyrd arbetskraft och utarrendering av mark. En polarisering uppstod bland bönderna mellan småkapitalisterna å ena sidan och den hyrda arbetskraften å den andra. Samtidigt trängdes staten ut ur landsbygdsmarknaden, då man saknade industrivaror. Mellan kulaken och den lille byhantverkaren växte mellanhanden upp som ur jorden. Statsföretagen, som sökte råmaterial, tvingades mer och mer att handla med privata köpmän. Kapitalismens stigande flodvåg syntes överallt. Tänkande människor såg tydligt att en egendomsrevolution inte skulle lösa socialismens problem, utan endast öka dem.

1925, då kulaktendenserna var i full gång, inledde Stalin förberedelser för en denationalisering av jorden. På en fråga ställd av en journalist på Stalins förslag: ”Skulle det inte vara lämpligt för jordbruket att för tio år framåt överlåta åt bönderna den bit jord som de själva odlar?”, svarade Stalin: ”Ja, och till och med för fyrtio år framåt.” Georgiens folkkommissarie för jordbruket lade på Stalins initiativ fram ett lagförslag för avvecklingen av statens jordkontroll. Avsikten var att ge bonden förtroende för sin egen framtid. Medan detta pågick, höll under våren 1926 6 procent av de självägande bönderna nästan 60 procent av det för försäljning avsedda spannmålet! Staten hade brist på spannmål inte bara för handeln på utlandet, utan även för inhemska behov. Exportens obetydlighet gjorde det nödvändigt att avstå från import av manufakturvaror och att skära ned importen av maskiner och råmaterial till ett minimum.

Denna politik, som stödde sig på de välbärgade bönderna, fördröjde industrialiseringen och tilldelade den stora massan bönder ett hårt slag samtidigt som den inom två års ram, 1924-26, tydligt avslöjade sina konsekvenser. Den förde med sig ett påtagligt stegrat självmedvetande hos både städernas och landsbygdens småborgerlighet, som dessutom lade beslag på inflytandet i många lägre sovjeter. Vidare kom byråkratin och självförtroende att öka, trycket på arbetarna att växa samt parti- och sovjetdemokratins att fullständigt kuvas. Kulakernas framfart oroade två framstående medlemmar av den styrande gruppen, Zinovjev och Kamenev, som betecknande nog var ordförande i Leningrads och Moskvas sovjeter, proletariats två främsta centra. Landsorten däremot och i synnerhet byråkratin ställde sig vid Stalins sida. Den politiska kurs som gick i den välbärgade bondens tecken segrade. 1926 förenade sig Zinovjev och Kamenev och deras anhängare med oppositionen från 1923 (”trotskisterna”).

Naturligtvis gav den styrande gruppen ”i princip” inte ens då upp kollektiviseringen av jordbruket. Sett i deras perspektiv sköt de bara upp den ett par decennier. Den blivande folkkommissarien för jordbruket, Jakovlev, skrev 1927 att även om den socialistiska rekonstruktionen av byarna endast kan ske genom kollektivisering, så ”kan detta uppenbarligen inte göras på ett, två eller tre år, kanske inte på ett decennium”. ”Kolchoserna och kommunerna”, fortsatte han, ”... är nu och kommer otvivelaktigt att förbli små öar i ett hav av privata jordbruksföretag”. Och i sanningens namn hörde vid den tidpunkten endast 8 procent av bondefamiljerna till kollektiven.

Kampen inom partiet om den så kallade ”generallinjen”, som hade flutit upp till ytan 1923, blev särskilt intensiv och passionerad 1926. I sitt utvidgade program, som tog upp alla industrins och ekonomins problem, skrev vänsteroppositionen:

”Partiet måste rikta ett dundrande slag mot alla de nuvarande tendenserna att upphäva eller undergräva förstatligandet av jorden – som är en av den proletära diktaturens grundpelare.”¹

I den frågan vann oppositionen för dagen; direkta attacker mot nationaliseringen uteblev. Men naturligtvis rörde problemet mer än den formella sidan av jordägandet.

”Mot tillväxten av privata jordbruk i landet måste vi stödja en snabbare tillväxt för kollektivjordbruken. Det är nödvändigt att år för år systematiskt avsätta en betydande summa i bistånd åt de fattiga bönder som är kollektivt organiserade. Kooperativernas hela arbete måste vara genomsyrt av ambitionen att omvandla en liten produktion till en stor kollektiviserad produktion.”

Men man envisades med att betrakta detta breda kollektiviseringsprogram som utopiskt under de kommande åren. Under förberedelserna för den 15:e partikongressen, vars uppgift det var att utesluta vänsteroppositionen, sade Molotov, blivande ordförande i folkkommissariernas sovjet, upprepade gånger:

”Vi får inte halka ned i fattigböndernas illusioner om att bilda kollektiv av de breda bondemassorna. Under nuvarande omständigheter är detta inte längre möjligt.”

Enligt kalendern skedde detta i slutet av 1927. Så långt ifrån sin egen framtida politik gentemot bönderna var alltså den styrande gruppen vid den tidpunkten!

Dessa år (1923-28) såg en strid mellan den styrande koalitionen, som bestod av Stalin, Molotov, Rykov, Tomsij, Bucharin (Zinovjev och Kamenev trädde över till oppositionen i början av 1926), och förespråkarna för ”super-industrialisering” och planering. Framtidens historiker kommer med inte liten förvåning att fastställa den illvilliga misstro mot djärva ekonomiska initiativ, med vilken den socialistiska statens regering var helt impregnerad. Industrialiseringens accelererade tempo utformades rent empiriskt, med impulser utifrån, ett burdust krossande av alla kalkyler och en våldsam ökning av utgifterna för omkostnader. När oppositionen 1923 krävde en femårsplan, möttes detta med hån, värdigt småborgaren som fruktar ”språnget in i det okända”. Så sent som i april 1927 försäkrade Stalin vid ett plenarmöte med centralkommittén att ett försök att bygga kraftverksstationen Dneproges² skulle vara liktydigt med att en muzjik köpte en grammfon istället för en ko. Denna bevingade aforism sammanfattade hela programmet. Det är värt att ligga märke till att all världens borgerlig press, tätt följd av den socialdemokratiska, under dessa år med sympati upprepade sovjetregeringens omdöme om ”vänsteroppositionen” som industriellt romantisk.

Mitt under oväsendet från partidiskussionerna gav bönderna sitt svar på bristen på industrivaror genom en allt envisare strejk. De marknadsförde inte sin spannmål och ökade inte sådden. Högerflygeln (Rykov, Tomsij, Bucharin), som anförde tonen vid den tiden, krävde större spelrum för kapitalistiska tendenser att göra sig gällande i byarna genom en höjning av spannmålspriset, även på bekostnad av ett lägre tempo inom industrin. Den enda möjliga utvägen under en sådan politik skulle ha varit att importera manufakturvaror i utbyte mot export av jordbrukets råvaror. Men detta skulle ha betytt att man bildade ett ”samband” inte mellan bondeekonomin och den socialistiska industrin, utan mellan kulaken och kapitalismen ute i världen. Oktoberrevolutionen hade inte varit värd att genomföras för en sådan sak.

”Om man accelererar industrialiseringen”, svarade oppositionens representant vid partikongressen 1926, ”särskilt genom att beskatta kulakerna hårdare, kommer varumängden att öka och

¹ [Förenade vänsteroppositionens plattform](#) (på marxistarkiv.se)

² Dneproges byggdes mellan 1927-32, och är ett av Europas största vattenkraftverk med en effekt av 900 000 kw.

marknadspriset att sjunka och detta blir till både arbetarnas och majoriteten av böndernas fördel ...
Vänd ansiktet mot byn betyder inte vänd ryggen åt industrin; det betyder *industrin till byn*. Ty om industrin inte ingår i statens 'ansikte', blir byarna föga hjälpta."

Stalin svarade med att dundra mot oppositionens "fantastiska planer". Industrin får inte "rusa åstad, bryta sig loss från jordbruket och lämna ackumuleringstempot i landet därhän". Parti-besluten fortsatte att upprepa de maximer, som innebar passiv anpassning till böndernas välbärgade övre skikt. Den 15:e partikongressen, som sammanträdde i december 1927 för att utdela det avgörande slaget mot "super-industrialiserarna", varnade för "faran i att staten engagerade sig med alltför mycket kapital i jätteanläggningar". Den styrande fraktionen vägrade då fortfarande att se några andra faror.

Den s.k. återuppbyggnadsperioden, under vilken industrin främst arbetat med förrevolutionära medel och jordbruket med gamla redskap, drog mot sitt slut under budgetåret 1927-28. För alla vidare framsteg var det nödvändigt med självständiga industrietableringar i stor skala. Det var omöjligt att fortsätta famlande och utan någon plan.

De hypotetiska möjligheterna för en socialistisk industrialisering hade analyserats av oppositionen så tidigt som 1923-25. Den generella konklusionen gick ut på att, efter förbrukningen av den utrustning som ärvts från bourgeoisin, kunde den sovjetiska industrin, på basis av socialistisk ackumulation, förvärva en tillväxtrytm, som var helt omöjlig i kapitalistiska system. Ledarna inom den styrande fraktionen förlöjligade öppet våra försiktiga beräkningar av en tillväxt på ungefär 15 à 18 procent som den okända framtidens fantastiska musik. Detta utgjorde vid den tiden fundamentet i kampen mot "trotskismen".

Det första officiella utkastet till femårsplanen, som äntligen färdigställdes 1927, var fullkomligt genomdränkt av knusslig klåparanda. Industriproduktionens tillväxt planerades till ett tempo, som årligen skulle reduceras från 9 till 4 procent. Konsumtionen per capita skulle under hela femårsperioden öka med 12 procent! Den otroliga tankeskyggheten i den första femårsplanen kommer klart fram i det faktum att vid slutet av dessa fem år utgjorde statsbudgeten 16 procent av nationalinkomsten, medan budgeten i det tsaristiska Ryssland, som inte syftat till att skapa ett socialistiskt samhälle, upptog 18 procent! Kanske är det värt att tillägga att de ingenjörer och ekonomer, som utarbetat denna plan, några år senare blev hårt dömda och straffade som medvetna sabotörer, som handlat enligt främmande makters direktiv. De anklagade kunde ha svarat, om de hade vågat, att deras planeringsarbete var i fullständig överensstämmelse med politbyråns dåvarande "generallinje" och utfördes enligt dess order.

Utvecklingsstriden översattes nu till ett aritmetiskt språk. "Att på Oktoberrevolutionens tioårsdag presentera en så blek och alltigenom pessimistisk plan är i själva verket att motarbeta socialismen", framhöll oppositionen. Ett år senare antog politbyrån en ny femårsplan med en genomsnittlig årlig produktionsökning på 9 procent. Den faktiska utvecklingskursen avslöjade emellertid en styvnackad tendens till att man närmade sig "super-industrialiserarnas" beräkningar. Efter ytterligare ett år, då regeringspolitiken hade radikalt förändrats, utarbetade den statliga planeringskommissionen en tredje femårsplan, vars tillväxttakt kom mycket närmare oppositionens prognoser från 1925 än väntat.

Sovjetunionens verkliga ekonomisk-politiska historia är, som vi ser, mycket olik den officiella legenden. Olyckligtvis fäster devota undersökare som paret Webb inte den ringaste uppmärksamhet vid detta.

2. En skarp omsvängning: "Femårsplan på fyra år" och "fullständig kollektivisering"

Obeslutsamhet inför privata jordbruksföretag, misstroende mot stora planer, försvar av ett minimitempo, försummelse av internationella problem – allt detta taget tillsammans bildade grunden till den teori om "socialismen i ett land", som Stalin först framkastade på hösten 1924 efter det att proletariatet i Tyskland lidit nederlag. Inte skynda på med industrialiseringen, inte gräla med bönderna, inte räkna med världsrevolution men skydda partibyråkratins makt från kritik! Differentieringen inom bondeklassen förnekades som en uppfinning av oppositionen. Jakovlev, som nämnts ovan, avskedade den centrala statistiska byrån, vars uppgifter tilldelade kulaken en större roll än passande för myndigheterna, alltmedan ledarna lugnt försäkrade att varubristen hade överlevt sig själv, att "ett fridfullt tempo inom den ekonomiska utvecklingen var för handen", att spannmålsindrivningen i fortsättningen skulle ske mera "jämnt", etc. Den styrkte kulaken fick med sig mellanbonden och utsatte städerna för en spannmålsblockad. I Januari 1928 stod arbetarklassen ansikte mot ansikte med skuggan av en framryckande hungersnöd. Historien vet hur elaka spratt skall spelas. Samma månad, som kulakerna höll revolutionen i ett strupgrepp, kastades vänsteroppositionens representanter i fängelse eller också sändes de till olika delar av Sibirien som straff för deras "panik" inför kulakens spöke.

Regeringen försökte låtsas som om spannmålsstrejken var orsakad av kulakens (var kom han ifrån?) ohöljda fientlighet mot det socialistiska samhället – dvs. av helt naturliga politiska motiv. Men kulaken är inte särskilt inställd på den sortens "idealism". Om han gömde sitt spannmål var det för att den uppgörelse han erbjudits inte var tillräckligt lönsam. Av samma skäl lyckades han få en vid sektor av bondeklassen under sitt inflytande. Att enbart vidtaga hårda motåtgärder mot kulakens sabotage var uppenbarligen otillräckligt. Hela politiken måste förändras. Trots detta förekom ett utpräglat vankelmod.

Rykov, som fortfarande var regeringschef, tillkännagav i juli 1928:

"Att utveckla självständiga jordbruk är ... partiets främsta uppgift."

Och Stalin stödde honom:

"Det finns folk, som anser att självständiga jordbruk har levt upp sitt värde och att vi inte borde stödja dem ... Dessa människor har ingenting gemensamt med vår partilinje."

Mindre än ett år senare hade partilinjens ingenting gemensamt med dessa ord. Den "fullständiga kollektiviseringen" gryning hade gått upp vid horisonten.

Den nya orienteringen nåddes på samma empiriska väg som den föregående samt genom en dold strid inom regeringsblocket.

"Grupperna till höger och i mitten står förenade genom gemensam fientlighet mot oppositionen" – varnade vänstergruppen i sitt program ett år tidigare – "och om man skär av den senare kommer striden mellan de två förra att ofelbart accelereras".

Och så skedde. Ledarna för det rämnande blocket ville naturligtvis för allt i världen inte erkänna att vänsterns prognos, liksom i många andra fall, hade besannats. Så sent som den 19 oktober 1928 yttrade Stalin offentligt:

"Det är dags att sätta stopp för pratet om en högeravvikelse och en förment välvillig attityd till denna inom vår centralkommittés politbyrå."

Samtidigt kände sig både grupper för inom partimaskinen. Det undertryckta partiet levde på mörka rykten och gissningar. Men inom bara ett par månader lät den officiella pressen meddela på sitt vanliga ogenerade sätt att regeringschefen Rykov "hade spekulerat i sovjetmaktens ekonomiska svårigheter"; att chefen för Komintern, Bucharin, var "en ledningstråd för

borgerligt-liberala inflytanden”; att Tomskij, ordförande i de allryska fackföreningarnas centralråd, inte var mer än en eländig fackföreningsman. Alla tre, Rykov, Bucharin och Tomskij var medlemmar av politibyrån. Medan hela den föregående striden mot vänsteroppositionen hade lånat vapen från högerlinjen kunde nu Bucharin, utan att synda mot sanningen, anklaga Stalin för att, i striden mot högern använda en del av den bannlysta vänsteroppositionens program.

På ett eller annat sätt ordnades en förändring. Slagordet ”Berika er!” och teorin om kulakens smärtfria uppgående i socialismen fördömdes nu senkommet, men desto mer eftertryckligt. Industrialisering sattes upp på dagordningen. Självtillräcklig apati ersattes med hetsig panik. Lenins halvt glömda slagord, ”nå ifatt och distansera”, fylldes nu ut med orden, ”på kortast möjliga tid”. Den minimala femårsplanen, som redan i princip bekräftats av en partikongress, lämnade plats åt en ny plan, vars väsentligaste element var lånade in toto från den ramponerade vänsteroppositionens program. Dneproges, som ännu igår liknats vid en grammofon, stod idag i centrum för uppmärksamheten.

Efter de första nya framgångarna förbättrades slagordet: ”Genomför femårsplanen på fyra år.” De överrumplade empirikerna beslutade sig nu för att allting var möjligt. Som ofta har hänt i historien förvandlades opportunism till sin motsats äventyrlighet. Medan politibyrån från 1923 till 1928 hade varit beredd att acceptera Bucharins filosofi om ett ”sköldpaddstempo”, tog den nu lätt hoppet från en 20 procentig till 30 procentig årlig tillväxt, försökte göra varje delresultat och temporär prestation till en norm och förlorade blicken för att samverkan mellan skilda industrigrenar var ett villkor. De finansiella hålen i planen fylldes upp och täcktes med tryckta papperslappar. Under den första planen steg antalet en-rubelsedlar i omlopp från 1,7 miljarder till 5,5 och vid den andra femårsplanens början uppgick de till 8,4 miljarder. Byråkratin fritog sig inte blott från den politiska kontrollen över massorna, för vilka denna forcerade industrialisering blev en outhärdlig börda, utan även från den automatiska kontroll som tjervonetsen¹ utövade. Valutasystemet hade haft en solid bas vid början av NEP, men var nu åter skakad i rötterna.

Den främsta faran inte bara för att fullborda planen utan för själva regimen visade sig komma från bönderna.

Den 15 februari 1928 fick befolkningen i landet genom en ledare i Pravda till sin förvåning veta att byarna och landsbygden inte alls såg ut på det vis som myndigheterna dittills givit sken av. Tvärtom var bilden av landsbygden mycket lik den, som vänsteroppositionen målat upp. Pressen, som ända till gårdagen hade förnekat kulakernas existens, upptäckte idag på en signal från ovan att dessa inte bara fanns i byarna utan inom själva partiet. Det avslöjades att kommunistiska centra ofta var dominerade av rika bönder, som ägde avancerade maskiner, använde hyrd arbetskraft, dolde hundratals och tusentals pud² spannmål för regeringen och förkastade obevekligt den ”trotskistiska” politiken. Tidningarna tävlade om att trycka sensationella avslöjanden om hur kulaker på lokala sekreterarposter vägrade inträde i partiet för fattiga bönder och lantarbetare. Alla gamla kriterier vändes upp och ned; minus och plus bytte plats.

För att föda städerna var det nödvändigt att omedelbart ta det dagliga brödet från kulaken. Detta kunde endast ske med våld. Beslagtagandet av spannmålslagren, vilket gällde både kulaken och mellanbonden, kallades på det officiella språket ”extraordinära åtgärder”. Denna fras betyder att imorgon faller allt åter in i de gamla spåren. Men bönderna trodde inte på dessa fina ord och de fick rätt. När staten med våld konfiskerade spannmålet berövades de

¹ Teoretiskt värde = 25 kronor.

² 1 pud = 16,4 kilo.

välbärgade bönderna motivet att öka sådden. De hyrda arbetarna och de fattiga bönderna stod nu utan arbete. Jordbruket hamnade på nytt i en återvändsgränd och därmed också staten. Den ”generallinjen” måste till varje pris reformeras.

Stalin och Molotov gav fortfarande prioritet åt självständiga jordbruk, men började understryka vikten av en snabbare utveckling för sovchoserna och kolchoserna. Den bittra matnöden tillät dock inte att man upphörde med de militära expeditionerna på landsbygden, varför främjandet av de självständiga jordbruken lämnades hängande i luften. Det blev nödvändigt att ”halka ned” till kollektiviseringar. De tillfälliga ”extraordinära åtgärderna” för att komma åt spannmålet utvecklades oväntat till ett program för ”likvideringen av kulakerna som en klass”. Motsägelsefulla bud haglade, mer ymnigt än matransoner, och det blev tydligt att regeringen inte hade någon femårsplan, ej heller något femmånaders program för bönderna.

Enligt den nya planen, som utarbetats under livsmedelskrisens sporre, skulle kolchoserna efter fem år omfatta omkring 20 procent av den odlade jorden. Detta program – vars ofantlighet blir klar när man betänker att de föregående tio årens kollektivisering endast hade rört 1 procent – sackade icke desto mindre betänkligt efter vid femårsperiodens mitt. I november 1929 övergav Stalin sin obeslutsamhet och kungjorde slutet för självständiga jordbruk. Bönderna, sade han, skall bilda kolchoser ”av hela byar, distrikt och t.o.m. provinser”. Jakovlev, som två år tidigare hade framhållit att kollektiven under många år endast skulle förbli ”öar i ett hav av privata jordbruksföretag”, fick nu i egenskap av folkkommissarie för jordbruket en order att ”likvidera kulakerna som en klass”, och etablera fullständig kollektivisering vid ”tidigaste möjliga datum”. Under 1929 steg kolchosernas andel från 1,7 procent till 3,9 procent. 1930 steg den till 23,6, 1931 till 52,7 och 1932 till 61,5 procent.

För närvarande torde knappast någon vara enfaldig nog att upprepa liberalernas nonsens om att kollektiviseringen som helhet genomförts med väpnad makt. Under tidigare historiska epoker har bönderna i sin kamp för jord gjort uppror mot godsägarna, sänt floder av kolonisationer till obrukade områden, och hängivit sig åt allehanda sekter, som lovat att belöna dem med himlens rymliga ängder efter deras trångbodda jordeliv. Sedan de stora godsens exproprierats och den extrema jordstyckningen upphävts, hade föreningen av dessa små jordbitar till stora områden nu blivit en fråga om liv och död för bönderna, för jordbruket och för hela samhället.

Problemet låter sig emellertid inte lösas genom dessa generaliserande historiska aspekter. Kollektiviseringens verkliga möjligheter bestäms inte av djupet i byarnas dödläge och inte av regeringens administrativa energi, utan i främsta rummet av de existerande produktionsresurserna – d.v.s. industriernas förmåga att förse stora jordbruksenheter med erforderliga maskiner. Dessa materiella villkor saknades. Kolchoserna etablerades med en utrustning, som i huvudsak endast lämpade sig för jordbruk i liten skala. Under dessa omständigheter fick den överdrivet snabba kollektiviseringen karaktären av ett ekonomiskt äventyr.

Omedvetet fångad av radikalismen i det politiska skiftet kunde och gjorde regeringen inte ens någon elementär politisk förberedelse för den nya kursen. Varken bondemassorna eller de lokala maktorganen hade en aning om vad som krävdes av dem. Bönderna blev glödheta av vrede över ryktena att staten skulle lägga beslag på deras boskap och egendomar. Detta rykte var heller inte så långt från sanningen. Faktum var att byråkratin ”plundrade byarna”, ett uttryck som tidigare gällt som karikatyr av vänsteroppositionen. För bonden bestod kollektiviseringen främst i att alla hans tillhörigheter beslagtogs. Man kollektiviserade inte bara hästarna, kor, får, grisar utan även nykläckta kycklingar. En utländsk observatör skrev att man ”avkulakiserade ända ned till tygskorna, som drogs av fötterna på små barn”. Som ett resultat

därav uppstod en epidemi bland bönderna att sälja boskapen för en spottstyver eller slakta den för kött och hud.

Vid en kongress i Moskva i januari 1930 tecknade en medlem av centralkommittén, Andrejev, en bild av kollektiviseringens två sidor: Å ena sidan försäkrade han att en kollektiv rörelse i kraftfull utveckling över hela landet ”nu skall krossa vart och varje hinder på vägen”; å andra sidan var där böndernas rovgiriga utförsäljning av sin egen utrustning, boskap och t.o.m. utsäde, innan de gick in i kollektivet och detta ”antar definitivt hotfulla proportioner”. Hur kontradiktatoriska dessa två generaliseringar än må vara, visar de korrekt från två håll kollektiviseringens epidemiska karaktär, orsakad av en förtvivlans åtgärd. Den ovan nämnde utländske kritikern skrev: ”Fullständig kollektivisering försatte ekonomin i ett ruinerat tillstånd utan motstycke, som om landet givit plats åt ett treårigt krig.”

Tjugofem miljoner isolerade och egoistiska bondesjälar, som igår hade varit den enda drivkraften i jordbruket – svag som en gammal bondes gnat, men likväl en kraft – dessa försökte byråkratin omplacera med en enda gest och med hjälp av två tusen administrativa byråer för kolchoser, och med brist på teknisk utrustning, agronomiska kunskaper och böndernas eget stöd. De ruskiga följderna av denna äventyrlighet visade sig snart och de varade i ett antal år. Den totala spannmålsskörden, som 1930 hade stigit till 835 miljoner skålpund, föll under de närmaste två åren under 700 miljoner. Skillnaden verkar inte katastrofartad i sig själv, men den betydde en förlust på just den kvantitet som behövdes för att hålla städerna på bara deras normala hungernivå. Inom den specialiserade odlingen var resultaten ännu värre. Alldeles före kollektiviseringen hade sockerproduktionen nått nästan tog miljoner pud, och under den fullständiga kollektiviseringens topp hade den fallit till 48 miljoner pud – d.v.s. till hälften av vad den hade varit. Men den mest förgörande orkanen drabbade djurriket. Antalet hästar föll med 55 procent – från 34,6 miljoner 1929 till 15,6 miljoner 1934. Antalet hornboskap föll från 30,7 miljoner till 19,5 miljoner – d.v.s. med 40 procent. Grisarnas antal föll med 55 procent; fårens med 66 procent. Förstörelsen av människor – genom hunger, kyla, epidemier och förtryck – är olyckligtvis mindre säkert bokförd än slakten av boskap, men det rör sig uppemot miljoner. Kollektiviseringen är inte skuld till dessa offer, utan de blinda, våldsamma, hazardartade metoder med vilka den genomfördes. Byråkratin förutsåg ingenting. Inte ens kollektivens stadgar, som försökte binda ihop böndernas personliga intressen med brukets välgång, publicerades förrän efter de olyckliga byarna så brutalt ödelagts.

Den nya kursens forcerade karaktär berodde också på nödvändigheten av att finna någon räddning från konsekvenserna av 1923-28 års politik. Trots detta kunde och borde kollektiviseringen ha antagit ett mer förnuftigt tempo och mer övervägda former. Byråkratin, som kontrollerade både makten och industrierna kunde ha reglerat processen utan att föra nationen till katastrofens rand. Den kunde och borde ha slagit an en takt som bättre motsvarade landets materiella och moraliska standard. ”Under gynnsammare yttre och inre omständigheter”, skrev vänsteroppositionens emigrantorgan 1930, ”kan jordbrukets materiella och tekniska villkor i grunden förändras på tio à femton år och därefter tillhandahålla den produktiva basen för kollektivisering. Under åren däremellan skulle det dock givas tid att störta sovjetmakten mer än en gång.”

Denna varning var ingen överdrift. Aldrig förr hade undergångens tunga andedräkt hängt så direkt över Oktoberrevolutionens land som under den fullständiga kollektiviseringens år. Missnöje, misstro och bitterhet tärde på landet. Den störda valutan, upprättandet av stabila, ”konventionella”, fria marknadspriser, övergången från ett ömsesidigt handelsutbyte mellan staten och bönderna till en uttaxering av spannmål, kött och mjölk, kampen på liv och död med massplundringar av kollektiva egendomar och hemlighållande av dessa plundringar, partiets rent militära mobilisering för kampen mot kulakernas sabotage (efter det att kulakerna som klass ”likviderats”) tillsammans med en återgång till matkort och hungerransonering

samt slutligen återinförandet av passsystemet – allt detta väckte till liv atmosfären från det till synes för länge sedan avslutade inbördeskriget.

Fabrikernas tillgång på livsmedel och råmaterial blev sämre från årstid till årstid. Outhärdliga arbetsförhållanden orsakade utflyttning av arbetskraft, maskning, vårdslöst arbete, sammanbrott av maskiner, en hög procent skräpprodukter och allmänt låg kvalitet. Den genomsnittliga produktiviteten gick ned med 11,7 procent 1931. Enligt ett tillfälligt erkännande av Molotov, som trycktes i hela den sovjetiska pressen, steg industriproduktionen 1932 med bara 8,5 procent mot de 36 procent som årsplanen hade angivit. Naturligtvis informerades världen strax därefter om att femårsplanen hade fullbordats på fyra år och tre månader. Detta betyder dock bara att byråkratins cynism, när det gäller manipulerandet av statistik och allmänna opinionen, är utan gräns. Det är bara emellertid inte det huvudsakliga. Det var inte femårsplanens utan regimens öde som stod på spel.

Regimen överlevde.

Detta är dock regimens egen förtjänst, eftersom den planterat djupa rötter i folkets medvetande. I samma grad kan regimen tacka gynnsamma yttre omständigheter. Under åren av ekonomiskt kaos och inbördeskrig i byarna stod Sovjetunionen i allt väsentligt paralyserat i händelse av en utländsk arméinvasion. Böndernas missnöje gick igen inom armén. Misstänksamhet och vankelmod demoraliserade den byråkratiska maskinen och trupperna. En hård stöt, antingen den kommit från öster eller väster, kunde vid den tiden ha fått ödesdigra konsekvenser.

Lyckligtvis hade de första åren av kris inom handeln och industrin i kapitalistvärlden skapat stämningar av förvirrad och varsam väntan. Ingen var redo för krig; ingen vågade sig på det. För övrigt fanns det inget fientligt land som riktigt förstått vilka akuta sociala konvulsioner som skakade sovjeternas land under dånet av den officiella musiken till den ”generallinjens” ära.

* * *

Även om vår historiska sammanfattning är tagen i korthet, hoppas vi att den visar hur arbetarstatens faktiska utveckling avlägsnat sig från den idylliska bilden av en gradvis och stadig anhopning framgångar. Från tidigare kriser skall vi senare hämta viktiga indikationer om framtiden. Men därutöver har det tyckts oss nödvändigt att ge en historisk återblick på sovjetregeringens slingrande ekonomiska politik för att därmed tillintetgöra den konstlat inskräpta individualistiska fetischism, som finner källorna till både verkliga och låtsade framgångar i ledarskapets utomordentliga kvalitet i stället för i de betingelser som skapats av revolutionen och socialiseringen av egendomar.

Den nya regimens objektiva överlägsenhet avslöjar sig naturligtvis också i ledarnas metoder. Men dessa metoder avspeglar lika mycket landets ekonomiska och kulturella efterblivenhet och de småborgerliga provinsiella förhållanden under vilka de styrande fraktionerna bildades.

Det vore ett svårt misstag att av detta dra slutsatsen att sovjetledarnas politik är av tredje klassens vikt. Det finns ingen annan regering i världen i vars händer ett helt lands öde är så till den grad koncentrerat. Den individuella kapitalistens framgångar och misslyckanden hänger naturligtvis inte helt men i mycket anseelig och ibland avgörande grad på hans personliga egenskaper. Mutatis mutandis innehar sovjetregeringen den position i förhållande till hela det ekonomiska systemet som en kapitalist innehar i förhållande till ett enda företag. Ekonomins centraliserade karaktär gör statens makt till en faktor av enorm betydelse. Av just detta skäl måste regeringens politik varken dömas av summerade resultat eller rena statistiska data, utan av den specifika roll som medvetet förutseende och planerat ledarskap har spelat för att nå dessa resultat.

Regeringens pendlande kurs har inte bara speglat situationens objektiva motsägelser, utan också ledarnas otillräckliga förmåga att förstå dessa motsägelser i god tid och reagera förebyggande mot dem. Det är inte lätt att uttrycka ledningens misstag bok föringsmässigt, men vår schematiska översikt över dessa krusprångs historia tillåter slutledningen att de för den sovjetiska ekonomin medfört en enorm omkostnadsbörda.

Det förblir naturligtvis obegripligt – åtminstone ur en rationell historisk synvinkel – hur och varför den idéfattigaste fraktionen, som gjort sig mest skyldig till misstag, fick övertaget över alla andra grupper och koncentrerade en obegränsad makt i sina händer. Försättningen av vår analys skall ge oss en nyckel även till detta problem. Vi skall samtidigt se hur de byråkratiska metoderna hos en autokratisk ledning kommer i allt skarpare konflikt med ekonomiska och kulturella krav samt med vilken oundviklig nödvändighet nya kriser och störningar kommer att uppstå i Sovjetunionens utveckling.

Innan vi tar upp den ”socialistiska” byråkratins dubbla roll måste vi emellertid besvara en fråga: Vad är nettoresultatet av föregående framgångar? Har Sovjetunionen verkligen nått socialism? Eller mer försiktigt: Utgör de nuvarande ekonomiska och kulturella insatserna en garanti mot faran av att kapitalismen återupprättats – på samma sätt som det borgerliga samhället vid ett visst utvecklingsstadium genom sina framgångar gjorde sig immunt mot en återgång till slaveri och feodalism?

KAPITEL III

Socialismen och staten

1. Övergångsperiodens regim

Är det sant som de officiella myndigheterna försäkrar, att socialismen redan är förverkligad i Sovjetunionen? Och om inte, har de uppnådda framgångarna åtminstone lagt grunden till ett förverkligande inom Sovjets gränser, bortsett från händelseutvecklingen i övriga världen? Den föregående kritiska värderingen av sovjetekonomins huvudsakliga index borde ge oss en utgångspunkt för ett korrekt svar på denna fråga, men vi kommer också att behöva vissa preliminära teoretiska referenspunkter.

Marxismen utgår från den tekniska utvecklingen som den väsentliga språngbrädan till framsteg och bygger det kommunistiska programmet på produktivkrafternas dynamik. Om man antar att någon kosmisk katastrof kommer att förstöra vår planet inom en relativt nära framtid, då är naturligtvis det kommunistiska perspektivet, liksom mycket annat, helt värdelöst. Med undantag för denna ännu så länge hypotetiska fara finns det dock inte den minsta vetenskapliga grund för att i förväg sätta någon gräns för våra tekniska, produktiva och kulturella möjligheter. Marxismen är genomsyrad av framstegsoptimism och bara det gör den för övrigt till religionens oförsonliga motståndare.

Kommunismens materiella premiss skulle innebära en så hög utveckling av människans ekonomiska styrka att produktivt arbete, så snart det upphört att vara en börda, inte kommer att fordra någon sporre och distributionen av livets nödvändigheter, som skulle finnas i permanent överflöd, inte kommer att kräva någon kontroll utom av utbildning, vanor och samhällsopinion – vilket nu ej heller är fallet inom välbärgade familjer eller på ”anständiga” pensionat. Uppriktigt sagt tycker jag att det vore ganska obegåvat att betrakta ett så anspråkslöst perspektiv som ”utopiskt”.

Kapitalismen ordnade med förutsättningarna och krafterna för en social revolution: teknik, vetenskap och proletariat. Den kommunistiska strukturen kan emellertid inte omedelbart ersätta det borgerliga samhället. Det materiella och kulturella arvet är helt otillräckligt för

något sådant. Under det inledande skedet kan arbetarstaten inte ännu tillåta var och en att arbeta ”i enlighet med vederbörandes kapacitet” – d.v.s. så mycket han kan eller önskar – ej heller kan staten belöna alla ”efter hans behov”, bortsett från det arbete han gör. För att öka produktivkrafterna är det nödvändigt ta till lönesättningens traditionella normer – d.v.s. en distribution av livets nödvändigheter i proportion till det individuella arbetets kvantitet och kvalitet.

Marx kallade detta första skede i det nya samhället för ”kommunismens lägsta stadium”, till skillnad från det högsta där bristen på materiell jämlikhet kommer att försvinna tillsammans med habegärets sista spöken. I denna mening kontrasteras ofta socialism och kommunism som det lägre och det högre stadiet i det nya samhället. ”Naturligtvis har vi ännu inte en fullkomlig kommunism”, säger den nuvarande officiella sovjetiska doktrinen, ”men vi har redan nått socialism – d.v.s. kommunismens lägsta stadium”. Som bevis för detta anför man de statliga företagens dominans inom industrin, kollektivjordbruken samt de statliga och kooperativa företagen inom handeln. Vid första ögonkastet överensstämmer detta fullständigt med Marx a priori – och därför hypotetiska – schema. Men det är just precis för marxisten, som denna fråga inte blir uttömd genom ett betraktande av ägandeformer, utan att ta hänsyn till arbetsproduktivitetens nivå. Med kommunismens lägsta stadium avsåg Marx i alla fall ett samhälle, från första början står högre i fråga om ekonomisk utveckling än den mest avancerade kapitalism. Teoretiskt är en sådan föreställning felfri, eftersom i *världsskala* betyder kommunismen, även i de första stadierna, en högre utvecklingsnivå än det borgerliga samhället. För övrigt väntade sig Marx att fransmännen skulle börja den sociala revolutionen, tyskarna fortsätta den och engelsmännen avsluta den; men Marx lät ryssarna stå långt i bakgrunden. Denna begreppsmässiga ordning kullkastades dock av fakta. Vem som än försöker att nu mekaniskt tillämpa Marx universella historiska uppfattning på det speciella fallet Sovjetunionen med dess nuvarande utveckling, kommer genast att trassla in sig hopplöst i motsättningar.

Ryssland var inte den starkaste, utan den svagaste länken i kapitalismens kedja. Det nuvarande Sovjetunionen står inte över den ekonomiska världsnivån, utan försöker endast nå ifatt de kapitalistiska länderna. Om Marx betecknade kommunismens lägsta stadium som det samhälle, som skulle bildas på grundval av produktionsfaktorernas socialisering inom samtidens mest avancerade kapitalism, då gällde detta begrepp uppenbarligen inte Sovjetunionen, som ännu i dag är avsevärt fattigare än de kapitalistiska länderna i fråga om teknik, kultur och tillvarons plussidor. Det skulle därför vara riktigare att inte kalla den nuvarande sovjetiska regimen med alla dess motsägelser för socialistisk, utan en *förberedande* regim under *övergången* från kapitalism till socialism.

Det finns inte ett uns pedanteri i denna omsorg om korrekt terminologi. Regimers styrka och stabilitet bestäms i det långa loppet av den relativa arbetsproduktiviteten. En socialistisk ekonomi som är tekniskt överlägsnare kapitalismen, skulle faktiskt eller rättare automatiskt kunna känna sig säker i sin socialistiska utveckling, något som det olyckligtvis ännu är helt omöjligt att säga om den sovjetiska ekonomin.

Majoriteten vulgära försvarare av Sovjetunionens nuvarande skick förefaller resonera ungefär så här: Även om man medger att dagens sovjetiska regim inte ännu är socialistisk, måste en vidareutveckling av produktivkrafterna förr eller senare leda till socialismens fullständiga triumf. Alltså är tidsfaktorn det enda osäkerhetsmomentet. Och är det värt att bråka om den? Hur vinnande ett sådant argument än kan tyckas till en början, är det i själva verket extremt ytligt. Tiden är i inget avseende någon sekundär faktor när det gäller historiska processer. Det är betydligt farligare att blanda ihop nutid och framtid inom politik än inom grammatik. Evolution består absolut inte i en stadig ackumulering och ständig förbättring av det som existerar, vilket vulgärevolutionister av typen Webb tror. Den rymmer övergångar från

kvantitet till kvalitet, kriser, framsteg och felsteg. Det är just på grund av att Sovjetunionen ännu långt ifrån har nått socialism i form av ett balanserat produktions- och distributions-system som dess utveckling inte fortgår harmoniskt utan i motsägelsernas tecken. Ekonomiska motsättningar skapar sociala konflikter, vilka i sin tur utvecklar sin egen logik utan att vänta på produktivkrafternas fortsatta tillväxt. Vi har precis bevittnat fallet med kulaken, som inte ville ”växa” in i socialismen i enlighet med evolutionen och som till byråkratins och dess ideologers förvåning krävde en ny och kompletterande revolution. Byråkratin själv, till vilken makten och rikedom är koncentrerad, kommer den att vilja växa fredligt in i socialismen? Det kan man förvisso tillåta sig att betvivla. Hur som helst vore det oförnuftigt att ta byråkratin på orden i den saken. Det är för dagen omöjligt att slutgiltigt och oåterkalleligt besvara frågan om i vilken riktning sovjetsamhällets ekonomiska motsättningar och sociala konflikthärdar kommer att utvecklas under de närmaste tre, fem eller tio åren. Utgången beror på levande sociala krafterns kamp – inte på det nationella planet, utan i internationell skala. Vid varje nytt stadium är det därför nödvändigt med en konkret analys av faktiska förhållanden, deras tendenser och ständiga växelverkan. Vi skall nu se vikten av en sådan analys i fallet staten.

2. Program och verklighet

Lenin såg, efter Marx och Engels, den proletära revolutionens första utmärkande drag i det faktum att när man avlägsnat exploatörerna skulle behovet av en byråkratisk apparat som stod över samhället också elimineras – framför allt polisen och den stående armén. ”Proletariatet behöver staten – detta upprepar alla opportunisterna,” skrev Lenin 1917, två månader före revolutionen, ”men de ‘glömmar’ att tillägga, ... proletariatet endast behöver den bortdöende staten, d.v.s. en stat så uppbyggd att den omedelbart börjar dö bort och inte kan undgå att dö bort” (Staten och revolutionen)¹. Denna kritik riktades just då mot socialistiska reformister typ ryska mensjeviker, briter i Fabian Society etc. Nu attackerar samma kritik med fördubblad styrka den sovjetiska byråkratikulten, skapad av en statsmakt, som inte har den ringaste avsikt att ”dö bort”.

Samhällets behov av en byråkrati uppstår i alla de situationer där hårda konflikter måste ”mjukas upp”, ”rättas till” och ”regleras” (alltid i de privilegierades och besuttnas intresse och alltid till fördel för byråkratin själv). Under alla borgerliga revolutioner, hur demokratiska de än varit, har det därför skett en förstärkning och fulländning av den byråkratiska apparaten. ”Ämbetsmannakåren och den stående armén” – skriver Lenin, ”är ‘parasiten’ på den det borgerliga samhällets kropp, en parasit som har uppkommit genom de inre motsättningar som sliter sönder detta samhälle, men just en parasit som ‘stoppar till’ alla livsporer”.²

Från 1917 – d.v.s. från det ögonblick som maktövertagandet stod som ett praktiskt problem inför partiet – var Lenin ständigt sysselsatt med tanken på att likvidera dessa ”parasiter”. När utsugarklassen krossats – upprepar och förklarar han i varje kapitel i Staten och Revolutionen – kommer proletariatet att radera ut den gamla byråkratiska maskinen och skapa sin egen apparat av tjänstemän och arbetare. Och åtgärder skall vidtagas mot att dessa i sin tur blir byråkrater – ”åtgärder liknande de av Marx och Engels utförligt behandlade: 1) att de inte bara väljes, utan också när som helst kan avsättas, 2) att deras lön ej överskrider en arbetarlön och 3) att man omedelbart övergår till att *alla* utövar kontroll- och uppsiktsfunktioner att *alla* till en tid blir ‘byråkrater’ och just tack vare detta *ingen* kan bli ‘byråkrat’.”³ Man får inte tro

¹ Lenin, *Valda verk i 10 band*, bd 7, s. 29-30

² Ibid. s. 34

³ Ibid. s. 110

att Lenin talade om problem för ett decennium. Nej, detta var det första steget med vilket ”vi kan och måste *börja* med vid genomförandet av den proletära revolutionen”.¹

Ett och ett halvt år efter revolutionen fick samma djärva syn på statens roll i proletariatets diktatur sin slutliga utformning i bolsjevikpartiets program, inklusive sektionen om armén. En stark statsmakt, men utan mandariner; väpnade styrkor, men utan samurajer! Det är inte försvarets uppgifter som skapar en militär och statlig byråkrati, utan samhällets klasstruktur överförd på försvarsorganisationen. Armén är endast en kopia av de sociala relationerna. Kampen mot utländska faror nödvändiggör naturligtvis, så väl i arbetarstaten som i andra, en specialiserad militärteknisk organisation, men under inga förhållanden en privilegierad officerskast. Partiprogrammet kräver att den stående armén ersätts med ett väpnat folk.

Regimen under proletariatets diktatur upphör alltså från första början att vara en ”stat” i ordets gamla betydelse – d.v.s. en särskild apparat för att hålla majoriteten av folket nedtryckt. Den materiella makten, liksom vapnen, övergår direkt till sådana arbetarorganisationer som sovjeterna. Staten som byråkratisk apparat börjar tyna bort redan under den proletära diktaturens första dag. Så lyder partiprogrammet – ännu idag inte annullerat. Underligt: det låter som en spöklig röst från mausoleet.

Hur man än tolkar den nuvarande sovjetstatens natur, är en sak otvivelaktig: vid slutet av dess andra decennium är denna statsmakt varken död eller har ens börjat att ”dö bort”. Än värre är att den utvecklats till en tvångsapparat av hittills okänt slag. Byråkratin har inte bara låtit bli att försvinna genom att överlåta sin roll åt massorna, utan har blivit en okontrollerad makt, som dominerar befolkningen. Armén har heller inte ersatts av ett väpnat folk, utan har istället givit liv åt en privilegierad officerskast, som är krönt med marskalkar, medan folket, ”diktaturens väpnade beskyddare”, nu är förbjudet att ha även icke-explosiva vapen. Även med den mest tänjbara fantasi skulle det vara svårt att tänka sig en mer slående kontrast än den mellan arbetarstaten enligt Marx, Engels och Lenins planer och den faktiska stat som styrs av Stalin. Medan Lenins verk fortsätter att publiceras (naturligtvis med censurans förvrängningar och särskilda urval), tar Sovjetunionens nuvarande ledare och ideologer inte ens upp frågan om orsakerna till en så skriande skillnad mellan program och verklighet. Vi skall försöka göra det åt dem.

3. Arbetarstatens dubbla karaktär

Proletariatets diktatur är en brygga mellan det borgerliga och det socialistiska samhället. Dess väsen är alltså av temporär art. En betydelsefull biuppgift för den stat, som förverkligar diktaturen, består i att förbereda sin egen upplösning. Graden av framgång med denna ”underordnade” uppgift är i viss mån ett mått på hur man lyckats fullgöra det fundamentala: att förverkliga ett klasslöst samhälle med materiell jämlikhet. Byråkrati och social harmoni är omvänt proportionella till varandra.

I sin berömda polemik mot Dühring skrev Engels:

”så snart den av klassherraväldet och produktionsanarkin förorsakade kampen för tillvaron mellan enskilda och de därur uppstående konflikterna och excesserna upphört – ja, då finns det ingenting mer att undertrycka som kunde göra en särskild undertryckningsmakt, en stat, nödvändig.”²

Brackan betraktar gendarmen som en evig institution. I realiteten kommer gendarmen att tygla mänskligheten tills människan ordentligt behärskar naturen. För att staten skall försvinna, måste ”klassdominans och kampen för tillvaron” försvinna. Engels slår ihop dessa två villkor, ty sett i perspektivet att ändra på samhällsregimer betyder ett fåtal decennier ingenting. Saken

¹ Ibid. s.53

² Engels, *Anti-Dühring*, s. 387

ter sig däremot annorlunda för de generationer som bär på revolutionens tunga ansvar. Det är sant att kapitalistisk anarki skapar alla-mot-alla-krig, men det besvärliga är att en socialisering av produktionsmedlen ännu inte automatiskt avlägsnar ”kampen för tillvaron”. Detta är frågans kärnpunkt!

Även en socialistisk stat i Amerika, med den mest avancerade kapitalismen som bakgrund, skulle inte omedelbart kunna förse alla med allt de behöver och skulle därför vara tvingat att sporra var och en till att producera så mycket som möjligt. Uppgiften att stimulera faller under dessa omständigheter ganska naturligt på staten, som för sin del inte kan annat än, med vissa ändringar och lindringar, tillgripa den metod för arbetslönesättning som kapitalismen utarbetat. Det var med avseende på detta som Marx 1875 skrev att den borgerliga rättens ”missförhållanden är oundvikliga under det kommunistiska samhällets första fas, sådant detta samhälle efter långa födslovåndor framgått just ur det kapitalistiska samhället. *Rätten kan aldrig stå högre än samhällets ekonomiska utformning och den därav betingade kultur-utvecklingen.*”¹

I en förklaring till dessa anmärkningsvärda rader tillade Lenin:

”Borgerlig rätt beträffande *konsumtions*varornas fördelning förutsätter naturligtvis oundvikligen även en *borgerlig stat*, ty rätten är ingenting utan en apparat i stånd att *tvinga fram* rättsnormernas efterlevnad. Därav följer (vi citerar fortfarande Lenin) att inte endast den borgerliga rätten finns kvar en viss tid under kommunismen utan även den borgerliga staten – utan bourgeoisie!”²

Denna ytterst viktiga slutsats, som de nuvarande officiella teoretikerna totalt ignorerar, är av avgörande betydelse för att förstå sovjetstatens natur – eller rättare för en första ansats till en sådan förståelse. I det avseende den stat, som tar på sig uppgiften att driva igenom socialism, tvingas försvara brist på jämlikhet – d.v.s. en minoritets materiella privilegier – genom tvångsmetoder, så långt förblir den också en ”borgerlig” stat, fastän utan en bourgeoisie. Dessa ord innehåller varken lovord eller klander; de benämner bara saker vid deras rätta namn.

De borgerliga distributionsnormerna borde tjäna socialistiska syften genom att de skyndar på tillväxten av materiella resurser – men detta enbart i sista hand. Staten antar direkt och från första början en dubbel karaktär: socialistisk när den försvarar samhällets ägande av produktionsmedlen; borgerlig då distributionen av livsnödvändigheter sker enligt en kapitalistisk värdemätare med de konsekvenser som därav följer. En dylik motsägelsefull karaktäristik kan förskräcka dogmatikerna och skolastikerna; dessa kan vi enbart erbjuda vårt beklagande.

Arbetsstatens slutgiltiga utseende borde bestämmas av de skiftande förhållandena mellan dess borgerliga och socialistiska tendenser. Den senares triumf borde ipso facto betyda den slutliga likvideringen av gendarmen – d.v.s. statens upplösning i ett självstyrande samhälle. Enbart av detta är det tillräckligt klart hur omåttligt viktigt problemet med den sovjetiska byråkratin är, både i sig självt och som ett symtom!

På grund av hela sitt intellektuella temperament gav Lenin ett ytterst skarpt uttryck åt Marx begrepp och därigenom avslöjade han källan till framtida svårigheter, däribland sina egna, även om han inte själv lyckades genomföra sin analys till slutet. ”En borgerlig stat utan en bourgeoisie” visade sig oförenligt med genuin sovjetisk demokrati. Statens dubbla funktion kunde inte annat än påverka dess struktur. Erfarenheten blottlade vad teorin var oförmögen att klart förutse. Om en ”stat med väpnade arbetare” som försvar av socialiserad egendom mot borgerliga kontrarevolutioner var helt riktig, så var det något helt annat att reglera brist på jämlikhet inom konsumtionen. Den som berövats egendom är inte böjd att ge upphov åt och

¹ Lenin, *ibid.* s. 94-95

² Lenin, *ibid.* s. 99

försvara någon dylik. Majoriteten kan inte bekymra sig om minoritetens privilegier. Som försvar för ”borgerlig lag” tvingades arbetarstaten skapa ett ”borgerligt” slag av instrument – d.v.s. samme gamle gendarm, fast i ny uniform.

Vi har sålunda tagit det första steget mot en förståelse av den fundamentala motsägelsen mellan bolsjevikernas program och sovjetisk verklighet. Om staten inte dör bort utan blir mer och mer despotisk, om arbetarklassens talesmän blir byråkratiserade och byråkratin reser sig över det nya samhället, sker detta inte på grund av några sekundära orsaker som psykologiska kvarlevor från det förflutna, etc., utan är ett resultat av den krassa nödvändigheten att frambringe och stödja en privilegierad minoritet så länge det är omöjligt att garantera genuin jämlikhet.

De byråkratiseringstendenser, som kväver arbetarrörelsen i kapitalistländerna, skulle komma att göra mig gällande överallt även efter en proletär revolution. Men det är alldeles tydligt att ju fattigare det revolutionära samhället är, desto strängare och naknare uttryck får denna ”lag”, desto grövre former antar byråkratin och i desto större fara kommer den socialistiska utvecklingen. Den sovjetiska statsmakten är inte bara förhindrad att dö bort, utan också oförmögen att befria sig från byråkratiska parasiter och det gäller inte de tidigare härskande klassernas ”lämningar”, som Stalins politiska doktrin gör gällande, ty dessa kvarlevor är i sig själva maktlösa. Hindren utgörs av omåttligt mycket starkare faktorer som materiell och kulturell eftersläpning och därav den ”borgerliga lagens” dominans över det mest omedelbara och påträngande för varje individ, säkrandet av den egna existensen.

4. ”Allmän nöd” och gendarmen

Två år före det kommunistiska manifestet skrev den unge Marx:

”[En] utveckling av produktionskrafterna ... [är] en absolut nödvändig praktisk förutsättning [för kommunismen] därigenom att utan den skulle bara *fattigdomen* bli allmän, d.v.s. om alla levde i *nödorft* skulle också striden om det nödvändigaste upprepas och all gammal skit återupprättas.”¹

Marx utvecklade aldrig direkt denna tankegång, vilket inte var så underligt: han utsåg aldrig en proletär revolution i ett underutvecklat land. Lenin sysselsatte sig heller aldrig med denna tanke, vilket också var fullt naturligt. Han förutsåg inte någon längre isolering för sovjetstaten. Detta citat, som hos Marx bara var en abstrakt konstruktion, och en slutsats sett från ett motsatt håll, ger icke desto mindre en outhärlig teoretisk nyckel till sovjetregimens alltigenom konkreta svårigheter och sjukdomar. Genom imperialist- och inbördeskrigen förvärrades nödlidandet och med denna historiska grundval försvann inte ”kampen för den individuella existensen” dagen efter revolutionen, ej heller avtog den under de följande åren utan antog ibland de våldsammaste proportioner istället. Behöver vi påminna om att vissa delar av landet två gånger gick mot kannibalism?

Det är faktiskt först nu man kan uppskatta avståndet mellan tsar-Ryssland och västerlandet. Under de mest gynnsamma omständigheterna – d.v.s. i frånvaro av inre oroligheter och yttre katastrofer – skulle det krävas åtskilligt fler femårsplaner innan Sovjetunionen lyckats förvärva de ekonomiska och utbildningsmässiga resultat för vilka den kapitalistiska civilisationens förstfödda nationer tillbringat sekler. Tillämpning av *socialistiska* metoder för att lösa *försocialistiska* problem – det är precis vad som sker på det rådande ekonomiska och kulturella planet i Sovjetunionen.

Sovjetunionen överträffar naturligtvis nu även de mest avancerade ländernas produktivkrafter under Marx tid. I den historiska rivaliteten mellan två slags regimer gäller däremot inte absoluta utan relativa nivåer; den sovjetiska ekonomin står mot kapitalismen under Hitler,

¹ Marx, *Den tyska ideologin*

Baldwin och Roosevelt, inte Bismarck, Palmerston eller Abraham Lincoln. Vidare förändrades de mänskliga behovens omfattning fundamentalt med världens tekniska utveckling. Marx samtida visste ingenting om bilar, radiomottagare, filmer och flygplan. Ett socialistiskt samhälle är emellertid otänkbart utan det fria åtnjutandet av dessa varor.

”Kommunismens lägsta stadium”, för att använda Marx’ term, börjar vid den nivå, som den mest avancerade kapitalismen har närmat sig. Det verkliga programmet för den kommande sovjetiska femårsplanen är emellertid att ”komma ikapp Europa och Amerika”. Att bygga ett nätverk av autostrador och asfalterade landsvägar på Sovjetunionens gränslösa vidder kommer att ta mycket mer tid och material i anspråk än överförandet av en bilfabrik från Amerika eller ens förvärvandet av amerikanarnas teknik. Hur många år behövs det för att göra det möjligt för varje sovjetmedborgare att utnyttja en bil i vilken riktning han vill och utan besvär med bensinpåfyllning? I det barbariska samhället utgör ryttaren och fotgängaren två klasser. Bilen differentierar inte samhället mindre än sadelhästen. Så länge den mest anspråkslösa ”Ford” förblir en minoritets privilegium, överlever borgarsamhällets alla relationer och seder. Och tillsammans med dessa återfinns jämlikhetsbristens beskyddare, staten.

I det att han grundade sig helt på den marxistiska teorin om proletariats diktatur, lyckades Lenin, som vi påpekat, varken i sitt huvudsakliga arbete ägnat åt denna fråga (Staten och Revolutionen) eller i partiprogrammet att dra alla de nödvändiga slutsatserna om statens karaktär med hänsyn till ekonomins efterblivenhet och landets isolering. Med förklaringen att byråkratin åter fått liv på grund av massornas ovana vid administration och de speciella svårigheter, som följt på kriget, låter programmet endast föreskriva politiska åtgärder för att komma över ”byråkratiska förvrängningar”: val och avsättning när som helst av alla funktionärer, avskaffande av materiella privilegier, massornas aktiva kontroll och insyn etc. Han antog att på detta sätt skulle byråkraten, från att ha varit en pamp, utvecklas till ett vanligt och dessutom temporärt tekniskt ombud och staten skulle gradvis och omärkligt försvinna från scenen.

Denna uppenbara underskattning av kommande svårigheter får sin förklaring genom att programmet var helt grundat på ett internationellt perspektiv. ”Oktoberrevolutionen i Ryssland har förverkligat proletariats diktatur ... Eran för världsproletariats kommunistiska revolution har börjat.” Detta var programmets introduktionsrader. Författarna satte inte upp som mål att konstruera ”socialism i ett enda land” – denna idé hade då inte dykt upp i någons huvud, minst av allt Stalins – men de berörde heller inte frågan om vilken karaktär sovjetstaten skulle anta, om den under två decennier tvingades att isolerad lösa de ekonomiska och kulturella problem, som den avancerade kapitalismen hade löst för länge sedan.

Efterkrigstidens revolutionära kriser ledde inte till seger för socialismen i Europa. Socialdemokraterna räddade borgarna. Denna period, som för Lenin och hans kolleger såg ut som ett kort ”andrum”, har utsträckts till en hel historisk epok. Sovjetunionens motsägelsefulla sociala struktur och den ultrabyråkratiska karaktären hos dess statsmakt är de direkta konsekvenserna av denna unika och ”oförutsedda” historiska paus, som i kapitalistländerna samtidigt har lett till fascism eller pre-fascistiska reaktioner.

Medan det första försöket att skapa en på byråkrati rensad stat skändligen misslyckades, först och främst på grund av massornas ovana vid självstyre, bristen på kvalificerade arbetare som var hängivna mot socialismen, etc. uppstod mycket snart därefter andra mer djupgående svårigheter. Reduceringen av staten till ”räkenskaps- och kontrollfunktioner” med en fortsatt inskränkning av tvångsfunktionen, vilket krävts av partiprogrammet, förutsatte åtminstone ett relativt tillstånd av allmän tillfredsställelse. Just detta nödvändiga tillstånd uteblev. Ingen hjälp kom västerifrån. De demokratiska sovjeternas styrka visade sig förlamad, t.o.m. hopplös, när dagens uppgift gällde att anpassa de privilegierade grupper, vars existens var

nödvändig för försvaret, industrin, tekniken och vetenskapen. Under denna avgjort "icke-socialistiska" operation, då man tog från tio och gav till en, utkristalliserades och utvecklades en mäktig kast bestående av specialister inom distributionen.

Hur och varför kan det då komma sig att den senaste tidens enorma ekonomiska framgångar inte har lett till en lindring utan istället en skärpning av bristen på jämlikhet och samtidigt ytterligare ökat byråkratins tillväxt från att ha varit en "förvrängning" till att nu ha blivit ett administrationssystem? Innan vi försöker besvara den frågan, låt oss höra hur de auktoritativa ledarna inom den sovjetiska byråkratin ser på sin egen regim.

5. "Socialismens fullständiga triumf och förstärkandet av diktaturen"

Under de senaste åren har det förekommit åtskilliga tillkännagivanden om socialismens "fullständiga triumf i Sovjetunionen – vilka tog sig särskilt kategoriska former i samband med "likvideringen av kulakerna som klass". Den 30 januari 1931 sade Pravda i en tolkning av ett tal av Stalin: "Under den andra femårsplanen kommer de sista lämningarna av kapitalistiska element inom vår ekonomi att elimineras." Sett ur detta perspektiv borde staten slutgiltigt dö bort under samma period, ty när kapitalismens "sista kvarlevor" är likviderade har staten ingenting mer att uträtta. "Sovjetmakten", säger bolsjevikpartiets program i detta ämne, "erkänner öppet oundvikligheten i varje stats klassskaraktär, så länge uppdelningen av samhället i klasser, och därmed all statsmakt, inte har fullständigt försvunnit". När emellertid vissa oförsiktiga teoretiker i Moskva försökte dra slutsatsen, genom att ta likvideringen av kapitalismens "sista kvarlevor" för gott, att staten höll på att dö bort, förklarade byråkratin omedelbart sådana teorier som "kontrarevolutionära".

Var ligger byråkratins teoretiska misstag – i den grundläggande premissen eller i konklusionen? Både i den ena och den andra. På det första tillkännagivandet om "fullständig triumf" svarade vänsteroppositionen: Man får inte begränsa sig till den sociojuridiska formen av relationer, vilka är omogna, motsägelsefulla, inom jordbruket fortfarande mycket ostadiga och som lösgör sig från det fundamentala kriteriet: produktivkrafternas jämnhet.

Juridiska former har i sig en väsentligt annorlunda social innebörd beroende på vilken teknisk nivå det gäller. "Lagen kan aldrig höja sig över den ekonomiska struktur och den kulturella nivå som är betingad därav." (Marx) Sovjetiska egendomsformer med de modernaste resultaten inom amerikansk teknik överförda till alla grenar inom det ekonomiska livet – det skulle sannerligen bli socialismens första stadium. De sovjetiska egendomsformerna med en låg arbetsproduktivitet betyder helt enkelt en övergångsregim, vars öde historien ännu inte har avgjort.

"Är det inte monstruöst?" – skrev vi i mars 1932. "Landet kan inte ta sig ur livsmedelsnöden. Överallt är det stopp på tillgångarna. Barnen lider brist på mjölk. Men de officiella oraklen kungör: "Landet har gått in i den socialistiska perioden!" Är det möjligt att kompromettera namnet socialism på ett mer vanartigt sätt?" Den inom styrande kretsar framstående publicisten, Karl Radek, parerade i den liberala tyska tidningen Berliner Tageblatt, som ägnade ett specialnummer åt Sovjetunionen (maj 1932), dessa anmärkningar med följande ord som förtjänar att bli odödliga:

"Mjölk är en produkt från korna och inte av socialism och man måste faktiskt förväxla socialism med bilden av ett land där det flyter mjölk i floderna för att inte förstå att ett land kan under en tid höja sig till en högre utvecklingsnivå utan någon påtaglig höjning av den materiella situationen för folkets massor."

Dessa rader skrevs när landet hemsöktes av en fruktansvärd hungersnöd.

Socialism innebär en struktur med planerad produktion med ändamålet att på bästa sätt tillfredsställa mänskliga behov; i annat fall förtjänar den inte namnet socialism. Om korna socialiseras, men det finns alltför få av dem, eller om de har för magra juver, då uppstår konflikter från den otillräckliga mjölktillgången – konflikter mellan stad och land, mellan kollektiv och individuella bönder, mellan proletariats olika lager och mellan hela den slitande massan och byråkratin. Faktum är att det var socialiseringen av korna, som ledde till böndernas massutrotning av dem. Sociala konflikter som skapats av nöd kan i sin tur leda till en återuppståndelse av ”all gammal skit”. Så lød det väsentliga i vårt svar.

Den Kommunistiska Internationalens 7:e kongress försäkrade högtidligt i en resolution av den 20 augusti 1935 att med summan av den nationaliserade industrins framgångar, kollektiviseringsinsatserna, undanröjandet av kapitalistelementen och likvideringen av kulakerna som en klass, ”har den slutliga och oåterkalleliga triumfen för socialismen och det allsidiga förstärkandet av proletariats diktaturstat uppnåtts i Sovjetunionen”. I all sin kategoriska ton är detta vittnesmål från den Kommunistiska Internationalen helt och hållet själv motsägande. Om socialismen ”slutligen och oåterkalleligen” har triumferat, inte som princip utan som en levande social regim, då är en förnyad ”förstärkning” av diktaturen uppenbart nonsens. Och tvärtom, om förstärkandet av diktaturen framkallas av regimens verkliga behov, betyder det att socialismens triumf fortfarande är avlägsen. Inte bara en marxist, utan vilken realistisk politisk tänkare som helst, borde förstå att just detta behov av ett diktaturens ”förstärkande” – d.v.s. regeringsförtryck – vittnar inte om någon triumf för den klasslösa harmonin men om en ökning av nya samhällsmotsättningar. Vad bottnar allt detta i? Brist på existensmedel, orsakad av den låga produktiviteten.

Lenin karaktäriserade en gång socialism som ”Sovjetmakten plus elektrifiering”. Detta epigram, vars ensidighet berodde på ögonblickets propagandasyften, förutsatte som minimal startpunkt åtminstone den kapitalistiska elektrifieringsnivån. För närvarande finns det en tredjedel så mycket el-energi i Sovjetunionen som i de utvecklade länderna. Om man tar i beaktande att sovjeterna under tiden har givit plats åt en politisk maskin som är oberoende av massorna, har den Kommunistiska Internationalen (Komintern) inget mer att förkunna än att socialism är byråkratisk makt plus en tredjedel av kapitalisternas elektrifiering. En sådan definition borde vara fotografiskt exakt, men för socialism är den inte helt tillräcklig! I ett tal till stachanoviterna i november 1935 tillkännagav oväntat Stalin, hörsam mot konferensens empiriska syften:

”Varför kan och måste socialismen att besegra det kapitalistiska hushållningssystemet och varför kommer den obetingat att göra det? Därför att den kan uppvisa ... en högre arbetsproduktivitet.”¹

Medan Stalin händelsevis förkastar den Kommunistiska Internationalens resolution som antagits tre månader tidigare i samma fråga och dessutom sina egna ofta upprepade deklamationer, talar han här om socialismens triumf i en *framtida* tidsform. Socialismen kommer att vinna över det kapitalistiska systemet, säger han, när den går förbi det senare i fråga om produktivitet. Inte bara verbens tempus utan, som vi ser, de sociala kriterierna växlar från stund till annan. Det är definitivt inte lätt för sovjetmedborgaren att hänga med den ”generallinjen”.

Den förste mars 1936 slutligen, erbjöd Stalin i ett samtal med Roy Howard en ny definition av Sovjetregimen:

”Den sociala organisation, som vi har skapat, kan kallas en sovjetisk socialistisk organisation, inte helt färdig ännu, men från roten en socialistisk samhällsorganisation.”

¹ Stalin, *Leninismens problem*, Moskva 1951, s 760

I denna avsiktligt vaga definition finns det lika många motsägelser som det finns ord. Den sociala organisationen kallas "sovjetsocialistisk", men sovjeterna bildar en statsform och socialism är en samhällsregim. Dessa beteckningar är inte identiska men, ur vår intresssynpunkt, antagonistiska. I den utsträckning som den sociala organisationen har blivit socialistisk borde sovjeterna försvinna likt byggnadsställningarna när en byggnad är färdig. Stalin inför en rättelse: Socialismen är "inte helt färdig ännu". Vad betyder "inte helt"? Fattas det 5 procent eller 75 procent? Detta får man inte reda på, lika litet som man får veta vad som menas med en samhällsorganisation som är "socialistisk från roten". Är det egendomsformer eller teknik som avses? Definitionens dimmighet antyder emellertid en reträtt från den oändligt mer kategoriska formeln från 1931-35. Ytterligare ett steg på samma väg skulle vara att erkänna att roten i varje social organisation är dess produktivkrafter och att den sovjetiska roten inte är tillräckligt kraftig för den socialistiska stammen och dess lövverk: mänsklig välfärd.

KAPITEL IV

Kampen för produktivitet

1. Pengar och plan

Vi har försökt att undersöka den sovjetiska regimen genom ett tvärsnitt av statsapparaten. Vi kan göra en liknande undersökning av valutan. Dessa två problem, *stat och pengar*, har ett antal gemensamma drag, eftersom båda reducerar sig i sista hand till problemets problem: produktiviteten. Statligt tvång liksom ekonomiskt tvång är båda arv från klassamhället, som är oförmöget att definiera förhållandet mellan människa och människa utom i form av fetischer, kyrkliga eller sekulära, och som beskyddare förordnat den mest betänkliga av alla fetischer, staten, utrustad med en stor kniv mellan tänderna. I ett kommunistiskt samhälle kommer staten och pengar att försvinna. Deras gradvisa borttynande borde följaktligen börja under socialismen.

Vi kommer endast att kunna tala om socialismens faktiska triumf i det historiska ögonblick då staten blir en semistat och pengar börjar förlora sin magiska kraft. Det betyder, att då socialismen har befriat sig från kapitalismens fetischer, har den börjat skapa klarare, friare och värdigare förhållande mellan människor. Sådana typiskt anarkistiska krav som "avskaffandet" av pengar och löner eller "likvideringen" av staten och familjen har endast intresse som modeller för ett mekaniskt tänkande. Pengar kan inte godtyckligt "avskaffas", ej heller kan staten eller den gamla familjen "likvideras". De måste förbruka sin historiska uppgift, dunsta bort och förlora relevans. Dödsstöten mot penningfetischismen kommer att sättas in endast vid det stadium då den stadiga tillväxten av samhällets tillgångar har fått oss tvåfotingar att glömma vår gnidiga attityd mot varje minut av övertid i arbetet och vår förödmjukande ängslan om vår konsumtionsandel. När pengarna förlorat sin förmåga att bringa människan lycka eller förpassa henne till rännstenen, kommer de endast att fungera som bokföringskvitton för att underlätta det för statistiker och planeringsändamål. I den ännu mer avlägsna framtiden kommer förmodligen dessa kvitton också att vara obehövliga. Den frågan kan dock helt lämnas åt eftervärlden, som kommer att vara intelligentare än vi är.

Nationaliseringen av produktions- och kreditmedlen, den inre handelns kooperativisering eller förstatligande, monopoliet på utlandshandeln, kollektiviseringen av jordbruket, arvslagen – allt detta satte strikta gränser för individuell ackumulering av pengar och förhindrade deras omvandling till privatkapital (för ocker, handel och industri). Dessa penningfunktioner, som hänger ihop med exploatering, likvideras inte vid den proletära revolutionens början, utan överförs i modifierad form till staten, den allmännyttige köpmannen, kreditören och

industrialisten. Samtidigt bevaras inte bara de mer elementära penningfunktionerna, som *värde-mätare*, *utbytesmedel* och *betalningsmedel*, utan de förs också ut i ett bredare aktionsfält än under kapitalismen.

Administrativ planering har avslöjat sin styrka tillräckligt – men därmed också styrkans begränsningar. En ekonomisk plan a priori – framför allt i ett underutvecklat land med 170 miljoner invånare och en djupgående motsättning mellan stad och land – är inte något fast evangelium, utan en grov arbetshypotes som måste verifieras och omarbetats under fullgörandets gång. Vi kan faktiskt slå fast en regel: ju mer ”perfekt” en administrativ uppgift fullgörs, desto sämre är den ekonomiska ledningen. Det behövs två hävstänger för att reglera och tillämpa planer: den politiska hävstången i form av verkligt deltagande i ledningen från massorna själva, en sak som är otänkbar utan sovjetdemokrati; och en finansiell hävstång i form av ett verkligt utprövande av kalkyleringar a priori med hjälp av en allmängiltig motsvarighet, en sak som är otänkbar utan ett stabilt monetärt system.

Penningens roll i den sovjetiska ekonomin är inte bara oavslutad utan, som vi har sagt, har ännu en lång tillväxt framför sig. Övergångsperioden mellan kapitalism och socialism tagen som helhet betyder inte att man skär ned handeln utan tvärtom att man utvidgar den vitt och brett. Alla industrigrenar omvandlas och växer. Nya uppstår fortlöpande och alla tvingas definiera sina relationer till varandra både kvantitativt och kvalitativt. Likvideringen av den fulländade bondeekonomin och samtidigt av det instängda familjelivet, betyder en övergång till en sfär av socialt växelspel, och ipso facto penningcirkulation, med all den arbetskapacitet som tidigare fick utlopp inom bondgårdens gränser. Alla slag av produkter och tjänster börjar för första gången i historien att utväxlas.

Å andra sidan är en framgångsrik socialistisk organisation otänkbar utan att man tar med producenten och konsumentens personliga intresse i det planerade systemet – något som i sin tur kan visa sig fruktbart endast om det vanligtvis pålitliga och smidiga instrumentet pengar står till tjänst. Höjandet av produktiviteten och förbättrandet av produkternas kvalitet är omöjliga att prestera utan en exakt mätare som fritt kan trängas in i industrins alla celler – d.v.s. i brist på en stabil valutaenhet. Härav är det tydligt att under övergångsekonomin, liksom under kapitalismen, är den enda pålitliga penningenheten den, som är baserad på guld. Allt annat är enbart substitut. Sovjetstaten har naturligtvis både mängden varor och sedeltryckeriet i sin ägo. Detta förändrar dock inte situationen. Administrativa manipulationer med varupriser skapar eller ersätter inte på minsta sätt en stabil penningenhett varken för den inhemska eller utländska handeln. Berövad en självständig bas – d.v.s. guldbasen – får Sovjetunionens penningssystem, liksom ett antal kapitalistländers, ofrånkomligen en instängd karaktär. Rubeln existerar inte för världsmarknaden. Om Sovjetunionen lättare kan uthärda de negativa aspekterna i detta penningssystem jämfört med Tyskland och Italien, beror det endast delvis på monopoliet inom utlandshandeln. Främst beror det på landets naturtillgångar. Endast detta gör det möjligt att landet inte stryps i enväldets klor. Den historiska uppgiften är emellertid inte enbart att undgå strypning, men att ansikte mot ansikte med världsmarknadens främsta prestationer skapa en mäktig ekonomi, alltigenom rationell, som kommer att garantera den största tidsbesparingen och följaktligen den högsta kulturblostringen.

Den dynamiska sovjetekonomin, som passerar genom fortlöpande tekniska revolutioner och experiment i stor skala, behöver mer än någon annan ständig testning genom stabila värde-mätare. Teoretiskt kan det inte råda den ringaste tvekan om att om sovjetekonomin hade haft en guldrubel, skulle femårsplanen ha varit ojämförligt mycket gynnsammare än de nu är. Självfallet kan man inte både äga och inte äga (äga det omöjliga). Men man får inte göra en dygd av nödvändigheten, eftersom det leder vidare till ytterligare ekonomiska misstag och förluster.

2. "Socialistisk" inflation

Den sovjetiska valutans historia är inte bara historien om ekonomiska svårigheter, framgångar och misslyckanden, utan också historien om byråkratiskt sicksack-tänkande.

Återupprättandet av rubeln 1922-24 i samband med övergången till NEP, hängde direkt ihop med återupprättandet av "borgerliga rättighetsnormer" inom distributionen av konsumtionsvaror. Så länge man fortsatte på den inslagna vägen till den välbärgade bonden, var tjervonetsen föremål för regeringens omtanke. Under den första femårsplanen öppnades däremot alla inflationsslussarna. Den totala valutasumman i omlopp steg från 0,7 miljarder rubler i början av 1925 till jämförelsevis blygsamma 1,7 miljarder i början av 1928, vilket är ungefärligen jämförbart med sedelomloppet i tsar-Ryssland alldeles före kriget – men detta naturligtvis utan dess tidigare metallbas. Inflationskurvan från år till år beskrivs i följande feberaktiga serie: 2,0 – 2,8 – 4,3 – 5,5 – 8,4! Den sista siffran 8,4 miljarder rubler nåddes i början av 1933. Därefter kom åren av omtänkande och reträtt: 6,9 – 7,7 – 7,9 miljarder (1935). Rubeln 1924, vars officiella kurs var lika med 13 franc, hade i november 1935 reducerats till 3 franc – d.v.s. till mindre än en fjärdedel av sitt värde eller nästan lika mycket som den franska francen hade gått ned på grund av kriget. Både den gamla och den nya pariteten är till karaktären mycket villkorliga; rubelns köpkraft i världspriser går "nu knappt upp till 1½ franc. Hur som helst visar devalveringsskalan med vilken svindlande fart den sovjetiska valutan rutschade utför fram till 1934.

I sin ekonomiska äventyrlighets fulla flykt lovade Stalin att sända NEP – d.v.s. marknadsförhållanden – "åt helvete". Hela pressen skrev, liksom 1918, om det slutliga ersättandet av affärsförsäljning med "direkt socialistisk distribution", vars yttre tecken var matkortet. Samtidigt förkastades inflation som ett fenomen, som var oförenligt med det sovjetiska systemet. "Sovjetvalutans stabilitet", sade Stalin 1933, "tryggas framför allt av hela den oerhörda varumängd som befinner sig i statens händer och släppes ut i varuomsättningen till fasta priser".¹ Trots det faktum att denna gåtfulla aforism varken blev utvecklad eller klargjord (delvis på grund därav), blev den en fundamental lag i den sovjetiska penningteorin – eller mer exakt för just den inflation som den förkastade. Tjervonetsen visade sig därefter inte vara en allmängiltig värdemätare, utan endast en allmän skugga av en "oerhörd" varukvantitet. Och likt alla skuggor ägde den rätten att förkorta och förlänga sig själv. Om denna tröstande doktrin hade någon mening alls, var det bara denna: de sovjetiska pengarna har upphört att vara pengar; de tjänar inte längre som värdemätare; "fasta priser" bestäms av statsmakten; tjervonetsen är enbart en konventionell etikett i planekonomin – d.v.s. ett allmänt distributionskort. Med ett ord har socialismen triumferat "slutgiltigt och oåterkalleligt".

De mest utopiska idéerna under krigskommunismens period återställdes sålunda med en ny ekonomisk bas – en något högre bas naturligtvis, men tyvärr ännu otillräcklig för en likvidering av penningcirkulationen. De styrande kretsarna var helt behärskade av tanken att med en planerad ekonomi behövde inflation inte fruktas. Det betyder ungefär att om man är i besittning av en kompass finns det inget att befara i en läckande farkost. Valutainflation, oundvikligen följd av kreditinflation, medför i själva verket ett ersättande av fiktiva med reella storheter och fräter sönder planekonomin inifrån.

Det behöver inte påpekas att inflationen betydde en fruktansvärd skattepålaga för de hårt pressade massorna. Var inflationens fördelar för socialismen låg någonstans är mer än dunkelt. Industrin fortsatte sin snabba tillväxt, men den ekonomiska effektiviteten uppskattades statistiskt och inte ekonomiskt. Genom att ta rubeln i egna händer – d.v.s. genom att ge den skiftande och godtycklig köpkraft inom olika befolkningslager och ekonomiska sektorer –

¹ Stalin, ibid. s 613

berövade byråkratin sig själv ett nödvändigt instrument för att objektivt mäta sina framgångar och misslyckanden. Frånvaron av korrekta räkenskapsredovisningar, på pappret förklädda med hjälp av kombinationer med den ”konventionella rubeln”, ledde i realiteten till att det personliga intresset sjönk, till lägre produktivitet och till en ännu lägre varukvalitet.

Under loppet av förs femårsplanen, antog detta missförhållande hotfulla proportioner. I juni 1931 presenterade Stalin sina berömda ”sex villkor”, vars främsta syfte var att sänka produktionskostnaderna för industrivaror. Dessa ”villkor” (lön i enlighet med den individuella produktiviteten, kostnadsberäkningar inom produktionen, etc.) innehöll ingenting nytt. De ”borgerliga rättighetsnormerna” hade förts fram i början av NEP och utvecklats vid den 12:e partikongressen i början av 1923. Stalin råkade på dem först 1931, påverkad av kapitalinvesteringarnas sjunkande effektivitet. Under de följande två åren skrevs knappt en artikel i Sovjetpressen utan referenser till dessa ”villkors” frälsande makt. Med fortsättande inflation gick det naturligtvis inte att bota de sjukdomar som orsakats därav. Stränga åtgärder mot skadegörare och sabotörer hjälpte inte saken framåt.

Det förefaller nästan otroligt nu att samtidigt som byråkratin öppnade strid mot ”opersonlighet” och ”likriktning” – vilket betyder anonym ”genomsnittlig” arbetsinsats och likartad ”genomsnittlig” lön åt alla – sände den NEP ”åt helvete”, medan ju NEP innebär värdering av alla varor, inklusive arbetskraft i pengar. Man återupprättade ”borgerliga normer” med ena handen och förstörde med den andra det enda verktyg som var användbart under dem. Genom ersättandet av ”slutna distributörer” med handel och genom fullständigt pris kaos försvann ofrånkomligen all överensstämmelse mellan individuellt arbete och individuella löner och därmed försvann också arbetarens personliga intresse.

De striktaste instruktionerna med hänsyn till ekonomiska beräkningar, kvalitet, produktionskostnader och produktivitet lämnades hängande i luften. Detta hindrade inte ledarna från att förklara orsaken till alla ekonomiska svårigheter vara den illvilliga oförmågan att uppfylla Stalins sex föreskrifter. Den mest försiktiga hänsyftning på inflation liknades vid ett brott mot staten. På samma samvetsgranna sätt har myndigheterna vid tillfällen anklagat lärare för att bryta mot skolhygienens regler medan de samtidigt förbjuder dem att nämna frånvaron av tvål.

Frågan om tjervonetsens öde har upptagit en framträdande plats i fraktionsstriderna inom Kommunistpartiet. Oppositionens program (1927) krävde ”en garanti för penningenhets ovillkorliga stabilitet”. Detta krav blev ett ledmotiv under de efterföljande åren. ”Stoppa inflationsprocessen med järnhand”, skrev oppositionens emigrantorgan 1932, ”och återinrätta en stabil valutaenhet”, t.o.m. till priset av ”en djärv nedskärning av kapitalinvesteringar”. ”Sköldpaddstempots” försvarare och superindustrialiserarna hade, tycktes det, tillfälligt bytt plats. Som svar på skrytet med att sända marknaden ”åt helvete”, rekommenderade oppositionen den statliga planeringskommissionen att hänga upp mottot: ”Inflation är som syfilis i en planerad ekonomi.”

* * *

Inom jordbruket medförde inflationen inte mindre hårda konsekvenser. Under denna period då jordbrukspolitiken fortfarande var orienterad mot den välbärgade bonden, antog man att den socialistiska transformationen inom jordbruket, med NEP som bas, skulle åstadkommas inom loppet av decennier genom kooperativerna. Genom att en efter en anta köp-, sälj- och kreditfunktionen skulle kooperativerna på längre sikt också socialisera själva produktionen. Allt detta sammantaget kallades för ”Lenins kooperativa plan”. Den faktiska utvecklingen följde, som vi vet, en komplett annorlunda och nästan motsatt kurs – avkulakisering med våld och fullständig kollektivisering. Ingenting mer sades om den gradvisa socialiseringen av separata ekonomiska funktioner, i takt med förberedelsen av de materiella och kulturella

villkoren därför. Kollektiviseringen introducerades som om det gällde det omedelbara förverkligandet av den kommunistiska ordningen inom jordbruket.

De direkta konsekvenserna blev inte bara utrotandet av mer än halva boskapsbeståndet utan än viktigare den fullständiga likgiltigheten inför socialiserad egendom och resultaten av deras eget arbete från kollektivjordbrukens medlemmars sida. Regeringen tvingades till en förvirrad reträtt. Återigen försåg den bönderna med kycklingar, grisar får och kor som personliga tillgångar. Den gav dem privata jordlotter i anslutning till gårdshusen. Filmen om kollektiviseringen började köras baklänges.

Genom att sålunda återinföra små personliga jordegendomar gjorde staten en kompromiss med ett, som det var, försök att köpa bort böndernas individualistiska tendenser. Kolchosbönderna bevarades och vid första ögonkastet kunde därför reträtten tyckas vara av sekundär vikt. I själva verket kunde dess betydelse knappast överskattas. Om man lämnar kolchosernas aristokrati åt sidan, så fylldes den genomsnittlige bondens dagliga behov ännu till större del genom hans arbete ”på hans eget” än genom hans deltagande i kollektivet. En bondes inkomst från det individuella företaget, särskilt om han ägnar sig åt mekaniserad odling, fruktodling eller boskapsskötsel, uppgår ofta till tre gånger så mycket som det samme bonde förtjänar inom den kollektiva ekonomin. Detta faktum, omvittnat i själva den sovjetiska pressen, avslöjar mycket klart å ena sidan ett fullständigt barbariskt slöseri med tiotals miljoner människors krafter, särskilt kvinnornas, på dvärgföretag, samt å andra sidan den fortfarande mycket låga produktiviteten inom kolchoserna.

För att höja standarden på kolchoserna, var det åter nödvändigt att tala till bonden på det språk han förstår – d.v.s. att återupprätta marknaderna och återgå från varuskatt till handel – med ett ord att be satan skicka tillbaka NEP, som sänts ned till honom för tidigt. Övergången till en mer eller mindre stabil myntenhet blev alltså ett nödvändigt villkor för vidareutvecklingen av jordbruket.

3. Rubelns rehabilitering

Den visa ugglan flyger som bekant efter solnedgången. Sålunda utvecklas teorin om ett socialistiskt penning- och prissystem först efter de inflationistiska illusionernas skymning. Genom att utveckla Stalins ovan citerade gåtfulla ord lyckades de lydiga professorerna skapa en hel teori enligt vilken sovjetpriset, i motsats till marknadspriset, har en uteslutande planerande eller dirigerande karaktär. Därmed menas att det inte är fråga om en ekonomisk utan en administrativ kategori som på det viset verkar bättre för omfördelningen av folkets inkomst i socialismens intresse. Professorerna glömde att förklara hur man kan ”leda” ett pris utan att känna till reella kostnader och hur man kan uppskatta reella kostnader om alla priser uttrycker viljan hos en byråkrati och inte den mängd av socialt nödvändig arbetskraft som använts. Vad beträffar omfördelningen av folkets inkomst har ju faktiskt regeringen till sitt förfogande så mäktiga verktyg som skatter, statsbudgeten och kreditsystemet. Enligt budgetens utgiftssida för 1936, avsätts mer än 37,6 miljarder rubler direkt och många miljarder indirekt till att finansiera ekonomins olika grenar. Budget- och kreditmekanismen är fullt tillräcklig för en planerad distribuering av nationalinkomsten. Och vad priserna beträffar kommer de att tjäna socialismens sak bättre ju ärligare de kan uttrycka dagens reella ekonomiska förhållanden.

Erfarenheten har lyckats påpeka ett avgörande ord i detta ämne. ”Dirigerade” priser var mindre imponerande i verkliga livet än i vetenskapsmännens böcker. På en och samma vara fastställdes olika priskategorier. I de breda sprickorna mellan dessa kategorier fann all sorts spekulation, favorisering, parasitering och andra oarter plats och detta mer som regel än som

undantag. Samtidigt blev tjervonetsen, som borde ha varit de stabila prisernas stadiga skugga, inget annat än sin egen skugga.

Återigen blev det nödvändigt att göra en häftig kursändring – denna gång som ett resultat av de svårigheter som växt fram ur de ekonomiska framgångarna. 1935 inleddes med att brödkorten avskaffades. I oktober rensades kort för andra livsmedelsprodukter bort. I januari 1936 avskaffades korten för de industriprodukter som var föremål för allmän konsumtion. Stad och lands ekonomiska förhållanden till staten och till varandra översattes till penningsspråket. Rubeln är ett instrument för befolkningen att öva inflytande på ekonomiska planer, vilket börjar med konsumtionsföremålets kvantitet och kvalitet. På intet annat sätt är det möjligt att rationalisera den sovjetiska ekonomin.

Ordförande i statens planeringskommission tillkännagav i december 1935:

”Det nuvarande systemet med ömsesidiga relationer mellan banker och industri måste revideras och bankerna måste på allvar förverkliga kontroll genom rubeln.”

På så vis led den administrativa planens vidskepelse och illusionen med de administrativa priserna skeppsutbrott. Om vägen till socialism på det finansiella planet betyder rubelns närmande till distributionskortet, då måste reformerna från 1935 betraktas som ett avsteg från socialism. I verkligheten skulle dock en sådan bedömning vara ett grovt misstag. Kortets ersättande av rubeln är endast ett förkastande av fiktioner och ett öppet erkännande av det nödvändiga i att skapa premisser för socialismen genom att återvända till borgerliga distributionsmetoder.

Vid centrala exekutivkommitténs möte i januari 1936 tillkännagav folkkommissarien för finanser: ”Den sovjetiska rubeln är stabil som ingen annan valuta i världen.” Det skulle vara felaktigt att betrakta detta påstående som rent skryt. Sovjetunionens statsbudget är balanserad med en årlig ökning av inkomsterna över utgifterna. Utlandshandeln, som visserligen är obetydlig, ger en aktiv balans. Statsbankens guldreserv uppgick 1926 till 164 miljoner rubler och överstiger nu en miljard. Landets guldproduktion ökar snabbt. 1936 beräknas denna industri gå upp till första plats i världen. Varuomsättningens tillväxt har blivit mycket hastig under den återupprättade marknaden. Sedelinflationen stoppades faktiskt 1934. Faktorer existerar för en viss stabilisering av rubeln. Icke desto mindre måste tillkännagivandet av folkkommissarien för finanser till ansenlig del förklaras med en inflation på optimism. Om den sovjetiska rubeln har ett mäktigt stöd i industrins allmänna framväxt, är dess akilleshäla fortfarande de hopplöst höga produktionskostnaderna. Rubeln kommer att bli den stabilaste valutan först då produktiviteten i Sovjetunionen överstiger övriga världens och då följaktligen rubeln själv kommer att medverka till sitt eget slut.

Ur teknisk finansiell synpunkt kan rubeln än mindre göra anspråk på överlägsenhet. Med en guldreserv på drygt en miljard finns det omkring åtta miljarder sedlar i omlopp i landet. Reserven täcker alltså endast 12,5 procent. Statsbankens guld är fortfarande betydligt mer avsedd som en fast reserv i händelse av krig än som valutabas. Teoretiskt är det naturligtvis inte omöjligt att sovjeterna anlitar guldvalutan vid ett högre utvecklingsstadium för att precisera planer och förenkla handeln med utlandet. Så innan den ger upp andan kommer valutan än en gång att flamma upp med det rena guldets lyster. Men detta är i varje fall inte något problem för den omedelbara framtiden.

Under den kommande perioden kan det inte bli tal om en övergång till guldstandarden. Om emellertid regeringen, genom att öka guldreserven, försöker höja täckningsprocenten, även om den är rent teoretisk, och om sedelmissionens gränser blir objektivt bestämda och inte beroende av byråkratins vilja, då kan den sovjetiska rubeln nå en åtminstone relativ stabilitet. Bara det skulle vara en stor förtjänst. Med ett fast tillbakavisande av inflation kunde den

framtida valutan, även om berövad guldstandardens fördelar, otvivelaktigt hjälpa till att läka de många djupa sår som den byråkratiska subjektivismen tillfogat ekonomin under de föregående åren.

4. Stachanovrörelsen

”All ekonomi”, sade Marx, – och det betyder all mänsklig kamp med naturen vid alla civilisationens stadier – ”blir till slut en fråga om tidsekonomi”. I sin primära grundval är historien ingenting annat än en kamp för en ekonomi med arbetstid. Socialismen kunde inte rättfärdigas enbart genom att avskaffa exploatering; den måste garantera samhället en större ekonomi med tiden än vad kapitalismen gör. Om man inte inser detta villkor skulle avlägsnandet av utsugningen bara bli en dramatisk episod utan framtid. Det första historiska experimentet med tillämpning av socialistiska metoder har avslöjat de stora möjligheter som finns hos dem. Men den sovjetiska ekonomin har fortfarande långt ifrån lärt att göra bruk av tiden, detta kulturens ytterst värdefulla råmaterial. Tidsekonomins främsta redskap, den importerade tekniken, misslyckades fortfarande med att på sovjetisk mark frambringa de resultat, som är normala i dess kapitalistiska ursprungsländer. I denna för all civilisation avgörande mening har socialismen ännu inte triumferat. Den har visat att den kan och borde triumfera. Men den har ännu inte triumferat. Alla försäkringar om motsatsen är frukten av okunnighet och charlataneri.

Molotov, som ibland – för att göra honom rättvisa – visar litet mer frihet från de rituella fraserna än andra sovjetiska ledare, förklarade i januari 1936 vid ett möte med centrala exekutivkommittén: ”Vår genomsnittliga produktivitetsnivå ... är fortfarande betydligt lägre än Amerikas och Europas.” Man kan precisera dessa ord ungefär så här: tre, fem och ibland t.o.m. tio gånger så låg som Europas och Amerikas och våra produktionskostnader är i motsvarande grad avsevärt högre. I samma tal gjorde Molotov en mer allmän bekännelse: ”Den genomsnittliga kulturnivån hos våra arbetare är fortfarande lägre än motsvarande nivå hos arbetarna i ett antal kapitalistiska länder.” Till detta borde läggas: även den genomsnittliga levnadsstandarden. Det behöver knappast förklaras hur skoningslöst dessa nyktra ord, yttrade apropå, vederlägger de skrytsamma uttalandena från oräkneliga officiella talesmän och det honungsdrypande utflödet från utländska ”vänner”!

Kampen för att höja produktiviteten samt omsorgen om försvaret utgör det fundamentala innehållet i sovjetregeringens aktivitet. Vid skilda stadier i Sovjetunionens utveckling har denna kamp antagit skiftande karaktär. De metoder som tillämpades under första femårsplanen och i början av den andra ”chockbrigadismens” metoder baserades på agitation, personliga exempel, administrativt tryck och alla slag av gruppuppmuntran och privilegier. Försöket att införa en slags lönesättning efter ackordsarbete, på basis av de ”sex villkoren” från 1931, gick i stöpet på grund av valutans spöklika karaktär och prisernas heterogenitet. Systemet med statlig distribution av produkter hade ersatt den smidiga särskiljande värderingen av arbete med ett så kallat ”premiesystem”, vilket väsentligen betydde byråkratisk nyckfullhet. I tävlan om enorma privilegier framträdde ett ökande antal bedragare med särskilt handlag i chockbrigadernas led. I det långa loppet kom hela systemet i fullständig motsatsställning till sina egna syften.

Det enda som skapade underlag för en tillämpning av ackordslöner var dels avskaffandet av kortsystemet, dels början till stabilisering och enhetlighet inom prissättningen. Med detta som grund ersattes chockbrigadismen med den så kallade stachanovrörelsen. I jakten på rubler, som nu hade fått en mycket påtaglig betydelse, började arbetarna intressera sig mer för maskinerna och mera noggrant utnyttja arbetstiden. Stachanovrörelsen går till stor del ut på en intensifiering av arbetet och t.o.m. till en förlängning av arbetsdagen. Under så kallad ”icke-arbetstid” gör stachanoviterna i ordning sina bänkar och verktyg och sorterar sitt råmaterial,

brigadiärerna instruerar sina brigader, etc. Av sjutimmars arbetsdag återstår sålunda intet mer än namnet.

Det var inte de sovjetiska administratörerna som uppfann hemligheten med betalning efter ackord. Detta system, som spänner nerverna utan synbart yttre tvång, betraktade Marx som ”det mest lämpade för kapitalistiska produktionsmetoder”. Arbetarna tog emot denna innovation inte bara utan sympati, men med fientlighet. Det skulle ha varit onaturligt att vänta sig något annat av dem. Deltagandet i stachanovrörelsen från genuina entusiaster för socialismen är otvivelaktig. I vilken utsträckning de övergick antalet rena karriärister och bedragare, särskilt administrativa, är svårt att säga. Men den stora massan arbetare nalkas den nya lönevarianten ur med koncentration på rubeln och tvingas ofta förstå att dess förekomst minskar.

Även om den sovjetiska regeringens återgång till ackordslöner, efter ”socialismens slutgiltiga och oåterkalleliga triumf”, vid första ögonkastet kan tyckas vara en reträtt till kapitalistiska förhållanden, så är det absolut nödvändigt att här upprepa vad som har sagts om rubelns rehabilitering: Det är inte fråga om att ge upp socialismen, utan endast att överge klumpiga illusioner. Lönebetalningens utformning bringas endast bättre i överensstämmelse med landets verkliga resurser. ”Lagen kan aldrig vara högre än den ekonomiska strukturen.”

Det styrande skiktet i Sovjetunionen kan emellertid ännu inte klara sig utan en social förklädnad. I en rapport till centrala exekutivkommittén i januari 1936 sade ordföranden i statens planeringskommission, Mezjlauk:

”Rubeln håller på att bli det enda verkliga medlet till att realisera en socialistisk (!) princip för arbetsersättning.”

Även om allting i den gamla monarkin, t.o.m. de offentliga pissoarerna, kallades kungligt, betyder inte det att allting automatiskt blir socialistiskt i en arbetarstat. Rubeln är ”det enda verkliga medlet” till ett förverkligande av en kapitalistisk princip för arbetsersättning, trots att basen utgörs av socialistiska egendomsformer. Denna motsägelse är oss redan bekant. Då Mezjlauk inrättade den nya ”socialistiska” ackordsersättningsmyten, tillade han:

”Socialismens fundamentala princip är att var och en arbetar i enlighet med sin förmåga och erhåller betalning efter det arbete, som han utfört.”

Dessa herrar är sannerligen inte blyga för att manipulera teorier! När arbetsrytmen bestäms av jakten efter rubeln, då satsar folk inte ”i enlighet med deras förmåga” – d.v.s. i enlighet med betingelserna för deras nerver och muskler – utan i strid mot sig själva. Denna metod kan endast försvaras efter omständigheterna och med hänsyn till bister nödvändighet. Att ange den som ”socialismens fundamentala princip” är att cyniskt trampa ned idén om en ny och högre kultur till kapitalismens smutsiga plan.

Stalin har tagit ytterligare ett steg på denna väg när han presenterade stachanovrörelsen som en ”förberedelse av villkoren för en övergång från socialism till kommunism”. Läsaren torde nu inse hur viktigt det är att man ger en vetenskaplig definition av de begrepp, som i Sovjetunionen används när det passar administrationen. Socialism, eller kommunismens lägsta stadium, kräver självfallet sträng kontroll av arbets- och konsumtionsmängd, men antar i alla händelser mer humana kontrollformer än de som funnits på av kapitalismens exploaterande genius. I Sovjetunionen äger det nu emellertid rum ett hänsynslöst hårt inpassande av okvalificerat mänskligt material i den teknik som lånats från kapitalismen. I kampen för att nå europeisk och amerikansk standard används de klassiska exploateringsmetoderna, som ackordsersättning, i så nakna och råa former att de inte ens skulle tillåtas av reformistiska fackföreningar i borgerliga länder. Uppfattningen att arbetarna i Sovjetunionen arbetar ”för sin egen sak” är sann endast i historiskt perspektiv och på villkor – kommer vi senare att hävda – att arbetarna inte underkastar sig en autokratisk byråkratisk kontroll. Hur som helst

förvandlar statens ägande av produktionsmedlen inte gödsel till guld och omger heller inte det pressande fabrikssystemet med någon gloria eftersom detta sliter ut den största av alla produktivkrafter: människan. Vad gäller förberedelsen för en ”övergång från socialism till kommunism” kommer den att ta sin början i rakt motsatt ända – inte med ett införande av ackordsersättning, utan med dess avskaffande som en lämning från barbariet.

* * *

Det är ännu tidigt att ge ett fullständigt omdöme om stachanovrörelsen, men det är redan möjligt att urskilja vissa karaktäristiska drag som gäller både rörelsen och regimen som helhet. Vissa resultat av individuella arbetare är utan tvekan ytterst intressanta som bevis för de möjligheter som endast står socialismen till buds. Men från dessa möjligheter till deras förverkligande inom hela ekonomin är avståndet stort. Med produktionsprocessernas stora beroende av varandra kan en fortsatt hög tillverkning inte enbart bli resultatet av personliga ansträngningar. Höjandet av den genomsnittliga produktiviteten kan inte uppnås utan en reorganisering av produktionen både i de enskilda fabrikerna och i förhållandena mellan företagen. Dessutom är det omätligt mycket svårare att höja miljoner arbetare till en liten grad av teknisk kunnighet än att hetsa fram ett par tusen överdängare.

Ledarna själva, som vi har hört, klagat ibland över att de sovjetiska arbetarna saknar yrkeskunnighet. Men det är endast halva sanningen och den mindre halvan. Den ryske arbetaren är företagsam, fyndig och begåvad. Om man överförde hundra sovjetiska arbetare till förslagsvis amerikanska industriförhållanden, skulle de efter ett par månader, ja, veckor, inte stå de amerikanska arbetarna efter. Svårigheten ligger i den generella arbetsorganisationen. Den sovjetiska administrationspersonalen är vanligtvis betydligt mindre i nivå med de nya produktiva uppgifterna än arbetarna.

Med en ny teknik skulle ackordsersättning oundvikligen leda till en systematisk lyftning av den nu mycket låga produktiviteten. De nödvändiga och elementära betingelserna för detta kräver dock en höjning av själva administrationsnivån från verkstädernas förmän till ledning i Kreml. Stachanovrörelsen uppfyller endast i mycket ringa utsträckning detta krav. Byråkratin försöker olyckligtvis hoppa över de svårigheter som den inte klarar av. Eftersom ackordsersättning i sig inte ger de omedelbara mirakel som förväntats, störtar ett våldsamt administrativt beskåderi till dess hjälp med belöningar och skryt å ena sidan och bestraffningar å den andra.

Rörelsens första åtgärder utmärktes av repressalier mot den tekniska ingenjörspersonal och de arbetare som anklagats för motstånd, sabotage och i vissa fall t.o.m. för mord på stachanoviter. Repressaliernas hårdhet vittnar om styrkan hos motståndet. Ledarna förklarade detta så kallade ”sabotage” som verket av en politisk opposition. I själva verket hade det mestadels sina rötter i tekniska, ekonomiska och kulturella svårigheter, av vilka en ansevärd del hade sitt ursprung i byråkratin själv. ”Sabotagen” kuvades uppenbarligen snart. De missnöjda blev rädda; de klarsynta tystades. Telegrammen flög runt med fantastiska nyheter. Och faktiskt, så länge det gällde individuella pionjärer, arrangerade den lokala administrationen, hörsam mot order, sitt arbete med utomordentlig omtänksamhet, fastän på bekostnad av andra arbetare inom gruvan eller facket. Men när hundratusentals arbetare plötsligt räknas som ”stachanoviter”, har administrationen blivit ytterst förvirrad. Eftersom den inte vet ur och objektivt inte kan få igång produktionsordningen på kort tid, försöker den våldföra sig på både arbetskraft och teknik. När urverken saktar ned, stöter en nål till de små hjulen. Som ett resultat av ”stachanovit”-dagarna och tio-dagarsperioderna uppstod fullständigt kaos i flera företag. Det förklarar det faktum, som först förvånar, att en tillväxt i antalet stachanoviter ofta följs inte av en ökning, utan en minskning av företagets generella produktivitet.

Nu är tydligen rörelsens ”heroiska” period till ända. Vardagsknoget börjar. Man måste lära. Särskilt de som lär andra har mycket att lära. Men just de har minst av alla lust att lära. Namnet på det samhällsskrå som håller tillbaka och paralyserar sovjetekonomins alla skrån är – byråkratin.

KAPITEL V

Den sovjetiska termidoren

1. Varför Stalin triumferade

Den historiker som sysslar med Sovjetunionen kan inte undgå att dra slutsatsen att den styrande byråkratins politik i väsentliga frågor har bildat ett motsägelsefullt sicksackmönster. Försöket att förklara eller rättfärdiga detta med tal om ”växlande omständigheter” tål uppenbarligen inte se dagens ljus. Att leda betyder åtminstone till en del att vara förutseende. Stalinfraktionen har inte det ringaste förutsett de oundvikliga resultaten av utvecklingen; den har blivit tagen på sängen varje gång. Man har reagerat med rent administrativa reflexer. Varje ny vändning har fått sin egen teori, som tagit ringa hänsyn till vad föregående teorier lärt. På basis av de ovedersägliga fakta och dokument som hänger samman härmed, kommer historikern att tvingas sluta sig till att den så kallade ”vänsteroppositionen” erbjöd en omåttligt mycket mer korrekt analys av de processer som äger rum i landet, och långt mer riktigt förutsåg den fortsatta utvecklingen.

Detta påstående motsägs vid första påseende av det enkla faktum att den fraktion som inte kunde förutse någonting ständigt segrade, medan den mer klarsynta gruppen led nederlag på nederlag. Denna slags invändning, som anmäler sig automatiskt, är emellertid övertygande endast för dem som tänker snusförnuftigt och i politik ser en logisk dispyt eller ett parti schack. En politisk kamp är i grunden en kamp mellan intressen och styrkor, och inte mellan argument. Ledningens kvalitet är naturligtvis långtifrån likgiltigt för utgången av en konflikt, men den är inte den enda faktorn, och i sista hand inte avgörande. Dessutom kräver varje stridande läger ledare i sin egen image.

Februarirevolutionen förde Kerenskij och Tsereteli till makten, inte för att de var ”klokare” eller ”slugare” än den härskande tsaristiska klicken, utan därför att de åtminstone temporärt representerade folkets revolutionära massor i deras revolt mot den gamla regimen. Kerenskij lyckades tvinga Lenin under jorden och fängsla andra bolsjevikledare, icke för att han hade överlägsnare personliga egenskaper, utan därför att majoriteten arbetare och soldater på den tiden fortfarande följde den patriotiska småborgerligheten. Kerenskijns personliga ”överlägsenhet”, om det är lämpligt att använda ett sådant ord i detta sammanhang, bestod däri att han inte såg längre än den överväldigande majoriteten. Bolsjevikerna i sin tur besegrade senare de småborgerliga demokraterna, inte på grund av ledarnas personliga överlägsenhet, utan genom en ny sammansättning av samhällskrafterna. Proletariatet hade äntligen lyckats leda de missnöjda bönderna mot bourgeoisien.

Den stora franska revolutionens olika utvecklingsstadier, både vad gäller upp- och nedgångsperioden, demonstrerar icke desto mindre övertygande att styrkan hos de ”ledare” och ”hjältar” som avlöste varandra, främst bestod i överensstämmelsen mellan dessa och de klasser och grupper, som stödde dem. Endast denna överensstämmelse, och absolut ingen ovidkommande personlig överlägsenhet, tillät var och en av dem att prägla en viss historisk period. Under Mirabeaus, Brissots, Robespierres, Barras’ och Bonapartes respektive herravälden kan man se att beroendet av den objektiva lagen var betydligt effektivare än de historiska förkämparnas speciella egenskaper.

Det är tillräckligt välkänt att varje revolution fram till dags dato har följts av en reaktion eller t.o.m. kontrarevolution.

Denna har förvisso aldrig kastat tillbaka en nation till utgångspunkten, men den har alltid tagit ifrån folket lejonparten av dess erövringar. Den första reaktionära vågens offer har vanligtvis varit de pionjärer, initiativtagare och pådrivare, som stod i spetsen för massorna under den revolutionära offensivens period. I deras ställe kom andra rangens folk i förbund med revolutionens tidigare fiender att rycka fram. Bakom denna dramatiska duell mellan ”koryféer” på den öppna politiska scenen har det skett skiften i styrkeförhållandet mellan klasserna och, icke minst viktigt, djupgående förändringar i de nyligen revolutionära massornas psykologi.

Som svar på många kamraters undrande frågor om vad det blivit av bolsjevikpartiets och arbetarklassens aktivitet – dess revolutionära initiativ, offervilja och proletära stolthet – varför detta ersatts med så mycken nedrighet, feghet, småskurenhet och karriärism – hänvisade Rakovskij till franska revolutionens historia på sjuttonhundratalet och gav som exempel Babeuf, som när han släppts ut ur Abbaye-fängelset på samma sätt undrade vad som hänt med den heroiska befolkningen i de parisiska förstäderna. En revolution slukar mycken mänsklig energi, både individuellt och kollektivt. Nerverna ger vika. Medvetenheten skakas och karaktärer slits ned. Händelserna utvecklas för hastigt för att nya krafter skall kunna ersätta förlusterna. Hunger, arbetslöshet, de revolutionära kadrernas död, avlägsnandet av massorna från administrationen, allt detta ledde till en så fysisk och moralisk utarmning av de parisiska förstäderna att det tog tre decennier innan de var färdiga för ett nytt uppror.

Den sovjetiska litteraturens axiomliknande påståenden att den borgerliga revolutionens lagar inte är ”tillämpliga” på en proletär revolution, har inget som helst vetenskapligt innehåll. Oktoberrevolutionens proletära karaktär bestämdes av världssituationen och det inre styrkeförhållandets speciella växlingar. Klasserna själva uppstod däremot under tsarismens barbari och efterbliven kapitalism och var allt annat än ordnade för den socialistiska revolutionens krav. Snarare precis tvärtom. Det är just på grund av att ett ännu i många avseenden efterblivet proletariat på några få månader åstadkom det unika språnget från en halvfeodal monarki till en socialistisk diktatur, som reaktionen i leden var oundviklig. Denna reaktion har utvecklats i en serie vågor, den ena efter den andra. Yttre förhållanden och händelser har samverkat om att nära den. Intervention följde på intervention. Revolutionen fick ingen direkt hjälp från väster. I stället för landets väntande välstånd kom en fruktansvärd fattigdom att härja under lång tid. Dessutom blev arbetarklassens framstående representanter antingen dödade eller också steg de ett stycke över massorna och bröt sig loss. Och på så vis avlöstes en exempellös kraftanspanning, hopp och illusioner av en lång period av trötthet, nedgång och ren besvikelse med revolutionens resultat. Den ”proletära stolthetens” ebb lämnade rum för en flod av lågsinhet och karriärism. Den nya härskande kasten intog sin plats på denna våg.

Röda Arméns demobilisering av fem miljoner spelade ingen liten roll i danandet av byråkratin. De segerrika befälhavarna skaffade sig ledande poster i de lokala sovjeterna, inom ekonomin och undervisningen, och de införde överallt den styresform som säkrat segern i inbördeskriget. På så sätt blev massorna på alla kanter gradvis undanskuffade från verkligt deltagande i ledningen av landet.

Reaktionen inom proletariatet förorsakade ett enormt svall av hopp och förtroende inom det småborgerliga lägret i städer och på landsbygd, som NEP väckt till nytt liv, och som växte sig djärvare och djärvare. Den unga byråkratin, som först hade uppstått som proletariatets ombud, började nu känna sig som medlare mellan klasserna. Dess självständighet ökade från månad till månad.

Den internationella situationen drev kraftigt på i samma riktning. Den sovjetiska byråkratin fick mer självförtroende, ju hårdare motgångar den internationella arbetarklassen drabbades av. Mellan dessa två företeelser fanns det inte bara ett kronologiskt, utan också ett orsaksmässigt samband, som verkade i två riktningar. Byråkratins ledare medverkade till proletariats nederlag; nederlagen medverkade till byråkratins tillväxt. Det krossade upproret i Bulgarien och det tyska arbetarpartiets nesliga reträtt 1923, kollapsen för det estniska upprorsförsöket 1924, den förrädiska likvideringen av generalstrejken i England och det polska arbetarpartiets ovärdiga beteende vid Pilsudskis maktövertagande, den fruktansvärda massakern på den kinesiska revolutionen 1927 och slutligen de ännu mer illavarslande nederlagen i Tyskland och Österrike – dessa är de historiska katastrofer, som dräpt de sovjetiska massornas tillit till världsrevolutionen, och som tillåtit byråkratin att stiga högre och högre som frälsningens enda ljus.

Vad beträffar orsakerna till världsproletariats nederlag under de senaste tretton åren, måste författaren hänvisa till sina andra verk, där han har försökt att påvisa den ödeläggande roll för revolutionära rörelser i alla länder som det från massorna isolerade och djupt konservativa ledarskapet i Kreml har spelat. Här befattar vi oss främst med det oemotsägliga och lärorika faktum att de fortsatta nederlagen för revolutionen i Europa och Asien har försvagat Sovjetunionens internationella position men stärkt den sovjetiska byråkratins. Två data är särskilt betydelsefulla i denna historiska följd. Under andra hälften av 1923 var den sovjetiske arbetarens uppmärksamhet lidelsefullt fäst vid Tyskland, där proletariats, tycktes det, hade sträckt ut handen efter makten. Det tyska kommunistpartiets panikartade reträtt var den största tänkbara besvikelsen för de arbetande massorna i Sovjetunionen. Den sovjetiska byråkratin öppnade direkt en kampanj mot teorin om den ”ständiga revolutionen”, och tilldelade vänsteroppositionen det första brutala slaget. Under åren 1926 och 1927 upplevde befolkningen i Sovjetunionen en ny strömning av hopp. Alla ögon vändes nu mot öster där det kinesiska revolutionsdramat utspelades. Vänsteroppositionen hade hämtat sig från de tidigare slagen och rekryterade en rad nya anhängare. I slutet av 1927 massakrerades den kinesiska revolutionen av dess bödel, Chiang-Kai-shek, i vars händer Komintern bokstavligen hade överlämnat de kinesiska arbetarna och bönderna. En besvikelsens köldvåg svepte över massorna i Sovjetunionen. Efter en otyglad förföljelse i pressen och på möten satte byråkratin 1928 slutligen in massarresteringar mot vänsteroppositionen.

Givetvis samlades tiotusentals revolutionära kämpar kring bolsjevik-leninisternas baner. De mer insatta arbetarna var otvivelaktigt sympatiskt inställda till oppositionen, men den sympatin förblev passiv. Massorna saknade förtroende för att situationen på allvar skulle kunna svänga genom en ny kamp. Under tiden hävdade byråkratin: ”För den internationella revolutionens skull vill oppositionen dra in oss i ett revolutionärt krig. Nog med omsakningar! Vi har förtjänat rätten till vila. Vi skall bygga det socialistiska samhället här hemma. Förlita er på oss, era ledare!” Denna vilans evangelium konsoliderade orubbligt apparatjuki och militären och statstjänstemännen och fann otvivelaktigt ett eko bland de trötta arbetarna, och än mer bland bondemassorna. Kan det verkligen vara så, frågade de sig, att oppositionen är beredd att offra Sovjetunionens intressen för idén om en ”ständig revolution”? I själva verket hade striden stått om sovjetstatens livsintressen. Kominterns felaktiga politik i Tyskland resulterade tio år senare i Hitlers seger – d.v.s. i en hotande krigsfara från väster. Och den inte mindre felaktiga politiken i Kina stärkte den japanska imperialismen och förde faran från öster betydligt närmare. Men reaktionsperioder utmärker sig framför allt genom avsaknad av modigt tänkande.

Oppositionen var isolerad. Byråkratin smidde medan järnet var varmt, utnyttjade arbetarnas förvirring och passivitet genom att sätta upp dessas mer utvecklade skikt mot de mer avancerade, och förlitade sig mer och mer öppet på kulaken och den småborgerlige allierade i

allmänhet. Under loppet av ett fåtal år slog byråkratin på det viset sönder proletarietets revolutionära förtrupp.

Det skulle vara naivt att föreställa sig att den för massorna tidigare okände Stalin plötsligt skulle springa fram ur kulisserna fullt utrustad med en utarbetad strategisk plan. Nej, definitivt inte. Innan Stalin kände sig fram till sin egen kurs, kände sig byråkratin fram till honom. Han gav den alla nödvändiga garantier: en gammal bolsjeviks prestige, stark karaktär, trång utblick och nära anknytning till det politiska maskineriet, som den enda källan till sitt inflytande. Den framgång, som kom honom till del, var först en överraskning för Stalin själv. Det var den nya härskande gruppens vänliga välkomnande, då den försökte befria sig från de gamla principerna och massornas kontroll, och var i behov av en pålitlig medlare i dess inre affärer. Så snart Stalin befann sig i centrum, avslöjade han sig som den termidorienska byråkrats otvivelaktige ledare, trots att han i förhållande till massorna och revolutionshändelserna hade varit en andra rangens figur.

Den nya härskande kasten avslöjade snart sina egna idéer, böjelser och ännu viktigare sina intressen. Den överväldigande majoriteten av den äldre generationen inom den nuvarande byråkratin hade under Oktoberrevolutionen stått på andra sidan barrikaden. (Tag till exempel bara de sovjetiska ambassadörerna: Trojanovskij, Maiskij, Potemkin, Suritz, Chintjuk, etc.) Eller i bästa fall hade de hållit sig utanför striden. De av de nuvarande byråkraterna, som under oktoberdagarna fanns i bolsjeviklägret, spelade i majoritetens fall ingen betydande roll. Vad de yngre byråkraterna beträffar har de utvalts och lärts upp av de äldre, vars, egna söner det ofta gällde. Dessa människor kunde inte ha genomfört Oktoberrevolutionen, men de passade ypperligt till att dra fördel av den.

Personliga tillfälligheter i skarven mellan dessa två historiska kapitel var naturligtvis inte utan inflytande. Sålunda påskyndade utan tvivel Lenins sjukdom och död utvecklingen. Om Lenin hade levat längre, skulle byråkrats makt, åtminstone under de första åren, ha vuxit långsammare. Men redan 1926 sade Krupskaja i en krets av vänsteroppositioner: "Om Iljitj hade levat skulle han förmodligen redan vara i fängelse." Lenins egen fruktan och oroväckande profetior hade hon fortfarande i färskt minne, och hon hyste inga illusioner beträffande hans personliga allmakt visavi historiens motvind och strömningar.

Byråkratin besegrade mer än vänsteroppositionen. Den besegrade bolsjevikpartiet. Den vann över Lenins program, som hade sett den främsta faran i förändringen av statsorganen "från samhällets tjänare till samhällets överherrar". Den segrade över alla dessa fiender, oppositionen, partiet och Lenin, inte med idéer och argument, utan med hjälp av dess egen sociala tyngd. Byråkrats blytung bakdel vägde mer än revolutionens huvud. Det är hemligheten med den sovjetiska termidoren.

2. Bolsjevikpartiets degeneration

Det bolsjevikiska partiet förberedde och säkrade oktobersegern. Det skapade också sovjetstaten och försåg den med ett kraftigt skelett. Partiets degeneration blev både orsak till och en konsekvens av byråkratiseringen av staten. Det är nödvändigt att åtminstone kortfattat visa hur det gick till.

Bolsjevikpartiets inre styre karaktäriserades av demokratisk centralism. Kombinationen av dessa två begrepp, demokrati och centralism, är inte det bittersta motsägande. Partiet såg noggrant till inte bara att dess gränser alltid var klart definierade, utan också att alla de, som trädde innanför dessa gränser, skulle åtnjuta rätten att vara med och bestämma partiets politik. Frihet till kritik och intellektuell kamp var en självklar del av partidemokratien. Den nuvarande doktrinen att bolsjevism inte tolererar fraktioner är en myt från nedgångsperioden. I realiteten är bolsjevismens historia just historien om fraktionsstrider. Och hur skulle en genuint

revolutionär organisation, som föresätter sig uppgiften att omstörta hela världen och som under sitt banér förenar de mest djärva bildstormare, kämpar och upprorsmän, kunna leva och utvecklas utan intellektuella konflikter, utan grupperingar och temporära fraktionsbildningar? De ledande bolsjevikernas framsynthet gjorde det ofta möjligt att mildra konflikterna och förkorta fraktionsstriderna, men inte mer än så. Centralkommittén räknade med detta sjudande demokratiska stöd. Därifrån fick den djärvhet att fatta beslut och ge order. Ledarnas uppenbart riktiga beteende under alla kritiska stadier gav dem denna höga auktoritet, som är centralismens ovärderliga moraliska kapital.

Bolsjevikpartiets styrelseskick stod alltså, särskilt före makterövringen, i fullständig motsättning till styrelseskicket hos Kominterns nuvarande sektioner, vars "ledare" utses från ovan och vars politiska helomvändningar sker på kommando, med dess okontrollerade apparat, som är högdragen mot vanliga partimedlemmar och servil mot Kreml. Men under de första åren efter maktovertagandet skulle varje bolsjevik, även Stalin, ha avvisat det som ondskefullt förtal, om någon hade visat honom bilden av partiet tio eller femton år senare, trots att rostfläckar redan börjat synas på partiets administrativa apparat.

Lenins och hans kollegers uppmärksamhet upptogs hela tiden av vikten av att beskydda gemene man bland bolsjevikerna mot makthavarnas illdåd. Men partiets nära anslutning till och ibland sammansmältningen med statsapparaten hade redan under de första åren hunnit påtagligt skada partistylens frihet och elasticitet. Demokratin hade inskränkts i proportion till de ökade svårigheterna. I början hade partiet önskat och hoppats kunna hålla kvar frihet i den politiska kampen inom ramen för sovjeterna. Inbördeskriget medförde att denna beräkning blev svårt beskuren. Oppositionspartierna förbjöds ett efter ett. Denna åtgärd, som uppenbart stod i konflikt med sovjetdemokratins anda, betraktades inte som en princip utan som en episodisk akt av självförsvär från bolsjevikledarnas sida.

Det härskande partiets snabba tillväxt gav, tillsammans med den nya och oändliga mängden av uppgifter, oundvikligen upphov till inre meningsskiljaktigheter. De oppositionella underjordiska strömningarna i landet utövade genom skilda kanaler ett tryck på den enda legala partiorganisationen och ökade intensiteten i fraktionsstriden. I det ögonblick inbördeskriget var över, tog denna strid så tillspetsade former att den hotade sätta statsmakten ur funktion. I mars 1921, under Kronstadtrevolten, som hade dragit med sig ett icke ringa antal bolsjevik, ansåg den tionde partikongressen det nödvändigt att förbjuda fraktionsbildningar – d.v.s. att överföra den politiska styrelsen från statslivet till det inre livet i partiet. Förbudandet av fraktioner var också att betraktas som en exceptionell åtgärd, som skulle slopas så fort en allvarlig förbättring inträtt i situationen. Samtidigt var centralkommittén ytterst försiktig i tillämpandet av den nya lagen, då den i högsta grad ansträngde sig att inte kväva det inre partilivet.

Men det som i det ursprungliga utkastet bara var en nödvändig eftergift åt en svår situation, visade sig helt i byråkrats smak, eftersom denna då börjat nalkas partiets inre liv uteslutande ur administrativ bekvämlighetssynpunkt. Redan 1922, då Lenins hälsa som hastigast förbättrades, förskräcktes han inför byråkrats hotande tillväxt och förberedde sig för en kamp mot stalinfraktionen, som hade gjort sig till partimaskinens axel som ett första steg mot behärskandet av statsmaskineriet. Ett nytt slaganfall och därpå döden hindrade Lenin från att mäta sina krafter med denna interna reaktion.

Alla Stalins ansträngningar, vid den tidpunkten i samarbete med Zinovjev och Kamenev, gick därifrån ut på att frigöra partimaskinen från gemene mans kontroll inom partiet. I denna kamp för centralkommitténs "stabilitet" visade sig Stalin som den mest uthållige och pålitlige bland kollegerna. Han behövde inte besvara sig med internationella problem; han hade aldrig intresserat sig för dem. Det nya härskande skiktets småborgerliga utblick var hans egen

utblick. Han trodde i sitt innersta att uppgiften att skapa socialism var nationell och av naturen något administrativt. Han såg på Komintern som ett nödvändigt ont, som så vitt möjligt skulle användas för utrikespolitiska syften. Hans eget parti hade i hans ögon endast värde som ett lydigt stöd åt maskineriet.

Tillsammans med teorin om socialism i ett land satte byråkratin i omlopp teorin att under bolsjevism är centralkommittén allting och partiet ingenting. Denna andra teori förverkligades i alla fall med större framgång än den första. Genom att utnyttja Lenins död, tillkännagav den härskande gruppen ett "Leninuppbåd". Partiets portar, alltid noggrant vaktade, slogs upp på vid gavel. Arbetare, kontorister, småfunktionärer strömmade in i massor. Det politiska syftet med denna manöver var att upplösa den revolutionära förtruppen i rätt människomaterial, utan erfarenhet och självständighet, men ändå med den gamla vanan att underkasta sig auktoriteter. Planen var framgångsrik. Genom att frigöra byråkratin från den proletära förtruppens kontroll, utdelade "Leninuppbådet" dödsstöten åt Lenins parti. Maskinen hade vunnit nödvändig självständighet. Demokratisk centralism ersattes av byråkratisk centralism. Inom själva partiapparaten skedde det nu ett radikalt utbyte av personal från topp till botten. Bolsjevikens främsta merit var nu att lyda. Under sken av kamp mot oppositionen sveptes nu revolutionärerna bort för att ersättas med tjinovniker.¹ Bolsjevikpartiets historia blev historien om dess snabba degeneration.

Den politiska meningen med den kamp som pågick mörklades för många genom det förhållandet att alla tre grupperingarnas ledare, vänsterns, centerns och högerns, tillhörde samma stab i Kreml, politbyrån. För ytliga själar tycktes den gälla en ren personrivalitet, en strid om Lenins "arv". Men under järndiktaturens villkor kunde sociala motsättningar endast manifesteras sig genom det härskande partiets institutioner. Många termidorianer framträdde på sin tid ur jakobinernas krets. Bonaparte tillhörde själv den kretsen i tidiga år och helt följdriktigt var det bland de forna jakobinerna som den Förste Konsuln och Frankrikes Kejsare valde sina trognaste tjänare. Tiderna förändrades och jakobinerna med dem, det tjugonde seklets jakobiner ej undantagna.

Av politbyrån från Lenins dagar finns det nu bara Stalin kvar. Två av dess medlemmar, Zinovjev och Kamenev, som under emigranttiden samarbetade med Lenin under många år, avtjänar tioåriga fängelsestraff för brott, som de aldrig begått. Tre andra medlemmar, Rykov, Bucharin och Tomskij har fullständigt avlägsnats från ledningen, men som belöning för underkastelse innehar de sekundära tjänster. Och, slutligen är författaren till dessa rader i landsflykt. Lenins änka, Krupskaja, är också under misstanke, eftersom hon trots alla ansträngningar icke förmått anpassa sig helt till termidoren.

Den nuvarande politbyråns medlemmar intog underordnade poster under bolsjevikpartiets historia. Om någon under revolutionens första år hade förutspått deras upphöjelse i framtiden, skulle de varit de första att förvånas, och ingen falsk blygsamhet skulle spårats i deras förvåning. Så mycket allvarligare är det därför nu att politbyrån alltid har rätt, och att ingen under några omständigheter kan få rätt mot politbyrån. Men dessutom kan politbyrån inte ha rätt gentemot Stalin, som inte kan göra misstag och följaktligen inte kan ha rätt mot sig själv.

Krav på partidemokrati hörde under hela denna tid till oppositionsgruppernas slagord, lika ihållande som hopplöst. Vänsteroppositionens ovan nämnda program krävde 1927 att en särskild paragraf skulle införas i strafflagen "som bestraffar varje direkt eller indirekt förföljelse av en arbetare, som riktat kritik, på samma sätt som ett statsbrott". Istället infördes en artikel i strafflagen, som riktades mot vänsteroppositionen själv.

¹ Professionell regeringsfunktionär.

Av partidemokrati fanns det nu bara den gamla generationens minnen kvar. Och tillsammans därmed försvann demokratin inom sovjeterna, fackföreningarna, kooperativerna samt inom kultur- och sportföreningarna. Över alla dessa styr nu en obegränsad hierarki av parti-sekreterare. Regimen hade blivit ”totalitär” långt innan detta ord anlönt från Tyskland. ”Med hjälp av demoraliserande metoder, som förvandlar tänkande kommunister till maskiner och som förstör vilja, karaktär och mänsklig värdighet”, skrev Rakovskij 1928, ”har de härskande kretsarna lyckats göra sig själv till en oavsättbar och okränkbar oligarki, som ersätter klassen och partiet”. Sedan dessa indignerade rader skrevs har regimen degeneration fortskridit oändligt vidare. G.P.U. har blivit den avgörande faktorn inom partiets inre liv. Om Molotov i mars 1936 kunde skryta för en fransk journalist med att det styrande partiet inte längre rymmer några stridande fraktioner, så beror det endast på att motsättningar nu automatiskt biläggs genom den politiska polisens intervention. Det gamla bolsjevikpartiet är dött, och ingen kraft kan åter väcka det till liv.

Parallellt med partiets politiska degeneration skedde ett moraliskt förfall inom den okontrollerade apparaten. Ordet ”sovbour” – sovjetbourgeois – tillämpades mycket tidigt av arbetarna på privilegierade dignitärer. Med övergången till NEP vann de borgerliga tendenserna stor framgång. Vid den 11:e partikongressen i mars 1922 varnade Lenin för faran med det härskande skiktets degeneration. Det har hänt mer än en gång i historien, sade han, att erövraren övertagit den erövrades kultur, när den sen senare stod på högre nivå. Den ryska bourgeoisins och den gamla byråkratins kultur var förvisso eländig, men tyvärr måste det nya härskarskiktet ofta ta av sig hatten för den. ”4700 kommunister i ansvarig ställning” administrerar statsmaskinen i Moskva. ”Vem leder vem? Jag betvivlar i hög grad, att man kan säga att kommunisterna leder denna massa...”¹ På de efterföljande kongresserna kunde Lenin inte mer ta till orda. Men alla hans tankar under de sista månaderna av hans aktiva liv gällde varningar till arbetarna att beväpna sig mot byråkratins förtryck, nyckfullhet och förfall. Han såg emellertid enbart de första symtomen på denna sjukdom.

Christian Rakovskij, tidigare ordförande i folkkommissariernas råd i Ukraina, och senare Sovjets ambassadör i London och Paris, sände 1928, då han redan var landsflyktig, en kort undersökning av sovjetbyråkratin till sina vänner, ur vilken vi flera gånger tagit citat, för den är fortfarande det bästa som har skrivits om detta ämne.

”Enligt Lenins mening och enligt oss andra”, säger Rakovskij, ”var det partiledningens uppgift att skydda både partiet och arbetarklassen mot de korruperade handlingar, som de maktavande kan utöva med sina privilegier, placeringar och gunstlingspolitik, och mot närmandet till kvarlevorna av den gamla adeln och småborgarskapet, mot NEP:s nedbrytande inflytande, mot den borgerliga moralens och ideologins frestelser ... Vi måste fritt, öppet och tydligt säga ifrån att partiapparaten inte fullgjort denna uppgift, att den har avslöjat sin fullständiga oförmåga för den dubbelrollen som beskyddare och undervisare. Den har misslyckats. Den är bankrutt.”

Det är sant att Rakovskij själv, nedbruten av byråkratins repressalier, senare förnekade sin egen kritik. Men också den sjuttioårige Galileo fann sig, fångad i den heliga inkquisitionens skruvstäd, tvungen att förneka det kopernikanska systemet – vilket inte hindrade jorden från att fortsätta snurra runt solen. Vi tror inte på den sextioårige Rakovskijs återtaganden, för han har själv mer än en gång gjort förintade analyser av sådana återtaganden. Vad hans politiska kritik beträffar, så har den fått ett långt mer pålitligt stöd från fakta i den objektiva utvecklingen än från dess författares subjektiva mod.

Makterövrningen ändrar inte blott proletariats förhållanden till andra klasser, utan även dess egen inre struktur. Maktutövning blir en specialitet för en särskild social grupp, som är desto

¹ Lenin, *Valda verk i 10 band*, bd 10, s. 461

mer otålig att lösa sina egna ”sociala problem”, ju högre föreställning om sin egen mission den har.

”I en proletär stat där kapitalistisk ackumulation är förbjuden för medlemmarna i det styrande partiet, är differentieringen först funktionell, men blir därefter social. Jag säger inte att det blir en klassdifferentiering, utan en social differentiering ...”

Rakovskij förklarar vidare:

”En kommunist sociala situation, när han har en bil, en bra våning, regelbunden semester och en maximal lön inom partiet, skiljer sig från situationen för den kommunist, som arbetar i kolgruva, där han får femtio eller sextio rubler i månaden.”

Rakovskij räknar upp ett antal orsaker till jakobinernas degeneration när de satt vid makten – jakten på rikedom, andel i regeringsleveranser, lån, etc., och han citerar en intressant anmärkning av Babeuf med innebörden att det nya härskande skiktets degeneration hjälptes inte så litet på vägen av den forna aristokratins unga damer för vilka jakobinerna hyste stort intresse. ”Vad är det ni gör, småsinta plebejer?” utbrister Babeuf. ”Idag omfamnar de er, men i morgon stryper de er.” En statistik på sovjetledarnas fruar skulle uppvisa samma bild. Den välkände sovjetiske journalisten Sosnovskij pekade på den speciella roll, som ”bil-harem-faktorn” spelade vid utformningen av sovjetbyråkratins moral. Det är sant att Sosnovskij följde Rakovskijs exempel, gjorde avbön och blev återsänd från Sibirien. Men det förbättrade inte byråkratins moral. Tvärtom är just själva återtagandet bevis på en framskriden demoralisering.

Sosnovskijs gamla artiklar, som vandrade i manuskript från hand till hand, vimlade av oförglömliga episoder från det nya härskarskiktets liv, som klart visade i vilken hög utsträckning erövrarna tagit upp de erövrades moral. För att inte uppehålla oss vid gångna år – Sosnovskij bytte till slut ut sin piska mot en lyra 1934 – skall vi inskränka oss till några färska exempel från sovjetpressen. Och vi kommer inte att välja missbruk och så kallade ”excesser” heller, utan vardagliga fenomen, som legaliserats av den officiella sociala opinionen.

Direktören för en moskvafabrik, en framstående kommunist, skryter i Pravda med den kulturella utvecklingen i det företag han leder. ”En mekaniker telefonerar: ’Vad befaller Ni, stoppa ugnen eller vänta?’ Jag svarar: ’Vänta du.’” Mekanikern tilltalar direktören med extrem respekt och använder Ni, medan direktören svarar honom med du. Och denna oanständiga dialog, som är omöjlig i ett kapitalistiskt kulturland, berättas av direktören själv på Pravdas sidor som någonting fullkomligt normalt! Redaktören invänder ingenting för han märker det inte. Läsarna protesterar inte för de är vana vid sådant. Vi är heller inte förvånade, för vid högtidliga möten i Kreml tilltalar ”ledarna” och folkkommissarierna underordnade som fabriksdirektörer, chefer för kollektivjordbruk, arbetsförmän och arbetarkvinnor med du, när dessa speciellt inviterats för att mottaga dekorationer. Hur kan de låta bli att komma ihåg att en av de mest populära revolutionära parollerna i tsar-Ryssland gällde kravet på avskaffandet av tilltalsformen ”du” när chefer talade till underordnade!

Dessa kremlialoger mellan auktoriteterna och ”folket”, som förvånar i sin herrskapsaktiga högdragenhet, vittnar ofelbart om att Oktoberrevolutionen till trots, liksom nationaliseringen av produktionsmedlen, kollektiviseringen och ”likvideringen av kulakerna som klass”, så har förhållandet mellan människor, och det på toppen av den sovjetiska pyramiden, inte bara långt till att nå socialism, utan sackar i många avseenden ännu långt efter en kultiverad kapitalism. På detta viktiga område har det under de sista åren skett en enorm tillbakagång. Och källan till denna pånyttfödelse för genuint ryskt barbari är utan tvekan den sovjetiska termidoren, som har givit den knapphändig kultiverade byråkratin fullständig självständighet och frihet från kontroll, och massorna det välkända evangeliet om lydnad och tystnad.

Vi tänker absolut inte kontrastera diktaturens abstraktion mot demokratins och väga deras egenskaper på det rena förnuftets vågskål. Allting är relativt i denna värld, där förändring är det enda beständiga. Bolsjevikpartiets diktatur visade sig vara en av de mäktigaste instrumenten för historiens framåtskridande. Men också här gäller diktarens ord: "Förnuft blir oförnuft, välgärning en pest." Förbudet mot oppositionspartier förde med sig förbudet mot fraktioner. Förbudet mot fraktioner slutade med ett förbud mot att tänka annorlunda än de ofelbara ledarna. Partiets polistillverkade monolit resulterade i straffrihet för byråkratin, som blev en källa till allt slags övermod och korruption.

3. Termidorens sociala rötter

Vi har definierat den sovjetiska termidoren som en byråkratin seger över massorna. Vi har försökt röja de historiska betingelserna för denna seger. Proletariatets revolutionära förtrupp blev till en del uppslukad av den administrativa apparaten och gradvis demoraliserad, till stor del utplånad under inbördeskriget och ytterligare en del utstött och krossad. De trötta och besvikna massorna förblev likgiltiga inför det, som hände på toppen. Dessa i och för sig viktiga betingelser är otillräckliga för att förklara varför byråkratin lyckats höja sig över samhället och lägga sitt öde i egna händer. Dess egen vilja borde i detta sammanhang i varje fall vara otillräcklig; uppkomsten av ett nytt härskarskikt måste ha djupa sociala orsaker.

Termidoriernas seger över jakobinerna på sjuttonhundratalet fick också hjälp av massornas trötthet och de ledande kadrernas demoralisering, men under dessa väsentligen tillfälliga fenomen ägde det rum en organisk process. Jakobinerna stödde sig på det lägre småborgarskapet som lyfts upp av den stora vågen. Sjuttonhundratalets revolution kunde emellertid, som följd av produktivkrafternas utveckling, i det långa loppet inte annat än föra storbourgeoisien till politiskt herravälde. Termidoren var bara ett av stadierna i denna oundvikliga process. Vilken liknande social nödvändighet tog sig uttryck i den sovjetiska termidoren? Vi har i de föregående kapitlen redan försökt ge ett preliminärt svar på frågan varför gendarmen segrade. Vi måste nu utvidga vår analys av betingelserna för övergången från kapitalism till socialism, och statens roll i denna process. Låt oss åter jämföra den teoretiska profetian med verkligheten.

"Att undertrycka bourgeoisien och dess motstånd är fortfarande nödvändigt", skrev Lenin 1917, då han talade om den period som skulle följa omedelbart efter makterövringen, "men det förtryckande organet utgörs här redan av folkets majoritet och inte av dess minoritet, såsom alltid varit fallet [tidigare]... I denna mening börjar staten att dö bort."

Hur yttrar sig detta bortdöende? Främst i det faktum att "i stället för den privilegierade minoritetens speciella institutioner (den privilegierade ämbetsmannakåren, den stående arméns chefer) kan majoriteten själv omedelbart utföra dessa funktioner". Lenin fortsätter med en axiomatisk tes:

"Ju större del av hela folket som deltar i själva utövandet av statsmaktens funktioner, desto mindre blir behovet av denna makt."¹

Upphävandet av det privata ägandet av produktionsmedel gör den historiska huvuduppgiften för staten överflödig – nämligen försvaret av en minoritets egendomsprivilegier gentemot en överväldigande majoritet.

Statens bortdöende börjar då, enligt Lenin, dagen efter exproprieringen av expropriatorerna – d.v.s. innan den nya regimen har haft tid att ta itu med dess ekonomiska och kulturella problem. Varje framgång med dessa problem betyder ytterligare ett steg mot likvideringen av staten, mot dess upplösning i det socialistiska samhället. Graden av denna upplösning är det

¹ Lenin, *ibid.* bd 7, s. 46-47

säkraste tecknet på den socialistiska strukturens djup och effektivitet. Vi kan ställa upp ungefär detta sociologiska teorem: styrkan i det tvång som utövas av massorna i en arbetarstat står i direkt proportion till styrkan i exploateringstendenserna, eller i faran av ett återinförande av kapitalismen, och omvänt i proportion till styrkan i den sociala solidariteten och den allmänna lojaliteten mot den nya regimen. Alltså representerar byråkratin – d.v.s. ”den privilegierade ämbetsmannakåren, den stående arméns chefer” – ett särskilt slags tvång, som massorna inte kan eller vill utöva, och som på ett eller annat sätt är riktat mot massorna själva.

Om de demokratiska sovjeterna till denna dag hade bibehållit sin ursprungliga styrka och oavhängighet och ändå tvingats använda repressalier och tvång i samma utsträckning som under de första åren, skulle denna omständighet i sig själv ge anledning till allvarlig oro. Hur mycket större måste då inte oron vara med tanke på att massornas sovjeter helt har försvunnit från scenen och överlämnat tvångsfunktionen åt Stalin, Jagoda och komp. Och vilket tvångsregemente? Först måste vi fråga oss: vilken social orsak ligger bakom denna statens hårdnackade brutalitet och särskilt bakom dess polisterror? Vikten av denna fråga är uppenbar. På svaret hänger, om vi antingen måste radikalt revidera vår traditionella syn på det socialistiska samhället i allmänhet, eller likaså radikalt förkasta de officiella bedömningarna av Sovjetunionen.

Låt oss nu från det sista numret av en Moskvatidning ta en stereotyp karaktärisering av den nuvarande sovjetregimen, en av dessa som upprepas dagligen över hela landet och som skolorbarnen lär sig utantill:

”I Sovjetunionen är kapitalisternas, godsägarnas och kulakernas parasitklasser fullständigt likviderade, och därmed är det för evigt slut med människans, exploatering av människan. Hela den nationella ekonomin har blivit socialistisk, och den växande stachanovrörelsen förbereder villkoren för en övergång från socialism till kommunism.” (Pravda 4 april 1936.)

Kominterns världspress har självfallet ingenting annat att säga i detta ämne. Men om exploateringen ”för evigt har upphört”, om landet verkligen nu är på väg från socialism, d.v.s. kommunismens lägsta stadium, till dess högre stadium, då återstår ingenting annat för samhället att göra än att äntligen kasta av sig statens tvångströja. I stället för detta – det är svårt att ens föreställa sig denna motsättning! – har sovjetstaten fått en totalitär och byråkratisk karaktär.

Samma ödesdiga motsättning illustreras av partiets öde. Här kan problemet formuleras ungefär på detta vis: Varför var det möjligt att från 1917 till 1921 diskutera öppet och utan fruktan inom partiet om de allvarligaste politiska problem, under en tid då de gamla härskarklasserna fortfarande slogs med vapen i hand och aktivt stöddes av imperialisterna i hela världen, då de beväpnade kulakerna saboterade armén och landets livsmedelsförsörjning? Varför är det nu omöjligt att tillåta det minsta kritiska ord mot de oavsättliga ledarna, när interventionen har upphört, de exploaterande klasserna har sprängts, industrialiseringen har haft odiskutabla framgångar och den överväldigande majoriteten bönder har kollektiviserats? Varför skulle varje bolsjevik, som krävde ett sammankallande av partikongressen, omedelbart bli utesluten, och varje medborgare, som högt uttryckte tvivel om Stalins ofelbarhet, ställas inför rätta och dömas som om han deltagit i en terroristsammansvärjning? Varför denna fruktansvärda, monstruösa och outhärdliga terror med förtryck och polisapparat?

Teori är ingen växel, som man när som helst kan lösa in hos verkligheten mot betalning. Om en teori slår fel måste vi revidera den eller fylla ut dess luckor. Vi måste komma underfund med de reella sociala krafter, som givit upphov till kontrasten mellan sovjetisk verklighet och de traditionella marxistiska begreppen. I vart fall får vi inte vandra i mörkret och upprepa rituella fraser, som är användbara för ledarnas prestige, men som är ett slag i ansiktet på den levande verkligheten. Vi skall nu se ett övertygande exempel på detta.

I ett tal vid centrala exekutivkommitténs möte i januari 1936 hävdade ordförande i folk-kommissariernas råd, Molotov:

”Landets nationella ekonomi har blivit socialistisk (applåder). I så måtto (?) har vi löst problemet med likvideringen av klasserna (applåder).”

Emellertid finns det ännu kvar rester från det förgångna i ”element som av naturen är fientliga mot oss”, fragment från de forna härskarklasserna. Dessutom kan det bland kollektivbönder, statstjänstemän och ibland även arbetare upptäckas ”småspekulanter, svindlare med kollektiv- och statsegendom, sovjetfientliga skvallerspridare, etc.” Och därav följer behovet av att ytterligare stärka diktaturen. Trots Engels skall arbetarstaten inte ”somna in”, utan tvärtom bli mer och mer på sin vakt.

Den bild som den sovjetiske regeringschefen har tecknat skulle vara i högsta grad lugnande, om den inte varit så mördande självmotsägande. Socialism råder fullkomligt i landet: ”I så måtto” har klasserna avskaffats. (Om de har avskaffats i detta avseende, gäller det alla andra avseenden också). Självfallet blir den sociala harmonin här och där bruten av fragment och lämningar från det förgångna, men det är omöjligt att föreställa sig att spridda drömmare om ett kapitalismens återupprättande, berövade makt och egendom, tillsammans med ”småpekulanter” (inte ens spekulanter!) och ”skvallerspridare” skulle vara kapabla att störta det klasslösa samhället. Allting går ju framåt, tycks det, på bästa tänkbara sätt. Men vad nyttjar då byråkratins järndiktatur till?

De reaktionära drömmarna kommer gradvis att dö ut, skulle man tro. ”Småspekulanterna” och ”skvallerspridarna” kan avfärdas med ett skratt av de superdemokratiska sovjeterna.

”Vi är inte utopister”, svarade Lenin 1917 till den byråkratiska statens borgerliga och reformistiska teoretiker, och ”förnekar inte alls möjligheten och oundvikligheten av excesser från *enskilda personers* sida lika litet som nödvändigheten att undertrycka *sådana* excesser. Men ... [detta fordrar inte] ett speciellt maskineri, en speciell undertryckningsapparat; det kommer att utföras av det beväpnade folket självt lika enkelt och lätt som en skara civiliserade människor redan inom det nuvarande samhället skiljer två slagskampar åt eller förhindrar övervåld mot en kvinna.”¹

Dessa ord låter som dess upphovsman särskilt hade förutsatt de invändningar som en av hans efterföljare i spetsen för regeringen skulle komma med. Man undervisar om Lenin i Sovjetunionens folkskolor, men uppenbarligen inte i folkkommissariernas råd. I annat fall skulle det vara omöjligt att förklara hur Molotov tanklöst vågade ta till de argument, mot vilka Lenin riktade sina skarpaste vapen. Den flagranta motsättningen mellan grundaren och hans epigoner ligger framför oss! Då Lenin menar att själva likvideringen av de exploaterande klasserna skulle kunnat ske utan en byråkratisk apparat, då finner Molotov inget bättre svepskäl än en hänvisning till ”lämningarna” av de likviderade klasserna, när han skall förklara varför den byråkratiska maskinen har kvävt folkets självständighet efter likvideringen av klasserna.

Att leva på dessa ”lämningar” blir emellertid ganska svårt, eftersom gårdagens klassfiender framgångsrikt assimilerats av sovjetsamhället, enligt vad byråkratins egna auktoritativa representanter har erkänt. Således sade Postysjev, en av partiets centralkommittés sekreterare, i april 1936 på en kongress för Kommunistisk Ungdom: ”Ett flertal av sabotörerna ... har uppriktigt ångrat sig och förenat sig med det sovjetiska folkets led.” På grund av den framgångsrika kollektiviseringen, ”skall inte kulakernas barn ställas till ansvar för sina föräldrar”. Och vidare: ”Kulaken tror nu knappt själv på en återgång till sin tidigare position som byns exploatör.” Inte utan skäl annullerade regeringen de rättsliga gränser, som satts i samband med socialt ursprung! Men om Postysjevs påståenden, som Molotov helt instämde i, har

¹ Ibid. s. 91-92

någon som helst mening, är det endast denna: Byråkratin har inte bara blivit en monstruös anakronism, utan statstvång har överhuvudtaget inget att skaffa i sovjeternas land. Men varken Molotov eller Postysjev samtycker till denna logiska slutsats. De föredrar att behålla makten även till priset av självmotsägelser.

I verkligheten kan de heller inte ge ifrån sig makten. Eller för att översätta detta till objektiva språk: det nuvarande sovjetsamhället kan inte klara sig utan en stat, ej heller – inom vissa gränser – utan en byråkrati. Men orsaken härtill ligger absolut inte i de ynkliga kvarlevorna från det förgångna, utan i de mäktiga krafterna och tendenserna i nuet. Rättfärdigandet av sovjetstatens existens som en tvångsapparat ligger i det faktum att den nuvarande övergångsstrukturen är full av sociala motsägelser, som inom konsumtionen – något som rör alla närmast och mest kännbart – är ytterst spända, och som ständigt hotar att bryta sig in i produktionen. Socialismens seger kan varken kallas slutlig eller oåterkallelig.

Grundvalen för byråkratsstyret är samhällets fattigdom på konsumtionsvaror, med den resulterande alla-mot-alla-kampen. När det finns tillräckligt med varor i en affär, kan köparna komma närhelst de önskar. När det råder knapphet på varor, tvingas köparna stå i kö. När köerna är mycket långa, är det nödvändigt att sätta dit en polisman för att hålla ordning. Sådan är utgångspunkten för sovjetbyråkratins makt. Den ”vet” vem som skall få någonting och vem som måste vänta.

En höjning av den materiella och kulturella nivån borde vid första påseende minska behovet av privilegier, reducera tillämpandet av ”borgerlig lag”, och därmed underminera marken för dess försvarare, byråkratin. I själva verket har motsatsen hänt: produktivkrafternas tillväxt har hittills åtföljts av en extrem utveckling av alla slags orättvisor, privilegier och fördelar, och därmed av byråkrati. Det är heller ingen tillfällighet.

Under den första tiden var sovjetregimen utan tvekan betydligt mer inställd på jämlikhet och mindre byråkratiskt än nu. Men det var den allmänna fattigdomens jämlikhet. Landets resurser var så knappa att det inte fanns möjlighet att urskilja något bredare privilegierat lager bland befolkningsmassorna. Samtidigt dräpte lönernas ”egalitära” karaktär det personliga intresset, och blev en broms på utvecklingen av produktivkrafterna. Den sovjetiska ekonomin var tvungen att lyfta sig från sin fattigdom till en något högre nivå innan privilegiets feta lager blev möjliga. Produktionens nuvarande tillstånd garanterar ännu långt ifrån de nödvändigaste varorna åt alla. Men det räcker redan för att ge betydande privilegier åt en minoritet, och att förvandla bristen på jämlikhet till en piska att hetsa fram majoriteten med. Det är det första skälet till att produktionens tillväxt hittills har stärkt inte de socialistiska, men de borgerliga dragen hos staten.

Men det är inte det enda skälet. Jämte den ekonomiska faktorn, som på nuvarande stadium föreskriver kapitalistiska avlöningsmetoder, verkar en parallell politisk faktor i själva byråkratins person. I sitt egentliga väsen skapar och beskyddar den brist på jämlikhet. I början uppstod den som arbetarstatens borgerliga organ. Genom att etablera och försvara en minoritets fördelar, skummar den naturligtvis grädden för eget bruk. Ingen som har rikedom att dela ut förbiser någonsin sig själv. På detta sätt utvecklade sig av social nödvändighet ett organ, som har vida växt utöver sina socialt nödvändiga funktioner, och blivit en självständig faktor och därmed källan till stor fara för hela den sociala organismen.

Den sovjetiska termidorens betydelse börjar nu ta form inför oss. Massornas fattigdom och kulturella eftersatthet har åter förkroppsligats av härskarens illasinnade skepnad med stor klubba i handen. Den avsatta och smädade byråkratin har åter, från att ha varit samhällets tjänare, blivit dess herre. På vägen dit har den nått en sådan grad av social och moralisk alienation i förhållandet till folkmassorna, att den nu inte kan tillåta någon kontroll av varken sina aktiviteter eller sin inkomst.

Byråkratins tillsynes mystiska fruktan för ”småspekulanter, svindlare och skvallerspridare” har alltså fått en fullt naturlig förklaring. Då den ej längre är i stånd att tillfredsställa befolkningens elementära behov, skapar och återuppväcker den sovjetiska ekonomin för varje steg tendenser till svindel och spekulation. Å andra sidan väcker den nya aristokratins privilegier en tendens hos befolkningsmassorna att lyssna på sovjetfientliga ”skvallerspridare” – d.v.s. till vem som helst, som, även i en viskning, kritiserar de glupska och nyckfulla pamparna. Det är därför inte en fråga om spöken ur det förgångna, kvarlevor av något som inte längre existerar eller kort sagt snön från i fjol, utan om nya, mäktiga och ständigt återuppståndna tendenser till personlig ackumulering. Den första ännu mycket magra välståndsvågen i landet har, just på grund av sin magerhet, inte försvagat, utan stärkt dessa centrifugala tendenser. Å andra sidan har det samtidigt utvecklats en önskan hos de oprivilegierade att visa den nya adeln en knuten näve. Den sociala kampen skärps på nytt. Sådana är källorna till byråkratins makt. Men från samma källor kommer också ett hot mot dess makt.

KAPITEL VI

Orättvisor och sociala motsättningar ökar

1. Nöd, lyx och spekulation

Efter att ha startat med ”socialistisk distribution” fann sovjetmakten det för gott att 1921 återvända till marknaden. Den extrema påfrestningen för de materiella förråden under femårsplanen ledde åter till statlig distribution – d.v.s. en repetition av experimentet med ”krigskommunismen” på ett högre plan. Detta plan visade sig dock också otillräckligt. 1935 lämnade systemet med planerad distribution åter plats för privathandel. Således har det en andra gång gjorts klart att praktiserbara distributionsmetoder mer beror på den tekniska nivån och de tillgängliga materiella resurserna, än på egendomsformer.

Höjandet av arbetsproduktiviteten, särskilt genom ackordsersättning, ger ett framtidslofte om ökning av masskonsumtionsvaror, sänkning av priserna och en följdriktig ökning av befolkningens levnadsstandard. Men det är bara den ena sidan av saken – en sida som också iakttagits under kapitalismens blomstrande epok. Sociala fenomen och processer måste emellertid ses i sina rätta sammanhang och interaktioner. Ett höjande av arbetsproduktiviteten på basis av varucirkulation, betyder samtidigt en ökad brist på jämlikhet. Det härskande skiktets ökade välstånd börjar långt överstiga massornas ökade levnadsstandard. Och i takt med statens ökade rikedom sker en ny social differentieringsprocess.

Till följd av vardagslivets betingelser är sovjetsamhället redan uppdelat i en säkrad och privilegierad minoritet och en majoritet som får klara sig med nöd. I sina ytterligheter antar dessutom denna brist på jämlikhet karaktären av flagranta kontraster. Produkter, som är avsedda för bred konsumtion, är som regel, deras höga priser till trots, av låg kvalitet, och ju längre från centrum desto svårare att få tag på. Inte bara spekulation utan ren stöld av konsumtionsvaror antar under dessa omständigheter en masskaraktär. Och medan dessa handlingar tills nyligen endast fyllde ut den planerade distributionen tjänar de nu som ett nödvändigt korrektiv till den sovjetiska handeln.

Sovjetunionens ”vänner” har en professionell vana att samla intryck med slutna ögon och bomull i öronen. Vi kan inte lita på dem. Fienderna propagerar som regel ondskefullt struntprat. Låt oss därför vända oss till byråkratin själv. Eftersom den åtminstone inte är fientlig mot sig själv förtjänar dess officiella självanklagelser, alltid framkallade av något brådskande praktiskt krav, avsevärt mer tillit än dess mer vanliga och högröstade självberöm.

1935 års industriplan blev som allmänt bekant mer än fullgjord. Men av bostadsbyggandet genomfördes endast 55,7 procent. Och dessutom fortgick byggandet av hus för arbetarna långsammast, sämst och slarvigast. Vad medlemmarna i kollektivjordbruken beträffar lever de som tidigare i gamla hyddor med sina kalvar och kackerlackor. Å andra sidan klagar de sovjetiska dignitärerna i pressen över att inte alla de nya husen, som byggs för dem, har ”rum för husarbetare” – d.v.s. för tjänstefolk.

Varje regim har sin monumentala spegelbild i byggnader och arkitektur. Karaktäristiskt för den nuvarande sovjetepoken är det stora antalet palats och hus för sovjeterna, genuina tempel för byråkratin, som ibland kostar så mycket som tio miljoner rubler, dyrbara teatrar, hus för Röda Armén – d.v.s. militära klubbar främst för officerare luxuösa tunnelbanor för de som kan betala, och därmed primitiva och enformiga arbetarbostäder även när det gäller baracker.

Vad statstransporten av järnvägsgods beträffar har den uppnått påtagliga framsteg. Men den vanliga sovjetmedborgaren har vunnit mycket litet på det. Oräkneliga förordningar från cheferna inom väg- och transportdepartementet klagar över hälsovådliga förhållanden i vagnar och på stationerna, över ”outhärdlig slöhet hos dem som skall betjäna passagerarna, ”det stora antalet missbruk, stölder och bedrägerier med tågbiljetter döljandet av lediga platser och spekulationer i dem, mutor ... stölder av bagage på stationer och tåg”. Sådana saker är ”en skam för socialistiskt transportväsende”! Faktum är att de är kriminella förbrytelser inom kapitalistiskt transportväsende. Dessa upprepade klagomål från den vältalige ämbetsmannen bär ett visst vittnesmål om transportmedlens enorma otillräcklighet för bruk av folket, den svåra bristen på de produkter som transporteras och, slutligen, den cyniska försummelsen av vanliga dödliga från järnvägsämbetsmännens sida, liksom från alla andra auktoritetspersoner. Byråkratin är beundransvärt kapabel till att skaffa sig själv service till lands och till sjöss och i luften, som vi kan se av det stora antalet sovjetiska salongsvagnar, specialtåg och specialångare – och dessa ersätts mer och mer av de finaste bilarna och flygmaskinerna.

I sin karaktäristik av sovjetindustrins framgångar lovade ordförande i Leningrads centralkommitté, Zjdanov till applåder från ett omedelbart intresserat auditorium, att inom ett år ”skall våra aktiva arbetare komma till konferenser inte i de nuvarande tarvliga Fordbilarna, utan i limousiner”. Så långt som dess ansikte är vänt mot mänskligheten, riktar den sovjetiska tekniken främst in sina ansträngningar på att tillfredsställa en utvald minoritets krav på överklassvaror. Spårvagnarna, där de alls existerar, är som förr fyllda till bristningsgränsen.

När folkkommissarien för livsmedelsindustrin, Mikojan, skryter med att de lägsta tygsorterna snabbt håller på att ersättas med bättre, och att ”våra kvinnor” kräver fina parfymers, betyder det bara att industrin, med övergången till fri handel, anpassar sig till den välbärgade konsumenten. Sådan är den marknads lagar, i vilken under inga förhållanden sista platsen intas av ”fruarna” med hög ställning. Det är också känt att av 95 kooperativa butiker, som undersöktes 1935 i Ukraina, hade 68 inga konfektionsvaror alls, och att efterfrågan på bakverk endast tillfredsställdes till 15 à 20 procent, och detta med en mycket låg kvalitet på varorna. ”Fabrikerna arbetar”, klagar Izvestija, ”utan hänsyn till konsumentens behov”. Naturligtvis, när konsumenten inte är i stånd att göra sig gällande.

Professor Bach, som kommer in på problemet ur den organiska kemins synvinkel, finner att ”vårt bröd är ibland fruktansvärt dåligt”. Den arbetande mannen och kvinnan tycker samma sak, trots att de inte är invigda i jästprocessernas mysterier. Men i motsats till den ansedde professorn har de emellertid ingen möjlighet att uttrycka sin uppskattning i pressens spalter.

I Moskva annonserar beklädnadsindustrin med olika silkesklänningsmoden, tecknade av det speciella ”modehuset”. I provinserna, t.o.m. i de stora industristäderna, kan arbetarna som tidigare inte utan att stå i kö och underkasta sig andra besvärigheter få tag på en bomulls-

skjorta: Det finns inte nog! Det är mycket svårare att förse de många med förnödenheter än att förse de få med lyxartiklar. Hela historien vittnar om det.

Genom att räkna upp sina bedrifter informerar Mikojan oss om att ”margarinindustrin är något nytt”. Det är sant att denna industri inte existerade under den gamla regimen. Vi behöver emellertid inte dra slutsatsen att situationen har blivit värre än under tsaren. Folket såg inte röken av smör på den tiden heller. Men tillkomsten av ett substitut betyder åtminstone att det i Sovjetunionen finns två konsumentklasser: en föredrar smör, den andra får nöja sig med margarin. ”Vi har stor tillgång på machorka för alla som vill ha det”, skryter samme Mikojan. Han glömmer att tillägga att varken Europa eller Amerika någonsin hört talas om en så usel tobak som machorka.

En av de mycket tydliga för att inte säga trotsiga manifestationerna för brist på jämlikhet är att man i Moskva och andra storstäder öppnat särskilda varuhus med artiklar av högsta kvalitet under den mycket expressiva, men inte särskilt ryska, beteckningen ”Luxe”. Samtidigt betyder de oupphörliga klagomålen på mängder av rån i Moskvask och landsortens livsmedelsbutiker att mat endast finns tillräckligt för en minoritet, även om alla skulle vilja ha någonting att äta.

Arbetarmodern har sin egen syn på den sociala regimen, och hennes ”konsument”kriterier, som funktionären – mycket uppmärksam mot sin egen konsumtion, förresten – föraktfullt uttrycker det, är i sista hand avgörande. I konflikten mellan arbetarkvinnan och byråkratin står Marx och Lenin och vi med dem på arbetarkvinnans sida. Vi står emot byråkraten, som överdriver sina bedrifter, fördunklar motsägelser och klämmer åt om arbetarkvinnans strupe, så att hon inte skall våga kritisera.

Det må vara hänt att margarin och machorka idag är olyckliga nödvändigheter. Det är i alla fall meningslöst att skryta och försköna verkligheten. Limousiner till ”aktivister”, fina parfymers till ”våra kvinnor”, margarin för arbetarna, butiker ”de luxe” för förnämligt folk, en titt på delikatesserna genom butiksfönstret för menigheten – en sådan socialism kan för massorna bara se ut som en make-up av kapitalismen, och de har inte helt fel i det. På grund av ”genomgående fattigdom”, hotar kampen för livsuppehållet att åter väcka ”hela den gamla smörjan” till liv, och väcker den delvis för varje steg.

* * *

De nuvarande marknadsförhållandena skiljer sig från förhållandena under NEP (1921-28) såtillvida att de antas utveckla sig direkt utan mellanhänder och privathandlare mellan statens kooperativa företag och kolchoser å ena sidan och den individuella medborgaren å den andra. Detta är dock sant endast i princip. Den snabba tillväxten för detaljhandelns omsättning, både statlig och kooperativ, skulle 1936, enligt beräkningarna, stiga till 100 miljarder rubler. Omsättningen inom kolchosernas handel, som uppgick till 16 miljarder 1935, skall under innevarande år växa avsevärt. Det är svårt att avgöra vilken plats – åtminstone ingen obetydlig – som de illegala och halvlegala mellanhänderna kommer att inta, både inom och utanför den egentliga handeln. Inte bara privata bönder, utan också kollektiven, särskilt enskilda medlemmar av kollektiven lutar mycket åt att anlita mellanhanden. Samma väg följs av hemmainsidans arbetare, kooperatörer och lokala industrier som handlar med bönderna. Från tid till annan sipprar det oväntat ut att handeln med kött, smör och ägg i ett stort distrikt har fallit i händerna på ”spekulanter”. Även de mest nödvändiga artiklar för dagligt bruk som salt, tändstickor, mjöl, fotogen kan saknas i veckor och månader i de byråkratiserade kooperativerna på landsbygden, trots att de finns i tillräckliga mängder i de statliga varuhusen. Det är uppenbart att bönderna får de varor de behöver på andra vägar. Den sovjetiska pressen talar ofta om spekulanten som något självklart.

Vad andra former av privatföretag och ackumulering beträffar, tycks de spela en mindre roll. Självständiga taxiförare, värdshusvärdar och småhantverkare är likt de självständiga bönderna halv-tolererade yrkesmän. I Moskva finns det även ett betydande antal privata småaffärer och reparationsverkstäder. Man blundar för dessa, eftersom de fyller viktiga luckor i ekonomin. Ett ojämförligt mycket större antal privatföretagare arbetar emellertid under täckning av alla slags karteller och kooperativer, eller gömmer sig under kollektivbrukens tak – som för att understryka revorna i den planerade ekonomin. Polisen i Moskva arresterar emellanåt hungriga kvinnor som om de var brottsliga spekulanter för att de säljer hemmagjorda mössor och bomullsskjortor på gatorna.

”Basen för spekulatör är avlägsnad i vårt land”, tillkännagav Stalin på hösten 1935, ”och om vi trots detta har spekulanter, kan det endast förklaras på ett sätt: brist på klassvaksamhet och en liberal attityd mot spekulanterna inom olika delar av sovjetapparaten”. Vilket idealiskt renodlat byråkrattänkande! Den ekonomiska basen för spekulatör är avlägsnad? Men då behövs absolut ingen vaksamhet längre. Om staten t.ex. kunde garantera befolkningen tillräcklig kvantitet av anspråkslösa huvudbonader, skulle man inte behöva arrestera dessa stackars gatuförsäljare. Det är verkligen högst tveksamt om sådana arresteringar är av nöden. I sig är antalet privathandlare, som nämnts ovan, liksom kvantiteten av deras affärer inte oroväckande. Man kan knappast på allvar frukta en attack från lastbilschaufförer, mössförsäljare och ägghandlare mot statsegendomens befästningar! Men frågan avgörs inte enbart med enkla matematiska korrelationer. Ett överflöd av olika sorters spekulanter kommer upp till ytan vid minsta tecken på administrativ svaghet som utslag vid feber, och detta vittnar om den evinnerliga pressen från småborgerliga strömningar. Hur stor fara spekulationsbacillen representerar för den socialistiska framtiden avgörs helt av den generella motståndskraften inom landets ekonomiska och politiska organism.

Stämningen och beteendet bland arbetarna och kolchosbönderna – d.v.s. omkring 90 procent av befolkningen – bestäms främst av förändringen i deras reallön. Men inte mindre vikt måste läggas vid relationen mellan deras inkomst och de bättre ställda skiktens inkomster. Lagen om relativitet gör sig mycket påtagligt gällande inom konsumtionen! Översätter man de sociala relationerna till bokhållarspråk kommer det avslöja vilken reell andel, som de olika samhällsskikten åtnjuter av nationalinkomsten. Även då vi förstår den historiska nödvändigheten av brist på jämlikhet under en längre period, förblir frågorna öppna om rimliga gränser och varje enskilt falls sociala ändamålsenlighet. Den oundvikliga kampen om nationalinkomstens andelar blir nödvändigtvis en politisk kamp. Frågan om den nuvarande strukturen är socialistisk eller inte avgörs inte av byråkratins sofismer utan av massornas attityd mot den – alltså industriarbetarnas och kolchosböndernas.

2. Differentieringar inom proletariatet

Man skulle tro att data om reallöner studeras med särskild omsorg i arbetarnas stat – att faktiskt all inkomststatistik enligt befolkningskategorier skulle utmärkas av fullkomlig överskådlighet och allmän tillgänglighet. I själva verket är hela denna fråga, som rör vid arbetarbefolkningens mest vitala intressen, omgiven av en ogenomtränglig slöja. Det kan låta otroligt men arbetarfamiljens budget är i Sovjetunionen en oändligt mer gåtfull storhet för en undersökare än i något kapitalistland. Vi har förgäves försökt att dra reallönekurvan för olika kategorier inom arbetarklassen under t.o.m. perioden för den andra femårsplanen. Källornas och myndigheternas envisa tystnad i denna fråga är lika värtalig som deras skryt med meningslösa totalsiffror.

Enligt rapporten från kommissarien för den tunga industrin, Ordzjonikidze, steg arbetarnas månadsproduktion under decenniet 1925 till 1935, 3,2 gånger och månadslönen 4,5 gånger. Hur mycket av den sista imponerande siffran som sväljs av specialister inom arbetarklassens

övre skikt – och inte mindre viktigt, vad uttrycker denna nominella summa i reella värden – får vi inte ut någonting av i hans rapport eller från presskommentarerna. Vid en kongress för sovjetisk ungdom i april 1936 hävdade komsomolsekreteraren Kossarov: ”Från januari 1931 till december 1935 har ungdomens löner stigit med 340 procent!” Men från de noggrant utvalda dekorerade ungdomarna, som han talade till, utlöste detta skryt inte en enda applåd. Lyssnarna liksom talaren visste alltför väl att den abrupta övergången till marknadspriser hade sänkt den materiella standarden för flertalet arbetare.

Den ”genomsnittliga” lönen per person, om man även tar med både direktören och städerskan, var omkring 2 300 rubler 1935, och skulle bli 2 500 rubler 1936 – d.v.s. nominellt 7 500 franska franc, fastän knappt mer än 3 500 till 4000 franc i reell köpkraft. Denna i sig själv mycket blygsamma siffra blir ännu lägre om man betänker att löneökningen under 1936 endast är en delkompensation för avskaffandet av specialpriser på konsumtionsvaror, och sloandet av ett antal gratisbidrag. Men det huvudsakliga är att 2 500 rubler om året, eller 208 rubler i månaden, utgör den genomsnittliga lönen – d.v.s. ett matematiskt påhitt vars funktion är att maskera den verkliga och brutala bristen på jämlikhet inom arbetslönerna.

Utan tvekan har situationen förbättrats betydligt under det sista året för det övre skiktet bland arbetarna, särskilt de så kallade stachanoviterna. Pressen saknar inte grund när den räknar upp alla kostymer, skor, grammofooner, cyklar eller konserverburkar, som den ene eller den andre dekorerade arbetaren har köpt sig. Bland annat visar detta också hur otillgängliga dessa ting är för den vanlige arbetaren. Beträffande de drivande motiven bakom stachanovrörelsen förklarade Stalin:

”Livet har blivit lättare, kamrater. Livet har blivit gladare. Och när livet är glatt, går arbetet undan.”¹

I denna optimistiska belysning av ackordssystemet, mycket karaktäristiskt för det härskande skiktet, finns det detta stycke sanning att tillkomsten av en arbetarnas aristokrati endast möjliggjorts genom landets tidigare ekonomiska framgångar. Den drivande kraften bakom stachanoviterna är emellertid inte ett ”glatt” humör, utan en önskan att tjäna mer pengar. Molotov gjorde följande rättelse av Stalin: ”Den omedelbara impulsen till hög produktivitet är för stachanoviterna det naturliga intresset att öka de egna förtjänsterna.” Det är sant. Under loppet av några månader har ett helt nytt lager med arbetare uppstått, vilka kallas ”tusen-män”, eftersom deras löner överstiger ett tusen rubler i månaden. Det finns andra som t.o.m. förtjänar mer än två tusen rubler i månaden, medan de lägre kategoriernas arbetare ofta får mindre än hundra.

Man skulle tycka att denna löneskillnad ensam skulle räcka till för att åstadkomma ett avstånd mellan ”rika” och ”icke-rika” arbetare. Men det räcker inte för byråkratin. Den bokstavligen öser privilegier över stachanoviterna. Den ger dem nya våningar eller reparerar deras gamla. Den sänder ut dem till vilohem och sanatorier. Den sänder gratis lärare och läkare till deras hem. Den ger dem gratis biljetter till biografer. På vissa ställen får de även gratis klippning och rakning. Flera av dessa privilegier tycks avsiktligt menade att såra och förolämpa den genomsnittlige arbetaren. Orsaken till denna påfallande välvilja från myndigheternas sida är, förutom karriärism, ett dåligt samvete. De lokala härskargrupperna tar ivrigt chansen att undgå sin isolering genom att låta arbetarnas övre skikt ta del av deras privilegier. Följden blir att stachanoviternas reala löner ofta överstiger de lägre arbetarkategoriernas tjugo- eller trettiofalt. Och vissa lyckligt lottade speciellisters löner skulle i många fall kunna betala åttio till hundra okvalificerade arbetares arbete. När det gäller bristen på jämlikhet inom arbetslöner har Sovjetunionen inte bara hunnit ikapp utan kraftigt distanserat de kapitalistiska länderna!

¹ Stalin a.a, s. 766

De bästa stachanoviterna, de som verkligen drivs av socialistiska motiv, är inte glada åt sina privilegier, utan besvärade av dem. Och undra på det. Deras individuella åtnjutande av alla sorters materiella fördelar mot bakgrunden av allmän knapphet omger dem med en ring av avund och motvilja och förgiftar deras tillvaro. Förhållandena av detta slag är avlägsnare socialistisk moral än förhållandena i en kapitalistisk fabrik, där arbetarna ju är förenade i kampen mot exploatering.

Detta till trots är det dagliga livet inte ens lätt för den kvalificerade arbetaren – särskilt i landsorten. Bortsett från att sjutimmars arbetsdagen alltmer offras för högre produktivitet, används inte så få timmar till att skaffa ett tillägg till det dagliga brödet. Som symptom på det speciella välståndet hos jordbrukets bättre ställda arbetare pekar man på det faktum att t. ex. traktorförare, skördetröskförare, etc. – en redan ökad aristokrati – äger sina egna kor och grisar. Teorin att socialism utan mjölk är bättre än mjölk utan socialism har övergivits. Det är nu erkänt att arbetarna i de statliga jordbruksföretagen, där man kunde tycka att det inte borde finnas brist på kor och grisar, tvingas att skapa sin privata fickekonomi för att garantera sin utkomst. Icke mindre slående är det triumferande tillkännagivandet att i Charkov har 96 000 arbetare egna trädgårdar – andra städer utmanas att tävla med Charkov. Vilken fruktansvärd rovdrift på mänsklig arbetskraft ligger det inte i orden ”sin egen ko” och ”sin egen trädgård”, och vilken börda av medeltida grävande i jord och gödsel lägger man inte härmed på arbetaren, och än mer på hans hustru och barn!

Vad angår de stora massorna har de naturligtvis varken kor eller trädgårdar, ej heller till stor del egna bostäder. Den okvalificerade arbetarens lön ligger på mellan 1 200 till 1500 rubler om året och även mindre – vilket med sovjetiska priser betyder fattigdom. Livsvillkoren, som är de mest pålitliga mätarna av materiell och kulturell nivå, är fruktansvärt dåliga, ofta outhärdliga. Den överväldigande majoriteten arbetare tränger ihop sig flera stycken i samma bostäder, vars utrustning och skick är avsevärt sämre än barackernas. När industriella misslyckanden, maskningar och eländiga produkter måste förklaras ger administrationen själv genom sina journalister följande bild av levnadsbetingelserna: ”Arbetarna sover på golvet, eftersom vägglöss äter upp dem i sängarna. Stolarna är sönder; det finns inga muggar att dricka vatten ur, etc.” ”Två familjer bor i ett rum. Taket läcker. När det regnar bär de ut spannväs med vatten.” ”Toaletterna är i vidrigt skick.” Sådana beskrivningar av skilda delar av landet skulle kunna mångfaldigas i oändlighet. Som en följd av dessa outhärdliga förhållanden skriver t.ex. chefen för oljeindustrin att ”arbetskraftens rörlighet har nått en mycket hög punkt ... Bristen på arbetare har lämnat ett stort antal borttorn övergivna”. Det finns vissa speciellt ogynnsamma regioner, där endast de, som är straffade, eller blivit avskedade från andra ställen på grund av olika disciplinbrott, nöjer sig med att arbeta. Således håller det på att utvecklas ett lager av sovjetiska parias på proletariats botten, som inte har några rättigheter, men som oljeindustrin icke desto mindre tvingas använda sig av.

På grund av dessa flagranta skillnader i löner, som fördubblas av godtyckliga privilegier, har byråkratin lyckats väcka hårda motsättningar inom proletariats. Redogörelserna för stachanovkampanjen visade ibland upp bilder av smärre inbördeskrig. ”Att bryta sönder och krossa maskindelar och verktyg hör till favoritmetoderna i kampen mot stachanovrörelsen”, skrev t.ex. fackföreningarnas organ. ”Klasskampen”, läser vi vidare, ”gör sig märkbar vid varje steg”. I denna ”klasskamp” befinner sig arbetarna på ena sidan och fackföreningarna på den andra. Stalin rekommenderade offentligt att de som gör motstånd skulle få ”på käften”. Andra medlemmar av centralkommittén har mer än en gång hotat att sopa bort den ”fräcka fienden” från jordytan. Erfarenheten med stachanovrörelsen har särskilt klargjort den djupa alienationen mellan myndigheterna och proletariats, och den ursinniga envishet med vilken byråkratin tillämpar maximen – nej, det är sant, den är uppfunnen av byråkratin själv: ”Söndra

och härska!” Dessutom kallas detta påtvingade ackordsarbete för ”socialistisk konkurrens”, för att trösta arbetarna. Beteckningen låter som ett hån!

Konkurrens, vars rötter ligger i vårt biologiska arv, kommer otvivelaktigt att bli den viktigaste drivkraften för kulturen även under kommunismen, när den rensats på snikenhet, avundsjuka och privilegier. Men under den närmaste och förberedande epoken skall och kan den faktiska utformningen av ett socialistiskt samhälle inte uppnås genom de förnedrande åtgärder, värdiga en efterbliven kapitalism, som sovjetregeringen tagit till, utan genom metoder mer värdiga en befriad mänsklighet – och framför allt inte under byråkratins piska. För just denna piska är det mest avskyvärda arvet från den gamla världen. Den måste brytas sönder i bitar och brännas på ett offentligt bål innan man kan tala om socialism utan att rodna av skam.

3. Sociala motsättningar inom kollektivjordbruket

Om de stora industriföretagen ”i princip” är socialistiska, så kan man inte säga det om kolchoserna. De bygger inte på statlig, utan på gruppegendom. Detta är ett stort framsteg jämfört med spridda privategendomar, men om de kollektiva företagen skall leda till socialism beror det på en mängd omständigheter, som delvis ligger inom kollektiven, delvis utanför dem i sovjetsystemets allmänna betingelser och slutligen till inte ringa del på världssituationen.

Kampen mellan bönderna och staten har långt ifrån slutat. Den nuvarande ännu mycket instabila jordbruksorganisationen är endast en temporär kompromiss mellan de stridande lägren, som följt på det fruktansvärda tillstånd av inbördeskrig som rått mellan dem. Helt visst är 90 procent av bondgårdarna kollektiviserade, och 94 procent av hela jordbruksproduktionen fås från kolchoserna. Även om man tar med i beräkningen att en viss procent av kollektiven är maskerade, bakom vilka självägande bönder döljer sig, måste man ändå medge, kan det tyckas, att segern över den individuella ekonomin har vunnits med nio tiondelar. Emellertid är den verkliga kampen mellan krafterna och tendenserna inom lantdistrikten långt ifrån begränsad till motsättningarna mellan självägande och kollektiva bönder.

I avsikt att pacificera bönderna har staten funnit sig tvingad att göra mycket stora eftergifter till egendomskänslan och de individualistiska tendenserna på landsbygden, som började med det högtidliga överförandet av deras privata jordlotter för ”evigt” bruk till kollektiven – vilket i realiteten betyder ett upphävande av socialiseringen av jorden. Är detta en juridisk fiktion? I beroendet av krafternas samspel kan det visa sig vara en realitet och inom en mycket nära framtid erbjuda oändliga svårigheter för en planeekonomi på statsnivå. Det är emellertid långt mer viktigt att staten tvingades återupprätta individuellt bondelantbruk på speciella dvärgjordbruk med egna kor, grisar, får, tamfåglar, etc. Som ersättning för detta brott mot socialiseringen och begränsningen av kollektiviseringen går bonden med på, även om utan större entusiasm, att arbeta på kollektivjordbruken, vilket ger honom möjlighet att fullgöra sina förpliktelser mot staten och att samtidigt få någonting för egen räkning. De nya förhållandena antar fortfarande så omogna former att det torde vara svårt att mäta dem i siffror, även om den sovjetiska statistiken var mer ärlig. Mycket talar dock för slutsatsen att i bondens personliga tillvaro betyder hans eget småbruk inte mindre än kollektivet. Detta betyder att kampen mellan individualistiska och kollektiva tendenser fortfarande är igång över hela landsbygden, och att utgången ännu inte är avgjord. Att vilket håll lutar bönderna? Det vet de ännu inte riktigt själva.

Folkkommissarien för jordbruk sade i slutet av 1935: ”Hittills har vi mött hårt motstånd från kulakelementens sida under fullgörandet av den statliga planen för spannmålsförsörjningen.” Detta betyder med andra ord att majoriteten av de kollektiviserade bönderna ”tills helt nyligen” (och idag?) betraktade överlämnandet av spannmål till staten som ofördelaktigt för dem, och att de eftersträvade privathandel. Samma sak bekräftas på ett annat sätt genom de

drakoniska lagar som sattes upp som skydd för kollektiv egendom mot att bli plundrad av de kollektiviserade bönderna själva. Det är mycket upplysande att de kollektiva egendomarna är försäkrade av staten för tjugo miljarder rubler, och de kollektiviserade böndernas privata egendomar för tjugo miljoner rubler. Detta betyder inte nödvändigtvis att bönderna som individer är rikare än kollektiven, men det betyder i varje fall att bönderna försäkrar sina personliga egendomar mer omsorgsfullt än de gemensamma egendomarna.

Ikke mindre belysande ur vår synpunkt är utvecklingen inom boskapsuppfödandet. Medan antalet hästar fortsatte att sjunka fram till 1935 och endast har börjat öka något under det sista året tack vare en serie regeringsåtgärder, hade antalet hornboskap föregående år redan ökat med fyra miljoner styck. Planen för hästar uppfylldes under det gynnsamma året 1935 endast till 94 procent, medan planen för hornboskap överträffades avsevärt. Meningen med dessa data blir klar i det faktum att hästar bara existerar som kollektiv egendom, medan kor redan hör till majoriteten av de kollektiviserade böndernas personliga ägodelar. Det skall bara tilläggas att i stäppregionerna, där kolchosbönderna undantagsvis tillåts hålla sig med hästar, ökar hästbeståndet betydligt snabbare än inom kolchoserna, vilka i sin tur ligger före sovchoserna. Av detta skall man inte dra slutsatsen att privata småföretag är överlägsna socialiserade företag, utan att övergången från den ena till den andra, från barbari till civilisation, rymmer många svårigheter, som inte kan avlägsnas endast med administrativ tvång.

”Lagen kan aldrig nå högre än den ekonomiska strukturen och den kulturella utvecklingen, som är betingad därav.” Trots att utarrendering av jord är förbjuden i lag praktiseras det likväl i stor omfattning, och dessutom i dess mest fördärliga form, genom betalning med andelar av skörden. Jorden utarrenderades av en kolchos till en annan, och ibland till en utomstående, och slutligen ibland till dess egna mer företagsamma medlemmar. Otroligt som det må låta tar sovchoserna – d.v.s. de ”socialistiska” företagen – del i jordarrenderingen. Och det särskilt upplysande är att det praktiseras på G.P.U.s sovchoser! Under skydd av denna höga institution, som vakar över lagarna, pålägger sovchosens direktör bönderna sådana arrendeavgifter att de nästan verkar kopierade från de gamla godsägare-daglönare kontrakten. Vi har alltså exempel på att byråkraterna exploaterar bönderna, inte längre i skepnad av statens ombud, utan i skepnad av halvlegala godsägare.

Utan att på minsta sätt överdriva omfattningen av sådana otäcka fenomen, vilka naturligtvis inte kan statistiskt beräknas, kan vi ändå inte undgå att se deras enorma symtomatiska betydelse. De vittnar ofelbart om styrkan hos de borgerliga tendenserna inom denna ännu mycket eftersatta grenen av ekonomin, som dock omfattar den överväldigande majoriteten av befolkningen. Under tiden stärker oundvikligen marknadsförhållandena de individualistiska tendenserna och fördjupar landsbygdens sociala differentiering, trots egendomsförhållandenas nya struktur.

Varje kolchoshushålls genomsnittliga inkomst ligger på 4 000 rubler. Men vad bönderna angår är de ”genomsnittliga” siffrorna ännu mer felaktiga än angående arbetarna. Det rapporterades t.ex. i Kreml att de kollektiva fiskarna 1935 tjänade dubbelt så mycket som 1934, eller 1 919 rubler var, och de applåder som mötte den sista siffran visade hur avsevärt den överstiger flertalet av den kollektiva massans förtjänster. Å andra sidan finns det kollektiv vars inkomster uppgår till 30 000 rubler för varje hushåll, däri icke medräknat intäkten i pengar och natura från de privata bruken, eller naturaintäkten för hela företaget. Generellt ligger inkomsten för dessa storkollektivens bönder tio till femton gånger högre än för den ”genomsnittliga” arbetaren och den vanlige kolchosbonden.

Inkomstgraderna bestäms endast delvis av duglighet och driftighet i arbetet. Både kolchoserna och böndernas privata jordlotter är av nödvändighet placerade under utomordentligt olika

betingelser, beroende på klimat, jord, sädeslag och även på läge i förhållande till städer och industricentra. Kontrasten mellan stad och landsbygd utjämnades inte under den första femårsplanen, utan skärptes tvärtom oerhört till följd av städernas och nya industriområdets feberaktiga tillväxt. Denna fundamentala motsättning inom sovjetsamhället skapar oundvikligen motsvarande motsättningar mellan kolchoserna och inom kolchoserna, främst tack vare varierande avgifter.

Byråkratins obegränsade makt är också ett viktigt tvångsmedel i den sociala differentieringsprocessen. Den har i sin hand sådana hävstänger som löner, priser, skatter, budget och kredit. Den oproportionerligt stora intäkten i en rad centralasiatiska bomullskolchoser beror till mycket större del på de priser, som fastställts av regeringen än på kollektivmedlemmarnas arbete. Exploatering av vissa samhällsskikt till fördel för andra skikt har inte försvunnit, utan har maskerats. De första tiotusentalen ”välbärgade” kolchoserna har gynnats på bekostnad av de övriga kolchosernas massor och industriarbetarna. Att höja alla kolchoserna till en välståndsnivå är en ojämförligt mycket svårare och långvarigare uppgift än att ge privilegier till en minoritet på majoritetens bekostnad. 1927 förklarade vänsteroppositionen att ”kulakens inkomst har ökat oändligt mer än arbetarnas”, och detta påstående gäller lika mycket nu, fastän i ändrad form. Inkomsten för kolchosernas överklass har växt omåttligt mycket mer än för den vanlige bonden och arbetarmassan. Skillnaden i materiella livs villkor är nu kanske t.o.m. större än strax före avkulakiseringen.

Den differentiering som äger rum inom kolchoserna tar sig delvis uttryck i den personliga konsumtionen; delvis hänger de samman med de privatbruk, som är knutna till kolchosen, eftersom själva kolchosens produktionsmedel är socialiserade. Differentieringen mellan kollektiven har redan fått mer djupgående följder, eftersom den rika kolchosen har möjlighet att använda mer gödsel och fler maskiner och att följaktligen bli snabbare rik. De framgångsrika kolchoserna hyr ofta arbetskraft från de fattigare, och myndigheterna blundar för detta. Överföringen av jordlotter av olika värde till kolchoserna främjar ytterligare differentiering mellan dem, och följaktligen utkristalliseras en slags bourgeoisikolchoser, eller ”miljonärskolchoser”, som de nu även kallas.

Naturligtvis har statsmakten möjlighet att intervenera och rätta till den sociala differentieringsprocessen bland bondebefolkningen. Men i vilken riktning och inom vilka gränser? Att attackera kulakkolchoserna och kolchoskulakerna skulle vara att inleda en ny konflikt med de mer ”progressiva” lagren bland bönderna, som just nu, efter ett plågsamt avbrott, börjar känna en enormt glupsk törst på ett ”lyckligt liv”. Dessutom – och det är det viktiga – blir statsmakten själv mindre och mindre i stånd till socialistisk kontroll. Inom jordbruket liksom inom industrin söker den stöd och vänskap hos de starka, framgångsrika ”stachanoviterna på fälten”, hos miljonärskolchoserna. Den startade med att bekymra sig om produktivkrafternas utveckling och den slutar ofrånkomligt med att bekymra sig om sig själv. Det är just inom jordbruket, som konsumtionen är så sammanhängande med produktionen, att kollektiviseringen har öppnat grandiosa tillfällen för byråkratins parasitväsen, och därmed för dess sammanväxt med kolchosernas toppkretsar. Alla de hyllnings”gåvor”, som kolchosbönderna förärar ledarna med vid högtidliga sammankomster i Kreml, är enbart symboliska uttryck för en icke-symbolisk tribut, som de ställer till maktens lokala representanters förfogande.

På så vis kommer jordbrukets, mer än industrins, låga produktionsnivå i ständig konflikt med de socialistiska och även de kooperativa (kolchos) egendomsformerna. Byråkratin, som i sista hand växte fram ur denna motsägelse, fördjupar den i sin tur.

4. Det härskande skiktets sociala fysionomi

I den sovjetiska politiska litteraturen möter man ofta anklagelser för ”byråkratism” som en dålig tankevana eller arbetsmetod. (Anklagelsen riktas alltid ovanifrån och nedåt, och är en metod till självförsvar från de övre kretsarnas sida). Men vad man inte möter någonstans är en undersökning av byråkratin som ett härskande skikt – dess antal och struktur, dess kött och blod, dess privilegier och begär, och den andel av nationalinkomsten, som den sväljer. Icke desto mindre existerar den. Och det faktum att den så noggrant döljer sin sociala fysionomi visar att den äger den speciella medvetenhet hos en härskande ”klass”, som emellertid är långt ifrån säker på sin rätt att härska.

Det är absolut omöjligt att beskriva sovjetbyråkratin med exakta siffror och det av två skäl. För det första är det i ett land där staten är nästan den enda arbetsgivaren svårt att säga var den administrativa apparaten upphör. För det andra bevarar de sovjetiska statistikerna, ekonomerna och journalisterna, som vi redan påpekat, en speciellt koncentrerad tystnad i denna fråga. Och de imiteras av sina ”vänner”. Vi kan i förbigående notera att paret Webb inte en enda gång på 1200 sidor i sitt samlade verk talat om sovjetbyråkratin som en social kategori. Och inget att undra över, för de skrev i bokstavlig mening efter dess diktamen!

Den centrala statsapparaten räknade den 1 november 1933, enligt officiella siffror, omkring 55 000 ledande personer. Men i denna siffra, som har ökat utomordentligt under de senaste åren, har inte inkluderats å ena sidan den militära departementen till lands och sjöss och G.P.U. samt å den andra sidan de kooperativa centralerna och den rad av så kallade organisationer som Ossoaviachim (Föreningen för främjande av försvar, flyg och kemisk industri). Varje republik har dessutom sin egen regeringsapparat.

Parallellt med staten, fackföreningarna, kooperativerna och andra allmänna staber, och delvis sammanvävd med dessa, står den mäktiga partistaben. Vi överdriver knappast om vi anger de styrande övre kretsarna i Sovjetunionen och de enskilda republikerna till 400 000 personer. Det är möjligt att siffran nu redan nått en halv miljon. Här är inte vanliga funktionärer inräknade, men däremot så kallade ”dignitärer” och ”ledare”, en härskande kast i ordets rätta mening, även om hierarkiskt uppdelad i sin tur genom mycket viktiga horisontala gränser.

Denna övre kast på en halv miljon stöds av en tung administrationspyramid med en bred och mångfacetterad bas. Exekutivkommittéerna i landsortsstäderna och distriktssovjetererna, tillsammans med partiets parallellorgan, fackföreningarna, kommunistisk ungdom, de lokala transportorganen, arméns och flottans officerskårer och G.P.U.s byråer borde allt som allt ge ett antal i närheten av två miljoner. Och vi får heller inte glömma sovjeternas ordföranden i 600 000 städer och byar.

Industriföretagens omedelbara administration var 1933 (det finns inga senare data) koncentrerad i händerna på 17 000 direktörer och vice-direktörer. All den administrativa och tekniska personalen i verkständerna, fabrikerna och gruvorna, däri inräknat de lägre leden och förmännen, uppgick till ungefär 250 000 personer (även om 54 000 av dessa var specialister utan administrativa funktioner i ordets egentliga betydelse). Till detta måste vi lägga parti- och fackföreningsapparaten i fabrikerna, där administrationen som bekant handhas av ”triangeln” (partiet, direktionen och fackföreningen). En siffra på en halv miljon för administrationen av industriföretag av nationell betydelse är för närvarande inte överdriven. Och härtill måste vi ytterligare lägga den administrativa personalen inom de separata republikernas och de lokala sovjeternas företag.

På ett annat ställe anger de officiella statistikerna för 1933 mer än 860 000 administratörer och specialister i hela sovjetekonomin – inom industrin över 480 000, inom transportväsendet över 100 000, inom jordbruket 93 000, inom 25 000. Bland dessa inkluderas helt visst

specialister utan administrativ makt, men å andra sidan räknas varken kolchoserna eller kooperativerna in. Dessa data har också långt överskridits under de senare två och ett halvt åren.

För 250 000 kolchoser finns det en halv miljon administratörer, om man enbart räknar ordförandena och partiorganisatörerna. I själva verket är antalet oändligt högre. Om man lägger till sovchoserna och traktor- och maskinstationerna överstiger hela antalet ledare på de socialiserade jordbruken en miljon.

Staten hade 1935 113 000 handelsavdelningar, kooperativerna 200 000. Ledarna inom dessa båda är i själva verket inte handelsanställda utan statsfunktionärer och dessutom från statsmonopolen. Även den sovjetiska pressen klagar då och då över att ”kooperativledarna har upphört med att betrakta kolchosmedlemmarna som sina väljare” – som om kooperativernas mekanism kunde kvalitativt särskiljas från fackföreningarnas, sovjeternas och själva partiets! Hela detta skikt, som inte deltar direkt i det produktiva arbetet, utan administrerar, utfärdar order, kommenderar, förlåter och straffar – lärare och studenter lämnar vi åt sidan – måste uppgå till fem eller sex miljoner. Denna totalsiffra, liksom de enskilda uppgifterna, ger sig på intet sätt ut för att vara exakt, men den duger bra för ett första närmande. Det är tillräckligt för att övertyga oss om att ledarskapets ”generallinje” inte är en ande, lösgjord från sitt kroppsliga hölje.

På de olika stadierna eller avsatserna inom detta härskarkomplex, utgörs andelen kommunister, nedifrån och uppåt, av 20 till 90 procent. Inom byråkratin tagen som helhet, bildar kommunisterna tillsammans med den kommunistiska ungdomen ett block på 1½ miljoner – för närvarande, på grund av utrensningarna, snarast mindre än mer. Detta är statsmaktens ryggrad. Samma kommunistiska administratörer är partiets och den kommunistiska ungdomens ryggrad. Det forna bolsjevikpartiet är nu inte längre proletariats förtrupp, utan byråkrats politiska organisation. Den återstående mängden partimedlemmar och den kommunistiska ungdomen tjänar endast som källa till bildandet av denna ”aktiv” – d.v.s. en reserv att fylla på byråkratin med. Icke-parti-”aktivitet” tjänar samma syfte. Vi kan hypotetiskt anta att arbetar- och kolchosbondearistokratin, stachanoviterna, de icke-parti ”aktiva”, tillförlitliga personer, deras släktingar och ingifta släktingar uppgår till ungefär samma siffra som gällde för byråkratin, d.v.s. fem till sex miljoner. Tillsammans med sina familjer utgör dessa två i varandra intrasslade skikt så många som 20 till 25 miljoner. Vi gör en jämförelsevis låg beräkning av antalet inom en familj eftersom ofta både maken och maken, och ibland också sonen och dottern, intar en plats i apparaten. Dessutom är det mycket lättare för en fru ur härskargruppen att begränsa familjens storlek än för arbetarkvinnan, och framför allt för bondekavinnan. Den nuvarande kampanjen mot abort sattes i rörelse av byråkratin, men är inte tillämplig på denna. 12 procent, eller kanske 15 procent, av befolkningen – det är den faktiska sociala grunden för de enväldiga härskarkretsarna.

Där ett eget rum och tillräcklig mat och ordentliga kläder ännu bara är tillgängligt för en liten minoritet, försöker miljoner byråkrater, stora och små, att först och främst utnyttja makten för att säkra sin egen vällevnad. Härav detta skikts enorma egoism, dess fasta inre solidaritet, dess fruktan för massornas missnöje, dess rabiata krav på att strypa all kritik och slutligen dess hycklande religiösa knäfallande inför ”Ledaren”, som förkroppsligar och försvarar dessa nya herrars makt och privilegier.

Byråkratin själv är fortfarande långt mindre homogen än proletariatet eller bondeklassen. Det finns ett stort svalg mellan landsbygdssovjetens ordförande och dignitären i Kreml. Tillvaron för de lägre funktionärerna av olika kategorier håller sig väsentligen på en mycket primitiv nivå – lägre än den kvalificerade arbetarens levnadsstandard i väst. Men allting är relativt, och nivån för befolkningen runt omkring är avsevärt lägre. Det öde som väntar ordförande för

kolchosen, partiorganisatören, en lägre kooperationsman liksom de högsta pamparna avgörs inte på minsta av de så kallade ”väljarna”. Vilka funktionärer som helst kan offras när som helst av pampen närmast över för att tysta något smärre missnöje. Men å andra sidan kan var och en av dem vid tillfälle avancera ett steg. De är alla, åtminstone fram till den första allvarliga chocken, sammanbundna med Kreml genom ömsesidiga säkerhetsgarantier.

Vad livsvillkoren beträffar omfattar det härskande skiktet alla graderingar, från landsbygdens småborgare till huvudstädernas storbourgeoisi. Mot dessa materiella villkor svarar vanor, intressen och tänkesätt. De nuvarande ledarna för de sovjetiska fackföreningarna är som psykologiska typer inte särskilt olika sådana som Citrine, Jouhaux och Green. En annan fraseologi, men samma föraktfullt patroniserande förhållande till massorna, samma samvetslösa list i andra rangens manövrer, samma konservatism, samma inskränkta horisont, samma starka omsorg om deras egen fred och slutligen samma dyrkan av den borgerliga kulturens trivialaste former. De sovjetiska överstarna och generalerna är till största delen likadana som övriga jordklotets generaler och överstar, i varje fall gör de sitt bästa att efterlikna dem. De sovjetiska diplomaterna har inte bara tillägnat sig västdiplomaternas frackar, utan också deras tänkesätt. De sovjetiska journalisterna lurar inte sina läsare mindre än vad de utländska gör, fastän på ett speciellt sätt.

Om det är svårt att uppskatta antalet personer i byråkratin, är det ännu svårare att bestämma deras inkomst. Så tidigt som 1927 protesterade vänsteroppositionen över att ”den svällande och privilegierade administrativa apparaten slukar en mycket ansenlig del av överskottsvärdet”. I oppositionens program uppskattades det att handelsapparaten ensam ”slukar en enorm del av nationalinkomsten – mer än en tiondel av den totala produktionen”. Därefter vidtog myndigheterna nödvändiga åtgärder för att i fortsättningen omöjliggöra sådana uppskattningar. Men utgifterna har på grund därav inte skurits ned utan har växt.

Förhållandena är inte bättre på andra områden än på handelsområdet. Det krävdes, som Rakovskij skrev 1930, en stående strid mellan partiets och fackföreningarnas byråkrater för att befolkningen genom pressen skulle få reda på att av fackföreningarnas budget på 400 000 000 rubler går 80 000 000 i ersättning till personalen. Och här noterar vi att detta gäller den kontrollerade budgeten. Men därutöver får fackföreningsbyråkratin från industribyråkratin mottaga omåttliga gåvor i form av pengar, våningar, transportmedel, etc., som tecken på vänskap. ”Hur mycket går till att stödja partiet, kooperativerna, kolchoserna, sovchoserna och den industriella och administrativa apparaten med alla dess förgreningar?” frågade Rakovskij. Och han svarade: ”Vi besitter inte ens antydningar till information.”

Frihet från kontroll medför oundvikligen missbruk av ämbete, inklusive förskingring av pengar. Den 29 september 1935 såg sig regeringen återigen tvingad att ta upp frågan om kooperativernas dåliga arbete och fastställde med Molotovs och Stalins underskrift, och inte för första gången, att det förekommit ”våldsamma plundringar, slöserier samt arbetsförlust i många lantliga konsumtionsföreningar”. Vid centrala exekutivkommitténs möte i januari 1936 beklagade folkkommissarien för finanser sig över att lokala exekutiv kommittéer tillåter fullständigt godtyckliga utgifter med stadsmedel. Om kommissarien höll tyst om de centrala institutionerna, var det bara därför att han hörde dit själv.

Det finns ingen möjlighet att beräkna hur stor del av nationalinkomsten byråkratin tillägnar sig. Det är inte bara för att den noggrant döljer även sina legala inkomster. Det är heller inte bara för att den står på gränsen till förbrytelser, och ofta går över gränsen, genom ett vidlyftigt användande av oförutsedda inkomster. Det är främst för att allt framåtskridande i socialt välstånd, samhällsnyttigheter, komfort, kultur och konst ännu huvudsakligen, om inte undantagslöst, tjänar detta övre privilegierade skikt.

Med avseende på byråkratin som konsument kan vi med nödvändiga ändringar upprepa vad som sagts om bourgeoisin. Det finns inget skäl och ingen mening med att överdriva dess begär på personliga konsumtionsartiklar. Men situationen ändras tvärt så snart vi tar i betraktelse dess närmast monopolistiska åtnjutande av såväl gamla som nya civilisationsförvärv. Formellt är naturligtvis dessa fördelaktiga ting tillgängliga för hela befolkningen, eller åtminstone stadsbefolkningen. Men reellt är de tillgängliga endast i undantagsfall. Byråkratin nyttjar dem däremot som regel när som helst och hur mycket som helst som om det gällde dess personliga egendom. Om man inte bara räknar löner och alla slags naturaprestationer samt varje form av supplementär inkomstkälla, utan också lägger till den del, som kommer byråkratin och den sovjetiska aristokratin till godo, vad beträffar teatrar, vilopalats, sjukhus, sanatorier, sommarställen, museer, klubbar, sportinstitut, etc., etc., måste man förmodligen dra slutsatsen att 15 procent eller ungefär 20 procent av befolkningen sammanlagt har lika mycket som de resterande 80 till 85 procenten tillsammans.

Vill "vännerna" ifrågasätta våra siffror? Låt dem ge oss andra mer exakta då. Låt dem övertala då. byråkratin att publicera sovjetsamhällets inkomst- och utgiftsbok. Tills dess håller vi på vår mening. Distributionen av denna jordens goda sker ojämförligt mer demokratiskt i Sovjetunionen än i tsarens Ryssland, detta tvivlar vi inte på, och t.o.m. mer än i de mest demokratiska länderna i väster. Men den har fortfarande inte mycket gemensamt med socialism.

KAPITEL VII

Familj, ungdom och kultur

1. Termidoren i familjen

Oktoberrevolutionen uppfyllde hederligt sina förpliktelser gentemot kvinnan. Den nya regeringen gav henne inte bara alla politiska och juridiska rättigheter som likställd med mannen, utan, och det är viktigare, gjorde allt vad den kunde och i varje fall oändligt mer än någon annan regering, för att reellt garantera henne tillgång till alla former av ekonomiskt och kulturellt arbete. Men den djärvaste revolution, liksom det "allsmäktiga" engelska parlamentet, förmår inte förvandla en kvinna till man – eller snarare kan inte dela upp bördorna jämt mellan könen i fråga om graviditet, förlossning, skötsel och uppfostran av barn. Revolutionen gjorde ett tappert försök att förinta den så kallade "familjehärden" – denna arkaiska, kvävande och förstelnade institution i vilken de slitande massornas kvinnor utför slavarbete från födsel till död. Familjens plats, som ett i sig själv inneslutet småföretag, skulle enligt planerna omformas och utvidgas genom ett fulländat system av socialt omhändertagande och praktiska lättnader: moderskapshus, barnkrubbor, barnträdgårdar, skolor, offentliga matsalar, offentliga tvättinrättningar, sjukstugor, sjukhus, sanatorier, sportsinstitutioner, biografer, etc. När de socialistiska samhällsinstitutionerna helt hade övertagit familjens hushållsfunktioner och förenat alla generationer i solidaritet och ömsesidigt bistånd, skulle detta för kvinnan, och därmed för det äkta paret, medföra en befrielse från tusenåriga fjättrar. Hittills har detta problemens problem inte lösts. Fyrtio millioner sovjetiska familjer befinner sig till allra största delen fortfarande i medeltida bon, med kvinnoslaveri och hysteri, dagligt nedtryckande av barnen och med kvinnlig och barnslig vidskepelse. Vi får inte tillåta oss några illusioner på denna punkt. Av just detta skäl kommer de på varandra följande ändringarna i inställning till familjeproblemet i Sovjetunionen mest av allt att karaktärisera sovjetsamhällets verkliga natur och utvecklingen av dess härskande skikt.

Det visade sig omöjligt att ta den gamla familjen med storm – inte för att viljan saknades och inte på grund av att satt så fast rotad i människornas hjärtan. Tvärtom, efter en kort period av

misstro mot regeringen och dess barnkrubbor, barnträdgårdar och liknande institutioner satte de arbetande kvinnorna och efter dem de mer avancerade bönderna stort värde på de omätliga fördelar som låg i kollektiv barnskötsel och socialisering av hela familjeekonomin. Olyckligtvis visade sig samhället alltför fattigt och kulturellt outvecklat. Statens faktiska resurser motsvarade inte kommunistpartiets planer och intentioner. Man kan inte "avskaffa" familjen; man måste ersätta den. Kvinnornas verkliga befrielse är orealiserbar när "generell nöd" råder. Erfarenheten bevisade snart denna bittra sanning, som Marx hade formulerat åttio år tidigare.

Under de magra åren åt arbetarna och till en del deras familjer där det var möjligt, i fabriker och offentliga matsalar och detta faktum betraktades officiellt som en övergång till en socialistisk livsform. Det finns ingen anledning att återigen stanna inför särdragen i de olika perioderna; krigskommunismen, NEP och första femårsplanen. Faktum är att från det ögonblick matkorts-systemet upphävdes 1935 började alla bättre ställda arbetare återvända till hemmets middagsbord. Det vore oriktigt att betrakta denna återgång som ett förkastande av det socialistiska systemet, som generellt sett aldrig prövades. Men desto mer förintande var arbetarnas och deras fruars fördömande av den "sociala utspisningen", som var organiserad av byråkratin. Samma slutsats måste utsträckas till de offentliga tvättinrättningarna, där tyg förstörs och stjäls mer än tvättas. Tillbaka till familjehärden! Men matlagning och tvätt i hemmen, som nu halvt skamfullt lovprisas av talare och journalister, betyder arbetarkvinnornas återgång till grytor och pannor – d.v.s. det gamla slaveriet. Det är tveksamt om Kominterns resolution om "fullständig och oåterkallelig seger för socialismen i Sovjetunionen" låter särskilt övertygande för kvinnorna i fabriksdistrikten!

Landsbygdsfamiljen, som inte bara är bunden av hemindustri, utan av jordbruk, är oändligt mer stabil och konservativ än stadsfamiljen. Endast ett fåtal vanligtvis utfattiga jordbrukskommuner införde offentliga matsalar och barnkrubbor under den första tiden. Kollektiviseringen skulle enligt de första tillkännagivandena inleda en avgörande förändring av familjens levnadssätt. Inte för inte exproprierade man böndernas kycklingar och kor. Åtminstone saknades inte bebådelse om de offentliga matsalarnas segerrika marsch genom landet. Men när tillbakagången började dök verkligheten upp ur detta skryts skugga. Bönderna får vanligtvis endast bröd för sig själv och foder till sin boskap från kolchosen. Kött, mjölkprodukter och grönsaker får han nästan uteslutande från de anslutande privatbruken. Och när en gång livets viktigaste förnödenheter förvärfvas genom familjens privata ansträngningar, kan det inte längre bli tal om offentliga matsalar. På så sätt lägger småbruken en dubbel börda på kvinnan genom att skapa en ny grundval för hemmets hård.

Det totala antalet fasta platser i barnkrubborna uppgick 1932 till 600 000 och under tiden för arbetet på fälten endast 4 000 000. 1935 var antalet sängar 5 600 000 men de fasta utgjorde fortfarande enbart en obetydlig del av det totala. Dessutom är de existerande barnkrubborna, t.o.m. i Moskva och Leningrad och andra centra, som regel inte tillfredsställande för de minst kräsna krav. "En barnkrubba där barnet har det sämre än i sitt hem är inte en barnkrubba utan ett dåligt hem för föräldralösa barn", klagar en ledande sovjettidning. Det är inte konstigt att de bättre ställda arbetarfamiljerna undviker barnkrubbor. Men för den stora massan är t.o.m. antalet av dessa "dåliga barnhem" alltför ringa. Helt nyligen antog centrala exekutivkommittén en resolution att hittebarn och föräldralösa skulle placeras ut i privatfamiljer för uppfostran. Genom sitt högsta organ erkände den byråkratiska regeringen sitt misslyckande med hänsyn till den viktigaste socialistiska funktionen. Antalet barn i barnträdgårdar steg under tiden 1930-35 från 370 000 till 181 000. Den låga siffran för 1930 är slående, men även siffran för 1935 verkar endast vara en droppe i havet av sovjetiska familjer. En vidare undersökning skulle utan tvekan visa att huvuddelen, och i varje fall merparten av dessa barnträdgårdar, beslagtas av ämbetsfamiljer, den tekniska personalen, stachanoviter, etc .

Samma centrala exekutivkommitté tvingades för inte så länge sedan att öppettillstå att "beslutet om omhändertagande av hemlösa och vanskötta barn följs mycket dåligt". Vad döljer sig bakom denna lakoniska bekännelse? Endast av en tillfällighet, genom tidningsnotiser med liten stil, vet vi att i Moskva lever mer än tusen barn under "utomordentligt svåra familjeförhållanden"; att i huvudstadens så kallade barnhem finns det ungefär 1 500 barn, som inte har någonstans att ta vägen och som hänvisas till gatan; att under de två höstmånaderna 1935 ställdes i Moskva och Leningrad "7 500 föräldrar inför rätta för att de lämnat sina barn utan tillsyn". Vad hjälpte det att ställa dem inför rätta? Hur många tusentals föräldrar har undgått rättegång? Hur många barn med "utomordentligt svåra förhållanden" är ännu inte inräknade? På vad sätt skiljer sig utomordentligt svåra förhållanden från rätt och slätt svåra förhållanden? Dessa frågor har lämnats obesvarade. Ett stort antal fall med hemlösa barn, både iögonfallande och erkända liksom dolda, är ett direkt resultat av den stora sociala kris genom vilken den gamla familjen fortsätter att upplösas mycket snabbare än de nya institutionerna är i stånd att ersätta den.

Från samma tidningsnotiser och från episoder ur brottmålsprotokollen kan läsaren finna ut existensen av prostitution i Sovjetunionen – d.v.s. den värsta förnedringen av kvinnan i de mäns intresse, som kan betala för det. På hösten förra året upplyste Izvestija plötsligt sina läsare om att det i Moskva hade arresterats "upp till tusen kvinnor, som i hemlighet sålde sig själva på den proletära huvudstadens gator". Av de arresterade befanns 177 vara arbetarkvinnor, 92 kontorister, 5 universitetsstudenter, etc. Vad drev till trottoarerna? Otillräckliga löner, nöd, behovet av "litet extra för att kunna köpa en klänning eller skor". Förgäves söker vi detta sociala missförhållandes rätta dimensioner. Den sedesamma byråkratin befäller dock statistikerna att hålla tyst. Denna påtvingade tystnad vittnar dock i sig själv ofelbart om att de prostituerade "klass" är talrik i Sovjetunionen. Här kan det bli fråga om "lämningar från det förgångna"; de prostituerade rekryteras från den yngre generationen. Ingen vettig människa skulle naturligtvis komma på tanken att ge sovjetregimen skulden för detta missförhållande, som är lika gammalt som civilisationen. Men det är oförlåtligt att tala om socialismens seger, där det finns prostitution. Tidningarna försäkrar naturligtvis – så långt de nu tillåts att vidröra detta känsliga ämne – att "prostitutionen är i avtagande". Det är möjligt att detta faktiskt är sant jämfört med hunger- och nedgångsåren (1931 – 1933). Men återinförandet av penningtransaktioner, som därefter ägt rum, med upphävandet av all direkt ransonering, kommer oundvikligen att leda till en ny ökning av prostitutionen liksom av antalet hemlösa barn. Där det finns privilegierade, finns det parias!

Mängden av hemlösa barn är utan tvekan det mest påtagliga och tragiska symtomet på moderns svåra situation. Härvidlag är t.o.m. de optimistiska Pravda ibland tvingad att göra bittra bekännelser: "Barnafödsel är för många kvinnor ett allvarligt hot mot deras ställning." Just därför gav revolutionsmakten kvinnan rätt till abort, som i situationer av nöd och trångmål, är en av hennes viktigaste medborgerliga, och politiska och kulturella rättigheter, vad som än må sägas i denna fråga av eunucker och gamla ungmöer av båda könen. Men även denna rättighet för kvinnor, i sig själv dyster nog, håller under den rådande bristen på social jämlikhet på att förvandlas till ett privilegium. De glimtar av information om abortfall, som smyger sig in i pressen, är bokstavligen chockartade. Således passerade det 1935 genom ett enda lantsjukhus i ett distrikt i Uralområdet "195 kvinnor som vanställts av barnmorskor" – av dessa var 33 arbetarkvinnor, 28 kontorister, 65 kolchoskvinnor, 58 husmödrar, etc. Detta Uraldistrikt skiljer sig från majoriteten andra distrikt endast i det avseendet att information om det råkade komma in i pressen. Hur många kvinnor vanställs dagligen i hela det vida Sovjetunionen?

Efter att ha avslöjat sin oförmåga att bistå kvinnor, som tvingas söka abort, med nödvändig medicinsk hjälp och hygien, så gör staten naturligtvis en tvär vändning och slår in på

förbudsvägen. Och liksom i andra situationer gör byråkratin en dygd av nödvändigheten. En av medlemmarna i Sovjets högsta domstol, Soltz, en specialist på äktenskapsproblem, grundar det kommande abortförbudet på att i ett socialistiskt samhälle där det inte finns någon arbetslöshet, etc., etc., har en kvinna ingen rättighet att avstå från "moderskapets glädje". Filosofin hos en präst, som också utrustats med gendarmens makt. Vi fick just veta av det härskande partiets huvudorgan att barnsbörd för många kvinnor, och det vore riktigare att säga för den överväldigande majoriteten, är "ett hot mot deras ställning". Vi har just hört den högsta sovjetinstitutionen säga att "omhändertagandet av hemlösa och vanskötta barn genomförs dåligt", vilket otvivelaktigt betyder en ny ökning av hemlösa barn. Men på denna punkt talar högsta sovjetdomaren om för oss i ett land där "livet är lyckligt" borde abort bestraffas med fängelse – på exakt samma sätt som i kapitalistiska länder där livet är eländigt. Det är i förväg tydligt att de som i både Sovjetunionen och västländerna främst kommer att hamna i fångvaktarnas klor är arbetande kvinnor, tjänstekvinnor och bondfruar, som finner det svårt att dölja sina besvär. Vad angår "våra kvinnor", som står för efterfrågan på fina parfymmer och andra angenäma ting, så kommer de, som tidigare, att göra det de finner nödvändigt rakt under näsan på en överseende domarkår. "Vi behöver folk", förklarar Soltz, och blundar för de hemlösa. "Var då vänlig och föd dem själv", skulle miljoner slitande kvinnor kunna svara den höge domaren, om inte byråkratin hade förseglat deras läppar med tystnadens sigill. Dessa herrar tycks ha glömt totalt att socialismen skulle avlägsna de orsaker, som driver kvinnorna till abort, och inte tvinga dem till "moderskapets glädje" med hjälp av polisens snuskiga ingripande i det som för varje kvinna utgör livets intimaste område.

Utkastet till lagförbudet mot abort underställdes så kallad allmän folkdiskussion, och även genom sovjetpressens fina stil framkom många bittra klagomål och halvkvävda protester. Diskussionen avbröts lika plötsligt som den tillkännagivits, och den 27 juni förvandlade centrala exekutivkommittén det skamliga utkastet till en tredubbelt skamlig lag. T.o.m. några av byråkratin officiella försvarare blev förlägna. Louis Fischer förklarade detta stycke lagstiftning som någonting liknande ett beklagligt missförstånd. I själva verket är den nya lagen mot kvinnorna – med undantag för de fina damerna – den naturliga och logiska frukten av en termidoriansk reaktion.

Den segerrika rehabiliteringen av familjen, som ägde rum samtidigt – vilket förunderligt sammanträffande! – med rehabiliteringen av rubeln, är orsakad av statens materiella och kulturella bankrutt. Istället för att öppet säga; "Det har visat sig att vi ännu är alltför fattiga och okunniga för att skapa socialistiska förhållanden mellan människor; våra barn och barnbarn kommer att förverkliga detta mål", tvingar ledarna folket att limma ihop den brutna familjens snäcka igen, och inte bara det, utan att betrakta den, under hot av hårda straff, som den segerrika socialismens heliga kärna. Det är svårt att med blotta ögat mäta denna reträtts omfattning.

Alla och envar dras in på den nya banan: lagstiftare och författare, rättsväsen och militär, tidningar och skolor. När en naiv och ärlig ungkommunist är djärv nog att i sin tidning skriva: "Det vore bättre om ni sysselsatte er med att lösa problemet hur kvinnan skall ta sig ur familjens klor", får han till svar några ordentliga smällar och – är tyst. Kommunismens ABC förklaras vara en "vänsteravvikelse". De okultiverade källborgarnas dumma och härska fördomar tas åter upp i en ny morals namn. Och vad händer egentligen i vardagslivet i alla vrår och hörn av detta omåttliga land? Pressen speglar endast till liten del den termidorianska reaktionens djup på familjeområdet.

Eftersom evangeliets ädla passion växer med syndens växande, börjar sjunde budet bli riktigt populärt inom det härskande skiktet. De sovjetiska moralisterna behöver bara ändra fraseologin något. En kampanj inleds mot alltför många och lätta skilsmässor. Lagstiftarnas skapande tankar har redan funnit på en sådan "socialistisk" åtgärd som att ta betalt för

registrering av skilsmässor, och lägga på summan vid andra skilsmässan. Inte för inte anmärkte vi ovan att familjens återuppståndelse går hand i hand med ökandet av rubelns uppfostrande roll. En skatt gör otvivelaktigt registrering svår för dem som har svårt att betala. För de övre kretsarna kommer betalningen inte att erbjuda några svårigheter. För övrigt arrangerar folk med fina lägenheter, bilar och andra värdefulla ting sina personliga affärer utan onödig publicitet och följaktligen utan registrering. Det är endast på samhällets botten, som prostitution har en tung och förnedrande karaktär. På sovjetsamhällets topp, där makt förenas med vällevnad, tar prostitutionen den eleganta formen av ömsesidiga tjänster, och antar t.o.m. utseendet av den "socialistiska familjen". Vi har redan från Sosnovskij hört om vikten av "bil-harem-faktorn" i det härskande skiktets degeneration.

Lyriska, akademiska och andra "Sovjetunionens vänner" har ögon för att inte se någonting. De äktenskaps- och familjelagar, som fastställdes av Oktoberrevolutionen, och en gång föremål för dess legitima stolthet, håller på att göras om och förvanskas genom omfattande lån från de borgerliga ländernas juridiska skattkammare. Och som för att med flit ge förräderiet en prägel av löje, upprepas nu samma argument, som tidigare fördes fram som skäl för villkorlös frihet till skilsmässa och abort – "kvinnans befrielse", "försvar för personlighetens rättigheter", "beskydd av moderskapet" – till förmån för dessas begränsning och fullständigt förbud mot dem.

Reträtten antar inte bara former av avskyvärt hyckleri, utan går också oändligt längre än den hårda järnekonomin nödvändigtvis kräver. Till de objektiva orsakerna för denna återgång till sådana borgerliga former som betalning av understödsbidrag, kan fogas de härskande kretsarnas sociala intresse av att fördjupa den borgerliga lagen. Det mest förhärskande motivet till den nuvarande familjekulten är utan tvekan byråkratins behov av stabila relationer inom hierarkin, och av disciplinering av ungdomen med hjälp av 40 000 000 stödjepunkter för auktoritet och makt.

Medan man ännu hade hopp om att koncentrera den nya generationens utbildning i statens händer, var regeringen inte bara ointresserad av att understödja de "gamlas" auktoritet, särskilt moderns och faderns, utan gjorde tvärtom sitt bästa för att skilja barnen från familjen, för att på det viset skydda dem från ett stagnerat levnadssätts traditioner. Endast för ett litet tag sedan, under den första femårsplanen, använde skolorna och den kommunistiska ungdomen barnen till att visa fram, skämma ut och allmänt "återuppfostra" sina alkoholiserade fäder eller religiösa mödrar – med vad framgång är en annan fråga. Hur som helst betydde denna metod att föräldraauktoriteten skakades i sina grundvalar. På detta inte oväsentliga område har det nu också skett häftiga förändringar. Jämte det sjunde har också det femte budet återupprättats i sin fulla tyngd – ännu naturligtvis utan att Gud blandas in. Men även de franska skolorna klarar sig utan detta tillägg, och det hindrar dem inte från att framgångsrikt präglas av konservatism och rutin.

Omsorg om den äldre generationens auktoritet har förresten redan lett till en ändring av politiken gentemot religionen. Förnekelsen av Gud, hans hjälp och hans mirakler var den skarpaste kilen av dem som den revolutionära makten drev in mellan föräldrar och barn. Utan hänsyn till kulturutvecklingen, till allvarlig propaganda och vetenskaplig utbildning urartade ofta kampen mot kyrkorna, under ledning av folk av Jaroslavskijs typ, till gyckel och fula spratt. Stormangreppet mot himlen har nu liksom stormangreppet mot familjen bringats att upphöra. Byråkratin, som bekymrar sig om sitt respektabilitetsrykte, har gett de unga "gudlösa" order om att lägga av sig sina stridsrustningar och sätta sig ned vid sina böcker. I förhållandet till religionen håller det gradvis på att etableras ett tillstånd av ironisk neutralitet. Men det är bara det första stadiet. Det torde inte vara svårt att förutsäga det andra och tredje, om händelseutvecklingen endast berodde på dem som sitter vid makten.

Hyckleriet i den förhärskande opinionen utvecklar sig överallt och alltid som kvadraten av eller kubiken på de sociala motsättningarna. Sådan är ungefär ideologins historiska lag översatt till matematikens språk. Om socialismen skall vara värt sitt namn, betyder den mänskliga förhållanden utan snikenhet, vänskap utan avund och intriger, kärlek utan låga beräkningar. Den officiella doktrinen gör gällande att dess ideala normer redan är förverkligade – och ju mer detta hävdas desto högre protesterar verkligheten mot sådana deklamationer. ”På basis av verklig jämlikhet mellan män och kvinnor”, säger t. ex. den kommunistiska ungdomens nya program, som antogs i april 1936, ”håller en ny familj på att förverkligas, vars välgång kommer att bli en angelägenhet för sovjetstaten”. En officiell kommentar fogar till programmet:

”När vår ungdom står i begrepp att välja en vän för livet – hustru eller man – känner den enbart ett motiv, en impuls: kärlek. Den ekonomiska bekvämlighetsaspekten i de borgerliga äktenskapen existerar inte för vår uppväxande generation.” (Pravda, 4 april, 1936.)

Vad de vanliga arbetande männen och kvinnorna beträffar, är detta mer eller mindre sant. Men ”äktenskap för pengar” är jämförelsevis okänt också för de kapitalistiska ländernas arbetare. Förhållandet är helt annorlunda i medel- och överklassen. Nya sociala grupperingar sätter automatiskt sin stämpel på personliga relationer. De oarter, som makt och pengar skapar i sexuella förhållanden, blomstrar lika yppigt inom den sovjetiska byråkratin, som om den hade satt som mål att överträffa den västerländska bourgeoisin i detta hänseende.

I fullständig motsägelse till de nyss citerade försäkringarna i Pravda, har nu ”resonemangsäktenskap”, som sovjetpressen i ett anfall av tillfällig eller oundviklig uppriktighet medger, helt återupprättats. Kvalifikationer, löner, anställning, och gradbeteckningar på militära uniformer får allt större betydelse, för därmed är sådana saker förbundna som skor, pälsar, lägenheter, badrum och – den slutliga drömmen – bilar. Blotta kampen för ett rum förenar och skiljer ett stort antal par varje år i Moskva. Frågan om släktingar har fått en exceptionell betydelse. Det är nyttigt att som svärfar ha en hög officer eller en inflytelserik kommunist och som svärmor ha en syster till en storpamp. Kan vi undra över detta? Kunde det vara annorlunda?

Ett av de mycket dramatiska kapitlen i den stora boken om sovjeterna kommer att bli berättelsen om upplösningen och nedbrytandet av de sovjetiska familjer där maken som partimedlem, fackföreningsman, hög officer eller administratör odlade och utvecklade och förvärvade ny smak på livet, och hustrun, krossad av familjen, blev kvar på det gamla planet. Vägen för två generationer sovjetisk byråkrati är tätt beströdd med tragedier för fruar som förskjutits och lämnats därhän. Samma fenomen kan nu iakttas inom den nya generationen. De största råheterna och brutaliteterna hittar man kanske på själva toppen av byråkratin, där en mycket stor procent är uppkomlingar med ringa kultur, som anser att allting är tillåtet för dem. Arkiv och memoarer kommer en dag att ligga i dagen rena förbrytelser i förhållande till hustrur och kvinnor i allmänhet fria de evangelisters sida, som predikar familjemoral och tvångsmässig ”moderskapsglädje”, och som på grund av ställning är immuna mot åtal.

Nej, den sovjetiska kvinnan är inte fri ännu. Absolut likhet inför lagen har hittills givit oändligt mer åt det övre skiktens kvinnor, åt representanter för byråkratisk, teknisk, pedagogisk och allmänt intellektuellt arbete, än åt de arbetande kvinnorna och särskilt bondek kvinnorna. Så länge samhället är oförmöget att ta på sig familjens materiella angelägenheter, kan modern endast framgångsrikt fullgöra en social funktion på villkor att hon i sin tjänst har en vit slav: barnsköterska, tjänsteflicka, kokerska, etc. Av de 40 000 000 familjer, som utgör Sovjetunionens befolkning, bygger 5 eller kanske 10 procent sin ”hemmets härd” direkt eller indirekt på husslavars arbete. En korrekt beräkning av Sovjets tjänstefolk skulle ha lika stor betydelse för den socialistiska värderingen av kvinnornas

ställning i Sovjetunionen som hela den sovjetiska lagapparaten, oavsett hur progressiv den än här. Men av detta skäl gömmer de sovjetiska statistikerna tjänstefolk under namn som ”arbetande kvinna” eller ”och andra”! Situationen för den husmoder, som är en ansedd kommunist, har en kokerska, en telefon att ringa efter varor, en bil för ärenden, etc., har litet gemensamt med situationen för den arbetande kvinnan, som tvingas springa alla ärenden, själv laga middagen och till fots släpa hem barnen från barnträdgården – om nu en barnträdgård finns tillgänglig. Inga socialistiska etiketter kan dölja denna sociala kontrast, som inte är mindre slående än kontrasten mellan den borgerliga damen och den proletära kvinnan i något västerländskt land.

Den genuint socialistiska familjen, som samhället kommer att befria från den dagliga förtreten med svåruthärdliga och förödmjukande bekymmer, kommer att klara sig utan kommanderingar, och blotta idén med skilsmäso- och abortlagar kommer att låta föga bättre inom dess väggar än minnet av bordeller eller människooffer. Oktoberlagstiftningen tog ett djärvt steg i riktning mot en sådan familj. Ekonomisk och kulturell efterblivenhet frambringade en grym reaktion. Den termidorianska lagstiftningen vänder tillbaka till borgerliga mönster och täcker reträtten med falska tal om den ”nya” familjens helighet. Även i denna fråga skyddar den socialistiska bankrutten sig med hycklande respektabilitet.

Det finns uppriktiga observatörer som, särskilt i fråga om barnen, är skakade av kontrasten mellan höga principer och grym verklighet. Det enkla faktum att oförsvarliga kriminella åtgärder vidtagits mot hemlösa barn är tillräckligt för att låta ana att den socialistiska lagstiftningen till kvinnornas och barnens försvar inte är någonting annat än krasst hyckleri. Det finns observatörer av det motsatta slaget som låter sig luras av bredden och storslagenheten i de idéer, som klätts upp i form av lagar och administrativa institutioner. När de ser utfattiga mödrar, prostituerade och hemlösa barn, säger dessa optimister till sig själva att en ytterligare tillväxt av materiellt välstånd kommer att fylla de socialistiska lagarna med kött och blod. Det är inte lätt att avgöra vilket av dessa två sätt att iaktta, som misstagit sig mest eller gör mest skada. Endast folk, som drabbats av historisk blindhet kan undgå att se det storslagna och djärva i den sociala planen, betydelsen av de första stadierna i dess utveckling, och de enorma möjligheter som öppnades genom den. Men å andra sidan är det omöjligt att inte bli indignerad över den passiva och i grunden likgiltiga optimism hos dem som blundar för de växande sociala motsättningarna och tröstar sig med att skåda in i en framtid, vars öde de respektfullt lämnar i byråkratins händer. Som om lika rättigheter för kvinnor och män inte redan hade förvandlats till ett lika berövande på deras rättigheter av samma byråkrati! Och som om det i någon visdomsbok fullt och fast hade lovats att den sovjetiska byråkratin inte skulle införa ett nytt förtryck istället för frihet.

Hur mannen förslavade kvinnan, hur exploatören underkuvade dem båda, hur det arbetande folket med sitt blod försökte befria sig självt från slaveri och enbart bytt ut en boja mot en annan – om detta berättar historien mycket för oss. I grunden har den ingenting annat att berätta. Men hur skall man då befria barnet, kvinnan och människoväsendet? Därtill har vi ännu inga pålitliga modeller. All tidigare historisk erfarenhet, som i stort är helt negativ, kräver att arbetarna åtminstone och främst av allt hyser en oförsonlig misstro mot alla privilegierade och okontrollerade förmyndare.

2. Kampen mot ungdomen

Varje revolutionärt parti finner sitt främsta stöd i den upproriska klassens yngre generation. Politiskt förfall yttar sig i en förlorad förmåga att attrahera de unga. När den borgerliga demokratis partier drar sig tillbaka från scenen en efter en, tvingas de unga att vända sig till antingen revolution eller fascism. Då bolsjevismen var under jorden, var det hela tiden de unga arbetarnas parti. Mensjevikerna stödde sig mer på arbetarklassens specialutbildade övre

skikt, vilket de alltid var stolta över, och såg därför ned på bolsjevikerna. De därpå följande händelserna visade dem på ett fränt sätt deras misstag. I det avgörande ögonblicket fick ungdomen med sig det mognare skiktet och även de äldre.

Revolutionen gav den nya sovjetiska generationen en mäktig historisk impuls. Den befriade dem i ett slag från konservativa livsformer och avslöjade för dem den stora hemligheten – dialektikens främsta hemlighet – att det inte finns någonting som är oföränderligt på denna jord och att samhället är gjort av plastiskt material. Hur stupid är då inte teorin om oföränderliga rastyper i ljuset av vår tids händelser! Sovjetunionen är en oerhörd smältdegel i vilken dussintals nationaliteters karaktärer blandas. Mystiken med den ”slaviska själen skiljs bort som skum”.

Med den impuls, som gavs åt den yngre generationen, har ännu inte kommit till uttryck i en motsvarande historisk företagsamhet. Ungdomen är förvisso mycket aktiv på det ekonomiska området. Det finns 7 000 000 arbetare i Sovjetunionen, som är under tjugotre år – 3 140 000 inom industrin, 7 000 000 vid järnvägen och 700 000 inom byggnadsfacket. I de nya jättefabrikerna är ungefär hälften av arbetarna ungdomar. Det finns nu 1 200 000 kommunistiska ungdomar på kolchoserna. Hundratusentals medlemmar av den kommunistiska ungdomen har under de senaste åren mobiliserats för byggnadsarbeten, timmerarbeten, gruvjobb, guldproduktionen och för arbeten i ishavsområdet, på Sachalin eller i Amurdistriktet, där den nya staden Komsomolsk håller på att byggas upp. Den nya generationen kommer fram med chockbrigader, elitarbetare, stachanoviter, förmän och verkmästare. Ungdomen studerar och en betydande del av dem studerar flitigt. De är lindrigt sagt minst lika aktiva på sportens område i dess mest våghalsiga och krigiska former som fallskärmshoppning och prickskytte. De företagsamma och djärva ger sig ut på alla slag av farliga expeditioner.

”Den bästa delen av vår ungdom”, sade nyligen den välkände polarforskaren Schmidt, ”är ivriga att arbeta där svårigheter väntar dem”. Detta är utan tvivel sant. Men på alla områden står den efter-revolutionära generationen fortfarande under förmyndarskap. De blir tillsagda ovanifrån vad de skall göra och hur de skall göra det. Politik, som den högsta form av ledning, förblir helt i händerna på det så kallade ”Gamla gardet”, och i alla de eldiga och ofta insmickrande talen till ungdomen försvarar de gamla pojkarna noggrant sitt eget monopol.

Engels föreställde sig inte ett socialistiskt samhälle utan statens bortdöende – d.v.s. utan att alla slag av polisförtryck ersattes med den upplyste producentens och konsumentens självstyre – och han lade fullgörandet av denna uppgift på den yngre generationen, ”som kommer att växa upp under nya, fria sociala förhållanden, och kommer att vara i stånd att göra sig av med hela den statliga skräppapparaten”. Lenin tillägger för egen del: ”... varje slag av statsform, inklusive den demokratisk-republikanska.” Perspektivet för uppbyggandet av det socialistiska samhället tedde sig då ungefär så här för Engels och Lenin: Den generation, som erövrade makten, det ”Gamla gardet”, skulle påbörja arbetet med likvideringen av staten; nästa generation skulle därefter fullborda det.

Hur ligger då saken till i verkligheten? 43 procent av befolkningen i Sovjetunionen föddes efter Oktoberrevolutionen. Om man sätter åldersgränsen mellan de två generationerna vid 23, så har ännu inte hälften av sovjetmänniskorna nått denna gräns. Majoriteten av landets befolkning har följaktligen ingen personlig erfarenhet av någon annan regim än den sovjetiska. Och det är just denna nya generation, som håller på att forma sig själv, inte under ”fria sociala förhållanden”, som Engels föreställde sig, utan under outhärdligt och ständigt ökande förtryck från det härskande skiktet, som består av just desamma som – enligt den officiella myten – genomförde den stora revolutionen. I fabriken, på kolchosen, i barracken, universitetet, skolans klassrum, t.o.m. i barnträdgården, om inte i barnkrubban, förklarades människans största heder ligga i personlig lojalitet mot ledaren samt ovillkorlig lydnad.

Åtskilliga av den senare tidens pedagogiska aforismer och maximer kan tyckas vara hämtade från Goebbels, om nu denne själv inte kopierat en stor del från Stalins medarbetare.

Skolan och den studerandes umgängesformer är genomsyrade av formalism och hyckleri. Barnen lär sig att sitta igenom oräkneliga dödstråkiga möten, med deras oundvikliga hederspresidium, deras sånger till den käre ledarens ära, och deras utantillärda, rättroende debatter, i vilka de, på samma sätt som de äldre, säger en sak och tänker en annan. De oskyldigaste grupperna av skolbarnen, som försöker skapa oaser i denna officiella öken, blir bemötta med hårda motsägelser. Genom sina agenter inför G.P.U. den sjukliga korruptionen med angiveri och skvaller i de så kallade "socialistiska skolorna". De mer tänkande lärarna och barnboks-författarna kan trots den inskräpta optimismen inte alltid dölja sin avsky inför tillstånd av undertryckande, falskhet och leda, som tar död på skollivet. Eftersom den nya generationen inte har någon erfarenhet av klasskamp och revolution skulle den endast kunna mogna till ett självständigt deltagande i landets samhällsliv under sovjetdemokratins betingelser och endast genom att medvetet bearbeta erfarenheterna från det förgångna och lära av nutiden. En självständig karaktär kan likt självständigt tänkande inte utvecklas utan kritik. Den sovjetiska ungdomen förvägras emellertid möjlighet att utbyta tankar, göra misstag, pröva sig fram och rätta till misstag, sina egna lika väl som andras. Alla frågor, inklusive deras egna, avgörs för dem. För dem återstår bara att föra ut avgörandena och lovsjunga dem som låg bakom dessa. På varje kritiskt ord svarar byråkratin med ett knytnävsslag. Alla de i de ungas led, som är framträdande eller som vägrar att underkasta sig, blir systematiskt förstörda, underkuvade eller fysiskt utplånade. Detta förklarar det faktum att av miljoner och åter miljoner kommunistiska ungdomar har det ännu inte framträtt en enda betydande personlighet.

Det är genom att kasta sig över teknik, vetenskap, litteratur, sport eller schack, som ungdomen så att säga vinner sina sporrar för framtida stora uppgifter. På alla dessa områden konkurrerar de med den dåligt förberedda äldre generationen, och är denna ofta jämbördig eller överlägsen. Men vid varje beröring med politik bränner de sina fingrar. De har således endast tre möjligheter som står dem till buds: gå in i byråkratin och göra karriär; tyst underkasta sig förtrycket, dra sig tillbaka till ekonomiskt eller vetenskapligt arbete eller till sina egna obetydliga privata intressen; eller, slutligen, gå under jorden och lära sig kämpa och hårda sin karaktär för framtiden. Vägen till den byråkratiska karriären är endast tillgänglig för en liten minoritet. Och vid den motsatta polen går endast en liten minoritet in i oppositionens led. Mellangruppen, den överväldigande majoriteten, är i sin tur mycket heterogen. Men inom den, under det järnhårda trycket, är ytterst betydelsefulla, även om dolda, processer i verksamhet, vilka i stor utsträckning kommer att bestämma Sovjetunionens framtid.

De asketiska tendenserna under tiden för inbördeskriget ersattes under NEP-perioden av en mer epikureisk, för att inte säga lysten, stämning. Den första femårsplanen blev åter en tid av ofrivillig asketism – men nu endast för massorna och ungdomen. Det härskande skiktet hade grävt ned sig stadigt i det personliga välståndets ställningar. Den andra femårsplanen har otvivelaktigt åtföljts av en skarp reaktion mot asketism. Ett intresse för personlig framgång har gripit stora kretsar av befolkningen, särskilt de unga. Faktum är emellertid att inom den nya sovjetiska generationen är vällevnad och välstånd endast tillgängligt för det tunna lager, som lyckas höja sig över den stora massan och på ett eller annat sätt anpassa sig till det härskande skiktet. Byråkratin å sin sida anstränger sig medvetet för att plocka ut och utveckla politrucker och karriärister.

Huvudtalaren vid ungkommunisternas kongress i april 1936 sade:

"Begär efter vinster, inskränkt småborgerlighet och låg egoism är inte den sovjetiska ungdomens attribut."

Dessa ord står i skarp motsättning till förhärskande slagord som ”rikt och skönt liv”, och metoder som ackordsarbete, premier och utmärkelsetecken. Socialismen är inte asketisk; tvärtom är den djupt fientlig till kristendomens asketism. Den söker sin anknytning till denna världen och är därför fientlig mot alla religioner. Men socialismen har sina egna graderingar av jordiska värden. För socialismen börjar mänsklig personlighet inte med bekymmer för ett välbärgat liv, utan tvärtom med att detta bekymmer upphör. Emellertid kan ingen generation hoppa över sitt eget huvud. Hela stachanovrörelsen är för närvarande byggd på ”låg egoism”. Måtten på framgång – antalet förtjänade byxor och slipsar – vittnar om ingenting annat än ”inskränkt småborgerlighet”. Antag att detta historiska stadium är oundvikligt. Låt gå. Det är ännu nödvändigt att se sakerna som de är. Återupprättandet av marknadsförhållandena ger utan tvekan möjligheter till en avsevärd ökning av personligt välstånd. Den sovjetiska ungdomens breda ström till ingenjörsyrket kan förklaras, inte så mycket genom lockelsen att bygga socialism, som av det faktum att ingenjörer tjänar oändligt mer än läkare och lärare. När sådana tendenser uppstår under omständigheter av intellektuellt förtryck och ideologisk reaktion och med ett medvetet uppmuntrande ovanifrån av karriäristinstinkter, då visar sig ofta propagerandet för det som kallas ”socialistisk kultur” vara undervisning i en anda av den mest extrema antisociala egoism.

Det skulle ändå vara att rått förtala ungdomen om man porträtterade den som uteslutande, eller ens till största delen, kontrollerad av personliga intressen. Nej, i det stora hela är den storsint, ansvarsfull och företagsam. Karriärismen färgar den endast ovanifrån. På djupet finns skilda oformulerade tendenser, som bygger på heroism och som ännu bara väntar på att komma till användning. Det är särskilt genom dessa stämningar som det nyaste slaget av sovjetisk patriotism får sin näring. Den är utan tvekan mycket djup, uppriktig och dynamisk. Men i denna patriotism finns där också en spricka, som skiljer de unga och gamla åt.

Sunda unga lungor finner det outhärdligt att inandas den atmosfär av hyckleri, som inte går att skilja från en termidor – från en reaktion vill säga, som fortfarande måste klä sig i revolutionens kläder. Den skrikande oförenligheten mellan socialistisk reklam och livets realiteter underminerar förtroendet för de officiella föreskrifterna. En påtagligt stor del av ungdomen är stolt över sitt förakt för politik, och den visar det genom råheter och utsvävningar. I många och förmodligen majoriteten fall är denna likgiltighet och cynism enbart inledningen till missnöje och till en dold önskan om att vara självständig. Utstötandet från Kommunistisk Ungdom och partiet, arresteringar och förvisningar av hundratusentals unga ”vitgardister” och ”opportunisterna” å ena sidan och ”bolsjevik-leninister” å den andra visar att källorna till medveten politisk opposition, både till höger och vänster, ännu inte är uttömda. Tvärtom har de under de allra sista åren bubblat upp med förnyad styrka. Slutligen riktar de mer otåliga, hetlevrade, obalanserade och i sina intressen och känslor sårade, in sina tankar på terroristisk hämnd. Sådant är ungefärligen sovjetungdomens stämningsspektrum.

Den individuella terrorns historia i Sovjetunionen markerar tydligt stadierna i landets allmänna utveckling. I sovjetmaktens gryning utfördes terroristdåden av vitgardister eller de Social-Revolutionära och detta i en atmosfär av ett ännu oavslutat inbördeskrig. När de tidigare härskande klasserna förlorade hoppet om en återupprättelse försvann också terrorismen. Kulakterror, vars ekon har hörts fram till mycket sen tid, hade hela tiden en lokal karaktär och utgjorde ett supplement till guerillakrigföringen mot sovjetregimen. Vad de senaste utbrotten av terrorism beträffar härrör de varken från de gamla härskande klasserna eller kulakerna. De sista årens terrorister rekryteras uteslutande från de unga, från Kommunistisk Ungdoms led och från partiet – inte sällan från det härskande skiktets egen avkomma. Även om den är fullkomligt oförmögen att lösa de problem, som den sätter upp för sig, har denna individuella terror inte desto mindre en ytterst viktig symptomatisk betydelse.

Den karaktäriserar den skarpa motsättningen mellan byråkratin och folkets stora massa, särskilt ungdomen.

Allt som allt – ekonomiska lyckträffar, fallskärmsbrott, polarexpeditioner, demonstrativ likgiltighet, ”romantisk huliganism”, terroriststämning och individuella terroraktioner – håller detta på att förbereda en explosion från den yngre generationens sida mot de äldres outhärdliga förmyndarskap. Ett krig skulle utan tvekan tjäna som en ventil för missnöjets ackumulerade ångtryck – men inte länge. I ett krig skulle ungdomen snart tillägna sig den nödvändiga kampandan och den auktoritet, som den nu så sorgligt saknar. Samtidigt skulle ryktet för majoriteten ”gamla män” lida obotlig skada. I bästa fall skulle ett krig endast ge byråkratin ett visst andrum. Den därpå följande politiska konflikten skulle bli desto hårdare.

Det vore naturligtvis ensidigt att reducera Sovjetunionens politiska problem till ett problem mellan två generationer. Bland de äldre finns många öppna och dolda fiender till byråkratin, likaväl som det finns hundratusentals fulländade ja-sägare bland de unga. Hur som helst, från vilken sida attacken mot det härskande skiktets positioner än kom, antingen från vänster eller höger, skulle angripna rekrytera sin huvudstyrka från de förtryckta och missnöjda ungdomarna, som berövats sina politiska rättigheter. Byråkratin förstår beundransvärt väl detta. Den är i allmänhet utsökt känslig för allting, som hotar dess dominanta position. Naturligtvis försöker den på förhand befästa sina positioner genom att främst arrangera löpgravar och bygga bastioner mot den unga generationen.

I april 1936 samlades, som vi tidigare nämnt, den kommunistiska ungdomens tionde kongress i Kreml. Ingen brydde sig naturligtvis om att förklara varför konstitutionen åsidosatts och kongressen inte sammankallats på hela fem år. Dessutom blev det snart klart att denna noggrant sonderade och utvalda kongress sammankallats vid denna tidpunkt enbart med den avsikten att politiskt omyndigförklara ungdomen. Enligt den nya konstitutionen är nu det Kommunistiska Ungdoms Förbundet även juridiskt berövad rätten att delta i landets offentliga liv. Dess enda uppgift kommer i fortsättningen att gälla undervisning och kultur. Kommunistisk Ungdoms generalsekreterare förklarade, på order ovanifrån, i sitt tal:

”Vi måste ... *sluta upp med pladdret* om industriell och finansiell planering, om att sänka produktionskostnaderna, ekonomiska överslag, växtutsäde och andra viktiga statsproblem *som om det är vi, som avgör dem.*”

Denna oförskämda tillrättavisning: ”Sluta upp med pladdret!” som välkomnades med allt annat än entusiasm även av denna i högsta grad underdåniga kongress – är desto mer slående när man påminner sig att den sovjetiska lagen definierar åldern för politisk mogenhet som 18 år och ger alla valrättigheter till unga män och kvinnor i den åldern, medan åldersgränsen för medlemskap i Kommunistisk Ungdom var 23 år, enligt den gamla konstitutionen, och drygt en tredjedel av organisationens medlemmar var i realiteten äldre än så. Den senaste kongress antog samtidigt två reformförslag: Den legaliserade medlemskap i Kommunistisk Ungdom för folk av högre ålder och ökade på så sätt antalet väljare inom Kommunistisk Ungdom samt berövade samtidigt organisationen som helhet rätten att sysselsätta sig med inte bara politik i allmänhet – det kan det aldrig bli frågan om! – utan även aktuella ekonomiska problem. Avskaffandet av den forna åldersgränsen dikterades av det faktum att övergången från Kommunistisk Ungdom till partiet, som tidigare var en nästan automatisk procedur, nu har gjorts mycket svår. Denna annullering av de sista resterna av politiska rättigheter, t.o.m. skenet av dem, orsakades av en önskan att totalt och slutgiltigt förslava Kommunistisk Ungdom under det välutrensade partiet. Båda åtgärderna, som uppenbart motsäger varandra, härrör trots detta från samma källa: byråkratins fruktan för den yngre generationen.

Kongressens talare, som enligt egna uttalanden utförde Stalins uttryckliga instruktioner – de förde fram dessa varningar för att i förväg förhindra varje möjlighet till debatt – förklarade

reformens syfte med förvånande uppriktighet: ”Vi har inget behov av ett andra parti.” Detta argument avslöjar det faktum att det Kommunistiska Ungdoms Förbundet om det inte är helt kvävt, enligt de härskande kretsarnas mening utgör ett hot att bli ett andra parti. Som om för att avsiktligt åskådliggöra dessa möjliga tendenser, förklarade en annan talare varnande:

”På sin tid försökte ingen annan än själve Trotskij att göra ett demagogiskt utspel för ungdomen och inspirera den till den antileninistiska, antibolsjevikiska idén att skapa ett andra parti, etc.”

Talarens historiska hänsyftning innehåller en anakronism. I själva verket varnade bara Trotskij ”på sin tid” för att ytterligare byråkratisering av regimen oundvikligen skulle leda till en brytning med ungdomen och framkalla faran för ett andra parti. Men hur som helst: händelseförloppet har genom att bekräfta denna varning förvandlat den ipso facto till en programpunkt. Det degenererade partiet har endast behållit sin attraktionskraft för karriärister. Hederliga och tänkande unga män och flickor kan inte annat än bli illamående av den byzantinska slaviskheten, den falska retoriken, som döljer privilegier och nyckfullhet och skrävlet från medelmåttiga byråkrater, som sjunger varandras lovsång – för att inte tala om alla dessa marskalkar, som, eftersom de inte kan fånga himlens stjärnor, måste sätta dem på olika ställen på sina egna kroppar. Således är det inte längre fråga om någon ”fara” för ett andra parti som det var för tolv eller tretton år sedan, utan den historiska nödvändigheten av ett andra parti som den enda makten med förmåga att föra Oktoberrevolutionens sak vidare. Ändringen i det kommunistiska ungdomsförbundets konstitution kommer naturligtvis inte, även om den förstärkts med nya polisiära hotelser, att stoppa ungdomens politiska mognande och kommer inte att hindra dess fientliga sammanstötningar med byråkratin.

Vilken väg kommer ungdomen att ta i händelse av en stor politisk kris? Under vilket banér kommer ungdomarna att samla sina led? Ingen kan ge ett säkert svar på den frågan nu, minst av allt ungdomen själv. Motsägande tendenser plöjer sina vägar i deras sinnen. I sista hand kommer den väg som den huvudsakliga massan slår in på att avgöras av historiska händelser av världsbetydelse, genom krig, genom nya framgångar för fascismen eller tvärtom genom seger för den proletära revolutionen i väst. I vilket fall kommer byråkratin att upptäcka att dessa ungdomar som berövats sina rättigheter representerar en historisk faktor med våldsam explosiv kraft.

1894 svarade den ryska autokratin genom den unge tsar Nikolaj II:s mun de ryska landstingen, zemstvoerna, som skyggt drömde om att deltaga i det politiska livet, med de berömda orden: ”Meningslösa fantasier!” 1936 svarade den sovjetiska byråkratin den yngre generationens ännu vaga krav med det ännu brutalare tillropet: ”Sluta upp med ert pladder!” Dessa ord kommer också att bli historiska. Stalins regim kan komma att få betala inte mindre dyrt för dem än vad den regim, som Nikolaj II stod i spetsen för, gjorde.

3. Nationalitet och kultur

Bolsjevismens politik i nationalitetsfrågan, efter det att Oktoberrevolutionens seger var säkrad, hjälpte också Sovjetunionen att hålla ut efteråt trots inre centrifugala krafter och en fientlig omvärld. Statens byråkratiska urartning har vilat som en kvarnsten på den nationella politiken. Det var i nationalitetsfrågan som Lenin avsåg att rikta sitt första slag mot byråkratin, och särskilt mot Stalin, vid den tolfte partikongressen på våren 1923. Men innan kongressen samlades hade Lenin lämnat leden. De dokument, som han då utarbetade, är fortfarande undertryckta av censuren.

De kulturella behoven hos de nationer som väckts till liv genom revolutionen kräver vidast möjliga självstyre. Samtidigt kan industrin endast utvecklas framgångsrikt genom att alla delar av unionen underställs en allmänt centraliserad plan. Men ekonomi och kultur är inte åtskilda av ogenomträngliga väggar. Tendenserna i kulturellt självstyre och ekonomisk

centralism kommer naturligtvis då och då i konflikt. Motsättningarna mellan dem är emellertid långt ifrån oförsonliga. Även om det inte finns någon en-gång-för-alla färdig formel för att lösa problemen, finns det i alla händelser både smidighet och vilja hos de intresserade massorna själva. Endast deras faktiska deltagande i styrandet av deras egna öden kan vid varje nytt stadium dra de nödvändiga linjerna mellan den ekonomiska centralismens legitima krav och den nationella kulturens vitala önskemål. Det bekymmersamma är emellertid att befolkningens vilja i Sovjetunionens alla delnationer nu helt har ersatts med byråkratins vilja, som ser på både ekonomi och kultur ur administrativ bekvämlighets-synpunkt och i enlighet med det härskande skiktets speciella intressen.

Det är sant att på såväl den nationella politikens som ekonomins område håller sovjet-byråkratin fortfarande på med att utföra en viss del progressivt arbete, fastän med ogenerat höga omkostnader. Det är särskilt sant i fråga om unionens eftersatta nationaliteter, vilka nödvändigtvis måste passera genom en mer eller mindre långvarig period av lån, imitationer av och assimilering till det som redan existerar. Byråkratin lägger ut en bro för dem till de elementära fördelarna i den borgerliga, och till en del även den förborgerliga, kulturen. Med hänsyn till många områden och folkslag håller sovjetmakten på att i stor utsträckning utföra det historiska arbete, som skapats av Peter I och hans kolleger under det gamla moskvaherraväldet, bara i större skala och snabbare tempo.

I unionens skolor undervisas det nu på inte mindre än 80 språk. I en majoritet fall måste man sätta ihop nya alfabeten eller ersätta de extremt aristokratiska asiatiska alfabetena med det mer demokratiska latinska. Tidningar trycks på samma antal språk – tidningar som för första gången för bönderna och nomadherdarna samman med den mänskliga kulturens elementära idéer. Inom tsarimperiets enorma gränser håller en inhemsk industri på att uppstå. Den gamla stamkulturen förstörs av traktorer. Tillsammans med läskunnighet kommer det fram vetenskaplig jordbrukskultur och medicin. Det är svårt att överskatta betydelsen av detta arbete med att lyfta upp nya människolager. Marx hade rätt när han sade att revolutionen är historiens lokomotiv.

Men inte ens det mäktigaste lokomotiv kan utföra mirakel. Det kan inte ändra universums lagar och kan bara öka rörelsen. Bara nödvändigheten av att bekanta tiotals miljoner vuxna människor med alfabetet och tidningen eller med hygienens enkla lagar visar vilken lång väg man måste färdas innan man tar upp frågan om en ny socialistisk kultur. Pressen informerar oss t.ex. om att oiroteerna i västra Sibirien, som tidigare inte kände till vad ett bad betydde, har nu ”i åtskilliga byar bad till vilka ibland de färdas 30 kilometer för att tvätta sig”. Detta extrema exempel, som visserligen tagits från den lägsta kulturnivån, ger icke desto mindre en aning om hur högt man nått på många andra områden och det inte bara i eftersatta regioner. När en regeringschef för att illustrera kulturens tillväxt hänvisar till att det på kolchoserna uppstått en efterfrågan på ”järnsängar, väggur, stickade underkläder, sweaters, cyklar, etc.”, betyder det enbart att de välbärgade övre kretsarna i de sovjetiska byarna börjar använda sådana bruksartiklar, som för länge sedan var vanliga för bondemassorna i väster. Från dag till dag, i tal och i press, undervisas det i ämnet ”kultiverad socialistisk handel”. Här är det väsentligen fråga om att ge regeringsvaruhuset ett rent och attraktivt utseende, förse dem med den nödvändiga tekniska utrustningen och ett tillräckligt sortiment av varor, inte låta äpplen ruttna, lägga stoppgarn vid strumporna och lära expediten vara artig och uppmärksam mot kunderna – med andra ord förvärva de vanligaste metoderna inom den kapitalistiska handeln. Vi är fortfarande långt ifrån en lösning på detta ytterst viktiga problem – i vilket det emellertid inte finns en droppe socialism.

Om vi lämnar lagar och institutioner åt sidan för ett ögonblick och ser till det dagliga livet för befolkningens stora massa och om vi inte avsiktligt vilseleder oss själva eller andra, så tvingas vi tillstå att i sovjetlandets livsseder och kultur består det tsaristiska arvet av det borgerliga

Ryssland och överskuggar kraftigt den spirande socialismen. Mest övertygande i det avseendet är befolkningen själv, som vid minsta ökning av levnadsstandarden glupskt kastar sig över västerlandets färdiga modeller. De unga sovjetiska kontoristerna och även ofta arbetarna försöker både i kläder och sätt att efterlikna de amerikanska ingenjörer och tekniker, som de kommer i kontakt med på fabrikerna. Den industri- och kontorsarbetande flickan slukar den utländska turistdamen med ögonen för att fånga in hennes mode och manér. Den lyckliga flicka, som lyckas med detta blir föremål för allmän efterapning. Istället för den gamla luggen skaffar sig de bättre betalda arbetarflickorna en "permanent våg". Ungdomen ansluter sig ivrigt till "klubbar med västerländsk dans". I ett visst avseende betyder allt detta framsteg, men vad som här främst kommer till uttryck är inte socialismens överlägsenhet över kapitalismen, utan den småborgerliga kulturens överhand över det patriarkaliska livet, stadens över byn, centras över obygderna och västerns över östern.

Det privilegierade sovjetiska skiktet tar däremot sina lån från ett högre kapitalistiskt plan. Och på detta område är de drivande krafterna diplomater, direktörer för trusterna, ingenjörer, som ofta måste göra resor till Europa och Amerika. Den sovjetiska satiren är tyst i denna fråga, för det är helt enkelt förbjudet att vidröra de översta "tio tusen". Däremot kan vi inte annat än med sorg notera att Sovjetunionens högsta emissarier har varit oförmögna att utveckla antingen en egen stil eller några självständiga drag överhuvud, när de ställts ansikte mot ansikte med den kapitalistiska civilisationen. De har inte funnit tillräcklig inre stabilitet till att göra det möjligt för dem att håna den polerade fasaden och iaktta den nödvändiga distansen. Deras främsta ambition är vanligtvis att skilja sig så litet som möjligt från borgerlighetens mest fulländade snobbar. Med ett ord, de känner sig och uppför sig i en majoritet fall inte som representanter för en ny värld, utan som vanliga uppkomlingar!

Att säga att Sovjetunionen nu utför det kulturella arbete, som de utvecklade länderna för länge sedan utförde på grundval av kapitalismen, skulle dock bara vara halva sanningen. De nya sociala formerna är på intet sätt irrelevanta. De ger inte bara det underutvecklade landet möjligheten att nå de mest utvecklades nivå, utan de tillåter det ske inom mycket kortare tidsrymd än vad som tidigare togs i anspråk i väst. Förklaringen till denna tempoökning är enkel. De borgerliga pionjerna hade varit tvungna att uppfinna sin teknik och lära sig att tillämpa den inom ekonomin och kulturlivet. Sovjetunionen övertar den i färdigt skick och i senaste form och, tack vare de socialiserade produktionsmedlen, kan lånen tillämpas inte delvis och gradvis utan med en gång och i gigantisk skala.

Militärmyndigheter har mer än en gång lovprisat arméns roll som kulturbärare, särskilt med hänsyn till bönderna. Utan att låta lura oss med avseende på vilket slag av "kultur" den borgerliga militarismen är präglad av, kan vi inte förneka att många progressiva seder bibringats folkmassorna genom armén. Inte för ingenting har tidigare soldater och underofficerare i revolutionära och särskilt bonderörelser stått i spetsen för uppror. Sovjetregimen har möjlighet att påverka folkets vardag inte bara genom armén, utan även genom hela statsapparaten och den därmed sammanvävda partiapparaten, Kommunistisk Ungdom och fackföreningarna. Tillägnandet av färdiggjorda mönster i fråga om teknik, hygien, konst och sport på oändligt kortare tid än för dessas ursprungsländer, garanteras genom de statliga egendomsformerna, den politiska diktaturen och administrationens planeringsmetoder. Även om Oktoberrevolutionen inte givit någonting annat än accelererad rörelse framåt, skulle den vara historiskt berättigad, eftersom den nedåtgående borgerliga regimen har visat sig oförmögen att under det senaste kvartseklet på allvar utveckla något av de underutvecklade länderna i någon del av jordklotet. Det ryska proletariet genomförde dock revolutionen med sikte på mycket längre gående uppgifter. Hur politiskt undertryckt det än är för närvarande, så har det på viktiga områden inte förkastat det kommunistiska programmet, ej heller de mäktiga förhoppningar, som är knutna till det. Byråkratin tvingas

anpassa sig till proletariatet, delvis i själva den politiska inriktningen, men främst i tolkningen av den. Det är därför varje steg framåt på de ekonomiska eller det kulturella området, utan hänsyn till dess faktiska historiska innehåll eller dess reella betydelse för massornas tillvaro, proklamerats som en erövring av "socialistisk kultur", som man dittills aldrig hade sett eller hört om. Det råder ingen tvekan om att det är en mycket stor kulturell insats att göra toalettvål och tandborste till ägodelar för miljoner, som till igår aldrig hört talas om de simplaste krav på renlighet. Men varken tvål eller borste, eller ens de parfymer, som "våra kvinnor" begär, utgör helt och fullt en socialistisk kultur, särskilt under förhållanden där dessa ynkliga civilisationsattribut endast är tillgängliga för 15 procent av befolkningen. Detta med att "omskapa människor", som det talas så mycket om i den sovjetiska pressen, är säkert i full gång. Men i vilken utsträckning är den en socialistisk omdaning? Det ryska folket har aldrig haft erfarenhet av en stor religiös reformation som tyskarna eller en stor borgerlig revolution som fransmännen. Ur dessa två smältugnar, om vi lämnar reformation-revolutionen på de brittiska öarna på 1600-talet åt sidan, kom den borgerliga individualismen, ett mycket viktigt steg i utvecklingen av den mänskliga personligheten i allmänhet. De ryska revolutionerna av 1905 och 1917 betydde definitivt det första uppvaknandet av individualism hos massorna, dess utkristallisering ur ett primitivt stoff. Det vill säga, de fullbordade i förkortad form och accelererat tempo västerns borgerliga reformationers och revolutioners undervisande arbete. Långt innan detta arbete avslutats, åtminstone i stora drag, tvingades den ryska revolutionen, som brutit ut i kapitalismens skymning, genom klasskampen att hoppa över till socialismens väg. Motsättningarna inom det sovjetiska kulturområdet är bara reflexer av brytningarna mellan de ekonomiska och sociala motsättningar, som växte fram ur det hopp. Uppvaknandet till personlighet antar under dessa omständigheter nödvändigtvis en mer eller mindre småborgerlig karaktär, inte bara inom ekonomin, utan också i familjelivet och lyrisk diktning. Byråkratin har i sig blivit bärare av den mest extrema och ibland otyglade borgerliga individualism. Genom att tillåta och uppmuntra utvecklingen av ekonomisk individualism (ackordsarbete, privata jordlotter, premier, dekorationer) undertrycker den samtidigt hänsynslöst individualismens progressiva sida på den andliga kulturens område (kritiska synpunkter, utvecklingen av en personlig åsikt, odlingen av personlig värdighet).

Ju mer ansenlig utvecklingen inom en given nationell grupp är, eller ju högre dess kulturella nyskapelsenivå eller ännu mer ju fastare den tar itu med samhälls- och personlighetsproblemen, desto tyngre och mer outhärdligt blir byråkratins tryck. Det kan i realiteten inte bli tal om en egenartad nationell kultur när en och samma dirigentpinne, eller snarare en och samma polis-klubba, tar på sig att reglera alla Sovjetunionens folkslags intellektuella aktiviteter. De ukrainska, vitryska, georgiska eller turkiska tidningarna och böckerna är enbart översättningar av byråkratiska påbud till motsvarande folkslags språk. I egenskap av mönster för folklig skaparkraft publicerar moskvapressen dagligen den ryska översättningen av olika folkslags prisbelönta diktares oden till ledarnas ära, vilka i själva verket är usla dikter som endast skiljer sig åt i graden av servilitet och brist på talang.

Den storryska kulturen, som inte har lidit mindre under kommandoregimen än andra, lever främst på bekostnad av den äldre generationen, som formades före revolutionen. Ungdomen undertrycks som om med en järnklubba. Det är därför inte fråga om en nationalitets förtryck av en annan i ordets egentliga betydelse, utan om den centraliserade polisapparats förtryck av alla nationaliteters kulturella utveckling, vilket börjat med den storryska. Vi kan emellertid inte bortse ifrån att 90 procent av Sovjetunionens publikationer trycks på det ryska språket. Om detta procenttal definitivt står i flagrant motsättning till den storryska befolkningens relativa antal, motsvarar det dock kanske bättre den ryska kulturens allmänna inflytande, både i dess självständiga tyngd och i dess roll som förmedlare mellan de underutvecklade folken i landet och västern. Men när allt kommer omkring, betyder inte denna oerhört stora procent-

andel av storryssar i förlagshusen (och inte bara där naturligtvis) ett faktiskt autokratiskt privilegium för storryssarna på bekostnad av unionens övriga nationaliteter? Det är i hög grad möjligt. På denna ytterst viktiga fråga är det omöjligt att avge ett så kategoriskt svar som man skulle önska, för i själva verket avgörs den inte så mycket av samarbete, rivalitet och ömsesidig kulturell befruktning som av byråkratins slutliga avgörande. Och eftersom Kreml är myndigheternas säte och de avlägsna territorierna tvingas hålla jämna steg med centrum, antar byråkratin oundvikligen färgen av en autokratisk russificering, och lämnar åt de andra nationaliteterna den enda otvivelaktiga kulturella rättigheten att lovprisa härskaren på det egna språket.

* * *

Den officiella kulturdoktrinen förändras i takt med ekonomiska sicksackkurser och administrativa lämplighetsskäl. Men trots dessa förändringar, kvarstår ett drag – att den är absolut kategorisk. Samtidigt med teorin om ”socialismen i ett land”, fick den tidigare ogillade teorin om ”proletär kultur” officiellt erkännande. Motståndarna till denna teori påpekade att det proletära diktaturstyret har en strängt övergående karaktär, att till skillnad från bourgeoisin avser inte proletariatet att dominera en rad historiska epoker, att uppgiften för den nya härskarklassens nuvarande generation inskränker sig främst till att ta upp allt som är värdefullt i den borgerliga kulturen, att ju längre proletariatet förblir ett proletariat – d.v.s. bär spår av den forna ställningen som förtryckt – desto mindre blir dess förmåga att höja sig över det historiska arvet, och att möjligheterna för en nyskapelse endast kommer att verkligt öppna sig i den utsträckning som proletariatet upplöser sig självt i ett socialistiskt samhälle. Allt detta betyder med andra ord att den borgerliga kulturen skulle ersättas med en socialistisk, och inte en proletär, kultur.

I polemik mot teorin om en ”proletär konst”, som framställt med laboratoriemetoder, skrev författaren till dessa rader: ”Kulturen när sig av industrins safter och ett materiellt överskott är nödvändigt för att kulturen skall växa, förädlas och förgrenar sig.” T.o.m. den mest framgångsrika lösning av elementära ekonomiska problem ”skulle långt ifrån betyda en fullkomlig seger för socialismens nya historiska princip. Endast framsteg inom vetenskapligt tänkande på en av alla de olika nationaliteterna formad grundval och utvecklandet av en ny konst skulle betyda att den historiska kärnan hade frambringat en blomma lika väl som en stjälk. I denna mening är konstens utveckling den viktigaste testen av varje epoks livskraft och betydelse.” Denna synpunkt, som hade varit förhärskande till det ögonblicket, proklamerades plötsligt i en officiell deklaration som ”kapitulatorisk”, och dikterad av ”misstroende” mot proletariatets skapande krafter. Nu inleddes Stalins och Bucharins period, den av vilka den senare långt tidigare hade framträtt som evangelist för ”proletär kultur”, och den förre hade överhuvud aldrig ägnat en tanke åt dessa frågor. I vart fall ansåg båda att rörelsen mot socialism skulle utvecklas med ”snigelfart”, och att proletariatet skulle ha decennier på sig att skapa sin egen kultur. Vad denna kulturs karaktär beträffar var dessa teoretikers idéer lika vaga som de var oinspirerade.

Den första femårsplanens stormiga år kullkastade snigelperspektivet. 1931 hade landet, strax före en fruktansvärd hungersnöd, redan ”gått in i socialismen”. Således tillkännagav regeringen att proletariatet hade upplösts i ett klasslöst samhälle innan de officiellt gynnade författarna, konstnärerna och målarna hade lyckats skapa en proletär kultur eller ens mönster för den. Konstnärerna fick försona sig med det faktum att proletariatet inte i sin ägo hade den nödvändigaste betingelsen för att skapa en proletär kultur: tid. Gårdagens begrepp lämnades omedelbart åt glömskan. ”Socialistisk kultur” insattes ögonblickligen på dagordningen. Vi har redan till en del bekantat oss med dess innehåll.

Andlig skaparkraft kräver frihet. Kommunismens verkliga syfte är just att ställa naturen under tekniken och tekniken under planering, och tvinga råmaterialet att obegränsat ge allting till människorna efter deras behov. Långt mer än så, dess högsta mål är att slutligen och en gång för alla frigöra all mänsklighetens skaparkrafter från tryck, begränsningar och förödmjukande beroenden. Personliga förhållanden, vetenskap och konst kommer inte att känna till någon utifrån påtvingad ”plan”, eller den minsta skugga av tvång. I vilken utsträckning andlig skapande verksamhet skall vara individuell eller kollektiv kommer helt att bero på dess skapare.

En övergångsregim är en annorlunda sak. Diktaturen speglar det forna barbariet och inte den framtida kulturen. Den begränsar nödvändigtvis hårt alla former av aktivitet, inklusive andligt skapande. Revolutionens program betraktade redan från början dessa begränsningar som ett temporärt ont och tog på sig förpliktelsen, allteftersom den nya regimen konsoliderades, att en efter en avlägsna alla frihetsrestriktioner. Det stod i varje fall, och under inbördeskrigets hetaste år, klart för revolutionens ledare att regeringen, ledd av politiska hänsyn, kunde sätta gränser för skapande frihet, men under inga förhållanden spela rollen av befäl på vetenskapens, litteraturens och konstens område. Trots att han hade en ganska ”konservativ” personlig konstsmak, förblev Lenin politiskt ytterst försiktig i konstfrågor, genom att ivrigt bekänna sin inkompetens. Lunatjarskijs gynnande av all slags modernism, i egenskap av folkkommissarie för konst och undervisning, vars ofta genant för Lenin. Men han begränsade sig till ironiska anmärkningar i privata konversationer, och det var honom fjärran att omsätta sin litterära smak till lag. 1924, på tröskeln till den nya perioden, formulerade författaren till denna bok förhållandet mellan staten och olika konstnärsgrepp och tendenser sålunda: ”medan man för dem alla framhöll den kategoriska skiljelinjen, för revolutionen eller mot revolutionen, skulle man ge dem fullkomlig frihet till konstnärligt självbestämmande inom deras eget område.”

Så länge diktaturen stödde sig på en upprorisk massbasis och utsikten till en världsrevolution, fruktade den inga experiment, undersökningar, strid mellan skolor för den förstod att endast på denna väg kunde en ny kulturepok förberedas. Folkets massor darrade ännu i varje fiber och tänkte högt för första gången på tusen år. Alla de bästa unga konstkrafterna rördes vid deras känsligaste punkt. Under dessa första år, som var rika på förhoppningar och djärvhet, skapades inte bara de mest fullkomliga modellerna för socialistisk lagstiftning, utan också den bästa revolutionära litteraturen. Till samma period hör, vilket är värt att påpeka, tillkomsten av de utomordentliga sovjetiska filmer som trots fattigdomen på teknisk utrustning fångade hela världens uppmärksamhet med friskheten och kraften i deras grepp på verkligheten.

Under förloppet av kampen mot partioppositionen ströps de litterära skolorna en efter en. Det var heller inte bara en fråga om litteratur. Förintelseprocessen ägde rum på alla ideologiska plan, och den skedde så mycket mer avgörande, som den var mer än till hälften omedveten. Det nuvarande härskarskiktet anser sig kallat inte bara till att kontrollera andligt skapande politiskt, utan också till att föreskriva dess utvecklingsvägar. Metoden med hänsynslösa kommenderingar utsträcker sig i lika grad till koncentrationslägren som till jordbruksvetenskap och musik. Partiets huvudorgan trycker anonyma ledare med direktiv, som har karaktären av militära befallningar om arkitektur, litteratur, dramatisk konst, ballet, för att inte nämna filosofi, naturvetenskap och historia.

Byråkratin hyser vidskeplig fruktan för allt som inte tjänar den, liksom allt den inte förstår. När den kräver ett samband mellan naturvetenskap och produktion är detta i stort sett riktigt; men när den befäller att vetenskapsmän skall sätta sig själva mål, som endast är av omedelbar praktisk betydelse, hotar detta att försegla de värdefullaste källorna till uppfinningar, inklusive praktiska upptäckter, eftersom dessa vanligtvis kommer till på oförutsedda vägar. Visa av bittra erfarenheter undviker naturvetenskapare, matematiker, filologer och militärteoretiker

alla breda generaliseringar av fruktan för att någon ”röd professor”, vanligen en okunnig karriärist, hotfullt skall ge sig på dem med något irrelevant citat från Lenin, eller t.o.m. från Stalin. Att under sådana omständigheter försvara sina tankar eller sin vetenskapliga värdighet, betyder med all sannolikhet att man drar över sig repressalier.

Men det är oändligt mycket värre inom samhällsvetenskaperna. Ekonomer, historiker, även statistiker, för att inte tala om journalister passar sig före allting annat för att komma, även indirekt, i motsatsförhållande till ögonblickets officiella sicksackkurs. Om sovjetisk ekonomi, eller inrikes- och utrikespolitik, kan man inte skriva alls utom efter det att man täckt sig bakåt och på sidorna med banaliteter från ”ledarens” tal och efter att på förhand försäkrat att allting går exakt som det skulle gå och t.o.m. bättre. Även om denna hundra procentiga konformism befriar en från dagliga obehagligheter, medför den det tyngsta av straff: sterilitet.

Trots att marxismen formellt är en statsdoktrin i Sovjetunionen, har det under de senaste tolv åren inte framkommit ett enda marxistiskt forskningsresultat – i ekonomi, sociologi, historia eller filosofi – som förtjänar uppmärksamhet och översättning till främmande språk. De marxistiska arbetena går inte utanför gränsen för skolastiska sammanfattningar, som för fram samma gamla idéer om och om igen, godtagna i förväg, och blandar till samma gamla citat i enlighet med den rådande administrativa konjunkturens krav. Miljontals exemplar distribueras genom de kanaler staten har för böcker och broschyrer, som inte är till värde för någon, sammansatta med hjälp av gummi, smicker och andra klibbiga substanser. De marxister, som skulle kunna säga någonting värdefullt och självständigt sitter i fängelse eller är tvingade till tystnad, och detta trots att samhällsformernas utveckling reser gigantiska vetenskapliga problem för varje steg! Hederlighet, som är det enda ting utan vilket teoretiskt arbete är omöjligt, smutsas och trampas ned. T.o.m. de förklarande noterna till Lenins samlade verk blir radikalt omarbetade för varje ny upplaga utifrån den härskande stabens personliga intressen: ”ledarnas” namn lovprisas, motståndarnas svärtas ned; spåren täpps till. Samma gäller textböcker om partiets och revolutionens historia. Fakta förvrängs, dokument döljs eller fabriceras, rykten skapas eller förstörs. En enkel jämförelse mellan de efter varann följande varianterna av en och samma bok under de senaste tolv åren tillåter oss att ofelbart utforska degenerationsprocessen i det härskande skiktets tankar och samvete.

Inte mindre ödesdiger är den ”totalitära” regimens effekt på skönlitteraturen. Striden mellan tendenser och skolor har ersatts med tolkning av ledarnas vilja. För alla grupper har det skapats en allmän tvångsorganisation, ett slags skönlitteraturens koncentrationsläger. Medelmåttiga men ”rätt-tänkande” historieberättare, som Serafimovitj eller Gladkov, upphöjs till klassiker. Begåvade författare, som inte kan lägga tillräckligt med band på sig, förföljs av ett koppel inpiskare, som är beväpnade med skamlöshet och dussintals citat. De förnämsta konstnärerna begår antingen självmord eller finner sitt material i det förflutnas avlägsenhet eller blir tysta. Hederliga och talangfulla böcker kommer fram som av en tillfällighet, dyker upp från någonstans under disken och har karaktären av konstnärligt smuggelgoods.

Sovjetkonstens liv är ett slags martyrium. Efter redaktionella order i Pravda mot ”formalism”, började en epidemi av förödmjukande tillbakataganden från författare, konstnärer, teaterdirektörer och t.o.m. operasångare. En efter en fördömde de sina egna tidigare synder, men avstod dock – för alla eventualiteters skull – från att klart definiera denna ”formalismens” natur. I det långa loppet tvingades myndigheterna genom en ny order att sätta stopp för en alltför ymnig flod av återtaganden. Litterära värderingar ändras inom loppet av några veckor, textböcker omarbetas, gator döps om och statyer reses och bara som ett resultat av några få berömmande anmärkningar av Stalin som poeten Majakovskij. De intryck som en ny opera gjorde på högtstående åhörare omsätts omedelbart till musikaliska direktiv för kompositörer. Kommunistisk Ungdoms sekreterare sade vid en författarkonferens: ”Kamrat Stalins förslag är en lag för alla”, och alla åhörarna applåderade, även om några tveklöst rodnade av skam.

Och som för att fullända gycklet med litteraturen förklaras Stalin, som inte kan formulera en rysk mening korrekt, som klassiker med avseende på hans stil. Det ligger någonting ytterst tragiskt i denna byzantinism och detta polisvälde, även om vissa av dess manifestationer är ofrivilligt komiska.

Den officiella formeln lyder: Kulturen skall vara socialistisk till innehållet, nationell till formen. Vad innehållet i en socialistisk kultur beträffar är dock bara vissa mer eller mindre framgångsrika gissningar möjliga. Ingen kan få den kulturen att växa på en otillräcklig ekonomisk grund. Konsten kan betydligt mindre än vetenskapen förutse framtiden. I vart fall ger sådana föreskrifter som "porträttera uppbyggandet av framtiden", "anvisa vägen till socialismen", "omforma människosläktet", inte mer till den skapande fantasin än prislstan i en järnaffär eller tågtidtabellen.

Konstens nationella form skall vara identisk med dess allmänna tillgänglighet. "Vad folket inte vill ha", dikterar Pravda för konstnärerna, "kan inte ha någon estetisk betydelse". Denna gamla Narodnikformulering, som bortser från konstens uppgift att undervisa massorna, får en ännu mer reaktionär karaktär när rätten att avgöra, vilken konst folket vill ha och inte vill ha, ligger i händerna på byråkratin. Den trycker böcker efter egen smak. Den tvångssäljer dem t.o.m. utan att ge läsaren något val. I sista hand handlar det hela om att se till att konsten anpassar sig till sina intressen och ger dessa sådana uttryck att byråkratin framstår som attraktiv för folkets massor.

Förgäves! Ingen litteratur kan uppfylla det kravet. Ledarna själva tvingas erkänna att "varken den första eller den andra femårsplanen har ännu givit oss en ny litterär våg, som kan höja sig över den första vågen, som föddes i oktober". Det är mycket milt uttryckt. I verkligheten kommer, trots individuella undantag, termidorepoken att gå till den skapande konstens historia främst som en epok av medelmåttor, hovpoeter och lismare.

KAPITEL VIII

Utrikespolitiken och armén

1. Från "världsrevolution" till "status quo"

Utrikespolitik är överallt och alltid en fortsättning av inrikespolitik, eftersom den förs av samma härskande klass och eftersträvar samma historiska mål. Det regerande skiktets degeneration i Sovjetunionen kunde bara åtföljas av en motsvarande förändring av syften och metoder inom den sovjetiska diplomatin. "Teorin" om socialism i ett land, som först tillkännagavs på hösten 1924, signalerade redan avsikten att befria den sovjetiska utrikespolitiken från den internationella revolutionens program. Byråkratin hade emellertid därmed ingen tanke på att avbryta förbindelserna med Komintern. Denna skulle ha förvandlats till en världsomfattande organisation för en opposition med ogynnsamma konsekvenser för krafternas styrkeförhållande inom Sovjetunionen. Men ju mindre Kremls politik bevarade sin forna internationalism, desto fastare grep den styrande klickens Kominterns roder i sin hand. Under det gamla namnet skulle denna nu tjäna nya syften. För nya syften behövdes emellertid nytt folk. Från och med hösten 1923 är Kominterns historia historien om en fullständig förnyelse av dess moskvastab och alla de nationella staberna, genom en serie palatsrevolutioner, utrensningar från ovan, uteslutningar, etc. För närvarande är Komintern en fullkomligt underdånig apparat i den sovjetiska utrikespolitikens tjänst, när som helst färdig för vilken sicksackpolitik som helst.

Byråkratin har inte bara brutit med det förflutna, utan har berövat sig själv förmågan att förstå det förflutnas viktigaste lärdomar. Den främsta erfarenheten var att sovjetmakten inte kunde

ha hållit ut i tolv månader utan direkt hjälp från internationalen och särskilt det europeiska proletariatet samt utan en revolutionär rörelse bland de koloniserade folken. Den enda anledningen till att de tysk-österrikiska militärmakterna inte fullföljde sitt angrepp på Ryssland till slutet var att de kände revolutionens heta andedräkt i ryggen. På ungefär nio månader gjorde upproren i Tyskland och Österrike-Ungern slut på Brest-Litovsk-freden. De franska sjömännens revolt på Svarta havet i april 1919 tvingade tredje republikens regering att avstå från sina militära operationer på Sovjets sydfront. Den brittiska regeringen drog i september 1919 bort sina expeditionsstyrkor från den sovjetiska nordfronten under direkt tryck från sina egna arbetare. Efter Röda Arméns reträtt från trakten av Warszawa 1920, förhindrade endast en mäktig våg av revolutionära protester Ententen från att komma till Polens undsättning och krossa Sovjet. Då Lord Curzon överlämnade sitt hotfulla ultimatum till Moskva 1923 var hans händer i det avgörande ögonblicket bundna av de brittiska arbetarorganisationernas motstånd. Dessa tydliga episoder är inte märkvärdiga. De beskriver hela karaktären hos den första och svåraste perioden i Sovjets existens. Även om revolutionen inte segrade någonstans utanför Rysslands gränser, var förhoppningen om dess seger långt ifrån fruktlös.

Under de åren slöt den sovjetiska regeringen en rad fördrag med borgerliga regeringar: Brest-Litovsk-freden i mars 1918; ett fördrag med Estland 1920; Rigafreden med Polen i oktober 1920; Rapallopakten med Tyskland i april 1922; och övriga mindre viktiga diplomatiska avtal. Det kunde emellertid aldrig ha fallit sovjetregeringen som helhet in, ej heller någon av dess medlemmar, att framställa sina borgerliga motparter som ”vänner av fred”, och än mindre uppmana kommunistpartierna i Tyskland, Polen och Estland att med sina röster stödja de borgerliga regeringar, som hade undertecknat dessa fördrag. Det är för övrigt precis denna fråga som är avgörande för den revolutionära undervisningen av massorna. Sovjeterna kunde inte underlåta att underteckna Brest-Litovsk-freden, på samma sätt som utmattade strejkare inte kan underlåta att skriva under de grymmaste villkor, som kapitalisterna påtvingar dem. Men den röst som de tyska socialdemokraterna stödde denna fred med genom att hycklande ”lägga ned sin röst”, fördömdes av bolsjevikerna som ett stöd åt stråtröveri och stråtrövare. Även om Rapallopakten med det demokratiska Tyskland undertecknades fyra år senare på den formella grundvalen av ”lika rättigheter” för båda parter, så skulle det tyska kommunistpartiet ha utstött ur Komintern om det hade gjort detta till en förevändning för att uttrycka förtroende för sitt lands diplomati. Den grundläggande linjen i sovjeternas internationella politik vilade på det faktum att den ena eller andra kommersiella, diplomatiska eller militära överenskommelsen mellan den sovjetiska regeringen och imperialisterna, inte skulle i något avseende begränsa eller försvaga proletariatets kamp i de aktuella kapitalistiska länderna, för i sista hand kunde arbetarstatens egen säkerhet endast garanteras av världsrevolutionens tillväxt. När Tjitjerin under förberedelserna för Genèvekonferensen föreslog införandet av vissa ”demokratiska” förändringar i den sovjetiska konstitutionen, för att behaga den ”allmänna opinionen” i Amerika, rekommenderade Lenin i ett officiellt brev av den 23 januari 1922 att Tjitjerin omedelbart skulle sändas till ett sanatorium. Om någon på den tiden hade vågat föreslå att vi skulle köpa den ”demokratiska” imperialismens positiva inställning genom att ansluta oss till t.ex. den falska och ihåliga Kellogpakten eller genom att försvaga Kominterns politik, skulle Lenin utan tvekan ha föreslagit att upphovsmannen skulle sändas till ett sinnessjukhus – och han skulle knappast ha mött något motstånd inom politbyrån.

Den tidens ledare var särskilt oförsonliga mot alla slag av pacifistiska illusioner – Nationernas Förbund, kollektiv säkerhet, skiljedomstolar, nedrustning, etc. – och såg i dessa enbart en metod att söva ned de slitande massorna för att oväntat kunna fånga dem när ett nytt krig bröt ut. I det partiprogram, som Lenin utarbetat och som antagits vid kongressen 1919, finner vi följande otvetydiga rader i detta ämne:

”Det växande trycket från proletariatet, och särskilt dess segrar i vissa länder, stärker motståndet från exploatörerna och tvingar kapitalisterna till nya former av internationell konsolidering (Nationernas Förbund, etc.) för att i världsskala organisera den systematiska exploateringen av alla jordens folk, och därför anstränger de sig främst för att omedelbart undertrycka proletariats revolutionära rörelser i alla länder. Allt detta leder oundvikligen till en kombination av inbördeskrig inom separata stater med revolutionära krig, både i de proletära länderna, som försvarar sig, genom de förtryckta folken mot de imperialistiska makternas ok. Under dessa betingelser är pacifismens slagord, internationell avrustning under kapitalism, skiljedomstolar, etc., inte bara reaktionära utopier, utan rena bedrägerier mot arbetarmassorna med avsikt att avvärja proletariats och avhålla det från att avvärja exploatörerna.”

Dessa rader från bolsjevikprogrammet utgör en värdering i förväg, och dessutom en verkligt förkrossande sådan, av den nuvarande sovjetiska utrikespolitiken och Kominterns politik med alla dess pacifistiska ”vänner” i varje hörn av världen.

Efter interventions- och blockadperioden visade sig förvisso den kapitalistiska världens ekonomiska och militära tryck mot Sovjetunionen vara betydligt svagare än vad som kunde ha fruktats. Europa tänkte fortfarande på det gångna och inte det framtida kriget. Sedan kom den otroliga ekonomiska världskrisen, som orsakade bestörtning hos de härskande klasserna över hela världen. Det var endast tack vare den som Sovjetunionen kunde överleva den första femårsplanens prövningar, när landet åter blev scenen för inbördeskrig, hungersnöd och epidemier. De första åren under den andra femårsplanen, som medförde en uppenbar förbättring av de inre förhållandena, sammanföll med en början till nytt liv för kapitalistiska världens ekonomi och en ny våg av förhoppningar, aptit, begär och förberedelser för krig. Faran för en kombinerad attack mot Sovjetunionen tar endast synlig form i våra ögon därför att sovjeternas land ännu är isolerat, därför att denna ”sjättedel av jordens yta” i avsevärd utsträckning är ett land av primitiv efterblivenhet, därför att arbetsproduktiviteten trots nationaliseringen av produktionsmedlen ännu är mycket lägre än i kapitalistiska länder och slutligen – vad som för ögonblicket är viktigast – därför att världsproletariats huvudstyrkor är slagna, hyser misstro mot varandra och är berövade pålitligt ledarskap. Sålunda avslöjar Oktoberrevolutionen, i vilken dess ledare såg förspelet till världsrevolutionen, men som av händelsernas vändningar fått en temporär självständig betydelse, i detta nya historiska stadium dess djupa beroende av världsutvecklingen. Åter blir det tydligt att den historiska frågan, vem skall få överhanden? inte kan avgöras inom nationella gränser och att inre framgångar och misslyckanden endast förbereder mer eller mindre gynnsamma villkor för dess avgörande på världsarenan.

Den sovjetiska byråkratin – vi måste göra den denna rättvisa – har skaffat sig stor erfarenhet när det gäller att dirigera folkets massor, genom att söva ned dem, dela och försvaga dem eller genom att öppet bedraga dem för att kunna få obegränsad dominans över dem. Men av just denna anledning har den förlorat varje spår av förmåga till revolutionär undervisning av massorna. Genom att strypa självständighet och initiativ i folkets lägre led hemma, kan den naturligtvis inte framkalla kritiskt tänkande och revolutionärt mod på världsarenan. Dessutom, i egenskap av härskande och privilegierat skikt, värderar den oändligt mer hjälp och vänskap från dem som är mer av dess sociala typ i väst – borgerliga radikaler, reformistiska parlamentariker, fackföreningsbyråkrater – än de vanliga arbetarna som är skild från den genom en social avgrund. Detta är inte platsen för att teckna den tredje Internationalens nedgång och degeneration, ett ämne som författaren ägnat en rad självständiga undersökningar åt och som publicerats på nästan alla språk i den civiliserade världen. Faktum är att i dess egenskap av ledare för Komintern har den nationellt begränsade och konservativa, okunniga och ansvarslösa sovjetiska byråkratin medfört olyckor för arbetarrörelsen i världen, Som om genom historisk rättvisa bestäms Sovjetunionens internationella position just nu betydligt mer av följderna av världsproletariats nederlag, än av framgångarna hos en

isolerad socialistisk uppbyggnad. Det räcker med att påminna om den kinesiska revolutionens nederlag 1925-27, vilket öppnade vägen för den japanska militarismen i öster och krossandet av det tyska proletariatet, som ledde till Hitlers seger och den tyska militarismens vansinniga tillväxt är i lika mått frukter av Kominterns politik.

Efter att ha förrått världsrevolutionen, men fortfarande lojal mot den, har termidorbyråkratin främst ansträngt sig att "neutralisera" borgerligheten. Härför var det nödvändigt att se ut som ett moderat, respektabelt och pålitligt bålverk av ordning. Men om man skall se ut som någonting framgångsrikt och under längre tid, måste man vara detta någonting. Det härskande skiktets organiska utveckling har skött om den saken. Genom att således reträttera steg för steg inför konsekvenserna av dess egna misstag, har byråkratin kommit på idén att försäkra Sovjetunionens okränkbarhet genom att inlemma det i det euro-asiatiska systemet av status quo. Vad kunde väl vara finare, när allt kommer omkring, än en evig nonaggressionspakt mellan socialism och kapitalismen? Den nuvarande officiella formeln för utrikespolitik, som spritts vida omkring inte bara av den sovjetiska diplomatin, som tillåts tala yrkets sedvanliga språk, utan också av Komintern, som skulle tala revolutionens språk, den lyder: "Vi vill inte ha en tum utländsk mark, men vi kommer inte att ge upp en tum av vår egen." Som om frågan gällde ett gräl om en bit land och inte världskampen mellan två oförsonliga system!

När Sovjetunionen ansåg det mer förnuftigt att uppge den östkinesiska järnvägen till Japan, firades denna handlingssvaghet, som förberetts genom den kinesiska revolutionens fall, som en manifestation av självsäker maktkänsla i fredens tjänst. I realiteten banade sovjetregeringen, genom att uppge en ytterst viktig strategisk landsväg, väg för Japans fortsatta erövringar i norra Kina och de nuvarande framstötarna mot Mongoliet. Detta avtvingade offer betydde inte en "neutralisering" av faran, utan i bästa fall en kort andningspaus och samtidigt en våldsam stimulans för den härskande japanska militärklickens aptit.

Frågan om Mongoliet är redan en fråga om de strategiska positioner som Japan tänker intaga inför ett kommande krig mot Sovjetunionen. Sovjetregeringen ansåg sig denna gång tvungen att öppet tillkännage att den skulle besvara varje intrång av japanska trupper i Mongoliet med krig. Här är det emellertid inte någon omedelbar fråga om försvar av "vårt land": Mongoliet är en självständig stat. Ett passivt försvar av de sovjetiska gränserna tycktes tillräckligt endast när ingen allvarligt hotade dem. Sovjetunionens verkliga försvarsmetod skall vara att försvaga imperialismens positioner och stärka proletariatets och de koloniserade folkens position. Ett ogynnsamt styrkeförhållande kan tvinga oss att ge upp många "tum" land, som var fallet i Brest-Litovsk-freden, Rigafreden och ifråga om överlämnandet av den östkinesiska järnvägen. Samtidigt ålägger kampen för en gynnsam ändring av världens styrkeförhållanden arbetarstaten ständiga förpliktelser att komma befrielseerörelser till hjälp i andra länder. Men det är just denna fundamentala uppgift som står i absolut konflikt med den konservativa status quo politiken.

2. Nationernas förbund och Komintern

Närmandet och det därpå följande militära fördraget med Frankrike, status quos främsta försvarare – en politik som orsakades av den tyska nationalsocialismens seger – är oändligt mer gynnsam för Frankrike än för sovjeterna. Förpliktelsen till militärt stöd är enligt fördraget ovillkorlig för Sovjetunionen; fransk hjälp däremot är betingad av en preliminär överenskommelse med England och Italien, vilken öppnar obegränsad mark för fientliga intriger mot Sovjetunionen. Händelserna i samband med Rhenlandet demonstrerade att med större återhållsamhet, skulle Moskva ha kunnat få bättre garantier från Frankrike – om nu fördrag kan betraktas som "garantier" under en epok av häftiga omkastningar och förändringar, ständiga diplomatiska kriser, närmanden och brytningar. Men detta är inte första gången det

har blivit uppenbart att den sovjetiska byråkratin är betydligt fastare i kampen mot de avancerade arbetarna i det egna landet än i förhandlingar med bourgeoisins diplomater.

Försäkringen att hjälp från Sovjetunionens sida är av ringa betydelse på grund av att det inte har någon gemensam gräns med Tyskland, skall inte tas på allvar. Om Tyskland angriper Sovjetunionen kommer den gemensamma gränsen uppenbart att hittas av den attackerande sidan. I fall av tyskt angrepp mot Österrike, Tjeckoslovakien och Frankrike, kan inte Polen vara neutralt en dag. Om Polen erkänner sina förpliktelser som en allierad med Frankrike, kommer det definitivt att öppna vägen för Röda Armén; och om Polen bryter sitt alliansfördrag kommer detta att tjäna Tyskland. I det senare fallet kommer Sovjetunionen inte att ha några svårigheter att hitta en "gemensam gräns". Dessutom kommer i ett kommande krig sjö- och luft"gränserna" att spela minst lika stor roll som landgränserna.

Sovjetunionens inträde i Nationernas Förbund – presenterat för den ryska befolkningen med hjälp av ett scenarrangemang värdigt Goebbels, som en seger för socialismen och ett resultat av världsproletariatets "tryck" – var i realiteten endast acceptabelt för bourgeoisin som ett resultat av den revolutionära farans ytterliga försvagning. Det var inte en seger för Sovjetunionen utan en kapitulation av termidorbyråkratin inför denna hopplöst komprometterade institution i Genève, som, enligt de ovan citerade orden ur det bolsjevikiska programmet, "kommer att i framtiden anstränga sig för att undertrycka revolutionära rörelser". Vad har ändrats så radikalt efter bolsjevismens Magna Charta: Nationernas Förbunds natur, pacifismens funktion i de kapitalistiska länderna eller – den sovjetiska politiken? Att ställa frågan är att besvara den.

Erfarenheten visade snabbt att deltagande i Nationernas Förbund ålägger allvarliga begränsningar och förpliktelser, medan det inte lägger till någonting till de praktiska fördelar, som kunde ha förvärvats genom överenskommelser med separata borgerliga stater. Förpliktelserna uppfyller Sovjetunionen med den mest pedantiska trogenhet för att bevara sin ännu inte tillväxande konservativa prestige. Nödvändigheten av anpassning inom Nationernas Förbund inte bara till Frankrike, utan också till dess allierade, tvingade Sovjetunionen att intaga en ytterst tvetydig ställning i konflikten mellan Italien och Abessinien. Samtidigt som Litvinov, som i Genève inte var annat än en skugga av Laval, uttryckte sin tacksamhet till Frankrikes och Englands diplomater för deras ansträngningar "i fredens tjänst", ansträngningar som lyckosamt resulterade i Abessiniens förintelse, fortsatte oljan att försörja den italienska flottan. Även om man kan förstå att regeringen i Moskva tvekade inför att öppna ett handelsavtal, så tilläts fackföreningarna inte att yttra sig över verksamheten inom kommissariatet för utrikeshandel. Ett verkligt stopp för exporten på Italien genom ett beslut av de sovjetiska fackföreningarna skulle ha framkallat en bojkottrörelse över hela världen som skulle ha varit avsevärt effektivare än de bedrägliga "sanktionerna", vilkas omfång var avgjorda på förhand av diplomater och jurister i överens kommelse med Mussolini. Och om de sovjetiska fackföreningarna den gången inte lyfte ett finger, till skillnad från 1926, då de öppet samlade in miljoner rubler till de strejkande brittiska kolarbetarna, så beror det bara på att ett sådant initiativ nu förbjudits av den härskande byråkratin, främst för att smörja Frankrike. I det kommande världskriget kan emellertid inga militära allierade kompensera det förlorade förtroendet från de koloniala folkens och de slitande massornas sida.

Kan det vara så att detta inte förstås i Kreml?

"Den tyska fascismens grundläggande syfte" – så svarar Sovjets officiella tidning – "är att isolera Sovjetunionen ... Nå, än sen då? Sovjetunionen har idag mer vänner i världen än någon gång förut." (Izvestija 17.9.-35).

Det italienska proletariatet är i fascismens bojar; den kinesiska revolutionen är slagen, och Japan spelar herre i Kina; det tyska proletariatet är så krossat att Hitlers omröstningar inte

möter motstånd någonstans; proletariatet i Österrike är bundet till händer och fötter; Balkans revolutionära partier är nedtrampade i marken; i Frankrike, i Spanien marscherar arbetarna i svansen på den radikala bourgeoisin. Trots allt detta så har Sovjetunionen efter inträdet i Nationernas Förbund haft ”mer vänner än någon gång tidigare”! Detta skryt, så fantastiskt vid första anblicken, har en mycket reell mening när man tillämpar det inte på arbetarstaten, utan på dess härskande grupp. Var det faktiskt inte världsproletariatets brutala nederlag, som tillät den sovjetiska byråkratin att tillvälla sig makten hemma och skaffa sig mer eller mindre gynnsam ”allmän opinion” i de kapitalistiska länderna? Ju mindre Komintern förmår hota kapitalets positioner, desto mer politisk kredit ges åt regeringen i Kreml från Frankrike, Tjeckoslovakien och andra borgarländer. Sålunda står byråkratins styrka, både på inrikesplanet och internationell, i omvänd proportion till Sovjetunionens styrka som socialiststat och kampbas för den proletära revolutionen. Detta är dock bara ena sidan av medaljen. Det finns en annan.

Lloyd George, vars krumsprång och sensationer ofta rymmer en glimt av vass skarpsinnighet, varnade i november 1934 underhuset för att fördöma det fascistiska Tyskland, som, i hans ord, var destinerat att tjäna som det mest pålitliga bålverket mot kommunismen i Europa. ”Vi skall ändå hälsa Tyskland som vår vän.” Mycket betydelsefulla ord! Det halvt patroniserande, halvt ironiska lovord, som världsbourgeoisin tilldelar Kreml är inte i sig någon garanti för fred eller ens ett mildrande av krigsrisk. Sovjetbyråkratins evolution är av intresse för världsbourgeoisin i sista hand för möjliga förändringar i egendomsformerna. Efter att radikalt ha övergivit de jakobinska traditionerna, låtit kröna sig och återinfört den katolska kulten förblev Napoleon I trots detta ett hatobjekt för hela det härskande halvfeodala Europa, därför att han fortsatte att försvara det nya egendomssystemet som revolutionen skapat. Tills monopolet på utlandshandeln bryts och kapitalets rättigheter återinförs förblir Sovjetunionen, trots det härskande skiktets tjänster, en oförsonlig fiende i hela den borgerliga världens ögon, och den tyska nationalsocialismen en vän, om inte idag, så åtminstone i morgon. Under Barthous och Laval's förhandlingar med Moskva vägrade den franska storbourgeoisin ändå envist, trots den kritiska faran från Hitler, och det franska kommunistpartiets skarpa sväng till patriotism, att samspeja med Sovjetunionen. När han undertecknade fördraget med Moskva anklagades Laval från vänster för att skrämja Berlin med Moskva, medan han i själva verket sökte ett närmande till Berlin och Rom mot Moskva. Detta omdöme var kanske en smula förhastad, men på intet sätt i konflikt med händelsernas naturliga utveckling.

Hur man än bedömer fördelarna eller nackdelarna med den fransk-sovjetiska pakten, skulle ändå ingen revolutionär statsman förvägra sovjetstaten rätten att söka supplementära stöd hos den ena eller den andra imperialiststaten genom temporära överenskommelser. Det måste bara klart och öppet förklaras för massorna vilken plats dessa del- och taktiska överenskommelser intar i de historiska krafternas allmänna system. För att använda sig av speciellt antagonismen mellan Frankrike och Tyskland, finns det inte det ringaste behov av att idealisera den allierade bourgeoisin eller de kombinationer av imperialister, som temporärt gömmer sig bakom Nationernas Förbunds ridå. Inte bara den sovjetiska diplomatin utan även i dess fotsår Komintern målar systematiskt upp Moskvans tillfälliga allierade som ”fredens vänner”, lurar arbetarna med slagord som ”kollektiv säkerhet” och ”nedrustning” och blir på det viset i realiteten imperialisternas politiska agent bland de arbetande klasserna.

Den beryktade intervju, som Stalin gav chefen för Scripps-Howard-tidningarna, Roy Howard, den förste mars 1936, är ett värdefullt dokument för karaktäriseringen av byråkratisk blindhet inför de stora frågorna i världspolitiken och av de falska relationer som etablerats mellan Sovjetunionens ledare och världens arbetarrörelse. På frågan om krig är oundvikligt, svarade Stalin:

”Jag tror att fredsvännernas position växer sig starkare; fredens vänner kan arbeta öppet, de förlitar sig på styrkan i den allmänna opinionen, de har till sitt förfogande sådana instrument som t.ex. Nationernas Förbund.”

I dessa ord finns inte ett uns realism. De borgerliga staterna delar inte upp sig i fredens ”vänner” och ”fiender” – särskilt som ”fred” som sådan inte existerar. Varje imperialistiskt land är angeläget att bevara sin fred, och ju mer hårt och angeläget, desto mer outhärdlig blir denna fred för dess fiender. Den gemensamma formeln för Stalin, Baldwin, Léon Blum och andra, ”freden skulle vara verkligt garanterad om alla stater förenade sig i Förbundet till dess försvar”, betyder endast att freden skulle vara garanterad om det inte fanns några anledningar till att bryta den. Tanken är korrekt men inte särskilt tungviktig. De stormakter, som inte är medlemmar av Förbundet, som Förenta Staterna, anser det uppenbart värdefullt att ha en fri hand över abstraktionen ”fred”. Till vilket syfte de vill använda denna fria hand kommer de snart att visa. De stater som lämnat Förbundet, som Japan och Tyskland, eller temporärt ”tar avsked”, som Italien, har också tillräckligt sakliga skäl för vad de gör. Deras brytning med Förbundet ändrar endast den diplomatiska formen för existerande motsättningar, men inte deras natur och inte heller Förbundets natur. De dygdiga nationer, som svär evig lojalitet mot Förbundet, tvingar sig desto mer beslutsamt att använda det som stör för *sin* fred. Men trots detta finns ingen överenskommelse. England är helt beredd att utsträcka fredsperioden – på bekostnad av Frankrikes intressen i Europa eller i Afrika. Frankrike är i sin tur beredd att offra säkerheten för den brittiska flottans färdvägar – till stöd för Italien. Men till försvar för sina egna intressen är de båda beredda att ta till krig – till det rättvisaste av krig, utan tvivel. Och slutligen de små staterna, som i brist på bättre söker skydd i Förbundets skugga, kommer i det långa loppet inte ställa sig på ”fredens” sida, utan på den starkaste krigskombinationens sida.

Förbundet är i sitt försvar av status quo inte en organisation för ”freden”, utan en organisation för den imperialistiska minoritetens våld mot den överväldigande majoriteten av mänskligheten. Denna ”ordning” kan vidmakthållas endast med hjälp av ständiga krig, små som stora – idag i kolonierna, i morgon mellan stormakterna. Imperialistisk lojalitet mot status quo har alltid en villkorlig, temporär och begränsad karaktär. Italien försvarade igår status quo i Europa, men inte i Afrika. Vad Italiens politik i morgon kommer att vara, vet ingen. Men redan avspeglar sig gränsändringar i Afrika i den europeiska politiken. Hitler våga de släppa in sina trupper i Rhenlandet enbart för att Mussolini invaderade Abessinien. Det är svårt att räkna Italien till fredens ”vänner”. Emellertid värderar Frankrike sin vänskap med Italien oändligt mer än vänskapen med Sovjetunionen. England å sin sida söker Tysklands vänskap. Grupperingarna ändras; aptiten finns kvar. Uppgiften för de så kallade status quo partisanerna är i det väsentliga att i Förbundet hitta den mest lyckosamma styrkekombinationen, och den mest fördelaktiga täckningen för förberedelser för ett framtida krig. Vem, som kommer att starta det och hur, beror på omständigheter av sekundär betydelse. Någon kommer att vara tvungen att börja det, därför att status quo är en källare fylld av sprängämnen.

Ett ”nedrustningsprogram”, medan imperialistiska motsättningar överlever, är det farligaste av alla påfund. Även om det realiserades genom en allmän överenskommelse – ett uppenbart fantastiskt antagande! – skulle det under inga förhållanden förhindra ett nytt krig. Imperialisterna för inte krig för att det finns vapen; tvärtom gör de vapen när de behöver slåss. Möjligheterna för en ny och dessutom mycket snabb upprustning ligger i den samtida tekniken. Under likgiltigt vilka överenskommelser, begränsningar och ”nedrustningar”, så bevarar arsenalerna, vapenfabrikerna, laboratorierna och den kapitalistiska industrin som helhet sin styrka. Sålunda är Tyskland, som avrustades av de segrande makterna under den mest ingående kontroll (vilket för övrigt är den enda verkliga formen av ”nedrustning”!), återigen tack vare sina mäktiga industrier på väg att bli den europeiska militarismens fästning. Tyskland avser i sin tur att ”avrusta” några av sina grannar. Idén med så kallad ”progressiv

nedrustning” betyder bara ett försök att skära ned militära överskottsutgifter under fredstid. Det är en fråga om pengar och inte om fredsälskan. Men även den saken förblir orealiserad. Med hänsyn till skillnaderna i geografiskt läge, ekonomisk styrka och kolonialistisk utbredning skulle en given nedrustningsnivå oundvikligen ändra styrkeförhållandena till fördel för vissa och till nackdel för andra. Därav de fruktlösa ansträngningarna i Genève. Nästan tjugo års förhandlingar och konversationer om nedrustning har endast lett till en ny upprustningsvåg, som övergår allting som tidigare förekommit. Att bygga proletariats revolutionära politik på ett program för nedrustning betyder att man inte bygger på sand utan på militarismens rökridå.

Kvävandet av klasskampen till förmån för ohindrad framgång för ett imperialistiskt blodbad kan endast säkras med bistånd från ledarna för arbetarnas massorganisationer. Detta genomfördes 1914 med hjälp av slagorden: ”Det sista kriget”, ”Krig mot preussisk militarism”, ”Krig för demokrati”, som fått en mycket dålig klang under de senaste två decenniernas historia. ”Kollektiv säkerhet” och ”allmän nedrustning” är substituten. Under täckmantel av stöd åt Nationernas Förbund, förbereder de europeiska arbetarorganisationernas ledare en ny upplaga av ”den heliga enigheten”, någonting som inte är mindre nödvändigt för krig än stridsvagnar, flygplan och de ”förbjudna” giftgaserna.

Den tredje Internationalen föddes av en indignerad protest mot social patriotism. Men den revolutionära laddning, som fanns i Oktoberrevolutionen, är för länge sedan förbrukad. Komintern står nu under Nationernas Förbunds banér, liksom den andra Internationalen, som dock har en friskare fond av cynism. När den brittiske socialisten Sir Stafford Cripps kallade Nationernas Förbund för en internationell stråtrövarförening, vilket var mer oartigt än oberättigat, frågade *London Times* ironiskt: ”Hur skall man då förklara Sovjetunionens anslutning till Nationernas Förbund?” Det är inte lätt att besvara. Sålunda frambär Moskvas byråkrati sitt mäktiga stöd åt den sociala patriotism, vilken Oktoberrevolutionen tilldelade ett förkrossande slag.

Roy Howard försökte få litet ljus över den frågan också. Hurdana är sakernas tillstånd – frågade han Stalin – med hänsyn till planer och intentioner för en världsrevolution?

”Vi har aldrig haft några sådana planer eller intentioner.” Ja, men ... ”Det är ett resultat av ett missförstånd.”

Howard: ”Ett tragiskt missförstånd?”

Stalin: ”Nej, komiskt, eller om Ni vill, tragikomiskt.”

Citatet är ordagrant. ”Vilken fara”, fortsatte Stalin, ”kan de omgivande staterna se i det sovjetiska folkets idéer om dessa stater verkligen sitter säkert i sadeln?”

Ja, men antag – skulle intervjuaren kunna fråga – att de inte sitter säkert? Stalin tillfogade ytterligare ett lugnande argument:

”Idén med att exportera en revolution är nonsens. Varje land, som vill ha en, kommer att genomföra sin egen revolution, och vill det inte, så blir det heller ingen revolution. Vårt land ville t.ex. göra revolution och gjorde det ...”¹

Återigen har vi citerat ordagrant. Från teorin om socialismen i ett enda land, finns det en naturlig övergång till teorin om revolutionen i ett enda land. Av vilken anledning existerar då Internationalen? – skulle intervjuaren ha kunnat fråga. Men han kände tydligen till gränserna för legitim nyfikenhet. Stalins lugnande förklaringar, som inte bara läses av kapitalister utan

¹ En engelsk översättning av samtalet finns i Stalin, *Works* 14, sid 133-147, som även finns på marxists.org, se [Interview Between J. Stalin and Roy Howard](#)

också av arbetare, är fulla av håll. Innan ”vårt land” önskade göra revolution, importerade vi marxismens idé från andra länder, och gjorde bruk av erfarenheter från andra länder. Under decennier hade vi våra landsflyktiga, som ledde kampen i Ryssland från utlandet. Vi erhöll moralisk och materiell hjälp från arbetarorganisationerna i Europa och Amerika. Efter vår seger organiserade vi 1919 Komintern. Vi tillkännagav mer än en gång plikten för proletariet i det land som erövrats genom revolution att komma förtryckta och upproriska klasser till hjälp och det inte bara med idéer utan om möjligt med vapen. Ej heller begränsade vi oss till tillkännagivanden. Vi hjälpte på vår tid arbetarna i Finland, Litauen, Estland och Georgien med väpnade styrkor. Vi gjorde ett försök att bistå det revolterande polska proletariet genom Röda Arméns fälttåg mot Warszawa. Vi sände organisatörer och befälhavare till hjälp åt den kinesiska revolutionen. 1926 samlade vi in miljoner rubler som hjälp åt de brittiska strejkarna. För närvarande tycks allt detta ha varit ett missförstånd. Ett tragiskt sådant? Nej, det är ett komiskt. Inte undra på att Stalin hade förklarat att det har blivit ”skojigt” att leva i Sovjetunionen. Även Komintern har förändrats från en allvarlig till en komisk figur.

Stalin skulle ha gjort ett mer övertygande intryck på sin intervjuare om han, istället för att förtala det förgångna, öppet hade kontrasterat terdiorpolitiken med Oktoberpolitiken.

”I Lenins ögon”, skulle han kunna säga, ”var Nationernas Förbund en maskin för förberedelse av ett nytt imperialistiskt krig. Vi ser ett fredsinstrument i det. Lenin talade om revolutionskrigens oundviklighet. Vi anser det vara nonsens att exportera revolutioner. Lenin fördömde proletariets förening med den imperialistiska bourgeoisin som förräderi. Vi driver med all vår makt proletariet mot denna väg. Lenin hävdade att slagordet om nedrustning under kapitalism var ett bedrägeri mot arbetarna. Vi bygger hela vår politik på detta slagord. Ett tragikomiskt missförstånd” – skulle Stalin ha kunnat sluta – ”ligger i att Ni tar oss för bolsjevismens fortsättare, när vi i själva verket är dess dödgrävare”.

3. Röda armén och dess doktriner

Den gamle ryske soldaten, som uppfostrats under patriarkaliska förhållanden på landsbygden, utmärkte sig framför allt genom en blind flockinstinkt. Suvorov, generalissimus hos Katarina II och Paul I, var den oöverträffade härskaren över en armé med feodala slavar. Den stora franska revolutionen sköt för all framtid det gamla Europas och tsar-Rysslands militärkonst åt sidan. Imperiet fortsatte helt visst att utvidga sig med gigantiska territoriella erövringar, men det vann aldrig mer några segrar över civiliserade nationers arméer. En rad yttre nederlag och inre oroligheter var nödvändigt för att stöpa om nationalkaraktären. Röda Armén kunde endast ha bildats på en ny social och psykologisk basis. Flockinstinkten och underkastelse under naturen ersattes hos de yngre generationerna med djärvhet och kult av tekniken. Tillsammans med individualitetens uppvaknande kom en snabb stegring av den kulturella nivån. Illiterata rekryter blev färre och färre. Röda Armén låter ingen lämna dess led utan att kunna läsa och skriva. Alla sorters sporter och idrotter utvecklades tumultartat inom armén och runt om den. Bland arbetarna, ämbetsmän och studenter var utmärkelsetecknet för prickskytte mycket populärt. Under vintermånaderna gav skidlöpning regementena en hittills okänd rörlighet. Fantastiska framgångar nåddes inom fallskärmshoppning, glidning och flygning. Flygningar i polarområdet och i stratosfären är välkända för alla. Dessa fina resultat talar för en hel bergskedja av bedrifter.

Det är onödigt att idealisera Röda Arméns standard i fråga om organisation och operation under inbördeskrigsåren. För den unga befälsstaben var de åren emellertid ett stort elddop. Meniga soldater ur tsarens armé, underofficerare och korpraler, avslöjade organisatorstallanger och militär ledarbegåvning, och härdade sina viljor i en kamp av väldig omfattning. Dessa självgjorda män slogs ned mer än en gång, men segrade i det långa loppet. Sedan studerade de bästa av dem flitigt. Bland de nuvarande högre cheferna, som klarade sig igenom inbördes-

krigets skola, har också majoriteten tagit examina vid akademien eller speciella kurser. Bland de högre officerarna erhöll omkring hälften högre militärutbildning; resten en kadettkurs. Militär teori gav dem den nödvändiga tankedisciplinen, men förstörde inte djärvheten som väckts av inbördeskrigets dramatiska operationer. Denna generation är nu omkring fyrtio till femtio år gamla, de fysiska och andliga krafternas jämviktsålder, då djärva initiativ stöder sig på erfarenhet och ännu inte kvävs av den.

Partiet, Kommunistisk Ungdom, fackföreningarna – utan hänsyn till hur de sköter sina socialistiska uppgifter – de nationaliserade industriernas administration, kooperativerna, kolchoserna, sovchoserna – även bortsett från hur de sköter sina ekonomiska uppgifter – tränar upp oräkneliga kadrer av unga administratörer, som är vana vid att handskas med människomassor och varumängder och att identifiera sig själva med staten. De är den naturliga reserven för de befälhavande staberna. De unga studenterna får en grundlig träning innan de blir soldater och bildar därmed en annan reserv. Studenterna grupperas i speciella träningsförband, vilka i fall av mobilisering framgångsrikt kan utvecklas till nödfallsskolor för de befälhavande staberna. För att värdera omfattningen av denna källa räcker det med att påpeka, att antalet examinerade från de högre undervisningsinstitutionerna nu har nått 80 000 om året, antalet universitetsstuderande utgör nu mer än en halv miljon och att antalet studerande i alla skolformer närmar sig 28 000 000.

Inom ekonomin och industrin har den sociala revolutionen försett det nationella försvaret med fördelar som det gamla Ryssland inte kunnat drömma om. Planeringsmetoder betyder en ständig mobilisering av industrin i regeringens händer, och gör det möjligt att i försvarets intresse bygga upp och utrusta nya fabriker. Förhållandet mellan levande och mekaniserade krafter inom Röda Armén kan i stort sett jämföras med de bästa arméerna i väster. På artilleriets område vidtogs redan under den första femårsplanen nyutrustningar som fick en avgjord framgång. Enorma summor läggs ned på produktion av lastbilar och pansarbilar, stridsvagnar och flygplan. Det finns nu omkring en halv miljon traktorer i landet. 1936 skall 160 000 tillverkas med en samlad hästkraft på 8.5 miljoner. Byggandet av stridsvagnar fortgår efter en liknande skala. Röda Arméns mobiliseringsplan kräver 30 till 40 stridsvagnar per kilometer på den aktiva fronten. Som ett resultat av det stora kriget reducerades flottan från 548 000 ton 1917 till 82 000 ton 1928. Här var vi tvungna att börja nästan från början. I januari 1936 tillkännagav Tjuchatjevskij vid ett möte med centrala exekutivkommittén: ”Vi håller på att skapa en slagkraftig flotta. Vi koncentrerar våra krafter främst på utvecklingen av en undervattensflotta.” Den japanska flottstaben är välinformerad kan vi antaga, beträffande prestationerna på detta område. Lika mycket uppmärksamhet ägnas nu åt Östersjön. Ändå kommer flottan under de närmaste åren endast få en understödande roll i försvaret av kustfronten.

Men luftflottan har utvecklats mäktigt. Mer än för två år sedan blev en delegation franska flygingenjörer med pressens ord, ”förvånade och förtjusta över resultaten på detta område”. De fick särskilt tillfälle att övertyga sig om att Röda Armén i ett ökande antal producerar tunga bombplan med en aktionsradie på 1200 till 1500 km. I fall av krig i Fjärran Östern kommer de politiska och militära högkvarteren i Japan att bli föremål för angrepp från den sovjetiska kusten. Enligt data som framkommit i pressen beräknade femårsplanen för Röda Armén 1935 att 62 flygregementen skulle kunna föra 5000 flygplan samtidigt till stridslinjen. Det råder knappast något tvivel om att planen uppfylldes och förmodligen mer än uppfylldes.

Flygning hänger nära samman med en gren inom industrin, som knappt existerade i tsar-Ryssland, men på senare tid gått framåt med stora steg – den kemiska industrin. Det är ingen hemlighet att den sovjetiska regeringen – och för övrigt andra regeringar i världen – inte för ett ögonblick tror på det ofta upprepade ”förbudet” mot användande av giftgas. Det arbete som de italienska civilisatorerna utför i Abessinien har åter klart visat vad dessa humanitära

begränsningar av internationella stråtröverier är värda. Vi kan antaga att Röda Armén är lika välutrustad som de västerländska arméerna mot katastrofartade överraskningar av vilket slag som helst på det militärkemiska eller militärbakteriologiska området.

Vad beträffar kvalitén på de artiklar, som kommer från de militära fabrikerna, finns det anledning att vara tveksam. Vi har dock konstaterat att produktionsredskap blir bättre tillverkade i Sovjetunionen än konsumtionsvaror i allmänhet. Där köparna är inflytelserika grupper ur den härskande byråkratin, stiger kvalitén på produkterna avsevärt över den genomsnittliga nivån, som förfarandet är mycket låg. Den mest inflytelserika kunden är krigsdepartementet. Det är inte att förvåna sig över att de destruktiva maskinerna är av bättre kvalitet än inte bara konsumtionsvaror utan också instrument för produktionen. Militärindustrin förblir dock en del av hela industrin och avspeglar dess otillräckligheter, även om i mindre grad. Vorosjilov och Tuchatjevskij förlorar inget tillfälle att offentligt påminna industrimännen om att: ”Vi är inte alltid helt tillfreds med kvalitén på de produkter som ni förser Röda Armén med.” Privat yttrar sig de militära ledarna, kan vi antaga, mera kategoriskt. Soldaternas materialförsörjning är som regel av lägre kvalitet än ammunitionen. Skon är sämre än maskingeväret. Men även flygmotorena, trots de enorma framstegen, ligger långt efter de bästa västerländska typerna. För hela den militära utrustningen gäller den gamla uppgiften: att så snabbt som möjligt komma ikapp den kommande fiendens standard.

Värre är det med jordbruket. I Moskva säger man ofta att eftersom inkomsten från industrin redan har överstigit den från jordbruket, har Sovjetunionen ipso facto övergått från att vara ett agrar-industriellt till ett industriagrart land. I verkligheten bestäms den nya korrelationen inte så mycket av industrins tillväxt, betydelsefull som den är, som av jordbrukets utomordentligt låga nivå. Det ovanliga tövädret i den sovjetiska diplomatin mot Japan under några år orsakades, bland annat, av allvarliga svårigheter med livsmedelsförsörjningen. De senaste tre åren har medfört stora lättnader emellertid och tillåtit upprättandet av militära livsmedelsförråd i Fjärran Östern.

Arméns sårbaraste punkt är paradoxalt nog hästen. Under den fullständiga kollektiviseringen dödades 55 procent av landets hästar. Trots motoriseringen behöver en modern armé, som under Napoleons tid, en häst för var tredje soldat. Under det sista året har saken dock tagit en gynnsam vändning: antalet hästar ökar åter i landet. Hur som helst, även om det bröt ut krig under de kommande månaderna, skulle ett land med 170 miljoner invånare alltid klara av att mobilisera de nödvändiga livsmedelsresurserna och hästarna till fronten – naturligtvis på den övriga befolkningens bekostnad. Men folkmassorna i alla länder kan i händelse av krig, i allmänhet inte hoppas på någonting annat än hunger, giftgas och epidemier.

* * *

Den stora franska revolutionen skapade sin armé genom att smälta samman de nya formationerna med de kungliga linjebataljonerna. Oktoberrevolutionen upplöste tsarens armé helt och utan att lämna något spår. Röda Armén byggdes upp helt ny från första stenen. Som sovjetregimens tvilling delade den dess öde i stort som i smått. Dess enorma överlägsenhet över tsarens armé berodde helt på den sociala revolutionen. Den har dock inte undgått sovjetregimens degenerationsprocess. Tvärtom har dessa fått sina mest fulländade uttryck inom armén. Det är nödvändigt att vi uppehåller oss ett ögonblick vid utvecklingen av dess ledande idéer och struktur, innan vi försöker beskriva Röda Arméns möjliga roll i en framtida militär katastrof.

Sovjets folkkommissariers dekret av den 12 januari 1918, som lade grunden till de reguljära väpnade styrkorna, definierade målen med följande ord:

”Med överförandet av makten till de arbetande och exploaterade klasserna, har det uppstått ett krav på att skapa en ny armé, som skall bli sovjetmaktens bålverk ... och kommer att tjäna som ett stöd för de kommande socialistiska revolutionerna i Europa.”

Genom att varje första maj upprepa den ”socialistiska eden” – fortfarande kvar sedan 1918 – förbinder sig den unge Röda Armé soldaten att ”inför de arbetande klassernas i Ryssland och hela världens ögon” i kampen ”för socialismens sak och nationernas brödraskap, inte spara sina krafter, ej heller sitt liv”. När Stalin nu beskriver revolutionens internationella karaktär som en ”komiskt missförstånd” och ”nonsens”, visar han, förutom allting annat, en bristande respekt för sovjetmaktens grunddekret, som än idag inte annullerats.

Armén närdes naturligtvis av samma idéer som partiet och staten. Dess tryckta lagar, journalistik, muntliga agitation var i samma grad inspirerade av den internationella revolutionen som en praktisk uppgift. Inom krigsdepartementets väggar, antog programmet för revolutionär internationalism inte sällan en överdriven karaktär. Framlidne S. Gusev, en gång chef för arméns politiska administration och följaktligen en nära allierad med Stalin, skrev 1921 i den officiella militärtidningen:

”Vi förbereder proletariats klassarmé ... inte bara som försvar mot bourgeoisi-godsägarnas kontrarevolution, utan också för revolutionära krig (både defensiva och offensiva) mot imperialismakterna.”

Dessutom klandrade Gusev direkt den dåvarande chefen för krigsdepartementet för att inte tillräckligt förbereda Röda Armén för dess internationella uppgifter. Författaren till dessa rader besvarade Gusev i pressen och fäste hans uppmärksamhet på det faktum att utländska militärmakter fullgör i en revolutionär process, inte en fundamental utan en understödjande roll. Endast under gynnsamma omständigheter kan de påskynda och underlätta segern.

”Militär intervention är som läkarens förlossningstång. Om den används i rätt tid kan den underlätta födselsmärtna; om den brukas för tidigt, kan den bara orsaka missfall.” (5 december 1921).

Vi kan olyckligtvis här inte utreda detta viktiga problems historia i tillräcklig grad. Vi noterar emellertid att den nuvarande marskalken Tuchatjevskij, vände sig till Komintern 1921 med ett brev vari han föreslog att man skapade en ”internationell generalstab” under hans ordförandeskap. Detta intressanta brev publicerades sedan av Tuchatjevskij i en volym med hans artiklar under den expressiva titeln: ”Klassernas krig”. Den begåvade men något för ivrige befälhavaren borde ha känt till från tryckta förklaringar att ”en internationell generalstab endast kan uppstå på basis av *flera* proletära staters nationella staber; så länge detta är omöjligt, skulle en internationell stab oundvikligen komma att bli en karikatyr”. Om inte Stalin själv, som i allmänhet undviker att ta definitiv ställning i en principfråga, särskilt nya sådana, så stod åtskilliga av hans framtida nära medarbetare under de åren till ”vänster” om ledningen inom partiet och armén. Det fanns inte så litet av naiv överdrift eller, om ni föredrar, ”komiska missförstånd”, i deras idéer. Är en stor revolution möjlig utan sådana ting? Vi tog upp kampen mot dessa internationalismens ”vänsterkarikatyrrer” långt innan det blev nödvändigt att vända våra vapen mot de inte mindre extrema karikatyrrerna, som låg bakom teorin om ”socialismen i ett enda land”.

I motsats till vad det senare har sagts härom, sjöd bolsjevismens intellektuella liv under inbördeskrigets hårdaste år som ett källflöde. I partiets och statsapparatus alla korridorer, inklusive arméns, försiggick heta diskussioner om allting, och särskilt om militära problem. Ledarnas politik fick känna på en fri och ofta från kritik. Då det hade skett vissa övergrepp från den militära censurans sida, skrev den dåvarande chefen för krigsdepartementet i den ledande militära tidningen:

”Jag erkänner villigt att censuren har gjort ett berg av misstag, och jag anser det mycket av behovet påkallat att visa att denna respektabla person får en mer anspråkslös ställning. Censuren skall

försvara militära hemligheter... och har inte rätt att lägga sig i någonting annat.” (Februari 23, 1919.)

Frågan om en internationell generalstab var bara en liten episod i en intellektuell kamp som, inom handlingsdisciplinens gränser, ledde till någonting liknande en oppositionsfraktion inom armén, åtminstone inom dess övre skikt. En skola för ”proletär militärdoktrin”, till vilken Frunze, Tuchatjevskij, Gusev, Vorosjilov och andra hörde eller var anslutna, utgick från den a priori övertygelsen att Röda Armén inte bara i dess politiska syften utan i dess struktur, strategi och taktik inte kunde ha någonting gemensamt med de kapitalistiska ländernas nationsarméer. Den nya härskande klassen måste i alla avseenden ha ett distinkt militärt system; det återstod bara att skapa det. Under inbördeskriget begränsades det naturligtvis främst till principiella protester mot att ”generalerna” – d.v.s. före detta officerare i tsarens armé – togs i tjänst och bakut-sparkar mot överkommandot i dess kamp mot lokala improvisationer och särskilt brott mot disciplinen. De extrema apostlarna för det nya evangeliet försökte i de strategiska principernas namn, och också i ”manöverismens” och ”offensivismens”, förkasta arméns centraliserade organisation, eftersom den hämmade revolutionära initiativ på kommande internationella slagfält. I grunden var detta ett försök att utsträcka guerillametoderna från inbördeskrigets första tid till ett permanent och allmänt system. En hel del av de revolutionära militärledarna gick så mycket mer in för den nya doktrinen, eftersom de inte Vorosjilov och senare Stalin började sin militära verksamhet.

Först när kriget var över gjordes ett mer systematiskt försök att utforma dessa innovationer till en färdig doktrin. Initiativtagaren var en av inbördeskrigets förnämsta befälhavare, framlidne Frunze, tidigare politisk straffarbetsfånge, och han stöddes av Vorosjilov och i viss mån av Tuchatjevskij. I grunden var den proletära militärdoktrinen helt analog med den ”proletära kulturens” doktrin, fullkomligt överensstämmande i metafysiska schematiseringar. I vissa arbeten, som denna riktnings anhängare lämnat efter sig, kom man deduktivt fram till den ena eller den andra praktiska föreskriften, vanligtvis långt ifrån ny, från en klichéartad karaktärisering av proletariatet som en internationell och aggressiv klass – dvs. utifrån stela psykologiska abstraktioner, och inte från verkliga förhållanden i tid och rum. Marxismen, som visserligen återopades i varje rad, ersattes i realiteten med ren idealism. Trots uppriktigheten i dessa tankeutflykter är det inte svårt att i dem se fröet till en snabbt utvecklande självtillräcklighet hos en byråkrati, som ville tro, och få andra att tro, att den på alla områden kunde åstadkomma historiska mirakler utan särskild förberedelse och t.o.m. utan materiella förutsättningar.

Den dåvarande chefen för krigsdepartementet svarade Frunze i pressen:

”Jag tvivlar inte heller på att om ett land med *en utvecklad socialistisk ekonomi* fann sig tvingat att gå i krig med ett borgerligt land, så skulle bilden av det socialistiska landets strategi vara helt annorlunda. Men det ger oss idag ingen anledning att suga fram en ’proletär strategi’ från våra fingrar ... Genom att utveckla en socialistisk ekonomi och höja massornas kulturella nivå ... kommer utan tvekan att kunna berika den militära konsten med nya metoder.”

Men för detta måste man ingående studera och ta lärdom från de utvecklade kapitalistiska länderna, och inte försöka

”genom spekulativa metoder sluta sig till en ny strategi utifrån proletariatets revolutionära natur.” (April 1, 1922.)

Arkimedes lovade flytta på jorden, om man gav honom ett ställe att stå på. Det var inte dumt sagt. Men om han hade erbjudits ett sådant ställe, skulle det ha framkommit att han varken hade hävstången eller kraften för att få jorden att röra sig. Den segerrika revolutionen gav en ny stödjepunkt för oss att stå på, men för att flytta jorden är det fortfarande nödvändigt att tillverka hävstångarna.

”Den proletära militärdoktrinen” förkastades av partiet, vilket också skedde med dess äldre syster, ”den proletära kulturens doktrin”. Senare kom deras vägar dock att skiljas åt, åtminstone ser det så ut. Den ”proletära kulturens” baner höjdes av Stalin och Bucharin, förvisso utan synbara resultat, under loppet av sjuårsperioden mellan proklamationen av ”socialismen i ett land” och avskaffandet av alla klasser (1924-31). Den ”proletära militärdoktrinen” däremot kom aldrig att återupplivas, trots att dess forna talesmän snart stod vid statens roder. Den yttre skillnaden i dessa två så nära besläktade doktrinernas öden är av djupgående betydelse för sovjetsamhällets utveckling. Den ”proletära kulturen” rörde sig med immateriella ting, och byråkratin var desto mer storsint med att skänka proletariatet denna moraliska kompensation, ju mer den stötte bort proletariatet från makten. Militär doktrin däremot rör vid känsliga ting, som inte bara är i försvarets intresse, utan också i det härskande skiktets intresse. Här fanns inte plats för några ideologiska påhitt. De forna motståndarna till ”generalernas” utnämning hade under tiden själva blivit ”generaler”. Den internationella generalstabens profeter hade tystnat under tyngden av ett ”enda lands” generalstab. ”Klassernas krig” ersattes med den ”kollektiva säkerhetens” doktrin. Perspektivet med en världsrevolution gav plats åt förgrundningen av status quo. För att väcka förtroende hos tänkbara allierade, och inte överirritera fienden, löd nu kravet att man skulle skilja sig så litet som möjligt från de kapitalistiska arméerna, likgiltigt till vilken kostnad. Bakom dessa doktrinväxlingar och nymålningar av fasaden ägde sociala processer av historisk betydelse rum. Året 1935 var för armén en slags dubbel statsrevolution – en revolution i förhållande till milissystemet och befälsstabben.

4. Avskaffandet av milisen och återinförandet av officersgrader

I vilket avseende motsvarar Sovjets väpnade styrkor, i slutet av det andra decenniet av deras existens, den typ, som bolsjevikpartiet skrev in på sitt baner?

Den proletära diktaturens armé borde ha en, enligt programmet,

”uppenbar klasskaraktär – d.v.s. den borde uteslutande vara sammansatt av proletariatet och bondeklassens närstående halv-proletära lager. Endast i samband med avskaffandet av klasserna kommer en sådan klassarmé att omvandla sig själv till en nationell socialistisk milis.”

Även om man uppsköt arméns allmänna folkkaraktär till en senare tidpunkt, förkastade partiet under inga förhållanden *milissystemet*. Tvärtom hette det i en resolution från den åttonde kongressen (mars 1919): ”Vi arrangerar milisen på klassbasis och omvandlar den till en sovjetmilis.” Det militära arbetets syfte definierades som ett gradvis skapande av en armé ”så vitt möjligt med metoder hämtade från annat håll än kasernerna – d.v.s. med ett arrangemang som stod arbetarklassens arbetsförhållande nära”. I det långa loppet skulle alla arméns divisioner sammanfalla territoriellt med fabriker, gruvor, byar, jordbrukskommuner och andra organiska grupperingar, ”med en lokal befälsstab, med lokala vapenförråd och all försörjning”. En regional, skolmässig, industriell och sportslig förening av ungdomar skulle mer än ersätta kasernernas korporativa anda, och inskräpa medveten disciplin utan att en professionell officerskår höjdes upp över armén.

En milis kräver emellertid en solid ekonomisk basis, hur väl den än motsvarar ett socialistiskt samhälles natur. En reguljär armé lever under konstlade betingelser. En territoriell armé avspeglar därför mycket mer direkt landets verkliga förhållanden. Ju lägre kulturnivån är ju skarpare skillnaden mellan stad och land, desto mer ofullkomlig och heterogen kommer milisen att vara. Bristen på järnvägar, landsvägar, vattenvägar tillsammans med frånvaron av bilvägar och knappheten på bilar, dömer den territoriella armén till ytterst långsamma förflyttningar under de första kritiska veckorna och månaderna av krig. För att trygga försvaret av gränserna under mobilisering, strategiska förflyttningar och koncentrationer, är det nödvändigt att parallellt med territoriella trupper ha en reguljär armé. Röda Armén

skapades från första början som en nödvändig kompromiss mellan två system, med tonvikt på de reguljära styrkorna.

1924 skrev dåvarande chefen för krigsdepartementet:

”Vi måste alltid ha två omständigheter inför våra ögon: Om möjligheten till en övergång till milissystemet först skapades genom inrättandet av en sovjetstruktur, bestäms ändå förändringstempot av landets allmänna kulturbetingelser – teknik, kommunikationsmedel, läskunnighet etc. De politiska förutsättningarna för en milis finns fast etablerade hos oss, medan de ekonomiska och kulturella ligger långt efter.”

Med de nödvändiga materiella betingelserna skulle den territoriella armén inte stå efter den reguljära armén utan vara betydligt viktigare. Sovjetunionen måste betala dyrt för sitt försvar, eftersom landet inte är tillräckligt rikt för det billigare milissystemet. Det finns ingenting att förundra sig över här. Det är just på grund av sin fattigdom som sovjetsamhället har hängt den mycket kostsamma byråkratin runt sin hals.

Ett och samma problem, disproportionen mellan ekonomisk bas och social överbyggnad, visar sig med märkvärdig regelbundenhet på alla samhällslivets områden, i fabriken, på kolchosen, i familjen, skolan, i litteraturen och i armén. Grunden till alla dessa förhållanden är motsättningen mellan produktivkrafternas låga nivå, låga t.o.m. från en kapitalistisk ståndpunkt, och egendomsformer som i princip är socialistiska. De nya sociala förhållandena höjer kulturen. Men den otillräckliga kulturen drar ned de sociala formerna. Sovjetisk verklighet är en jämvikt mellan dessa två tendenser. I armén kan man mäta denna med tillräckligt exakta siffror, tack vare klarheten i dess struktur. Förhållandet mellan reguljära trupper och milis kan tjäna till att ange den faktiska rörelsen mot socialism.

Naturen och historien har försett sovjetstaten med öppna gränser på 10 000 kilometers avstånd från varandra med gles befolkning och dåliga vägar. Den 15 oktober 1924 anmodade den gamla militärledningen, då i sin sista månad, ytterligare en gång att detta inte skulle glömmas:

”Under de närmaste åren måste skapandet av en milis nödvändigtvis få en förberedande karaktär. Varje nytt steg måste följa på en noggrant bekräftad framgång för de föregående stegen.”

Men 1925 började en ny era. Anhängarna av den forna proletära militärdoktrinen kom till makten. Den territoriella armén stod i grunden i djupt motsatsförhållande till ”offensivismens” och ”manöverismens” ideal, med vilka denna skola hade öppnat sin karriär. Men de hade nu börjat glömma världsrevolutionen. De nya ledarna hoppades kunna undvika krig genom att ”neutralisera” bourgeoisin. Under loppet av de närmast följande åren reorganiserades armén till 74 procent på milisbasis!

Så länge Tyskland förblev avrustat, och dessutom ”vänligt sinnat”, baserades den sovjetiska generalstabens beräkningar för försvaret av västgränserna på militärstyrkorna hos de omedelbara grannländerna: Rumänien, Polen, Litauen, Estland och Finland, som förmodligen fick materiellt stöd från de mäktigaste fienderna, främst Frankrike. På den avlägsna tiden (som slutade 1933) betraktades Frankrike inte som en av försynen sänd ”fredvän”. De omgivande staterna kunde tillsammans ställa upp 120 infanteridivisioner, ungefär 3 500 000 män. Röda Arméns mobiliseringsplan försökte trygga västgränsen med en förstklassig armé, som uppgick till samma antal. I Fjärran Östern, som under alla förhållanden skulle bli krigsskådeplats, kunde det bli fråga om endast hundratusental, inte milliontal. För varje hundratal soldater krävs det under loppet av ett år ungefär sjuttiofem man för att ersätta förlusterna. Två års krig skulle tappa landet på omkring tio till tolv millioner män, bortsett från dem som återvänder från sjukhus till aktiv tjänst. Röda Armén räknade 1935 totalt 562 000 män – med G.P.U.:s trupper, 620 000 – med 40 000 officerare. Dessutom var i början av 1935, som vi redan påpekat, 75 procent i de territoriella divisionerna, och endast 26 procent i

den reguljära armén. Kan man begära bättre bevis på att den socialistiska milisen hade vunnit – om inte med 100 procent, så åtminstone med 74 procent, och i varje fall ”slutgiltigt och oåterkalleligt”?

Emellertid lämnades alla de ovan gjorda beräkningar, i sig själva ganska villkorliga, hängande i luften efter Hitlers maktövertagande. Tyskland började att upprusta feberaktigt, och främst mot Sovjetunionen. Utsikten att kunna samsas fredligt med kapitalismen försvann omedelbart. Den hastigt uppkomna militära faran tvingade den sovjetiska regeringen att radikalt ändra Röda Arméns struktur och dessutom öka de väpnade styrkorna till 1 300 000 män. För närvarande innehåller den 77 procent reguljärförband, eller så kallade ”kadovry”-divisioner, och bara 23 procent territoriella! Denna sprängning av de territoriella divisionerna liknar alltför mycket ett åsidosättande av milissystemet – om man inte glömmer att en armé behövs inte för fredstid, utan just för ögonblick av militär fara. Således har den historiska erfarenheten, genom att börja med ett område som minst av alla är tolerant mot skämt, hänsynslöst avslöjat att endast så mycket har vunnits ”slutgiltigt och oåterkalleligt” som är garanterat av samhällets produktiva grundval.

Icke desto mindre förefaller nedgången från 74 procent till 23 procent kolossal. Vi kan antaga att den inte kom till stånd utan en ”vänlig” uppmaning från den franska generalstaben. Det är ännu mer troligt att byråkratin hittade på en lämplig förevändning för detta steg, som till ansenlig del dikterats av politiska överväganden. Milisdivisionerna kommer genom deras karaktär i direkt beroende av befolkningen. Det är den främsta fördelen med systemet ur socialistisk synpunkt. Men det är också faran med det ur Kremls synpunkt. Det är just på grund av arméns olämpliga närhet till folket som de utvecklade kapitalistländernas militära myndigheter förkastar milisen, trots att det skulle vara tekniskt lätt att realisera den för dem. Det starka missnöjet inom Röda Armén under den första femårsplanen var utan tvekan ett allvarligt motiv för att senare avskaffa de territoriella divisionerna.

Vår framställning skulle definitivt bekräftas av ett korrekt diagram över Röda Armén före och efter motreformen. Vi har emellertid inte sådana data och om vi hade haft det skulle vi anse det omöjligt att använda dem offentligt. Men det finns ett faktum, som är tillgängligt för alla, och som inte kräver två tolkningar: samtidigt som sovjetregeringen reducerade milisens andel inom armén till 51 procent, återupprättade den kosacktrupperna, den enda milisformationen i tsarens armé! Kavalleriet är alltid den privilegierade och mest konservativa delen i en armé. Kosackerna var alltid de mest konservativa inom kavalleriet. Under kriget och revolutionen tjänade som polisstyrkor – först för tsaren och sedan för Kerenskij. Under den sovjetiska makten förblev de ständigt kontrarevolutionära som Vendé-partisanerna under franska revolutionen. Kollektiviseringen – som för övrigt infördes bland kosackerna med särskilda våldsmetoder – har ännu inte ändrat deras traditioner och mentalitet. Dessutom har kosackerna genom en speciell lag tillerkänts rätten att äga sina egna hästar. Det råder naturligtvis ingen brist på andra förmåner. Är det möjligt att betvivla att dessa stäppens ryttare åter är på de privilegierades sida mot de förtryckta? Mot bakgrund av oupphörliga repressalier mot oppositionella tendenser bland arbetarungdomar, är återupprättandet av kosackdistinktioner och -frisyrer ett av de klaraste uttrycken för termidoren!

* * *

Ett än mer dödligt slag tilldelades Oktoberrevolutionens principer genom det dekret, som återinförde officerskåren i all dess borgerliga prakt. Röda Arméns befälsstab, med dess otillräckligheter, men också dess ovärderliga meriter, växte fram ur revolutionen och inbördeskriget. Ungdomen, för vilken självständig politisk aktivitet är förbjuden, förser utan tvekan Röda Armén med inget litet antal dugliga officerare. Å andra sidan kunde statsapparaten fortgående degeneration inte i sin tur inte undgå att avspegla sig i breda kretsar av

befälsstaben. Under en av de offentliga konferenserna ansåg Vorosjilov det nödvändigt, under det att han utvecklade truismer med hänsyn till befälets plikt att vara mönster för manskapet, att just med avseende på tillståndet inom armén göra denna bekännelse: ”Olyckligtvis kan jag inte precis skryta”; de lägre leden gör framsteg medan ”befälskaderna ofta sackar efter”. ”Många gånger är officerarna oförmögna att på lämpligt sätt besvara” nya frågor, etc. En bitter bekännelse från den mest ansvarige – åtminstone formellt – ledaren för armén, en bekännelse i stånd att väcka oro men inte förvåning. Vad Vorosjilov säger om officerarna gäller alla byråkraterna. Naturligtvis anser inte talaren själv att de härskande övre kretsarna kan räknas till dem som ”sackar efter”. Inte konstigt att de alltid och överallt skriker åt alla, och stampar fötterna i ilska och ger order om att ”göra sitt bästa”. Det är helt enkelt denna okontrollerade korporation av ”ledare”, till vilken Vorosjilov själv hör, som är den främsta orsaken till efterblivenhet och rutin och till mycket annat.

Armén är en kopia av samhället och lider av alla dess sjukdomar, vanligtvis med högre temperatur. Krigets hantverk är en alltför allvarlig sak för att det skall klaras av med uppdiktningar och förfalskningar. Armén behöver kritikens friska luft. Röda Arméns organisatörer var från början medvetna om detta, och betraktade det som nödvändigt att man förberedde en sådan åtgärd som val av befälsstab.

”Framväxten av en inre solidaritet inom truppavdelningarna, utvecklingen av en kritisk attityd hos soldaten mot sig själv och officeren ...” säger det grundläggande partibeslutet om militära frågor, ”kommer att skapa gynnsamma betingelser under vilka principen om väljande av befälspersonal kan få en allt vidare tillämpning.”

Femton år efter att detta beslut antogs – en tillräckligt lång tidsrymd, kan man tycka, för den inre solidariteten och självkritiken att mogna på – har de härskande kretsarna tagit exakt den motsatta vägen.

I september 1935 hörde den civiliserade mänskligheten, vänner som fiender, med förvåning att Röda Armén nu skulle krönas med en officershierarki, som började med löjtnant och slutade med marskalk. Enligt Tjuchatjevskij, krigsdepartementets verkliga chef, ”kommer regeringens införande av militära titlar att skapa en mer stabil grundval för utvecklingen av officerskadrer och tekniska kadrer”. Förklaringen är medvetet tvetydig. Officerskadrerna stärks framför allt av soldaternas förtroende. Av just detta skäl började Röda Armén likvidera officerskåren. Denna hierarkiska kasts återuppståndelse är militärt sett inte det minsta av behovet påkallat. Det är ställningen som befälhavande och inte graden, som är det viktiga. Ingenjörer och tekniker har ingen grad, men samhället finner medel att sätta in var och en där han behövs. Rätten till befälsställning garanteras genom studier, anlag, karaktär och erfarenhet, som kräver ständig och dessutom individuell värdering. Majors grad fogar ingenting till befälhavaren för en bataljon. Upphöjelsen av de fem äldsta befälhavarna i Röda Armén till marskalkar, ger dem varken nya talanger eller ytterligare makt. Det är alltså inte armén som får en ”stabil grundval”, utan officerskåren, och det till priset av att fjärmars från armén. Reformen fyller ett rent politiskt syfte: att ge ny social prestige åt officerarna. Molotov definierade sålunda dekretets mening: ”att framhäva betydelsen hos vår armés ledande kadrer”. Saken begränsas inte heller till blotta införandet av titlar. Det åtföljs av ett påskyndat uppbyggande av bostäder åt befälsstaben. 1936 skall 47 000 rum byggas och 57 procent mer pengar skall delas ut i löner än föregående år. ”Att framhäva betydelsen av de ledande kadrerna” betyder, till priset av en försvagad moralisk sammanhållning i armén, att binda officerarna tätare samman med de härskande kretsarna.

Det är värt att lägga märke till att reformatörerna inte ansåg det nödvändigt att hitta på nya titlar åt de återupprättade graderna. Tvärtom ville de tydligen vara i takt med vänstern. Samtidigt avslöjade sin akilleshäla genom att inte våga återinföra generalstiteln, vilken hos

ryska folket låter alltför ironisk. När den tillkännagav upphöjandet av de fem dignitärerna till marskalkar – valet av de fem skedde mer med hänsyn till personlig lojalitet mot Stalin än för talanger eller förtjänster – glömde den sovjetiska pressen inte att påminna sina läsare om tsarens armé, dess ”krypande underdånighet inför kast och rang”. Varför då efterlikna den så slaviskt? Byråkratin använder vid skapandet av nya privilegier för varje steg samma argument, som en gång tjänade för avskaffandet av de gamla privilegierna. Oförsämndhet förenar sig med feghet och därtill kommer i ökande grad hyckleri.

Hur överraskande det än må vara vid första ögonkastet att se återupprättandet av ”krypande underdånighet inför kast och rang”, måste vi bekänna att regeringen hade liten valfrihet kvar. Utnämning av officerare på grund av personliga kvalifikationer kan endast förverkligas under förhållanden av fritt initiativ och kritik inom armén själv, och kontroll av armén genom allmänna opinionen i landet. Sträng disciplin kan utmärkt förenas med bred demokrati och t.o.m. stödja sig direkt därpå. Ingen armé kan emellertid vara mer demokratisk än den regimen, som upprätthåller den. Källan till byråkratism med dess rutin och omständlighet är inte något särskilt behov för det militära, utan det härskande skiktets politiska behov. Inom armén får dessa behov bara sitt mest fulländade uttryck. Återinförandet av officerskasten arton år efter dess avskaffande genom revolutionen vittnar i lika hög grad om det avstånd, som skiljer härskare från de behärskade, om sovjetarméns förlust av de främsta egenskaperna, som gav den namnet ”Röda”, och om den cynism med vilken byråkratin upphöjer dessa degenerationens följder till lag.

Den borgerliga pressen har värderat denna motreform efter förtjänst. Den officiella franska tidningen, *Le Temps*, skrev den 25 september 1935:

”Denna yttre transformation är ett av tecknen på en djupgående förändring, som nu äger rum över hela Sovjetunionen. Regimen, som nu definitivt konsoliderats, håller gradvis på att stabiliseras. Revolutionära vanor och seder ersätts inom sovjetfamiljen och sovjetsamhället med de känslor och seder, som fortsätter att förhärskas inom de så kallade kapitalistiska länderna. Sovjeterna håller på att förborgerligas.”

Det finns knappt ett ord att tillägga till detta omdöme.

5. Sovjetunionen i ett krig

Militär fara är endast ett uttryck för Sovjetunionens beroende av övriga världen, och följaktligen ett argument mot den utopiska idén med ett isolerat socialistiskt samhälle. Men det är först nu som detta ominösa ”argument” förs fram.

Att i förväg uppräknas alla de faktorer som ingår i den kommande blodiga sammanstötningen mellan nationerna är en hopplös uppgift. Om en sådan a priori beräkning var möjlig, skulle intressekonflikter alltid sluta i en fredlig bokföringsuppgörelse. I krigets blodiga ekvation finns det alltför många okända kvantiteter. I varje fall finns det för Sovjetunionens vidkommande oändligt gynnsamma faktorer, både ärvda från det förgångna och skapade av den nya regimen. Erfarenheterna från interventionen under inbördeskriget avslöjade återigen att Rysslands största tillgång har varit och förblir dess stora ytor. Utländsk imperialism störtade på några få dagar det sovjetiska Ungern, fastän inte utan hjälp från den jämmerliga Bela Kun-regeringen. Sovjetryssland, som skurits av från de omgivande länderna från början, kämpade mot intervention i tre år. Vid vissa tidpunkter var revolutionsterritoriet reducerat nästan till samma som det gamla furstendömet Moskva. Men även detta visade sig tillräckligt för att hålla ut och segra i det långa loppet.

Rysslands andra stora fördel är dess människoreserver. Efter att ha vuxit med 3 000 000 per år är Sovjetunionens folkmängd nu tydligt 170 000 000. En enda rekrytomgång omfattar omkring 1 000 000 män. Den strängaste sortering, både fysisk och politiskt, skulle inte

avlägsna mer än 400 000. Reserverna, som kan teoretiskt beräknas till 18 à 20 millioner, är därför praktiskt taget obegränsade.

Men naturen och människan är endast krigets råmaterial. Den så kallade militära ”potentialen” beror främst på statens ekonomiska styrka. På detta område är Sovjetunionens fördelar enorma jämfört med det gamla Ryssland. Planekonomin har hittills, som vi påpekat, varit mest fördelaktigt ur militära synpunkter. Industrialiseringen av de avlägsna områdena, särskilt Sibirien, har givit ett helt nytt värde åt stäppen och skogsyterna. Icke desto mindre är Sovjetunionen fortfarande ett underutvecklat land. Den låga arbetsproduktiviteten, produkternas otillräckliga kvalitet, och dåliga transportmedel kompenseras endast i viss utsträckning av ytor och naturrikedomar och befolkningsantalet. Under fredstid kan ekonomiska styrkemätningar mellan två fientliga sociala system uppskjutas – för en längre tid, men absolut inte för evigt – med hjälp av politiska anordningar, framför allt monopoliseringen av utrikeshandeln. Under ett krig sker testen direkt på slagfältet. Därav faran.

Trots att militära nederlag vanligtvis medför stora politiska förändringar, leder de inte av sig själva till att skaka sönder samhällets ekonomiska grundvalar. En samhällsregim, som garanterar en högre utveckling av rikedom och kultur, kan inte störtas med bajonetter. Tvärtom tar segrarna över de besegrades institutioner och seder, om de senare evolutionsmässigt nått längre. Egendomsformer kan störtas med militärmakt endast om de står i skarpt motsatsförhållande till landets ekonomiska bas. Ett nederlag för Tyskland i ett krig mot Sovjetunionen skulle oundvikligen resultera inte bara i att Hitler krossades utan även det kapitalistiska systemet. Å andra sidan behöver man knappast betvivla att ett militärt nederlag skulle bli ödesdigert inte bara för Sovjets härskande skikt, utan även för Sovjetunionens sociala grundstomme. Instabiliteten hos den nuvarande tyska strukturen är betingad av det faktum att dess produktivkrafter för länge sedan har vuxit ifrån de kapitalistiska egendomsformerna. Sovjetregimens instabilitet beror tvärtom på det faktum att dess produktivkrafter långt ifrån har vuxit upp till de socialistiska egendomsformerna. Ett militärt nederlag hotar Sovjetunionens sociala fundament av samma skäl som detta fundament under fredstid kräver en byråkrati och en monopolhandel på utlandet – dvs. på grund av dess svaghet.

Kan vi vänta oss att Sovjetunionen kommer att klara sig igenom det kommande storkriget utan nederlag? På denna uppriktiga fråga, skall vi ge ett uppriktigt svar: Om kriget enbart förblir krig är Sovjetunionens nederlag oundvikligt. I tekniskt, ekonomiskt och militärt avseende är imperialismen ojämförligt starkare. Om den inte paralyseras av revolution i väster, kommer imperialismen att utplåna den regim, som uppstod ur Oktoberrevolutionen.

Man kan svara att ”imperialismen” är en abstraktion, för den är också splittrad av motsättningar. Det är riktigt, och hade det inte varit för dessa motsättningar skulle Sovjetunionen för länge sedan ha försvunnit från scenen. Sovjetunionens diplomatiska och militära avtal är delvis baserade härpå. Det skulle emellertid vara ett ödesdigert misstag att inte se de gränser bortom vilka dessa motsättningar avtar. På samma sätt som striden mellan de borgerliga och de småborgerliga partierna, från de mest reaktionära till socialdemokraterna, avtar inför det omedelbara hotet av en proletär revolution, så kommer antagonismen mellan imperialisterna alltid att finna en kompromiss för att förhindra Sovjetunionens militära seger.

Diplomatiska avtal är endast ”papperslappar”, som en viss kansler med någon rätt en gång påpekade. Ingenstans står det skrivet att de skall överleva ända fram till krigsutbrottet. Inte ett av Sovjetunionens avtal skulle överleva det omedelbara hotet av en social revolution i någon del av Europa. Låt den politiska krisen i Spanien, för att inte tala om Frankrike, gå in i en revolutionär fas, och det hopp Lloyd George satte till Hitler skulle oemotståndligen fånga alla borgerliga regeringar. Om den kritiska situationen i Spanien, Frankrike, Belgien, etc., å andra sidan skulle sluta med seger för reaktionen, skulle det åter inte bli ett spår kvar av sovjet-

traktaten. Och slutligen, om ”papperslapparna” skulle bevara sin validitet under den första tiden av militära operationer, är det ingen tvekan om att styrkegrupperingar under krigets avgörande fas skulle bestämmas av faktorer av ojämförligt starkare betydelse än diplomaternas eder, menedare som de är till yrket.

Situationen skulle naturligtvis vara radikalt annorlunda om de borgerliga allierade fick sakliga garantier för att Moskvaregeringen skulle stå på samma sida som de, inte bara i krigets skyttegravar, utan också i klasskyttegravarna. Genom att dra fördel av Sovjetunionens svårigheter, som kommer att placeras mellan två eldar, kommer de kapitalistiska ”fredsvännerna” naturligtvis att vidtaga alla åtgärder för att slå in en bräsch i monopolet inom utlandshandeln och de sovjetiska egendomslagarna. Den växande ”försvars”-rörelsen bland ryska vita emigranter i Frankrike och Tjeckoslovakien när sig helt av sådana beräkningar. Och om man antar att världens stridsfrågor endast kommer att avgöras på det militära planet, så har de allierade en god chans att nå sina mål. Utan inblandning av en revolution, kommer Sovjetunionens sociala grundvalar att krossas, inte bara i händelse av nederlag, utan också i fall av seger.

För mer än två år sedan drog ett programuttalande, ”Fjärde Internationalen och Kriget”, upp detta perspektiv med följande ord:

”Under inflytande av statens kritiska behov av nödvändighetsartiklar, kommer bondeekonomins individualistiska tendenser att stärkas avsevärt, och de centrifugala krafterna inom kolchoserna kommer att öka för varje månad ... I krigets upphettade atmosfär kan vi vänta ... en attraktion av utländskt allierat kapital, ett sammanbrott för monopolet inom utrikeshandeln, en försvagning av statskontrollen över trusterna, en skärpning av konkurrensen mellan trusterna och konflikter mellan trusterna och arbetarna etc.... Med andra ord, i fall av ett långt krig och om världsproletariatet är passivt, kan inte bara utan måste Sovjetunionens inre sociala motsättningar leda till en borgerlig bonapartistisk kontrarevolution.”

De sista två årens händelser har fördubblat styrkan i denna prognos.

De föregående betraktelserna leder emellertid på intet sätt till så kallade ”pessimistiska” slutsatser. Om vi inte vill blunda för den kapitalistiska världens enorma materiella överlägsenhet, ej heller för det oundvikliga förräderiet från de imperialistiska ”allierade”, ej heller för sovjetregimens inre motsättningar, så är vi å andra sidan inte på något sätt böjda för att övervärdera det kapitalistiska systemets stabilitet, varken i fientliga eller allierade länder. Långt innan ett utmattningskrig kan mäta de ekonomiska styrkeförhållandena ned i botten, kommer det att sätta regimernas relativa stabilitet på prov. Alla de som på allvar teoretiserar om framtida masslakt av folk tar med i beräkningen sannolikheten, ja t.o.m. oundvikligheten, av revolution. Idén med små ”yrkes”-arméer, som gång efter annan framförts i vissa kretsar, fastän knappt mer realistiska än idén med individuella hjältar i stil med David och Goliat, avslöjar i all sin fantasifullhet realiteten av fruktan för ett beväpnat folk. Hitler försummar aldrig chansen att inskräpa sin ”fredsälskan” med en hänvisning till oundvikligheten av en ny bolsjevikstorm i händelse av krig i västern. Den makt som för ögonblicket håller till tillbaka krigets vanvett är inte Nationernas Förbund, inte ömsesidiga säkerhetspakter, inte pacifistiska omröstningar, utan endast och allenast de härskande klassernas fruktan för revolution.

Sociala regimer liksom alla andra fenomen måste värderas komparativt. Trots alla dess motsättningar, har sovjetregimen i fråga om stabilitet oändliga fördelar framför de sannolika fiendernas regimer. Möjligheten till ett naziststyre i Tyskland skapades av den fruktansvärda spänningen i den sociala konflikten i landet. Dessa motsättningar har inte avlägsnats, inte ens försvagats, utan endast undertryckts av fascismens ok. Ett krig kommer att föra dem till ytan. Hitler har betydligt mindre chanser än Wilhelm II att bringa ett krig till seger. Endast en revolution i tid kan genom att rädda Tyskland från krig också rädda det från ett nytt nederlag.

Världspressen porträtterade den blodiga attacken från japanska officerare mot regeringsmedlemmar nyligen som en oförnuftig manifestation av en alltför glödande patriotism. I verkligheten hör sådana attacker, bortsett från den ideologiska skillnaden, till samma historiska slag som de ryska nihilisternas bomber mot tsarismens byråkrati. Japans befolkning kvävs under det kombinerade oket av asiatisk jordpolitik och ultramodern kapitalism. Korea, Manchukuo och Kina kommer att resa sig mot det japanska tyranniet vid den militära kniptångens första svaghetstecken. Ett krig kommer att föra med sig den största sociala katastrof för Mikadoimperiet.

Situationen för Polen är knappt bättre. Pilsudskis regim, den minst fruktsamma av alla regimer, visade sig oförmögen att ens mildra böndernas jordslaveri. Västra Ukraina (Galizien) lever under hårt nationellt förtryck. Arbetarna skakar landet med ständiga strejker och upplöpp. Trots att den försöker trygga sig genom en förening med Frankrike och vänskap med Tyskland, är den polska bourgeoisin ur stånd att åstadkomma någonting med sina manövrer, utom att påskynda kriget och i det finna en säkrare död.

Krigsfaran och ett nederlag för Sovjetunionen är en realitet, men revolutionen är också en realitet. Om revolutionen inte förhindrar krig då kommer kriget att hjälpa revolutionen. Andra födseln är vanligtvis lättare än den första. I det nya kriget kommer det inte att bli nödvändigt att vänta hela två och ett halvt år på det första upproret. När en gång det har startat kommer för övrigt revolutionen inte denna gång att stanna på halva vägen. Sovjetunionens öde kommer i det långa loppet inte att avgöras på generalstabernas kartor, utan på klasskampens karta. Endast det europeiska proletariatet kan, genom att oförsonligt stå emot bourgeoisin och "fredsvännerna" i samma läger, skydda Sovjetunionen från förstörelse, eller från en "allierad" dolk i ryggen. T.o.m. ett militärt nederlag för Sovjetunionen skulle bara bli en kort episod, i fall av seger för proletariatet i andra länder. Och å andra sidan kan ingen militär seger rädda arvet från Oktoberrevolutionen, om imperialismen behärskar resten av världen.

Sovjetbyråkratins lakejer säger att vi "underskattar" Sovjetunionens inre krafter, Röda Armén etc., på samma sätt som de har sagt att vi "förnekar" möjligheten av att bygga upp socialism i en enda stat. Dessa argument står på så låg nivå att de inte ens förtjänar att bemötas. Utan Röda Armén skulle Sovjetunionen krossas och lemlästas som Kina. Endast ett envist och heroiskt motstånd mot den kommande kapitalistiska fienden kan skapa gynnsamma betingelser för utvecklingen av klasskampen i det imperialistiska lägret. Röda Armén är sålunda en faktor av enorm betydelse. Men det betyder inte att den är den enda historiska faktorn. Tillräcklig för att ge en mäktig impuls åt revolutionen. Men det är bara revolutionen, som kan utföra huvuduppgiften; därtill är Röda Armén ensam oskickad.

Ingen begär av sovjetregeringen några internationella äventyr, oförnuftiga aktioner eller försök att med våld ändra på händelseförloppet i världen. Tvärtom har de försök i den vägen som byråkratin företagit tidigare (Bulgarien, Estland, Kanton, etc.) endast spelat reaktionen i händerna, och vänsteroppositionen har också i god tid fördömt dem. Det är en fråga om sovjetstatens allmänna inriktning. Motsättningen mellan dess utrikespolitik och världsproletariatets intressen får sitt mest förödande uttryck i att Komintern underkastats en konservativ byråkrati med dess nya överksamhetsreligion.

Det är inte under ett banér av status quo som de europeiska arbetarna och de koloniserade folken kan resa sig mot imperialismen, och mot det krig som kommer att bryta ut och kullkasta status quo lika oundvikligt som ett fullt utvecklat foster bryter havandeskapets status quo. Arbetarna har inte det ringaste intresse av att försvara de existerande gränserna, särskilt i Europa – antingen det sker under borgerskapets befäl eller, än mindre, i ett revolutionärt uppror mot detta. Europas nedgång orsakas av det faktum att det är ekonomiskt sönderdelat

mellan nästan fyrtio kvasinationella stater, som med sina tullar, pass, penningssystem och monstruösa arméer till försvar för nationella egenarter, har blivit ett gigantiskt hinder på vägen mot ekonomisk och kulturell utveckling för mänskligheten.

Det europeiska proletariats uppgift är inte bevarandet av gränserna utan tvärtom det revolutionära avskaffandet av dem, inte status quo, utan ett socialistiskt Europas Förenta Stater!

KAPITEL IX

Vad är Sovjetunionen?

1. Sociala förhållanden i Sovjetunionen

Inom industrin är det nästan överallt staten, som äger produktionsmedlen. Inom jordbruket gäller detta endast om sovchoserna, som inte omfattar mer än 10 procent av den odlade jorden. På kolchoserna kombineras kooperativt eller gruppäggande på olika sätt med statligt och privat ägande. Jorden, som visserligen juridiskt tillhör staten, har överförts till kolchoserna för "evigt" bruk, vilket skiljer sig litet från gruppäggande. Traktorerna och andra maskiner tillhör staten; den mindre utrustningen tillhör kolchoserna. Varje kolchosbonde driver dessutom egna jordbruk. Slutligen är mer än 10 procent av bönderna privata jordbrukare.

Enligt folkräkningen 1934 var 28,1 procent av befolkningen arbetare och anställda i statliga företag och institutioner. Industri och byggnadsarbetare, exklusive deras familjer, uppgick till 7,5 miljoner 1935. Kolchoserna och hantverkskooperativen omfattade vid tiden för räkningen 45,9 procent av befolkningen. Studenter, soldater i Röda armén, pensionärer och andra som är direkt beroende av staten utgjorde 3,4 procent. Tillsammans tillhörde 74 procent av befolkningen den "socialistiska sektorn", som rådde över 95,8 av landets kapital. Privata bönder och hantverkare omfattade fortfarande 1934 22,5 procent, men de ägde knappt mer än 4 procent av kapitalet!

Sedan 1934 har det inte skett någon folkräkning; nästa kommer att ske 1937. Utan tvekan har emellertid den privata företagssektorn minskat ännu mer under de sista två åren till förmån för den "socialistiska". Privata bönder och hantverkare utgör nu, enligt officiella ekonomers beräkningar, omkring 10 procent av befolkningen – d.v.s. omkring 17 miljoner människor. Deras ekonomiska betydelse har sjunkit väldigt mycket lägre än deras antal. Centralkommitténs sekreterare, Andrejev, förkunnade i april 1936: "Den socialistiska produktionens relativa andel borde 1936 nå 98,5 procent. Med andra ord hör någonting liknande obetydliga 1,5 procent ännu till den icke-socialistiska sektorn." Dessa optimistiska siffror ser först ut som det definitiva beviset på "slutgiltig och oåterkallelig" seger för socialismen. Men ve den, som inte kan se den sociala verkligheten bakom matematik!

Siffrorna själva är nådda med viss ansträngning: det räcker att påpeka att de privata jordlotterna i anslutning till kolchoserna räknas till den "socialistiska" sektorn. Det är emellertid inte frågans kärna. Statens och den kollektiva ekonomins enorma och otvivelaktiga överlägsenhet statistiskt sett, vilket är viktigt för framtiden, avlägsnar inte en annan och inte mindre viktig fråga: nämligen de borgerliga tendensernas styrka inom själva den "socialistiska" sektorn, och detta inte enbart inom jordbruket utan också inom industrin. Den materiella nivå, som redan ernåtts, är tillräckligt hög för att väcka ökade krav hos alla, men helt otillräcklig för att tillfredsställa dessa. Därför innebär dynamiken i ekonomins framsteg ett uppväckande av småborgerlig aptit, inte bara bland bönderna och representanter för "intellektuellt" arbete, utan också i proletariats övre kretsar. Bara motsatsförhållandet

mellan privata ägare och kolchosbönder, mellan privata hantverkare och statliga industrier ger inte det ringaste begrepp om den explosiva kraften i denna aptit, sons genomtränger landets hela ekonomi och i allmänhet uttrycker sig i var och ens önskan att ge samhället så litet som möjligt och ta så mycket som möjligt från det.

Inte mindre energi och uppfinningsriktighet läggs ned på att lösa problemen med girigbukarna och konsumenterna än på socialistisk uppbyggnad i ordets egentliga mening. Härav kommer sig till en del den ytterst låga produktiviteten i det sociala arbetet. Medan staten befinner sig i ständig kamp med dessa centrifugala krafter molekylära verksamhet, bildar den härskande gruppen själv den huvudsakliga reservoaren för legal och illegal personlig ackumulering. Maskerade som de är med nya juridiska normer, låter sig de småborgerliga tendenserna naturligtvis inte lätt bestämmas statistiskt. Men deras faktiska dominans i det ekonomiska livet bevisas främst av den "socialistiska" byråkratin själv, denna flagranta *contradictio in adjecto* (själv motsägande benämning), denna monstruösa och ständigt växande sociala vanskaplighet, som i sin tur blir upphovet till onda växter i samhället.

Den nya konstitutionen – helt grundad, som vi skall se, på en identifikation mellan byråkratin och staten, och mellan staten och folket – säger: "... statsegendomen – d.v.s. hela folkets ägodel". Denna identifikation är den officiella doktrinsens fundamentala sofism. Det är helt sant att marxister, med Marx själv som den förste, har använt uttrycken *statlig*, *nationell* och *socialistisk* egendom som entydiga ord, när det var tal om arbetarstaten. I vid historisk bemärkelse vållar ett sådant sätt att tala inga speciella olägenheter. Men det blir källan till grova misstag, och till rena bedrägerier, när de tillämpas på det första och ännu osäkra utvecklingsstadiet i ett nytt samhälle, och dessutom ett, som är isolerat och sackar efter de kapitalistiska länderna ekonomiskt.

För att bli social, måste privategendomen lika oundvikligt passera genom det statliga stadiet som larven för att bli en fjäril måste passera genom puppastadiet. Men puppan är inte en fjäril. Mängder av puppor förgås utan att någonsin bli fjärilar. Statsegendom blir "hela folkets" egendom först i den utsträckning att sociala privilegier och differentieringar försvinner, och därmed behovet av staten. Med andra ord: statsegendom omvandlas till socialistisk egendom i samma proportion, som den upphör att vara statsegendom. Och motsatt: ju högre den sovjetiska staten höjer sig över folket och ju hårdare den framträder som egendomens vaktare gentemot folket, som den snyltar på, desto mer tydligt vittnar den mot denna statsegendoms socialistiska karaktär.

"Vi är ännu långt ifrån det *fullständiga* avskaffandet av klasser", bekänner den officiella pressen, med hänvisning till den alltjämt existerande differentieringen mellan stad och land och intellektuellt och fysiskt arbete. Detta helt akademiska erkännande har den fördelen att den tillåter ett döljande av byråkratin inkomst under den ärbara titeln "intellektuellt" arbete. "Vännerna" – för vilka Platon är mycket kärare än sanningen – inskränker sig också till ett akademiskt medgivande att gamla brister på jämlikhet har överlevt. Om skillnaderna mellan stad och land har mildrats i vissa avseenden, så har de fördjupats avsevärt i andra, tack vare städernas och stadskulturens utomordentligt snabba tillväxt – d.v.s. till fördel för en minoritet i städerna. Det sociala avståndet mellan fysiskt och intellektuellt arbete har ökat, inte minskat, under de senaste åren, trots att de vetenskapliga kadrerna fyllts ut av nykomlingar nedifrån. De tusenåriga kastbarriärerna, som på varje område avgränsar varje människas liv – den polerade stadsbon och den råe muzjiken, vetenskapens trollkarl och den alldaglige arbetaren – har inte bara bevarats från det förgångna i en mer eller mindre uppmjukad form, utan har i avsevärd utsträckning fötts på nytt, och antar en mer och mer utmanande karaktär.

Det kända slagordet: "Kadrerna bestämmer allting", karaktäriserar sovjetsamhällets natur betydligt uppriktigare än vad Stalin själv skulle önska. Kadrerna är i sitt väsen organ för

dominans och makt. En ”kader”kult betyder framför allt en byråkrati- och ämbetsväsendekult, en teknisk aristokrati. Genom att spela ut och utveckla kader, som i fråga om andra saker, finner sovjetstyret sig ännu tvingat att lösa problem, som den avancerade borgerligheten för länge sedan löst i sina egna länder. Men eftersom de sovjetiska kadrerna kommer fram under ett socialistiskt banér, kräver de en närmast gudomlig vördnad och en ständigt ökad lön. Utvecklingen av ”socialistiska” kader åtföljs således av en pånyttfödelse av borgerlig brist på jämlikhet.

Sett ur egendomsrätten till produktionsmedlens synpunkt tycks skillnaderna inte alls existera mellan marskalken och tjänsteflickan, direktören för en trust och en grovarbetare, sonen till en folkskommisarie och det hemlösa barnet. Icke desto mindre innehar de först nämnda herrskapslägenheter, nyttjar ett antal sommarvillor i olika delar av landet, har de bästa bilarna till sitt förfogande och har för länge sedan glömt bort hur man putsar sina egna skor. De senare bor i träbaracker ofta utan skiljeväggar, lever i ett halvhungrigt tillstånd, och putsar inte sina egna skor, eftersom de går barfota. För byråkraten tycks inte denna skillnad vara värd uppmärksamhet. För grovarbetaren tycks den emellertid inte utan skäl vara mycket väsentlig.

Ytliga ”teoretiker” kan naturligtvis trösta sig med att fördelningen av rikedom är en sekundär faktor i förhållande till produktionen av rikedom. Dialektiken i växelspelet behåller dock här hela sin styrka. De statsägda produktionsmedlens öde kommer i det långa loppet att avgöras i takt med utvecklingen av dessa skillnader i den personliga tillvaron. Om ett skepp förklaras som kollektiv egendom, men passagerarna fortsätter att vara uppdelade i första, andra och tredje klass, är det uppenbart att skillnaderna i livsvillkor kommer att ha oändligt större betydelse för tredje-klass-passageraren än den juridiska ändringen av ägandet. Första-klass-passageraren kommer å andra sidan att vid kaffet och cigarren utveckla den tankegången att kollektivt ägande är allting och en bekväm hytt absolut ingenting. De motsättningar, som växer härur, kan mycket väl bringa det instabila kollektivet att explodera.

Sovjetpressen berättar med tillfredsställelse hur en liten pojke i Moskvas zoologiska trädgård på frågan, ”Vem är den elefanten?”, fick till svar: ”Statens”, varpå han genast drog slutsatsen: ”Det betyder att den är litet grann min också”. Men om elefanten faktiskt delades upp, skulle de värdefulla betarna komma de utvalda till del, några skulle förse sig med elefantkinkor, och majoriteten skulle få nöja sig med hovar och inälvor. De pojkar, som kommit på kant med tillvaron, identifierar knappast statsegendomen med sin egen. De hemlösa betraktar endast det som de stjälar från staten som ”sitt”! Den lille ”socialisten” i zoologiska trädgården var förmodligen son till någon framstående ämbetsman med vana att dra slutsatser från uttrycket: ”L’état – c’est moi”.

Om vi för åskådlighetens skull översätter socialistiska förhållanden till börsspråket kan vi låta medborgaren representera en aktieägare i ett bolag, som äger landets förmögenhet. Om egendomen tillhörde hela folket skulle det förutsätta en lika fördelning av ”aktier”, och följaktligen rätt till samma utdelning för alla ”aktieägarna”. Medborgarna tar emellertid inte del i det nationella företaget bara som ”aktieägare”, utan också som producenter. Vid kommunismens lägre stadium, som vi kommit överens om att kalla socialism, sker arbetsersättning fortfarande enligt borgerliga normer – d.v.s. beroende på kunnande, intensitet, etc. Varje medborgares teoretiska inkomst är alltså sammansatt av två delar, $a+b$ – d.v.s. utdelning + lön. Ju högre teknik och ju mer fulländad industriorganisationen, desto större plats tilldelas a gentemot b , och desto mindre inflytande har de individuella skillnaderna i arbetet på levnadsstandarden. Med tanke på det faktum att löneskillnaderna i Sovjetunionen inte är mindre, utan större än i kapitalistländerna, måste man dra slutsatsen att sovjetmedborgarens aktier inte är jämnt fördelade, och att i hans inkomst är både utdelningen och lönen skild från andras. Medan den okvalificerade arbetaren endast erhåller b , ungefär motsvarande minimilön i ett kapitalistiskt

land, får stachanoviten eller byråkraten $2a+b$, eller $3a+b$, etc., medan b också i sin tur kan bli $2b$, $3b$, etc. Inkomstskillnaderna bestäms med andra ord inte bara av skillnader i individuell produktivitet, utan också genom ett maskerat tillägnande av andras arbetsprodukter. Den privilegierade minoriteten aktieägare lever på bekostnad av den berövade majoriteten.

Om man antar att den okvalificerade arbetaren i Sovjet får mer än han skulle få under liknande tekniska och kulturella förhållanden i ett kapitalistiskt företag – d.v.s. att han fortfarande är en liten aktieägare – måste man betrakta hans lön som lika med $a+b$. De högre kategoriernas löner skulle kunna uttryckas med formeln: $3a + 2b$, $10a + 15b$, etc. Det betyder att den okvalificerade arbetaren har en aktie, stachanoviten tre och specialisten tio. Dessutom är förhållandet mellan deras löner i egentlig bemärkelse som $1 : 2 : 15$. Lovsånger till den heliga socialistiska egendomen låter under dessa omständigheter betydligt mer övertygande för direktören eller stachanoviten, än för den vanlige arbetaren eller kolchosbonden. De vanliga arbetarna är emellertid den överväldigande majoriteten i samhället. Det var dessa och inte den nya aristokratin, som socialismen hade i tanke.

”Arbetaren i vårt land är inte någon löneslav och säljer inte den vara som kallas arbetskraft. Han är en fri arbetare.” (Pravda.) För närvarande är denna salvelsefulla formel otillåtligen skryt. Överförandet av fabrikerna till staten ändrade endast arbetarens situation juridiskt. I verkligheten tvingas han leva i nöd och arbeta ett givet antal timmar för en given lön. De förhoppningar som arbetaren tidigare hade ställt på partiet och fackföreningarna, överförde han efter revolutionen på staten, som skapats av honom. Men nyttan av denna institutions funktion visade sig vara begränsad av den nivå, som tekniker, och kulturen befann sig på. För att höja denna nivå tog den nya staten till den gamla metoden med att pressa på arbetarens muskler och nerver. Det växte fram en kår slavdrivare. Industriledningen blev överbyråkratisk. Arbetarna förlorade allt inflytande till fabriksledningen. Med ackordsarbete, hårda livsbetingelser, brist på rörelsefrihet, med fruktansvärda polisrepressalier, som gjorde sig gällande i varje fabrik, är det mycket svårt för arbetaren att känna sig som en ”fri arbetare”. I byråkratin ser han direktören, i staten ser han funktionären. Fritt arbete är oförenligt med förekomsten av en byråkratisk stat.

Med nödvändiga ändringar, gäller vad som ovan sagts också för landsbygden. Enligt den officiella teorin är kolchosen en speciell form av socialistisk egendom. Pravda skriver att ”kolchoserna grunden redan är av samma slag som de statliga företagen och är följaktligen socialistiska”, men tillägger omedelbart att garantin för en socialistisk utveckling av jordbruket ligger i den omständigheten att ”bolsjevikpartiet administrerar kolchoserna”. Pravda hänvisar oss därmed från ekonomi till politik. Detta betyder i grunden att socialistiska förhållanden ännu inte har trängt igenom i förhållandet mellan människor, men vilar i myndigheternas välvilliga hjärta. Arbetarna gör klokt i att hålla ett vaksamt öga på det hjärtat. I realiteten står kolchosen halvvägs mellan privat och statlig ekonomi, och de småborgerliga tendenserna hos dem hjälps beundransvärt på väg genom de snabbt växande privata jordlotterna eller annan privat ekonomi, som drivs av deras medlemmar.

Trots att privat odlad jord uppgår till endast fyra miljoner hektar, mot etthundraåtta miljoner kollektiva hektar – d.v.s. mindre än 4 procent – förser den bondefamiljen med de viktigaste konsumtionsföremålen, tack vare den intensiva och trädgårdsmässiga odlingen av denna jord. Det huvudsakliga beståndet av hornboskap, får och grisar är kolchosböndernas egendom och inte kolchosens. Bönderna förvandlar ofta sina privata lotter till det väsentligaste och låter de oräntabla kolchoserna intaga andra plats. Å andra sidan stiger de kolchoser, som betalar hög lön för arbetsdagen, till en högre social standard och skapar en kategori av välbärgade bönder. De centrifugala tendenserna håller inte på att dö ännu, utan växer sig tvärtom allt starkare. I varje fall har kolchoserna hittills endast lyckats ändra på de juridiska formerna i de ekonomiska förhållandena på landsbygden – särskilt metoderna för inkomstfördelning – men

de har nästan utan ändring lämnat den gamla hyddan med köksträdgården, ladugårdens småarbetare, hela rytmen i det svåra muzjikarbetet. I avsevärd grad har de också lämnat de gamla attityderna till staten. Staten tjänar förvisso inte längre godsägarna eller borgerligheten, men den tar alltför mycket från byarna för stadernas räkning, och den håller sig med alltför många glupska byråkrater.

För den folkräkning, som skall genomföras den 6 januari 1937 har följande lista på sociala kategorier gjorts upp: arbetare; kontorspersonal; kolchosbönder; privata bönder; privata hantverkare; medlemmar av fria yrken; andra icke arbetande kategorier. Enligt den officiella kommentaren underlåter denna folkräkningslista att ta med andra sociala kategorier med anledning av att det inte finns några klasser i Sovjetunionen. I verkligheten är listan tillverkad med den direkta avsikten att dölja de privilegierade övre skikten, och de mer utarmade lägre skikten. Sovjetsamhällets verkliga kategoriindelning, som lätt skulle kunna avslöjas med hjälp av en ärlig folkräkning, ter sig på följande sätt: Byråkratins toppar, specialister, etc., som lever under borgerliga villkor; mellanskiktet och lägre skikt på småborgerlig nivå; arbetar- och kolchosaristokrati – ungefär på samma nivå; arbetarmassans medelnivå; kolchosböndernas mellanskikt; privata bönder och hantverkare; lägre arbetar- och bondeskikt som övergår till *trashansproletariat*; hemlösa barn, prostituerade, etc.

När den nya konstitutionen tillkännager att ”avskaffandet av människors utsugning av människor” har uppnåtts i Sovjetunionen, talar den inte sant. Den nya sociala differentieringen har skapat betingelserna för ett återupplivande av utsugningen av människan i dess mest barbariska form – den att köpa henne till slaveri för personliga tjänster. I listan för den nya folkräkningen har tjänstefolk överhuvudtaget inte omnämnts. De skall tydligen uppgå i den generella gruppen ”arbetare”. Det finns dock åtskilliga frågor att ställa i det sammanhanget: Har sovjetmedborgaren tjänstefolk, och i så fall hur många (tjänsteflicka, kokerska, barnsköterska, guvernant, chaufför)? Har han en bil för personligt bruk? Hur många rum disponerar han? etc. Inte ett ord i dessa listor om löneskalorna! Om man återupplivade regeln, att exploatering av andras arbete berövar vederbörandes politiska rättigheter, skulle det visa sig, något oväntat, att gräddan av den härskande gruppen befinner sig utanför den sovjetiska konstitutionens gränser. Lyckligtvis har det etablerats en fullständig jämlikhet vad beträffar rättigheter ... för herre och tjänare! Två motsatta tendenser håller på att växa upp ur djupet av sovjetregimen. I den utsträckning, som den utvecklar produktivkrafterna, i motsats till den nedåtgående kapitalismen, förbereder den ekonomiska basen för socialismen. I den utsträckning, som den mer och mer använder sig av borgerliga fördelningsnormer till förmån för ett övre skikt, förbereder den kapitalismens återupprättande. Denna motsättning mellan egendomsformer och fördelningsnormer kan inte växa i evighet. Antingen måste den borgerliga normen i en eller annan form sprida sig till produktionsmedlen, eller också måste fördelningsnormen bringas i överensstämmelse med det socialistiska egendomssystemet.

Byråkratin fruktar för att detta alternativ skall komma i dagen. Överallt och hela tiden – i pressen, i tal, i statistik, i författarnas romaner, i poeternas dikter, och slutligen i den nya konstitutionens text – döljer den omsorgsfullt de verkliga förhållandena i både stad och land med abstraktioner från den socialistiska ordboken. Det är därför den officiella ideologin är så livlös, talanglös och falsk.

2. Statskapitalism?

Inför ovanliga fenomen söker vi ofta tillflykt i kända uttryck. Ett försök har gjorts att avlägsna det gåtfulla i sovjetregimen genom att kalla den ”statskapitalism”. Denna term har den fördelen att ingen vet exakt vad den betyder. Termen ”statskapitalism” uppstod ursprungligen för att beteckna alla de fenomen som yppar sig när en borgerlig stat direkt övertar transportmedlen eller industriföretag. Blotta behovet av sådana åtgärder är ett av tecknen på att

produktivkrafterna har vuxit kapitalismen över huvudet och håller på att i praktiken föra in den i en själv motsägelse. Men det utnötta systemet fortsätter att existera som ett kapitalistiskt system tillsammans med själv motsägande beståndsdelar.

Teoretiskt är det naturligtvis möjligt att föreställa sig en situation där bourgeoisin som helhet inrättar sig som ett aktiebolag, som med statens hjälp administrerar hela ekonomin. De ekonomiska lagarna under en sådan regim skulle inte erbjuda något mysterium. Den enskilde kapitalisten mottar som bekant i vinst, inte den del av överskottsvärdet, som skapas direkt av arbetarna i hans eget företag, utan en del av det kombinerade överskottsvärdet som skapas i hela landet i proportion till summan av hans eget kapital. Under en odelad "statskapitalism", skulle denna lag om lika vinst inte förverkligas på slingrande vägar – d.v.s. konkurrens mellan olika kapitalister – utan omedelbart och direkt genom statlig bokföring. En sådan regim har emellertid aldrig existerat och kommer aldrig att existera, på grund av djupgående motsättningar mellan ägarna – så mycket mer som staten skulle bli ett alltför frestande objekt för social revolution i sin egenskap av allmän förvaringsplats för kapitalistisk egendom.

Under kriget, och särskilt under experimenten i den fascistiska ekonomin, har termen "statskapitalism" oftast förståtts som ett system med statliga ingripanden och regleringar. Fransmännen använder ett mycket lämpligare uttryck härför – *étatisme*. Det finns utan tvekan beröringspunkter mellan statskapitalism och "statism", men tagna som system är de motsatta snarare än identiska. Statskapitalism betyder att privat ägande ersätts med statligt ägande, och av just detta skäl får en ofullständig karaktär. Statism, likgiltigt var – i Italien, Mussolini, i Tyskland, Hitler, i Amerika, Roosevelt, eller i Frankrike, Léon Blum – betyder statsingripande på grundval av privat egendomsrätt, och med målet att bevara denna. Vad än regeringens program är, leder statism oundvikligen till ett överförande av det nedåtgående systemets skador från starka axlar till svaga. Den "räddar" småföretagaren från fullständig ruin endast i det avseendet som hans existens är nödvändig för bevarandet av storkapitalet. De planerade åtgärderna i statism dikteras inte av behoven av en utveckling av produktivkrafterna, utan av omsorg att bevara privat egendomsrätt på bekostnad av produktivkrafterna, som revolterar mot den. Statism betyder att man sätter bromsar på den tekniska utvecklingen, stöder icke livskraftiga företag och ständigt håller uppe ett socialt parasitskikt. Med ett ord är statism fullständigt reaktionärt till karaktären.

Mussolinis ord: "Tre fjärdedelar av den italienska ekonomin, industri och jordbruk, är i händerna på staten" (maj 26, 1934), skall inte tas bokstavligt. Den fascistiska staten är inte någon ägare av företag, utan endast en förmedlare mellan ägarna. Dessa två ting är inte identiska. "Popolo d'Italia" säger i detta ämne: "Den korporativa staten dirigerar och integrerar ekonomin, men sköter den inte ('dirige e porta alla unita l'economia, ma non fa l'economia, non gestisce'), vilket med ett produktionsmonopol inte skulle vara någonting annat än kollektivism." (juni 1936) Mot bönderna och småföretagare i allmänhet intar den fascistiska byråkratin attityden av den hotfulla herren och mästaren. Mot de kapitalistiska magnaterna attityden av förste befullmäktigade. "Den korporativa staten", skriver den italienske marxisten, Feroci, helt korrekt, "är ingenting annat än monopolkapitalets försäljningsagent ... Mussolini tar på staten alla företagens risker och överlämnar vinsten av exploateringen åt industrialisten". Och Hitler följer i detta avseende i Mussolinis fotspår. Planeringsprincipens gränser, liksom dess reella innehåll, bestäms av fasciststatens klassberoende. Det är inte fråga om att öka människans makt över naturen i samhällets intresse, utan att exploatera samhället i fåtalets intresse. "Om jag ville", skryter Mussolini, "etablera statskapitalism eller statssocialism i Italien – vilket förvisso inte har hänt – skulle jag idag förfoga över alla nödvändiga och adekvata objektiva betingelser." Alla utom en: *exproprieringen av kapitalistklassen*. För att förverkliga den betingelsen, skulle fascismen bli tvungen att gå över till andra sidan barrikaden – "vilket förvisso inte har hänt" för att citera

Mussolinis snabba försäkran, och naturligtvis inte kommer att hända. För att expropriera kapitalisterna krävs det andra krafter, andra kadrer och andra ledare.

Första gången koncentrationen av produktionsmedlen i statens händer inträffade i historien skedde det genom proletariats försorg med den sociala revolutionens metod, och inte genom kapitalister med metoder hämtade från trustbildningar. Vår korta analys räcker för att visa hur absurda försöken är att identifiera kapitalistisk statism med det sovjetiska systemet. Den förra är reaktionär, den senare progressiv.

3. Är byråkratin en härskande klass?

Klasser karakteriseras genom sin ställning i ekonomins sociala system, och främst genom sitt förhållande till produktionsmedlen. I civiliserade samhällen är egendomsförhållandena giltiga genom lagar. Nationaliseringen av jorden, industrins produktionsmedel, transport och handel, tillsammans med monopolet på utlandshandeln utgör basen för den sovjetiska samhällsstrukturen. Genom dessa relationer, som etablerats genom proletariats revolution, definieras för oss i grunden Sovjetunionens natur i egenskap av proletär stat.

Sovjetbyråkratin är i sin förmedlande och reglerande funktion, sin omsorg om att vidmakthålla sociala rangskalor och sitt utnyttjande av statsapparaten för personliga ändamål lik varje byråkrati, särskilt den fascistiska. Men den är också i vid bemärkelse annorlunda. Under ingen annan regim har byråkratin nått en sådan grad av självständighet gentemot den dominerande klassen. I det borgerliga samhället representerar byråkratin en besutten och utbildad klass' intressen, vilken till sitt förfogande har medel till daglig kontroll av administrationens löpande affärer. Sovjetbyråkratin har höjt sig över en klass, som knappt kommit fram ur fattigdom och mörker och inte har några traditioner för att härskas eller styras. Medan fascisterna i maktställning är förenade med storbourgeoisin genom gemensamma intresseband, vänskap och ingifte, etc., tar den sovjetiska byråkratin upp borgerliga seder utan att ha någon nationell bourgeoisin vid sin sida. I denna mening kan vi inte förneka att den är någonting mer än en byråkrati. Den är i ordets fulla bemärkelse sovjetsamhällets enda privilegierade och härskande skikt.

En annan skillnad är inte mindre viktig. Sovjetbyråkratin har exproprierat proletariats politiskt för att genom sina egna metoder försvara de sociala erövringarna. Men det blotta faktum att den tillskansat sig den politiska makten i ett land där de huvudsakliga produktionsmedlen befinner sig i statens händer, skapar en ny och helt okänd relation mellan byråkratin och de rika i nationen. Produktionsmedlen tillhör staten. Men staten "tillhör" så att säga byråkratin. Om dessa ännu helt nya relationer skulle befästa sig, bli normer och legaliseras, antingen med eller utan motstånd från arbetarna, skulle de i långa loppet leda till en total likvidering av den proletära revolutionens sociala erövringar. Men att tala om det nu är alltför tidigt. Proletariatet har ännu inte sagt sitt sista ord. Byråkratin har ännu inte skapat sociala stödpunkter för sitt herravälde i form av särskilda sorters egendom. Den tvingas försvara statsegendomen som källa för sin makt och inkomst. I detta avseende är den ännu ett vapen för den proletära diktaturen.

Försöket att framställa sovjetbyråkratin som en klass "statskapitalister" kan uppenbarligen inte stå emot kritik. Byråkratin har varken aktier eller obligationer. Den rekryteras, fylls ut och förnyas som en administrativ hierarki, oberoende av några särskilda egendomsförhållanden för sin egen del. Den enskilde byråkraten kan inte till sina arvingar överföra rätten att exploatera statsapparaten. Byråkratin åtnjuter sina privilegier i form av maktmissbruk. Den döljer sin inkomst; den låtsas att den inte ens existerar som en speciell social grupp. Den har tilldelat sig en enorm andel av nationalinkomsten, vilket har karaktär av social parasitering.

Allt detta gör det härskande skiktets ställning i högsta grad motsägelsefull, tvetydig och ovärdig, trots dess totala makt och den rökridå av smicker som döljer detta.

Det borgerliga samhället har under loppet av sin historia gjort sig av med många politiska regimer och byråkratiska kaster, utan att ändra de sociala grundvalarna. Det har bevarat sig självt mot återupprättande av feodala förhållanden och skråväsen genom sina produktionsmetoders överlägsenhet. Statsmakten har antingen kunnat samarbeta med kapitalistisk utveckling eller satt bromsar på den. Men generellt sett har produktivkrafterna, på basis av privat egendomsrätt och konkurrens, arbetat ut sitt eget öde. I motsats till detta är de egendomsförhållanden, som kommit med den socialistiska revolutionen, odelbart knutna till den nya staten som sin fasta borg. De socialistiska tendensernas dominans över de småborgerliga garanteras inte genom automatiken i ekonomin – vi är fortfarande långt därifrån – utan genom politiska åtgärder som vidtagits av diktaturen. Ekonomins helhetskaraktär beror sålunda på statsmaktens karaktär.

Sovjetregimens kollaps skulle oundvikligen leda till planekonomins kollaps, och således till att statsegendomen upphävdes. Tvångsförbindelserna mellan trusterna och fabrikerna inom dessa skulle falla bort. De mer framgångsrika företagen skulle lyckas komma ut på en självständig väg. De kanske omvandlar sig själva till aktiebolag, eller kanske finner någon annan övergångsegendomsform, t.ex. en i vilken arbetarna deltar i profiten. Kolchoserna skulle samtidigt upplösas, och detta mycket lättare. Den nuvarande byråkratiska diktaturens undergång skulle alltså betyda en återgång till kapitalistiska förhållanden med en katastrofal nedgång för industri och kultur, såvida den inte ersätts av en ny socialistisk makt.

Men om en socialistisk regering ännu är absolut nödvändig för bevarandet och utvecklingen av den planerade ekonomin, är frågan desto viktigare vem den nuvarande sovjetregeringen stöder sig på och i vilken grad den socialistiska karaktären i dess politik garanteras. Vid den elfte partikongressen i mars 1922 vände sig Lenin, i det att han praktiskt taget tog farväl av partiet, till den styrande gruppen med dessa ord: "Historien känner till alla slag av transformationsprocesser. Att förlita sig på övertygelse, hängivelse och andra utomordentliga andliga egenskaper – sådant skall inte tas på allvar i politik." Det bestående bestämmer medvetandet. Under de senaste femton åren har regeringen ändrat sin sociala sammansättning t.o.m. ännu djupare än sina idéer. Eftersom byråkratin av alla sovjetsamhällets skikt bäst har löst sina problem och är helt nöjd med den rådande situationen, har den helt upphört att erbjuda någon garanti för en socialistisk inriktning av politiken. Den fortsätter att bevara statsegendomsrätt endast i den utsträckning som den fruktar proletariatet. Denna bevarande fruktan närs och stöds av det illegala partiet av bolsjevik-leninister, som är det mest medvetna uttrycket för de socialistiska tendenser, som opponerar sig mot den borgerliga reaktion av vilken termidorbyråkratin är helt genomsyrad. Som medveten politisk kraft har byråkratin förrätt revolutionen. Men en segerrik revolution är lyckligtvis inte enbart ett program och ett banér, inte bara politiska institutioner, utan också ett system av sociala relationer. Att förråda den räcker inte. Man måste störta den. Oktoberrevolutionen har förråts av det härskande skiktet men ännu inte störtats. Den har stor motståndskraft, som sammanfaller med de etablerade egendomsförhållandena, med proletariatets levande kraft, dess bästa elements medvetenhet, världskapitalismens bekymmer, och världsrevolutionens oundviklighet.

4. Frågan om Sovjetunionens karaktär, som ännu inte är avgjord av historien

För att bättre förstå det nuvarande Sovjetunionens karaktär, kan vi göra två skilda hypoteser om dess framtid. Låt oss först anta att sovjetbyråkratin störtas av ett revolutionärt parti, som har den gamla bolsjevismens alla attribut, dessutom berikad av den senaste periodens världs-erfarenheter. Ett sådant parti skulle starta med att återupprätta demokratin i fackföreningarna

och sovjeterna. Det skulle kunna och skulle vara tvingat att återinföra frihet för sovjetiska partier. Tillsammans med massorna och i spetsen för dessa skulle det genomföra en hänsynslös utrensning av statsapparaten. Det skulle avskaffa ranger och dekorationer, alla slags privilegier, och skulle inskränka bristen på jämlikhet i arbetsersättningar till vad som är livsnödvändigt för ekonomin och statsapparaten. Det skulle ge ungdomen fria möjligheter att tänka självständigt, lära sig, kritisera och växa. Det skulle införa djupgående förändringar i fördelningen av nationalinkomsten i överensstämmelse med arbetarnas och bondemassornas intresse och vilja. Men vad egendomsförhållanden beträffar, skulle den nya makten inte behöva ta till revolutionära åtgärder. Den skulle bevara och vidareutveckla experimenten i planekonomin. Efter den politiska revolutionen – d.v.s. avsättandet av byråkratin – skulle proletariatet vara tvingat att i ekonomin införa en rad mycket viktiga reformer, men inte ytterligare en social revolution.

Om – för att ta en annan hypotes – ett borgerligt parti skulle störta den härskande sovjetkassen, skulle den finna inget litet antal färdiga tjänare bland de nuvarande byråkraterna, administratörerna, teknikerna, direktörerna, partisekreterarna och de övre kretsarna i allmänhet. En utrensning av statsapparaten skulle naturligtvis vara nödvändig även i detta fall. Men ett borgerligt återupprättande skulle förmodligen kräva mindre utrensningar än ett revolutionärt parti. Den nya maktens huvuduppgift skulle vara att återinföra privat ägande av produktionsmedlen. För det första skulle det vara nödvändigt att skapa betingelser för utvecklingen av starka bönder från svaga kolchoser och att omvandla de starka kolchoserna till produktionskooperativer efter borgerligt mönster – till jordbruksaktiebolag. På industrins område skulle avnationaliseringen börja med den lätta industrin och livsmedelssektorn. Planeringsprincipen skulle under övergångsperioden omvandlas till en serie kompromisser mellan statsmakt och privata ”korporationer” – och skulle söka potentiella ägare bland sovjetindustrins huvudledare, emigrerade f.d. ägare och utländska kapitalister. Trots att sovjetbyråkratin har gått långt för att återupprätta en borgerlighet, skulle den nya regimen tvingas införa i egendomsformerna och industrimetoderna inte en reform utan en social revolution.

Låt oss anta – för att ta en tredje variant – att varken ett revolutionärt eller ett kontra-revolutionärt parti tar makten. Byråkratin fortsätter att behärska staten. Även under dessa förhållanden skulle sociala relationer inte komma att stelna. Vi kan inte räkna med att byråkratin fredligt och frivilligt skall fördöma sig själv till förmån för den socialistiska jämlikheten. Om den för närvarande, trots de alltför uppenbara obehagligheterna med en sådan operation, har ansett det möjligt att införa ranger och dekorationer, måste den oundvikligen i framtiden söka stöd i egendomsförhållandena. Man kan säga att den store byråkraten struntar blankt i de förhärskande egendomsformerna, förutsatt bara att de förser honom med nödvändig inkomst. Detta argument bortser inte bara från det instabila i byråkratens egna rättigheter, men också med problemet med hans efterkommande. Den nya familjekulten har inte fallit ned som från skyarna. Privilegier har bara halvt värde om de inte kan överföras på avkomman. Men rätten att testamentera är oskiljaktig från privat egendomsrätt. Det räcker inte att vara chef för en trust; man måste vara aktieägare. Byråkratins seger på detta avgörande område skulle betyda dess förvandling till en ny besutten klass. Å andra sidan skulle proletariatets seger över byråkratin trygga ett återupplivande av den socialistiska revolutionen. Den tredje varianten för oss alltså tillbaka till de två första, utifrån vilka vi utgick i klarhetens och enkelhetens intresse.

* * *

Att definiera sovjetregimen som en övergång, eller som någonting mellanliggande, betyder att man överger sådana fulländade sociala kategorier som *capitalism* (och därmed ”statskapitalism”) och även *socialism*. Men vid sidan av att den är fullständigt otillräcklig i sig själv, är en

sådan definition i stånd att frambringa misstaget med idén att från den nuvarande sovjet-regimen är bara en övergång till socialism möjlig. En mer fullständig definition blir nödvändigtvis mer invecklad och djupgående.

Sovjetunionen är ett motsägelsefullt samhälle halvvägs mellan kapitalism och socialism, vari: (a) produktivkrafterna fortfarande är klart otillräckliga för att ge statsegendomen en socialistisk karaktär; (b) tendensen till primitiv ackumulering, som skapas av nöd, bryter ut genom oräkneliga porer i den planerade ekonomin; (c) fördelningsnormerna som bevarar en borgerlig karaktär ligger till grund för en ny differentiering av samhället; (d) den ekonomiska tillväxten förbättrar långsamt situationen för arbetarna, men skapar snabbare ett privilegierat skikt; (e) genom att utnyttja sociala motsättningar har byråkratin förvandlat sig till en okontrollerad kast, som är främmande för socialismen; (f) den sociala revolutionen, som förråtts av det styrande partiet existerar fortfarande i egendomsförhållanden och i arbetar-massornas medvetande; (g) en vidare utveckling av de hopande motsättningarna kan lika väl leda till socialism som tillbaka till kapitalism, (h) på vägen till kapitalism skulle kontra-revolutionen tvingas bryta ned arbetarnas motstånd; (i) på vägen till socialism skulle arbetarna tvingas störta byråkratin. I sista hand kommer frågan att avgöras genom en kamp mellan levande sociala krafter, både på den nationella- och världsarenan.

De doktrinära kommer utan tvekan att bli otillfredsställda med denna hypotesiska definition. De föredrar kategoriska formler: ja-ja, och nej-nej. Sociologiska problem skulle definitivt vara enklare, om sociala fenomen alltid hade en avslutad karaktär. Det finns ingenting farligare emellertid än att, för den logiska fullkomlighetens skull, avlägsna från verkligheten de element som idag förstör ens schema och i morgon kanske helt kullkastar detta. I vår analys har vi framför allt undvikit att kränka dynamiska sociala formationer, som är utan föregångare och inte har några analogier. Den vetenskapliga uppgiften, liksom den politiska, är inte att ge en avslutad definition på en oavslutad process, utan att följa alla dess stadier, skilja dess progressiva former från de reaktionära tendenserna, avslöja ömsesidig påverkan, förutse möjliga utvecklingsvarianter, och i detta förutseende finna en grundval för handling.

KAPITEL X

Sovjetunionen i den nya konstitutionens spegel

1. Arbete "efter förmåga" och personlig egendom

Den 11 juli 1936 godkände centrala exekutivkommittén utkastet till en ny sovjetkonstitution, som enligt Stalins deklARATION, dagligen upprepade av hela pressen, kommer att bli "den mest demokratiska i världen". Förvisso är det sätt på vilket utkastet till konstitutionen gjordes tillräckligt för att orsaka tvivelsmål. Varken i pressen eller på några möten nämndes ett ord om denna stora reform. Dessutom förklarade Stalin så tidigt som 1 mars 1936 för den amerikanske intervjuaren, Roy Howard: "Vi kommer utan tvivel att antaga vår nya konstitution i slutet på detta år." Sålunda visste Stalin exakt när denna nya konstitution, som folket då ännu inte hört talas om, skulle antagas. Det är omöjligt att inte dra slutsatsen att "den mest demokratiska konstitutionen i världen" utarbetades och infördes på ett inte helt perfekt demokratiskt sätt. Utkastet lades visserligen fram för folkets "betänkande". Man skulle emellertid få söka förgäves i denna sjättedel av jordklotet efter en kommunist, som skulle våga kritisera en skapelse av centralkommittén, eller en enda icke partimedlem, som skulle förkasta ett förslag från det styrande partiet. Diskussionen inskränktes till att man sände tacksamhetsresolutioner till Stalin för det "lyckliga livet". Innehållet och stilen i dessa hälsningar hade helt igenom utarbetats under den gamla konstitutionen.

Den första sektionen, betitlad "social struktur", slutar med dessa ord: "I Sovjetunionen är socialismens princip förverkligad: Av var och en efter förmåga till var och en efter arbete." Denna själv motsägande, för att inte säga nonsensaktiga formel har, tro, det eller ej, från tal och journalistartiklar nått in i den noggrant övervägda texten till den grundläggande statslagen. Den vittnar inte bara om lagstiftarnas undermåliga teoretiska nivå, men också om den lögn med vilken, som en spegel av det härskande skiktet, den nya konstitutionen är genomdränkt. Det är inte svårt att gissa upprinnelsen till denna nya "princip". För att karaktärisera det kommunistiska samhället använde Marx den berömda formeln: "Av var och en efter förmåga till var och en efter behov." Denna formels två delar är oskiljaktiga. "Av var och en efter förmåga", betyder i den kommunistiska, inte den kapitalistiska, meningen: Arbete har nu upphört att vara en förpliktelse och har blivit ett personligt behov; samhället har inte längre användning för något tvång. Endast sjuka och abnorma människor kommer att vägra att arbeta. Genom att arbeta "efter förmåga" – d.v.s. i enlighet med vad de är fysiskt och psykiskt mäktiga, utan att våldföra sig på sig själva – kom med kommunens medlemmar, tack vare den höga tekniken, att i tillräcklig grad fylla samhällets lager så att samhället generöst kan förse var och en "efter deras behov", utan förödmjukande kontroll. Denna tvåsidiga men oskiljaktliga kommunistiska formel förutsätter alltså överflöd, jämlikhet, en allsidig utveckling av personligheten och en hög kulturell disciplin.

Sovjetstaten står i alla sina relationer betydligt närmare en efterbliven kapitalism än kommunism. Den kan ännu överhuvudtaget inte tänka på att förläna var och en "efter behov". Men av just detta skäl kan den inte tillåta sina medborgare att arbeta "efter förmåga". Den tvingas ta till systemet med ackordsarbete, vars princip kan uttryckas såhär: "Se till att få ut så mycket du kan av alla, och ge dem i utbyte så litet som möjligt." Absolut ingen i Sovjetunionen arbetar över sin "förmåga" i ordets verkliga mening – d.v.s. över sin fysiska och psykiska potential. Men detta gäller kapitalismen också. De mest brutala liksom de mest fulländade exploateringsmetoderna har sina av naturen givna gränser. Även mulåsnan arbetar under piskan "efter förmåga", men därav följer inte att piskan är en social princip för mulåsnor. Lönarbete upphör inte ens under den sovjetiska regimen att bära den förödmjukande etiketten slaveri. Betalning "efter arbete" – i realiteten betalning till de "intellektuellas" fördel på bekostnad av fysiskt, och särskilt okvalificerat arbete – är en källa till orättvisa, förtryck och tvång för majoriteten, privilegier och ett "lyckligt liv" för de få.

I stället för att uppriktigt erkänna att borgerliga normer inom arbetet och fördelningen alltjämt råder i Sovjetunionen, har konstitutionens författare skurit denna odelbara kommunistiska princip i två delar, skjutit upp den senare delen till en obestämd framtid, förklarat den första delen redan förverkligad med den kapitalistiska ackordsarbetsnormen mekaniskt påhakat, kallat hela saken "socialismens princip", och på denna förfälskning byggt upp konstitutionens struktur!

Den största praktiska betydelsen för det ekonomiska området har utan tvekan artikel o, som i motsats till flertalet artiklar helt klart har till uppgift att garantera medborgarnas personliga egendom mot övergrepp från byråkratin själv, särskilt beträffande hushållsekonomin, daglig konsumtion och bekvämlighet. Med undantag för "hushållsekonomi", kommer egendom av detta slag, rensad på snikenhetens och avundens psykologi, inte bara att bevaras under kommunismen utan kommer att få en unik utveckling. Det är tveksamt om en man av hög kultur skulle vilja lägga på sig bördan av all lyxens smörja. Men han skulle inte vilja avstå från erövringarna av bekvämligheter. I Sovjetunionen har emellertid frågan om personlig egendom en prägel av småborgerlighet och inte av kommunism. Böndernas och den icke välbärgade statsbefolkningens personliga egendom är föremål för upprörande godtyckliga handlingar från den lägre byråkratins sida, som därigenom ofta säkrar sin eget relativa välstånd. Landets välståndstillväxt gör det nu möjligt att ge avkall på dessa beslag av personlig

egendom, och tvingar t.o.m. regeringen att gynna personliga besparingar som en stimulans för att öka arbetsproduktiviteten. Samtidigt – och detta är viktigt – betyder lagens beskydd av kontoristens, arbetarens och bondens privata kreatur, bohag och bostad att även lagen skyddar byråkratens stadsvilla, sommarvilla, bil och alla andra ”föremål för personlig konsumtion och bekvämlighet”, tillägnad honom på basis av den ”socialistiska” principen: ”Av var och en efter förmåga, till var och en efter arbete.” Byråkratens bil kommer säkert att skyddas betydligt effektivare av den nya grundlagen än bondens kärra.

2. Sovjeterna och demokratin

På det politiska planet skiljer sig den nya konstitutionen från den gamla genom att återgå från det sovjetiska valsystemet i enlighet med klass- och industrigrupper till den borgerliga demokratis system, som är baserat på en i otaliga enheter uppspaltad befolknings så kallade ”allmänna, lika och direkta” röst. Detta är, för att uttrycka sig kortfattat, att juridiskt likvidera proletariats diktatur. Där det inte finns några kapitalister finns det inte heller något proletariats – säger författarna till den nya konstitutionen – och följaktligen blir staten själv nationell från att ha varit proletär. Detta argument med alla sina ytliga lockelser är antingen nitton år försenat eller många år före sin tid. Genom att expropriera kapitalisterna inledde faktiskt proletariatet likvideringen av sig självt som en klass. Men från likvidering i princip till faktisk upplösning i samhället är en väg mer avlägsen, ju längre den nya staten tvingas utföra kapitalismens ofärdiga arbete. Det sovjetiska proletariatet existerar ännu som en klass djupt skild från bondeklassen, den tekniska intelligentian och byråkratin – och dessutom den enda klassen som ända till slutet är intresserad av socialismens seger. Den nya konstitutionen vill att denna klass politiskt skall uppgå i ”nationen”, långt innan den blir ekonomiskt upplöst i samhället.

Reformatörerna beslutade efter en viss tvekan kalla staten, som förr, *Sovjet*. Men det är bara en grov politisk list som är dikterad av samma beräkningar som ledde till att Napoleons herravälde fortsatte att kallas republik. Sovjeterna är i sitt ursprung organ för klasstyre och kan inte vara någonting annat. De demokratiskt valda institutionerna inom det lokala självstyret är kommunråd, dumor, zemstvoer och vad man vill men inte sovjeter. En allmän statlig lagstiftande församling på basis av demokratiska formler är ett försenat parlament (eller snarare dess karikatyr), men på intet sätt sovjeternas högsta organ. Genom att försöka ta betäckning bakom sovjetsystemets historiska auktoritet, visar reformatörerna bara att den fundamentalt nya administration, som ger statslivet ännu inte vågar visa sig under sitt eget namn.

I och för sig skulle en likställighet av arbetarnas och böndernas politiska rättigheter inte kunna förstöra statens sociala natur, om proletariatets inflytande i landet blev tillräckligt garanterad genom ekonomins och kulturens allmänna tillstånd. Socialismens utveckling borde absolut fortgå åt det hållet. Men om proletariatet, medan det förblir en minoritet av befolkningen, verkligen upphör att behöva ett politiskt övertag för att garantera en socialistisk kurs i det sociala livet, betyder det att behovet av ett statligt tvång blir reducerat till ingenting och ger plats åt kulturell disciplin.

Innan man avskaffar valolikheterna borde man därför sörja för en klar och tydlig försvagning av statens tvångsfunktioner. Om detta sägs emellertid inte ett ord varken i den nya konstitutionen eller, vad som är viktigare, inom andra livets områden.

Det nya frihetsdokumentet ”garanterar” helt visst medborgarna så kallad ”frihet” beträffande tal, press- och tryckfrihet, församlingsfrihet samt gatudemonstrationer. Men var och en av dessa garantier bär prägeln av antingen en tät munkavle eller av bojor på händer och fötter. Pressfrihet betyder en fortsättning av den strama förhandscensuren, vars tyglar central-

kommitténs sekretariat håller i, och vilket ingen har valt. Frihet för byzantinskt smicker blir naturligtvis på detta sätt fullt ”garanterat”. Under tiden kommer Lenins oräkneliga tal, artiklar och brev, som slutade med hans ”testamente”, att under den nya konstitutionen fortsätta att vara inlåst endast för att de stryker de nya ledarna mothårs. När detta är fallet med Lenin, är det onödigt att tala om andra författare. Den grova och okunniga makten över vetenskapen, litteraturen och konsten kommer att upprätthållas i full omfattning. ”Församlingsfrihet” betyder, som förr, vissa befolkningsgruppers förpliktelser att visa sig på möten som sammankallats av myndigheterna för antagandet av resolutioner, som färdigställts i förväg. Under den nya konstitutionen liksom under den gamla kommer hundratals utländska kommunister, som hade litat på Sovjets ”asylrätt”, att stannat kvar i fängelser och koncentrationsläger för brott mot ofelbarhetsdogmen. Vad ”frihet” beträffar kommer allt att bli vid det gamla. Inte ens den sovjetiska pressen försöker odla några illusioner om det. Däremot förklaras den nya konstitutionens främsta mål att vara en ”ytterligare förstärkning av diktaturen”. Vems diktatur och över vem?

Som vi redan hört förbereddes marken för politisk jämlikhet genom avskaffandet av klassmotsättningar. Det skall nu inte längre vara en klass utan en ”folkets” diktatur. Men när diktaturens utövare är folket, befriat från klassmotsättningar, kan det endast betyda diktaturens upplösning i ett socialistiskt samhälle – och framför allt byråkratins likvidering. Sålunda lär den marxistiska doktrinen. Den kanske har misstagit sig? Men konstitutionens författare hänvisar, även om mycket försiktigt, till partiprogrammet som skrivits av Lenin. Så här säger programmet i själva verket: ”... Berövande av politiska rättigheter och alla andra frihetsbegränsningar av vilket slag det än är, är nödvändigt uteslutande i form av temporära åtgärder ... Allteftersom de objektiva möjligheterna för människan att utsuga människan försvinner, kommer också nödvändigheten av dessa temporära åtgärder att försvinna.” När man överger ”berövandet av politiska rättigheter” måste man också överge ”alla frihetsbegränsningar av vilket slag det än är”. Uppnåendet av ett socialistiskt samhälle karaktäriseras inte bara av det faktum att bönderna ställs i jämlikhet med arbetarna, och att politiska rättigheter återupprättas för den lilla procentandelen medborgare av borgerligt ursprung, utan framför allt av det faktum att verklig frihet etableras för 100 procent av befolkningen. När klasserna likviderats, dör inte bara byråkratin och diktaturen bort, utan också själva staten. Låt någon oförsiktig människa yttra den minsta antydning åt detta håll: G.P.U. kommer att finna tillräcklig grund i den nya konstitutionen för att sända honom till ett av de oräkneliga koncentrationslägren. Man har avskaffat klasserna och av sovjeterna finns nu bara namnet kvar. Men byråkratin finns där fortfarande. Böndernas och arbetarnas lika rättigheter betyder i verkligheten lika brist på rättigheter inför byråkratin.

Icke mindre viktigt är införandet av hemliga omröstningar. Om man skall tro på att den nya politiska jämlikheten motsvaras av en uppnådd social jämlikhet, då återstår en förbryllande fråga: Varför måste omröstningar då i fortsättningen skyddas av sekretess? Vem exakt fruktar egentligen ett socialistiskt lands befolkning, och mot vems angrepp måste den skyddas? Den gamla sovjetiska konstitutionen såg i öppna omröstningar, liksom i begränsningen av väljarnas rättigheter ett vapen för den revolutionära klassen mot borgerliga och små borgerliga fiender. Vi kan inte nu anta att den hemliga omröstningen införs till fördel för en kontrarevolutionär minoritet. Det är uppenbart en fråga om att försvara folkets rättigheter. Men vem fruktar av ett socialistiskt folk, som nyligen har störtat tsaren, en adel och en bourgeois? Sykofanterna ger inte ens denna fråga en tanke. Ändå ligger det mer i den än i allt vad Barbusses, Louis Fischer, Duranty, paret Webb och liknande har skrivit.

I ett kapitalistiskt samhälle betyder hemliga val ett sätt att försvara de exploaterade mot exploatörernas terror. Om bourgeoisin slutligen antog en sådan reform, uppenbarligen under tryck från massorna, var det bara därför att den blev intresserad av att skydda sin stat

åtminstone delvis mot den demoralisering, som den själv infört. Men i ett socialistiskt samhälle kan det, tycker man, inte finnas någon exploatörernas terror. Mot vem måste man försvara de sovjetiska medborgarna? Svaret är klart: mot byråkratin. Stalin var uppriktig nog att erkänna det. På frågan: Varför är det nödvändigt med hemliga val? svarade han ordagrant: ”Därför att vi avsåg att ge det sovjetiska folket full frihet att rösta på dem som de vill se valda.” Således får mänskligheten lära känna från en auktoritativ källa att idag kan det ”sovjetiska folket” ännu inte rösta på dem som de vill se valda. Det skulle vara förhastat att av detta dra slutsatsen att den nya konstitutionen verkligen kommer att ge det möjlighet till detta i framtiden. Just nu är vi dock upptagna av en annan sida av problemet. Vem är egentligen denne ”vi”, som kan ge eller inte ge folket ett fritt val? Det är samma byråkrati i vars namn Stalin talar och handlar. Detta avslöjande av honom gäller det härskande partiet lika mycket som staten, ty Stalin själv innehar posten som partiets generalsekreterare med hjälp av ett system, som inte tillåter medlemmarna att välja dem de vill ha. Orden ”vi avser att ge det sovjetiska folket” röstfrihet är ojämförligt viktigare än den gamla och den nya konstitutionen tillsammans, för i denna oförsiktiga fras ligger den faktiska konstitutionen såsom den utarbetats, inte på papper, men i kampen mellan de levande krafterna.

3. Demokrati och partiet

Löftet att ge det sovjetiska folket frihet att rösta ”på dem som de vill se valda” är snarare ett poetiskt talesätt än en politisk formel. Det sovjetiska folket kommer att få rätten att välja ”representanter” endast av kandidater, som de lokala och centrala ledarna anvisar dem under partiflaggan. Naturligtvis utövade bolsjevikpartiet också ett monopol under den första perioden av den sovjetiska eran. Men att identifiera dessa två fenomen skulle vara att ta skenet för verklighet. Förbudet mot oppositionspartier var en temporär åtgärd dikterad av förhållandena under inbördeskriget, blockaden, interventionen och hungersnöden. Det härskande partiet, som på den tiden representerade den proletära förtruppens genuina organisation, förde ett mycket rikt inre liv. En kamp mellan grupper och fraktioner ersatte till viss grad kampen mellan partier. Nu då socialismen har segrat ”slutligen och oåterkalleligen”, bestraffas fraktionsbildningar med koncentrationsläger eller arkebusering. Förbudet mot andra partier, som från början var ett temporärt ont, har upphöjts till en princip. För Kommunistisk Ungdom har t.o.m. rätten att syssla med politiska frågor upphävts, och det i samma skede som publiceringen av den nya konstitutionen. Dessutom åtnjuter medborgare och medborgarinnor rösträtt från 18 års ålder, men åldersgränsen för Kommunistisk Ungdom, som existerade fram till 1936 (23 år), är nu helt avskaffad. Politik är sålunda en gång för alla förklarad som monopol för en okontrollerad byråkrati.

På en fråga från en amerikansk intervjuare om partiets roll i den nya konstitutionen, svarade Stalin:

”Då det inte finns några klasser, då barriärerna mellan klasserna försvinner (‘det finns inga klasser, barriärerna mellan klasserna, som inte finns, försvinner’ – L.T.), finns det bara kvar någonting liknande inte alls fundamentala skillnader mellan olika små skikt i det socialistiska samhället. Det finns ingen jordmån för skapandet av partier som slåss mot varandra. Där det inte finns flera klasser, kan det inte finnas flera partier, eftersom ett parti är en del av en klass.”

Varje ord är ett missförstånd och några av dem är två! Här får man intrycket att klasserna är homogena; att alla gränser mellan klasser är skarpt definierade en gång för alla; att medvetenheten hos en klass direkt motsvarar dess plats i samhället. Den marxistiska läran om partiets klassnatur blir här förvandlad till en karikatyr. Dynamiken i den politiska medvetenheten utesluts ur den historiska processen till förmån för administrationens intressen. I realiteten är klasser heterogena; de slits av inre motsättningar, och kommer till lösningar av gemensamma problem på intet annat sätt än genom inre kamp mellan tendenser, grupper och partier. Det är

möjligt, under vissa förutsättningar, att medge att "ett parti är en del av en klass". Men eftersom en klass har många "delar" – vissa ser framåt och andra bakåt – kan en och samma klass bilda flera partier. Av samma skäl kan ett parti stödja sig på delar av olika klasser. Ett exempel på att bara ett parti motsvarade en klass går inte att finna i hela den politiska historien – förutsatt naturligtvis, att man inte tar den politiska skenbarheten för verklighet.

I sin sociala struktur är industriproletariatet den minst heterogena klassen i det kapitalistiska samhället. Icke desto mindre är närvaron av sådana "små skikt" som arbetararistokratin och arbetarbyråkratin tillräckligt för att ge upphov till opportunistiska partier, vilka med tiden omvandlas till ett av vapnen för borgerlig dominans. Om skillnaden mellan arbetararistokratin och proletariatets massa från stalinistisk sociologisk ståndpunkt är "fundamental" eller bara "någonting liknande" spelar absolut ingen roll. Det är genom denna skillnad som det på sin tid var nödvändigt att bryta med socialdemokraterna och att skapa den Tredje Internationalen. Även om "det inte finns några klasser" i Sovjetunionen, så är detta samhälle icke desto mindre ojämförligt mer heterogent och komplicerat än proletariatet i kapitalistiska länder, och kan följaktligen skapa god jordmån för flera partier. När Stalin gjorde denna oförsiktiga utflykt på det teoretiska fältet, bevisade han betydligt mer än han önskade. Av hans resonemang att döma kan det inte bara inte finnas *skilda* partier i Sovjetunionen, men det kan inte ens finnas *ett* parti. För där det inte finns några klasser, har politik i allmänhet ingen plats att fylla. Icke desto mindre drar Stalin av denna lag den "sociologiska" slutsats som är till fördel för det parti, vars generalsekreterare han är.

Bucharin försöker närma sig problemet från en annan sida. I Sovjetunionen, säger han, är frågan vart man skall gå – tillbaka till kapitalism eller framåt till socialism – inte längre föremål för diskussion. Därför "kan inte partisaner från de fientliga likviderade klasserna tillåtas organisera sig i partier". För att inte tala om att i ett land med segrande socialism skulle kapitalismens partisaner enbart framstå som löjliga Don Quixoter oförmögna att skapa ett parti, är de existerande politiska skillnaderna långt ifrån omfattade i alternativet: till socialism eller till kapitalism. Det finns andra frågor: Hur gå mot socialism, i vilken takt, etc. Valet av väg är inte mindre viktig än valet av mål. Vem skall välja vägen? Om jordmånen för politiska partier verkligen har försvunnit, då finns det ingen anledning att förbjuda dem. Tvärtom är det tid att i enlighet med partiprogrammet avskaffa "alla frihetsbegränsningar av vilket slag det än är".

När Stalin försökte skingra det naturliga tvivlet hos den amerikanske intervjuaren, förde han fram ett nytt betraktelsesätt: "Kandidatlistor kommer att föras fram inte bara av det Kommunistiska partiet, utan också av alla sorters sociala organisationer utanför partiet. Och vi har hundratals sådana ... Varje litet skikt (av sovjetsamhället) kan ha sina speciella intressen och spegla [uttrycka?] dem genom de existerande oräkneliga sociala organisationerna." Denna sofism är inte bättre än de andra. De sovjetiska "sociala" organisationer – fackföreningar, kooperativa, kulturella, etc. – representerar inte på minsta sätt skilda "små skikts" intressen, för de har alla en och samma hierarkiska struktur. Även i de fall där de uppenbart representerar massorganisationer, som i fackföreningarna och kooperativerna, spelas den aktiva rollen i dem uteslutande av representanter för de övre privilegierade grupperna, och sista ordet ligger hos "partiet" – d.v.s. byråkratin. Konstitutionen hänvisar endast väljarna från Pontius till Pilatus.

Mekaniken häri uttrycks med fullständig precision i den fundamentala lagens text. Artikel 126, vilken är konstitutionens axel som ett politiskt system, "garanterar rätten" för alla manliga och kvinnliga medborgare att sluta sig samman i fackföreningar, kooperativer, ungdoms-, sport-, försvars- och kulturorganisationer samt tekniska och vetenskapliga samfund. Vad partiet beträffar – dvs. maktkoncentrationen – är det inte fråga om denna rättighet för alla, utan för den privilegierade minoriteten. "... De mest aktiva och medvetna (så betraktade

ovanifrån, vill säga – L.T.) medborgarna från arbetarklassens led och andra skikt bland de arbetande massorna är förenade i det kommunistiska partiet ... *vilket utgör den ledande kärnan i alla organisationer, både sociala och administrativa.*” Denna förvånansvärt uppriktiga formel, som införts i själva konstitutionens text, avslöjar hela falskheten med den politiska rollen hos de ”sociala organisationerna” – underordnade grenar i den byråkratiska firman.

Men om det inte skall finnas kamp mellan partier, kan kanske de olika fraktionerna inom partiet framträda vid dessa demokratiska val? På frågan från en fransk journalist om det härskande partiets grupperingar, svarade Molotov: ”Inom partiet ... har det gjorts försök att skapa speciella fraktioner ... men det är faktiskt redan många år sedan situationen i denna fråga fundamentalt ändrades, och det kommunistiska partiet är faktiskt en enhet.”

”Vad finns kvar av Oktoberrevolutionen”, frågar Victor Serge, ”om varje arbetare, som tillåter sig att ställa ett krav, eller uttrycka ett kritiskt omdöme, riskerar fängelse? Oh, När det är på det viset kan man arrangera hur många hemliga val som helst!” Låt oss betänka att inte ens Hitler kränkte det hemliga valet.

Reformatörerna har dragit fram irrelevanta teoretiska argument om klassernas och partiernas ömsesidiga beroendeförhållanden. Det är inte en fråga om sociologi, utan om materiella intressen. Det härskande partiet som åtnjuter ett monopol i Sovjetunionen är byråkratins politiska maskin, och denna har i realiteten en del att förlora men ingenting mer att vinna. Den önskar bevara ”jordmånen” för sig själv.

I ett land där revolutionens lava ännu inte har svalnat, bränner privilegier dem som äger sådana likt en stulen guldlocka bränner en amatörtjuv. Det härskande skiktet i Sovjet har lärt sig att frukta massorna med en totalt borgerlig fruktan. Stalin ger de växande speciella privilegierna för de övre kretsarna en ”teoretisk” förklaring med hjälp av Komintern, och försvarar den sovjetiska aristokratin mot folkets missnöje med hjälp av koncentrationsläger. För att denna mekanism skall fortsätta att fungera, tvingas Stalin då och då att ställa sig på ”folkets” sida mot byråkratin – naturligtvis med dennas tysta samtycke. Han finner det användbart att ta till hemliga val för att åtminstone delvis rensa statsapparaten på den korruption, som håller på att förstöra den.

Så tidigt som 1928 skrev Rakovskij, i det att han diskuterade ett antal fall av byråkratisk gangsterism, som kommit till ytan: ”Det mest karaktäristiska och farliga förhållandet i denna vitt spridda skandalvåg är massornas passivitet, de kommunistiska massornas även mer än de icke partianslutnas På grund av fruktan för de makthavande, eller helt enkelt på grund av politisk likgiltighet, har de låtit dessa saker passera utan att protestera, eller har inskränkt sig till att smågrumsa.” Under de åtta år som gått sedan dess, har situationen blivit ojämförligt värre. Den politiska maskinens förfall, avslöjande sig för varje steg, har börjat hota statens blotta existens – nu inte längre som ett instrument för den socialistiska transformationen av samhället, utan som en källa till makt, inkomst och privilegier för det härskande skiktet. Stalin tvingades ge oss en glimt av detta motiv till reformen. ”Vi har inte så få institutioner”, berättade han för Roy Howard, ”som arbetar dåligt... Det hemliga valet kommer i Sovjetunionen att bli en piska i händerna på befolkningen mot dåligt arbetande maktorgan.” En märkvärdig beaktelse! Efter det att byråkratin har skapat ett socialistiskt samhälle med sina egna händer, känner den behovet ... av en piska! Det är ett av motiven för den konstitutionella reformen. Det finns en annan inte mindre viktig.

Genom att avskaffa sovjeterna låter den nya konstitutionen arbetarna upplösas i den allmänna befolkningsmassan. Förvisso förlorade sovjeterna för länge sedan sin betydelse. Men med tillväxten av nya sociala motsättningar och en ny generations uppvaknande, kanske de åter kommer till liv. Mest av alla fruktas naturligtvis städernas sovjetter med det ökande del-

tagandet från friska och krävande kommunistiska ungdomar. I städerna är kontrasten mellan lyx och nöd alltför lätt att se. Sovjetaristokratins första angelägenhet är att bli kvitt arbetar-sovjeterna och Röda Arméns sovjet. Det är mycket lättare att handskas med den spridda landsbefolkningen. De kollektiverade bönderna kan t.o.m. med viss framgång användas mot städernas arbetare. Detta är inte första gången en byråkratisk reaktion har stött sig på landsbygden i sin kamp mot städerna.

Vad som än är principiellt och betydelsefullt i den nya konstitutionen, och verkligen höjer den högt över de borgerliga ländernas mest demokratiska konstitutioner, är endast en urvattnad parafras på Oktoberrevolutionens fundamentala dokument. Allt det som har att göra med värderingar av ekonomiska erövringar, förvanskar verkligheten med falska perspektiv och skrytsamheten. Och slutligen är allt det, som handlar om frihet och demokrati totalt genomsyrat av en anda av maktbegär och cynism.

Den nya konstitutionen, som representerar ett enormt steg tillbaka från socialistiska till borgerliga principer, är skuren och ansad efter den härskande gruppens mått och följer samma historiska kurs som övergivandet av världsrevolutionen till förmån för Nationernas Förbund, återupprättandet av den borgerliga familjen, ersättandet av milisen med den stående armén, återinförandet av ranger och dekorationer, och den ökande bristen på jämlikhet. Genom att på juridisk väg stärka enväldstendenserna hos en "överklass" inom byråkratin, skapar den nya konstitutionen de politiska förutsättningarna för en ny besutten klass.

KAPITEL XI

Vart går Sovjetunionen?

1. Bonapartism som krisregim

Den fråga vi tidigare ställt i läsarens namn: "Hur kunde den styrande klick, med sina oräkneliga misstag, koncentrera obegränsad makt i sina händer?" – eller annorlunda uttryckt: "Hur skall man förklara motsättningen mellan termidorianernas intellektuella fattigdom och deras materiella makt?" – tillåter nu ett mer konkret och kategoriskt svar. Sovjetsamhället är inte harmoniskt. Det som är synd för en klass eller ett skikt är en dygd för ett annat. Sett med utgångspunkt från socialistiska samhällsformer, slås man av hur fylld av motsättningar och inkonsekvenser byråkratins politik är. Men samma politik framträder mycket konsekvent som uttryck för det härskande skiktets stärkande av makten.

Statens stöd åt kulaken (1923-28) innehöll en dödlig fara för socialismens framtid. Men så lyckades också byråkratin med hjälp av småborgerligheten att binda den proletära förtruppen både till händer och fötter och kväva den bolsjevikiska oppositionen. Detta "misstag" ur socialistisk synpunkt var en ren vinst ur byråkratisk synpunkt. När kulaken började direkt hota själva byråkratin, vände denna sina vapen mot kulaken. Den panik, som angreppen mot kulaken utlöste och som också spred sig till de medelstora bönderna, var inte mindre kostsamma för ekonomin än en utländsk invasion. Men byråkratin hade försvarat sina positioner. Efter att knappt ha lyckats förgöra sina tidigare allierade, började den med all makt att utveckla en ny aristokrati. Och därmed underminera socialismen? Naturligtvis – men samtidigt stärktes den härskande kasten. Den sovjetiska byråkratin är lik alla härskande klasser i det att den är beredd att blunda för sina ledares grövsta misstag, i politik i allmänhet, mot att dessa visar obetingad trohet i försvaret av dess privilegier. Ju större oro situationens nya herrar känner, desto högre värde sätter de på hänsynslöst kväsande av minsta hot mot sina så välförtjänta rättigheter. Det är med detta perspektiv för ögonen, som denna kast av uppkomlingar väljer sina ledare. Däri ligger hemligheten med Stalins framgång.

Byråkratins makt och självständighet är emellertid inte obegränsad. Det finns historiska faktorer, som är starkare än marskalker och även än generalsekreterare. En rationalisering av ekonomin är otänkbar utan exakta räkenskaper. Räkenskaper går inte att förena med byråkratins nyckfullhet. Omsorgen om att återupprätta en stabil rubel, vilket betyder en rubel, som är oberoende av "ledarna", åläggs byråkratin genom det faktum att dess autokratiska styre råkar i större och större motsättning till utvecklingen av landets produktivkrafter – på samma vis som monarkin på sin tid blev oförenlig med utvecklingen av den borgerliga marknaden. Penningräkenskap kan emellertid inte undgå att ge en mer öppen karaktär åt kampen om nationalinkomstens fördelning mellan de olika samhällsskikten. Frågan om löneskalor, som nästan var av likgiltig art under matransoneringens tid, är nu avgörande för arbetarna och därmed också frågan om fackföreningarna. Utnämningen från ovan av fackföreningsfunktionärer är ägnad att möta större och större motstånd. Därutöver är arbetaren under ackordssystemet direkt intresserad av en korrekt förvaltning av fabriksadministrationen. Stachanoviterna klagar alltmer högljutt på organisationsfel inom produktionen. Byråkratisk nepotism vid tillsättandet av direktörer, ingenjörer, etc., håller på att bli mer och mer outhärdlig. Kooperativen och den statliga handeln blir mycket mer än tidigare beroende av köparen. Kolchoserna och den enskilde kolchosbonden lär sig att översätta sina förbindelser med staten till ett sifferspråk. De blir alltmer ovilliga att underdånigt behöva stå ut med att det från ovan utses ledare, vars enda merit ofta består i att de står den lokala byråkratiska klicken nära. Och slutligen lovar rubeln att sprida ljus över det mest gåtfulla av områden: byråkratins legala och illegala inkomster. I ett politiskt kvävt land blir således omsättningen av pengar en viktig hävstång för mobiliseringen av oppositionella krafter och förebådar början till slutet på "upplöst" envælde.

Medan industrins tillväxt och införandet av jordbruket i den statliga planeringen i hög grad komplicerar ledarnas uppgifter genom att bringa *kvalitetsproblemet* i förgrunden, förstör byråkratin det skapande initiativet och ansvarskänslan utan vilka det inte finns och inte kan finnas kvalitativt framåtskridande. Byråkratins sår är kanske inte så tydliga inom den tunga industrin, men de håller på att förtära kooperativen, lättindustrin och livsmedelsproduktionen, kolchoserna, de små lokala industrierna – d.v.s. alla de grenar av ekonomin, som står folket närmast.

Sovjetbyråkratins progressiva roll sammanfaller med den period, som man ägnade åt att införa de viktigaste elementen i den kapitalistiska tekniken i Sovjetunionen. Det grova arbetet med att låna, imitera, transplantera och inympa genomfördes på den grundval som revolutionen lagt. Ditintills var det inte fråga om någon förnyelse inom tekniken, vetenskapen och konsten. Det är möjligt att bygga gigantiska fabriker efter en färdiggjord västlig modell på byråkratins kommando – men till tre gånger så höga kostnader. Men ju längre man går, desto mer hamnar ekonomin i problemet med kvaliteten, som glider byråkratin ur händerna likt en skugga. De sovjetiska produkterna är som stämplade av likgiltighetens gråa märke. I en nationaliserad ekonomi kräver kvalitet en producenternas och konsumenternas demokrati, frihet att kritisera och ta initiativ – villkor, som är oförenliga med en totalitär regims fruktan, lögn och smicker.

Bakom kvalitetsfrågan ligger ett mer komplicerat och storslaget problem, som kan sammanfattas i begreppen *självständigt, tekniskt och kulturellt skapande*. En av antikens filosofer sade att tvisten är alltings fader. Inga nya värden kan skapas där fria och motstridiga idéer är omöjliga. Naturligtvis betyder revolutionär diktatur stränga frihetsbegränsningar. Men av just det skälet har revolutionsepoker aldrig varit särskilt gynnsamma för kulturellt skapande: de har endast berett vägen därför, Proletariatets diktatur öppnar vidare fält för mänsklig begåvning ju mer det upphör att vara diktatur. Den socialistiska kulturen kommer att blomstra i proportion till statens bortdöende. I denna enkla och orubbliga historiska lag ligger den

nuvarande politiska regimens dödsdom innesluten. Den sovjetiska demokratin är inte kravet på en abstrakt politik, än mindre en abstrakt moral. Den har blivit en fråga om liv och död för landet.

Om den nya staten inte hade några intressen utöver samhällets intressen, skulle tvångsfunktionens bortdöende gradvis få en smärtfri karaktär. Men staten är inte bara ande. Särskilda funktioner har skapat särskilda organ. Byråkratin, som helhet är inte så mycket bekymrad om sin funktion som om den tribut, som funktionen inbringar. Den härskande kasten försöker stärka och befästa sina tvångsorgan. För att försäkra sig om makt och inkomst, skonar den inte något eller någon. Ju mer händelseutvecklingen går den emot, desto mer hänsynslös blir den mot befolkningens framstegsvänliga element. Liket den katolska kyrkan har den hävdade ofelbarhetsdogmen under sin nedgångsperiod, men i en utsträckning, som påven aldrig skulle ha drömt om.

Den alltmer ihållande förgudningen av Stalin är med alla sina drag av karikatyr en nödvändig beståndsdel för regimen. Byråkratin har behov av en okränkbar överdomare, en förste konsul om inte en kejsare, och den lyfter den man på sina axlar, som bäst motsvarar dess krav på herravälde. Denna ledarens "karaktärsstyrka", som så hänrycker vänsterns litterära dilettanter, är i realiteten summan av det totala trycket från en kast, som inte kommer att stoppa för någonting i försvaret av sina ställningar. Var och en dem tänker i sin ställning: *l'état – c'est moi* (staten det är jag). I Stalin finner var och en lätt sig själv. Men Stalin finner också i var och en liten del av sin egen ande. Stalin personifierar byråkratin. Det är det väsentliga i hans politiska personlighet.

Caesarism, eller dess borgerliga form, Bonapartism, gör entré på scenen i de historiska ögonblick då två lägers skarpa strid så att säga höjer statsmakten över nationen, och tillsynes garanterar den en fullständig oavhängighet av klasser – i realiteten endast den nödvändiga friheten för ett försvar av de privilegierade. Stalinregimen, som höjer sig över ett politiskt splittrat samhälle, stöder sig på en polis- och officerskår och inte tillåter någon som helst kontroll, är uppenbarligen en variation på bonapartism – ett nytt slags bonapartism, som historien aldrig tidigare sett.

Caesarism uppstod på basis av ett slavsamhälle, som var skakat av inre slitningar. Bonapartism är ett av den kapitalistiska regimens politiska vapen under dess kritiska period. Stalinism är en variation på samma system, men på basis av en arbetarstat, som är söndersliten av motsättningarna mellan en organiserad och beväpnad aristokrati och de obehäpnade arbetande massorna.

Som historien visar klarar sig bonapartism alldeles utmärkt med allmän rösträtt och även med hemliga val. Bonapartismens demokratiska ritual består i *folkomröstningen*. Då och då ställs medborgarna inför frågan: *för* eller *mot* ledaren? Och röstaren känner revolvermynningen mellan skulderbladen. Sedan Napoleon III, som nu tycks som provinsial dilettant, har denna teknik fått en enastående utveckling. Den nya sovjetiska konstitutionen, som grundlägger *bonapartism på folkomröstningsbasis*, är den verkliga kronan på systemet.

I sista hand beror den sovjetiska bonapartismen på försenandet av världsrevolutionen. Men i de kapitalistiska länderna ledde samma orsak till fascism. Sålunda kommer vi fram till den slutsats som först var oväntad men i verkligheten oundviklig, att den allsmäktiga byråkratin krossande av den sovjetiska demokratin och fascismens utrotande av den borgerliga demokratin har frammanats av samma orsak: världsproletariatets långsamhet med att lösa de problem, som historien ställt det inför. Stalinism och fascism är, trots djupgående skillnader i social grundval, två symmetriska fenomen. I åtskilliga drag visar de upp en olycksbådande likhet. En segerrik revolutionär rörelse i Europa skulle omedelbart skaka inte bara fascismen, utan också den sovjetiska bonapartismen. Den stalinistiska byråkratin gjorde ur sin egen

synpunkt rätt i att vända den internationella revolutionen ryggen. Den lydde bara självbevarelsedriftens röst.

2. Byråkratin uppgörelse med "klassfienden"

Från sovjetregimens första dagar utgjorde partiet motvikten mot byråkratin. Om byråkratin skötte staten, så kontrollerade partiet alltjämt byråkratin. Genom att hålla ett vaksamt öga på även den ringaste avvikelse från det strängt nödvändiga, befann sig partiet hela tiden i en öppen eller maskerad kamp mot byråkratin. Stalin-fraktionens historiska roll var att krossa denna dubbelsidighet genom att låta partiet bli sitt eget ämbetsverk och sammansmälta detta med staten. På så vis skapades den nuvarande totalitära regimen. Det var genom att göra byråkratin denna inte oviktiga tjänst, som Stalin säkrade sin seger.

Vänsteroppositionen övergav under de första tio åren av sin kamp det program, som avsåg en ideologisk erövring av partiet istället för en erövring av partiet med makt. Dess slagord var: reform, inte revolution. Byråkratin var emellertid t.o.m. på den tiden inställd på vilken revolution som helst för att försvara sig själv mot en demokratisk reform. 1927, då striden nådde ett särskilt bittert stadium förklarade Stalin inför centralkommittén med hänvisning till oppositionen: "Dessa kadrer kan endast avlägsnas genom ett inbördeskrig!" Det som i Stalins ord var en hotelse blev ett historiskt faktum, tack vare en rad nederlag för det europeiska proletariatet. Reformens väg vändes om till revolutionens väg.

De fortsatta utrensningarna inom partiet och de sovjetiska organisationerna har till avsikt att förhindra massornas missnöje från att få ett entydigt politiskt uttryck. Men undertryckanden dödar inte tankar; de tvingar dem endast under jorden. Vida kretsar av kommunister lika väl som medborgare utanför partiet upprätthåller två tankesystem, ett officiellt och ett hemligt. Spioneri och skvaller verkar över allt upplösande på sociala förbindelser. Byråkratin framställer ofelbart sina fiender som socialismens fiender. Med hjälp av juridiska förfalskningar, som nu är en helt normal företeelse, beskyller den sina fiender för det brott den finner lämpligt. Genom att hota med arkebusering drar den ur de svaga ut bekännelser, som den själv dikterat och gör sedan dessa bekännelser till bas för anklagelser mot de mer hårdnackade.

"Det skulle vara oförlåtligt dumt och kriminellt", säger Pravda den 5 juni 1936 – i sin kommentar till "den mest demokratiska konstitutionen i världen", – att trots avskaffandet av klasserna antaga att "de klasstyrkor, som är fientliga mot socialismen, har försonat sig med sina nederlag ... Kampen går vidare". Vilka är dessa "fientliga klasstyrkor?" Pravda svarar: "Rester av kontrarevolutionära grupper, vitgardister av alla färger, särskilt Trotskijs och Zinovjevs anhängare." Efter de oundgängliga hänsyftningarna på "spionarbete, sammanvärjningar och terroristverksamhet" (av trotskister och zinovjeviter) avger Stalins organ detta löfte: "Vi kommer i framtiden också att med fast hand slå ned och tillintetgöra folkets fiender, de trotskistiska krypen och plågoandarna, hur skickligt de än förklarar sig." Dylika hotelser, som dagligen upprepas i den sovjetiska pressen, är endast ackompanjemang till G.P.U.:s arbete. En viss Petrov, partimedlem sedan 1918 och deltagare i inbördeskriget, därefter sovjetisk jordbruksexpert och medlem av högeroppositionen och som flydde från förvisningen 1936, karaktäriserar nu i en liberal emigranttidning de så kallade trotskisterna på följande vis: "Vänstern? Psykologiskt sett de sista revolutionärerna, äkta och brinnande. Inga grå köpslåenden, inga kompromisser. Mycket beundransvärt folk. Men idiotiska idéer ... med världsbrand och sådana vanvettiga saker." Vi lämnar frågan om deras "idéer" åt sidan. Denna moraliska och politiska värdering av vänstern från dess fiender på högersidan, talar för sig själv. Det är dessa "sista revolutionärer, äkta och brinnande", som G.P.U.:s överstar och generaler anklagar för ... kontrarevolutionär verksamhet i imperialismens intresse.

Byråkratins hysteriska hat mot den bolsjevikiska oppositionen får en speciellt tillspetsad politisk betydelse i samband med avlägsnandet av inskränkningar för folk av borgerligt ursprung. De försoningsdekret, som uppställts i förhållande till de senares anställning, arbete och utbildning, är grundade på det betraktelsesättet att de forna härskande klassernas motstånd dör bort i förhållande till den nya ordningens ökade stabilitet. "Det finns nu inget behov av dessa inskränkningar", förklarade Molotov vid centrala exekutivkommitténs möte i januari 1936. Samtidigt avslöjades det emellertid att de mest ondskefulla "klassfienderna" rekryteras bland dem, som livet igenom kämpat för socialismen, till att börja med Lenins närmaste medarbetare som Zinovjev och Kamenev. Till skillnad från de borgerliga blev "trotskisterna", enligt Pravda, desperatare, "ju klarare det klasslösa samhällets drag framträdde". Den vanvettiga karaktären i denna filosofi, som härrör från nödvändigheten att täcka över nya förbindelser med gamla formuleringar, kan naturligtvis inte dölja en reell förskjutning i de sociala motsättningarna. Å ena sidan öppnar skapandet av en "högkast" vida möjligheter för borgerlighetens mer ambitiösa avkomma att göra karriär: det är ingen risk att ge dem lika rättigheter. Å andra sidan väcker samma fenomen ett skarpt och mycket farligt missnöje hos massorna, särskilt hos arbetarungdomarna. Härav utrotningsskampanjen mot "plågoandar och kryp". Diktaturens svärd, som brukade fälla dem som försökte återupprätta borgerlighetens privilegier, riktas nu mot dem som revolterar mot byråkratins privilegier. Slagen träffar inte proletariats klassfiender, utan proletariats förtrupp. I överensstämmelse med den grundläggande förändringen i dess funktioner rekryterades den politiska polisen tidigare från särskilt hängivna och självuppoffrande bolsjeviker, men är nu sammansatt av byråkratins mest demoraliserade del.

I sin förföljelse av de revolutionära öser termidorianerna allt sitt hat över dem, som påminner dem om det förflutna och får dem att frukta framtiden. Fängelserna, de avlägsna delarna av Sibirien och Centralasien, de snabbt ökande koncentrationslägren rymmer blomman av det bolsjevikiska partiet, de mest rakryggade och sanna. T.o.m. i isoleringsfängelserna i Sibirien förföljs de oppositionella ständigt med förhör, brevcensur och svält. Under förvisningen tvingas hustrur att leva åtskilda från sina män med ett enda syfte: att bryta ned deras motstånd och få ur dem en bekännelse. Men inte ens de som bekänner, går säkra. Vid första misstanke eller antydning från någon angivare mot dem blir de underkastade dubbelt straff. Hjälpa, även från släktingar, åt förvisade medför åtal för förbrytelse. Ömsesidig hjälp straffas som konspiration.

Det enda medlet till självförsvar under sådana omständigheter är hungerstrejk. G.P.U. svarar på detta med tvångsmatning eller ett erbjudande om frihet att dö. Under dessa år har hundratals oppositionella, både ryska och utländska, skjutits eller dött under hungerstrejk eller tillgripit självmord. Under de senaste tolv åren har myndigheterna ett antal gånger meddelat världen att oppositionen slutgiltigt utrotats. Men under "utrensningarna" i december 1935 och under första hälften av 1936 utstöttes åter hundratusentals medlemmar av partiet, av vilka flera tiotusental var "trotskister". De mest aktiva arresterades omedelbart och blev kastade i fängelse och koncentrationsläger. Vad resten beträffade rådde Stalin, genom Pravda, de lokala myndigheterna att inte skaffa dem arbete. I ett land där staten är den enda arbetsgivaren, betyder det döden genom långsam svält. Den gamla principen: den som inte arbetar skall inte äta, har ersatts med en ny: den som inte lyder skall inte äta. Exakt hur många bolsjeviker som utstötts, arresterats, förvisats och utrotats sedan 1923 då bonapartismen började, skall vi finna ut, när vi går igenom arkiven hos Stalins politiska polis. Hur många som finns kvar under jorden kommer att bli känt då byråkratins sammanbrott börjar.

Hur stor betydelse kan tjugo- eller trettiotusen oppositionella ha för ett parti på två miljoner? I en sådan fråga betyder en sammanställning av siffror ingenting. Tio revolutionärer är tillräckligt i ett regemente för att i en rödglödgd politisk atmosfär svänga över det till folkets

sida. Av naturliga skäl hyser staben en dödlig fruktan för små underjordiska kretsar eller t.o.m. för enskilda individer. Denna reaktionära fruktan, som den stalinistiska byråkratin är genomsyrad av, förklarar den vansinniga karaktären hos förföljelserna och de giftiga förtalen.

Victor Serge, som genomgått repressionens alla stadier i Sovjetunionen, har fört märkliga nyheter till västra Europa från dem som utsätts för tortyr för sin lojalitet mot revolutionen och fientlighet mot dess förgörare.

”Jag överdriver ingenting”, skriver han. ”Jag väger varje ord. Jag kan underbygga vartenda ett av mina påståenden med tragiska bevis och med namn. I denna massa av martyrer och protesterande, som för det mesta är tysta, finns det en heroisk minoritet, som står mig närmare än alla de andra, värdefull för sin energi, uthållighet, stoicism och hängivenhet till bolsjevismen under dess storhetstid. Tusentals av dessa kommunister från den första tiden, kamrater till Lenin och Trotskij, sovjetrepublikens byggare då sovjeterna ännu existerade, sätter upp socialismens principer mot regimen inre degeneration och försvar efter bästa förmåga (och allt de kan göra är att offra sig) arbetarklassens rättigheter. ... Jag för med mig nyheter till er från dem som är inlåsta där. De kommer att hålla ut till slutet, vad som än kommer att krävas av dem. Även om de inte kommer att leva till att se en ny revolutionsgryning ... kan de revolutionära i väster räkna med dem. Lågan kommer att brinna, även om det bara blir i fängelserna. På samma sätt räknar de på er. – vi måste – försvara dem för att försvara arbetardemokratien i världen, för att återuppliva det befriande ansiktet hos proletariats diktatur och en dag till Sovjetunionen återföra dess moraliska storhet och arbetarnas förtroende.”

3. Det oundvikliga i en ny revolution

Lenin skrev, när han diskuterade statens bortdöende, att seden att iaktta det sociala livets regler kan förlora sin tvångsprägel ”om det inte finns någonting, som framkallar indignation, protest och revolt, och på det viset skapar grundlag för repressivitet”. Sakens kärna ligger i detta om. Den nuvarande regimen i Sovjetunionen framkallar protest för varje steg, en protest som bränner desto mer, eftersom den är undertryckt. Byråkratin är inte enbart en tvångsmaskin, utan också en ständig källa för provokationer. Blotta existensen av en glupsk, lögnaktig och cynisk härskarkast skapar oundgängligen en dold harm. Arbetarnas förbättrade materiella situation försonar dem inte med myndigheterna; tvärtom ökar det deras självkänsla och ger deras tankar frihet att syssla med allmänna politiska problem, vilket förbereder vägen för en öppen konflikt med byråkratin.

De oavsättliga ”ledarna” älskar att göra uttalanden om nödvändigheten av att ”studera”, ”förvärva teknik”, ”kulturell självutbildning” och andra förträffliga ting. Men det härskande skiktet självt är utbildat och föga kultiverat; det studerar ingenting på allvar, och är illojalt och grovt i sina sociala kontakter. Dess pretentioner på att vara förmyndare för det sociala livets alla områden, inte bara bestämma över och styra kooperativa butiker utan även musikkompositörer, är mer än outhärdligt. Den sovjetiska befolkningen kan inte höja sig till en högre kulturnivå utan att befria sig från denna förödmjukande underkastelse under en kast usurpatorer.

Kommer byråkraten att sluka arbetarstaten eller kommer arbetarklassen att rensa bort byråkratin? Sovjetunionens öde hänger på lösningen av denna fråga. Det stora flertalet sovjetiska arbetare är från och med nu fientligt inställda till byråkratin. Bondemassorna hatar den med sitt sunda plebejiska hat. Om arbetarna till skillnad från bönderna aldrig varit inne på den öppna stridens väg och därmed dömt de protesterande byarna till förvirring och brist på kapacitet, så är det inte enbart fruktan för repressalier. Vad arbetarna fruktar är, att, om de störtar byråkratin, kan det öppna vägen för kapitalismens återvändande. De ömsesidiga förhållandena mellan stat och klass är mycket mer komplicerade än de blir framställda av vulgära ”demokrater”. Utan en planekonomi skulle Sovjetunionen kastas tillbaka flera

decennier. I det avseendet fortsätter byråkratin att fylla en nödvändig funktion. Men det sker på ett sådant sätt att hela systemet riskerar explodera, vilket fullkomligt kan komma att sopa bort revolutionens resultat. Arbetarna är realistiska. Utan att låta sig vilseledas av den härskande kasten – åtminstone vad beträffar dess lägre lager, som står dem närmast – ser de i denna kast en väktare av sina egna erövringar. De kommer oundvikligen att köra bort den ohederlige, fräcke och opålitlige väktaren så snart de ser en möjlighet därtill. Men för detta är det nödvändigt att en ny revolutionär gryning dans i väst eller i öst.

När en politisk strid upphör att synas framställs detta av Kremls vänner och agenter som en ”stabilisering” av regimen. I verkligheten betecknar det enbart en tillfällig stabilisering av byråkratin, medan det folkliga missnöjet gått under jorden. Den yngre generationen lider speciellt under oket av detta ”upplysta envælde” i vilket det finns så mycket mer envælde än upplysthet. Byråkratins tilltagande, illavarslande vaksamhet mot den minsta glimt av levande tänkande samt de outhärdligt överspända lovprisningshymnerna till en välsignad försyn, personifierad av ”ledaren”, vittnar i lika hög grad om en växande klyfta mellan staten och samhället. De vittnar om en ihärdig intensifiering av inre motsättningar och att staten tryckts upp mot väggen och söker en väg ut, som den oundgängligen måste finna.

För en riktig värdering av situationen har de inte ovanliga terroristaktionerna mot maktens representanter en mycket stor betydelse. Det mest kända av dessa var mordet på Kirov, en intelligent och samvetslös diktator i Leningrad och en typisk representant för sin korporation. I och för sig är terroristaktioner minst av allt det som skall till för att stöta en bonapartistisk oligarki. Även om den enskilde byråkraten är rädd för revolvern, kan byråkratin som helhet utnyttja en terrorhandling till att rättfärdiga sina egna våldsövergrepp och anklaga sina egna politiska fiender för mordet (affären Zinovjev, Kamenev och andra).¹ Individuell terror är de otåliga och förtvivlade individernas vapen och hör för det mesta samman med byråkratins egen yngre generation. Men politiska mord, som var fallet under tsarismens tid, är omisskännliga symptom på en stormig atmosfär och förebådar början till en öppen politisk kris.

Genom att lägga fram den nya konstitutionen visar byråkratin att den förnimmer denna fara och därför vidtar förebyggande åtgärder. Det har emellertid mer än en gång hänt att en byråkratisk diktatur, som söker sin räddning i ”liberala” reformer, endast försvagar sig själv. Samtidigt som den konstitutionen avslöjar bonapartismen, skapar den också en halvlegal täckning för kampen mot den. Rivaliteten mellan byråkratiska klickar kan vid valen bli början till en bredare politisk kamp. Piskan mot ”dåligt arbetande maktorgan” kan vändas till en piska mot bonapartismen. Alla tecken tyder på att den vidare händelseutvecklingen oundvikligen måste leda till en sammanstötning mellan folkets kulturellt utvecklade krafter och den byråkratiska oligarkin. Det finns ingen lösning på en sådan kris. Ingen djävul har ännu frivilligt skurit klorna av sig. Den sovjetiska byråkratin kommer inte att ge upp sina positioner utan strid. Utvecklingen leder uppenbarligen mot revolutionens väg.

Med folkmassornas energiska tryck och regeringsapparatusens oundvikliga upplösning under sådana omständigheter kan de makthavandes motstånd visa sig bli mycket svagare än som nu synes. Men i det avseendet är endast hypoteser möjliga. Byråkratin kan i varje fall endast avlägsnas genom revolutionära krafter. Och som alltid kommer offren att bli färre ju djärvare och mer avgörande attacken är. Att förbereda detta och att stå i spetsen för massorna i en gynnsam historisk situation – det är uppgiften för den sovjetiska sektionen inom den Fjärde Internationalen. Idag är den ännu svag och tvingad under jorden. Men ett partis illegala existens är inte det samma som att det inte existerar. Det är endast en svår existensform. Repressalier mot en klass som håller på att försvinna från scenen kan visa sig mycket framgångsrika – detta bevisades fullt och fast under den revolutionära diktaturen 1917-1923 –

¹ Här avses rättegång i januari 1935 och inte den i augusti 1936.

men våld mot en revolutionär förtrupp kan inte rädda en kast, som har överlevt sig själv, om nu Sovjetunionen på det hela taget skall fortsätta utvecklas.

Den revolution, som byråkratin förbereder mot sig själv, kommer inte att bli social, som Oktoberrevolutionen 1917. Denna gång är det inte fråga om att förändra samhällets ekonomiska grundvalar, genom att ersätta vissa egendomsformer med andra. Historien har på andra håll känt inte bara sociala revolutioner, som ersatt en feodal regim med en borgerlig, utan också politiska revolutioner som, utan att rubba samhällets ekonomiska grundvalar, har sopat bort ett gammalt härskarskikt (1830 och 1848 i Frankrike, februari 1917 i Ryssland, etc.). Störtandet av den bonapartistiska kasten kommer naturligtvis att få djupgående sociala konsekvenser, men i sig självt kommer det att hållas inom den politiska revolutionens gränser.

Detta är första gången i historien, som en stat, som tillkommit genom en arbetarrevolution, existerar. De stadier, som den måste genomgå, finns inte angivna någonstans. Det är sant att Sovjetunionens teoretiker och skapare hoppades att det genomskinliga och smidiga sovjetiska systemet skulle tillåta staten att omforma sig, upplösas och dö bort i proportion till samhällets ekonomiska och kulturella utvecklingsstadier. Här visade sig åter livet mer komplicerat än teorin förutsett. Ödet kom att utse proletariatet i ett underutvecklat land till att genomföra den första socialistiska revolutionen. Detta historiska privilegium kommer det med all sannolikhet att få betala med en supplementär revolution – mot byråkratiskt envælde. Den nya revolutionens program beror till stor del på den tidpunkt då den bryter ut, på den nivå, som landet då nått och till stor del på den internationella situationen. Programmets grundläggande element är redan klara och har lagts fram under de föregående kapitlen i denna bok, som en objektiv slutsats av en analys av sovjetregimens motsättningsförhållanden.

Det är inte fråga om att ersätta en styrande klick med en annan, utan om att ändra själva administrationsmetoderna inom ekonomin och att leda landets kulturella liv. Byråkratisk autokrati måste ge plats åt sovjetisk demokrati. En återupprättelse för rätten att kritisera och en oförfalskad frihet i alla val är nödvändiga betingelser för landets fortsatta utveckling. Detta förutsätter ett återupplivande av frihet för sovjetiska partier, till en början för det bolsjevikiska partiet, och ett återupprättande av fackföreningarna. Ett införande av demokrati i industrierna betyder en radikal revidering av planläggningen i arbetarnas intresse. Fri diskussion om ekonomiska problem kommer att minska de överdrivna omkostnader, som orsakas av byråkratins misstag och sicksackkurs. Dyrbara leksaker – sovjetpalats, nya teatrar, skrytlyxiga tunnelbanor – kommer att trängas bort till förmån för arbetarbostäder. ”Borgerliga fördelningsnormer” kommer att hållas inom det strikt nödvändigas gränser och kommer att ge plats åt socialistisk jämlikhet, i takt med det stigande sociala välståndet. Ranger kommer omedelbart att avskaffas. Allt dekorationsglittret kommer att försvinna i smältdegeln. Ungdomen kommer att få möjlighet att andas fritt, kritisera, göra misstag och växa upp. Vetenskapen och konsten kommer att befrias från sina bojor. Och slutligen kommer utrikespolitiken att återgå till sin traditionella revolutionära internationalism.

Mer än någonsin är Oktoberrevolutionen nu förknippad med Europas och hela världens öde. Sovjetunionens problem avgörs nu på den spanska halvön, i Frankrike och i Belgien. I det ögonblick denna bok kommer ut kommer situationen att vara ojämförligt klarare än idag, när inbördeskriget utvecklar sig nedanför Madrids murar. Om den sovjetiska byråkratin, med dess förrädiska ”folkfronts”-politik, lyckas säkra reaktionens seger i Spanien och Frankrike – och Komintern gör allt den kan i den riktningen – kommer Sovjetunionen att befinna sig på ruinens yttersta kant. Ordningen för dagen kommer snarare att bli en borgerlig kontra-revolution än ett arbetarnas uppror mot byråkratin. Om proletariatet i västra Europa, trots reformisternas och de ”kommunistiska” ledarnas förenade sabotage, finner vägen till makten, kommer ett nytt kapitel i Sovjetunionens historia att öppnas. Den första segern för en revolution i Europa skulle gå som en elektrisk chockvåg genom de sovjetiska massorna, rycka

upp dem och höja deras självständighetsanda, uppväcka traditionerna från 1905 och 1917, underminera den bonapartistiska byråkratin och åt den Fjärde Internationalen skaffa inte mindre betydelse än den som Oktoberrevolutionen skänkte den Tredje. Bara på detta sätt kan den första arbetarstaten bevaras för en socialistisk framtid.

Appendix: "Socialism, i ett land"

De reaktionära tendenserna inom det totalitära styret är den senila kapitalismens försvars-reflex inför de krav, som historien ställer på det, nämligen att befria ekonomin från privat-egendomens och nationalstatens bojor och organisera denna planmässigt över hela jorden.

I Lenins "Deklaration om det arbetande och utsugna folkets rättigheter" – av folkkommissariernas råd tillställd den konstituerande församlingen för godkännande, under den korta period den existerade – definierades den nya regimens "huvuduppgift" på följande vis: "upprätta en socialistisk organisation av samhället och att socialismen ska segra i alla länder".¹

Revolutionens internationella karaktär skrevs sålunda in i den nya regimens huvuddokument. Ingen skulle vid den tidpunkten ha vågat framställa problemet annorlunda! I april 1924, tre månader efter Lenins död, skrev Stalin i en broschyr, som var en sammanställning av flera olika ting och som kallades Leninismens grunder:

"För att störta bourgeoisin räcker det med ett lands ansträngningar – detta vittnar vår egen revolutions historia om. Till socialismens slutgiltiga seger, till organiseringen av socialistisk produktion räcker det inte med ansträngningarna i ett land, särskilt ett bondeland som vårt – till detta måste vi ha proletärernas ansträngningar i åtskilliga framskridna länder."

Dessa rader behöver inte kommenteras. Den upplaga, i vilken de trycktes, har emellertid avlägsnats ur cirkulationen.

Det europeiska proletariats omfattande nederlag och Sovjetunionens första mycket blygsamma ekonomiska framgångar ingav Stalin på hösten 1924 den idén att den sovjetiska byråkratins historiska mission var att bygga socialismen i ett enda land. Kring denna fråga utvecklades en diskussion som för många ytliga sinnen tycktes akademisk eller skolastisk, men som i verkligheten speglade den Tredje Internationalens begynnande degeneration och förberedde vägen för den Fjärde.

Den forne kommunisten och numera vite emigranten Petrov, som vi redan citerat, berättar i sina memoarer hur häftigt den yngre generationen administratörer gick emot doktrinen om Sovjetunionens beroende av den internationella revolutionen. "Hur är det möjligt att vi i vårt land inte lyckas bygga upp ett lyckligt liv?" Om Marx säger annorlunda betyder det att "vi är inga marxister, vi är ryska bolsjeviker – det är hela saken"! Till dessa minnen av dispyter i mitten av tjugotalet fogar Petrov: "Idag kan jag inte tro annat än att teorin om att bygga socialismen i ett land inte enbart var en stalinistisk uppfinning." Helt riktigt! Den uttryckte omisskännligt byråkratins stämningar. När den talade om socialismens seger, menade den sin egen seger.

När Stalin skulle rättfärdiga sitt brott mot den marxistiska traditionen inom internationalismen, var han oförsiktig nog att anmärka att Marx och Engels inte hade känt till lagen om kapitalismens ojämna utveckling, som Lenin antagligen upptäckt. I en katalog över intellektuella märkvärdigheter, borde denna anmärkning sannerligen inta en framträdande plats. Ojämn utveckling går igenom hela mänsklighetens historia, och särskilt kapitalismens historia. En ung rysk historiker och ekonom, Solntzev, en man med ovanlig begåvning och moraliska egenskaper, som torterades till döds i den sovjetiska byråkratins fängelser för

¹ Lenin, a.a. bd 7, s 414

medlemskap av vänsteroppositionen, utgav 1926 en framstående teoretisk studie över lagen om ojämn utveckling hos Marx. Den kunde naturligtvis inte tryckas i Sovjetunionen. Också bannlyst, fastän av rakt motsatta skäl, är ett verk av den sedan länge bortgångne och glömde tyske socialdemokraten Vollmar, som så tidigt som 1878 utvecklade perspektivet för en ”isolerad socialistisk stat” – inte Ryssland utan Tyskland – med hänvisningar till denna ”lag” om ojämn utveckling, som förmodades ha varit okänd fram till Lenin.

”Socialismen förutsätter obetingat ekonomiskt utvecklade förhållanden”, skrev Georg Vollmar, ”och om problemet var begränsat endast till dem, borde socialismen vara starkast där den ekonomiska utvecklingen är högst. Men så förhåller det sig inte. England är ekonomiskt utan tvekan det mest utvecklade landet, ändå ser vi att socialismen där spelar en mycket underordnad roll, medan socialismen i det ekonomiskt mindre utvecklade Tyskland redan har sådan makt att hela det gamla samhället inte längre känner sig säkert.”

Och efter att ha hänvisat till den mångfald historiska faktorer som bestämmer händelsernas förlopp fortsatte Vollmar:

”Det är uppenbart att med ett samspel mellan sådana oräkneliga krafter kunde och kan inte utvecklingen för vilken som helst allmänmänsklig rörelse vara identisk i två länder vad tid och form beträffar, för att inte tala om alla länder ... Socialismen lyder under samma lag ... Antagandet att socialismen skulle segra samtidigt i alla kulturländer är absolut uteslutet liksom, av samma skäl, antagandet att alla övriga civiliserade stater omedelbart och oundvikligen kommer att imitera en socialistiskt organiserad stats exempel ...”

Sålunda – slutar Vollmar – ”kommer vi till den *isolerade socialistiska staten*, och om den anser jag mig ha bevisat att den är, även om inte den enda möjligheten, så i alla fall den största sannolikheten”.

I detta arbete, som skrevs när Lenin var åtta år gammal, får lagen om ojämn utveckling en betydligt korrektare tolkning än den man hittar hos de sovjetiska epigonerna från hösten 1924. Vi måste för övrigt påpeka att Vollmar, som var en andra rangens teoretiker, i denna del av sin undersökning endast återger tänkandet hos Engels – som påstås inte ha känt till lagen om ojämnhet i den kapitalistiska utvecklingen.

”Den isolerade socialistiska staten” har för länge sedan upphört att vara en historisk hypotes och blivit ett faktum – i Ryssland, inte i Tyskland. Men just denna isolering är också ett precist uttryck för världskapitalismens relativa styrka och socialismens relativa svaghet. Från en isolerad ”socialistisk” stat till ett socialistiskt samhälle, som en gång för alla frigjort sig från staten, är det en lång historisk väg, och denna väg sammanfaller exakt med den internationella revolutionens väg.

Beatrice och Sidney Webb försäkrar oss för sin del att Marx och Engels inte trodde på möjligheten att bygga ett isolerat socialistiskt samhälle bara därför att ingen av dem ”någonsin hade drömt” om ett så mäktigt vapen som monopolet på utrikeshandeln. Man kan knappast läsa dessa rader hos de åldrade författarna utan att känna sig generad. Statens övertagande av affärsbanker och bolag, järnvägar och handelsflotta är lika nödvändiga åtgärder för den socialistiska revolutionen som nationaliseringen av produktionsmedlen, däri inberäknat de medel som kommer till användning inom industrins exportgrenar. Monopolet på utrikeshandeln är ingenting annat än en koncentration av exportens och importens materiella medel i statens händer. Att säga att Marx och Engels ”aldrig drömt” om monopolet på utrikeshandeln är att säga att de aldrig drömt om den socialistiska revolutionen. För att fullständiga bilden kan vi påpeka att i den ovan nämnde Vollmars arbete framställs monopolet på utrikeshandeln, helt riktigt, som ett av den ”isolerade socialistiska statens” viktigaste instrument. Marx och Engels måste då ha lärt sig denna hemlighet av Vollmar, om han nu inte själv tidigare hade lärt sig den av dem.

”Teorin” om socialismen i ett land – en ”teori” som förresten Stalin själv aldrig utvecklat eller givit någon grund åt – går ut på den tämligen sterila och ohistoriska idén att ett socialistiskt samhälle kan byggas inom Sovjetunionens geografiska ramar, tack vare landets naturrika domar. Med samma framgång skulle man kunna slå fast att socialismen skulle kunna segra om jordens befolkning var en tolfedel av vad den är. I realiteten var emellertid syftet med denna nya teori att i den sociala medvetenheten föra in ett långt mer konkret system av idéer, nämligen: revolutionen är helt fullbordad; sociala motsättningar avmildras stadigt; kulaken kommer gradvis att växa in i socialismen; utvecklingen som helhet, bortsett från händelserna ute i världen, kommer att behålla en fredlig och planmässig karaktär. Bucharin förklarade i ett försök att ge teorin någon grund att det tillfullo bevisats att

”vi inte skall gå under på grund av klasskillnader i vårt land eller teknisk eftersatthet men att vi kan bygga socialismen trots det bristfälliga tekniska underlaget, och att denna socialismens tillväxt kommer att bli många gånger långsammare, att vi kommer att krypa fram med sköldpaddstempo och att vi trots allt bygger denna socialism och vi kommer att bygga den”.

Lägg märke till satsen: ”Bygga socialism trots bristfälligt tekniskt underlag”, och vi påminner oss åter den unge Marx’ geniala intuition: med en låg teknisk grundval ”kommer nöden enbart att generaliseras och med nöd tar kampen för livets nödvändigheter vid och hela den gamla smörjan uppstår på nytt”.

I april 1926 föreslog vänsteroppositionen i centralkommittén att följande ändring skulle göras till teorin om sköldpaddstempot:

”Det skulle vara ett fundamentalt misstag att tro att vi med en kapitalistisk omgivning kan gå mot socialism i vilket tempo som helst. Vår fortsatta frammarsch mot socialismen kan endast säkras på villkoret att det avstånd som skiljer vår industri från de framskridna kapitalistiska industrierna inte skall öka utan klart och märkbart minska.”

Stalin förklarade med god grund att detta ändringsförslag var ett ”maskerat” angrepp på teorin om socialismen i ett land och förkastade kategoriskt varje benägenhet att länka ihop det inhemska uppbyggnadstempot med den internationella utvecklingens villkor. Så här sade han ordagrant enligt mötets stenografiska rapport:

”Den som här drar in en internationell faktor förstår inte själva frågans form. Antingen är han förvirrad av saken därför att han inte förstår den, eller också försöker han medvetet skapa förvirring i frågan.”

Oppositionens ändringsförslag förkastades.

Men illusionen om en socialism som skulle byggas i sköldpaddstempo på fattiga grundvalar i en omgivning av mäktiga fiender motstod inte länge kritikens stötar. I november samma år blev det på den femtonde partikongressen bekantgjort, utan ett förvarnande ord i pressen därom, att det skulle bli nödvändigt ”att inom en relativt minimal historisk tidsrymd nå ifatt och sedan distansera de utvecklade kapitalistländernas industriella utvecklingsnivå”.

Vänsteroppositionen blev i varje fall här ”distanserad”. Men genom att föra fram detta slagord – nå ifatt och distansera hela världen ”inom en minimal tidsrymd” – hade gårdagens teoretiker med sköldpaddstempot satsat på samma internationella faktor som den sovjetiska byråkratin hyste sådan vidskeplig fruktan för. På åtta månader blev sålunda den stalinistiska teorins första och renaste version likviderad.

Socialismen måste oundvikligen ”distansera” kapitalismen på alla områden – skrev vänsteroppositionen i ett illegalt distribuerat dokument i mars 1927 –

”men för närvarande gäller inte frågan förhållandet mellan socialism och kapitalism i allmänhet, utan Sovjetunionens ekonomiska utveckling i förhållande till Tyskland, England och Förenta Staterna. Hur skall man förstå frasen ’minimal historisk tidsrymd’? En hel rad kommande fem-

årsplaner kommer att fortfarande lämna oss långt under de utvecklade västländernas nivå. Vad kommer att hända i de kapitalistiska länderna under denna tid? ...

Om man tillstår möjligheten att den kommer att blomstra ytterligare några decennier, då är pratet om socialism i vårt eftersatta land ynkligt skräp. Då tvingas vi säga att vi misstog oss i vår värdering av hela epoken som den kapitalistiska nedgångens epok. Då kommer sovjetrepubliken att visa sig ha varit det andra experimentet i proletär diktatur sedan pariskommunen, bredare och mer fruktbart, men endast ett experiment ... Finns det emellertid något allvarligt skäl för en sådan avgörande omprövning av hela vår epok och av Oktoberrevolutionens betydelse som ett led i en internationell revolution? Nej! ...

Medan de kapitalistiska länderna i mer eller mindre fullständigt avseende har slutfört sin återuppbyggnadsperiod [efter kriget] ... befinner de sig nu i en ännu mer tillspetsad situation med alla de gamla inrikespolitiska och internationella motsättningarna från före kriget. Detta utgör den proletära revolutionens grundval. Det är ett faktum att vi bygger socialismen. Ett större faktum och inte ett mindre – eftersom det hela i allmänhet är större än delen – gäller förberedelserna för en europeisk och en världsrevolution. Delen kan endast segra tillsammans med det hela ...

Det europeiska proletariatet behöver en betydligt kortare period för att ta över makten än vi behöver för att nå ifatt Europa och Amerika på teknikens område ... Under tiden måste vi systematiskt minska det avstånd som skiljer vår arbetsproduktivitet från övriga världens. Ju mer vi går framåt, desto mindre blir faran för en möjlig intervention med hjälp av låga priser och som en konsekvens härav med hjälp av arméer ... Ju högre vi lyfter upp arbetarnas och böndernas levnadsstandard, desto säkrare kommer vi att påskynda den proletära revolutionen i Europa och desto snabbare kommer den revolutionen att berika oss med världstekniken och desto säkrare och mer gediget kommer vår socialistiska uppbyggnad att gå fram som en del av Europas och världens uppbyggnad.”

Detta dokument förblev, i likhet med de andra, obesvarade – om man inte betraktar uteslutningar ur partiet och arresteringar som svar på det.

När idén med sköldpaddstempot övergivits, blev det nödvändigt att ge upp den därmed sammanhängande idén att kulaken skulle växa in i socialismen. Då administrationen utrotade begreppet kulak gav det ny näring åt teorin om socialismen i ett land. När en gång klasser är ”fundamentalt” avskaffade, betyder det att socialismen ”fundamentalt” uppnåtts (1931). Naturligtvis förnyade denna formulering uppfattningen om ett socialistiskt samhälle byggt på en ”fattig basis”. Det var, så vitt vi kommer ihåg, på den tiden som en officiell journalist förklarade att frånvaron av mjölk för småbarn berodde på brist på kor och inte på bristfälligheter i det socialistiska systemet.

Bekymret med arbetsproduktiviteten förhindrade emellertid ett längre uppehåll vid dessa lugnande formuleringar från 1931, som hade tjänat som moralisk kompensation för den förstörelse, som den fullständiga kollektiviseringen hade åstadkommit.

”En del tror”, tillkännagav Stalin oväntat i samband med stachanovrörelsen, ”att socialismen kan befästas genom en viss materiell nivellering på basis av ett torftigt liv. Det är oriktigt... I verkligheten kan socialismen segra endast på basis av en hög arbetsproduktivitet, högre än den kapitalismen kunde prestera.”¹

Fullkomligt riktigt!

Men precis vid samma tidpunkt definierade Kommunistisk Ungdoms nya program – antaget i april 1936 vid samma kongress, som berövade Kommunistisk Ungdom dess sista rester av politiska rättigheter – den socialistiska karaktären i Sovjetunionen i följande kategoriska ordalag: ”Landets hela nationella ekonomi har blivit socialistisk.” Ingen brydde sig om att

¹ Stalin, *Leninismens problem*, s.760-1

förlika dessa motstridiga uppfattningar. Båda två sätts i omlopp efter ögonblickets behov. Det spelar ingen roll, för det finns ingen som vågar kritisera.

Talesmannen vid kongressen förklarade nödvändigheten med det nya programmet för Kommunistisk Ungdom med följande ord: ”Det gamla programmet innehåller ett allvarligt missförstått antileninistiskt påstående med innebörden att Ryssland *’endast kan nå socialismen genom en proletariats världsrevolution’*. Denna programpunkt är grundligt felaktig. Den återger trotskistiska synpunkter” – samma synpunkter som Stalin fortfarande försvarade i april 1924.

Bortsett från det förblir det oförklarligt hur ett program, som skrivits 1921 av Bucharin och noggrant gått igenom av politbyrån med deltagande av Lenin, femton år senare kunde vridas till att vara ”trotskistiskt”, och därför måste revideras för att få en rakt motsatt effekt! Men logiska argument är maktlösa när det rör sig om intressefrågor. Efter att ha vunnit självständighet gentemot proletariatet i sitt eget land, kan byråkratin inte erkänna Sovjetunionens beroende av världsproletariatet. Lagen om ojämn utveckling förde med sig att motsättningen mellan teknik och egendomsförhållanden hos kapitalismen sprängde den svagaste länken i världskedjan. Den efterblivna ryska kapitalismen var den första att få betala för världskapitalismens bankrutt. Lagen om *ojämn* utveckling kompletteras genom historiens hela förlopp av lagen om *kombinerad* utveckling. Bourgeoisins kollaps i Ryssland ledde till proletariatets diktatur – d.v.s. till ett underutvecklat lands ryckte fram förbi de framskridna länderna. Emellertid kom etableringen av socialistiska egendomsformer i det underutvecklade landet i konflikt med den bristfälliga tekniska och kulturella nivån. Oktoberrevolutionen, som själv kommit till genom motsättningarna mellan starka produktionskrafter i världen och kapitalistiska egendomsformer, frambragte i sin tur motsättningen mellan svaga produktivkrafter inom landet och socialistiska egendomsformer.

Sovjetunionens isolering fick förvisso inte de omedelbara farliga konsekvenser, som man hade kunnat frukta. Den kapitalistiska världen var alltför oorganiserad och paralyserad för att kunna utveckla sin potentiella makt i full skala. ”Andrummet” visade sig vara längre än en kritisk optimism hade vågat hoppas. Emellertid medförde isoleringen och omöjligheten att utnyttja världens ekonomiska resurser, även på en kapitalistisk basis, (utrikeshandeln hade sedan 1913 sjunkit fyr- till femtalt) tillsammans med enorma utgifter på det militära försvaret, en ytterligt ofördelaktig fördelning och användning av produktivkrafterna och en långsam ökning av massornas levnadsstandard. Men en mer ondskefull produkt av isoleringen och underutvecklingen blev dock byråkratins bläckfisk.

De juridiska och politiska normer, som revolutionen satte upp, utövade ett progressivt inflytande på den eftersatta ekonomin, men samtidigt drabbades dessa normer av eftersatt-
hetens hämmande inflytande. Ju längre Sovjetunionen omges av kapitalism, desto djupare går degenerationen i den sociala vävnaden. En förlängd isolering skulle oundvikligen komma att sluta med inte nationell kommunism utan med kapitalismens återupprättande.

Om en bourgeoisie inte kan växa in fredligt i en socialistisk demokrati, gäller det också att den socialistiska staten inte kan fredligt smälta samman med ett kapitalistiskt system i världen. På historiens dagordning står inte den fredliga utvecklingen av socialismen i ”ett land”, utan en lång serie oroligheter i världen: krig och revolution. Oroligheter och störningar är oundvikliga även i Sovjetunionens inre liv. Om byråkratin i sin kamp för en planerad ekonomi tvingades avkulakisera kulaken, kommer arbetarklassen i sin kamp för socialism att tvingas avbyråkratisera byråkratin. På den senares gravsten kommer det att stå:

”Här vilar teorin om socialismen i ett land.”

1. Sovjetunionens "vänner".

För första gången förser en mäktig regering utlandet med stimulans, inte åt den respektabla högerpressen, utan till vänster och yttersta vänsterpressen. Folkmassornas sympatier för den stora revolutionen kanaliseras mycket skickligt och slussas in i den sovjetiska byråkratins kvarn. Den "sympatiserande" västerländska pressen förlorar omärkligt rätten till att publicera det, som kan kränka Sovjetunionens härskande skikt. De böcker, som är icke önskvärda för Kreml tigs konsekvent ihjäl. Skråniga och medelmåttiga försvarsskrifter trycks på åtskilliga språk. Vi har i detta arbete undvikit att citera de officiella "vännernas" säregna produktion, eftersom vi föredragit de råa originalversionerna framför de stiliserade utländska omskrivningarna. Emellertid utgör "vännernas" litteratur, däri inräknat Kominterns mest enfaldiga och vulgära del därav, ett imponerande omfång mätt i kubikmeter och spelar en icke obetydlig roll i politiken. Vi måste ägna detta några avslutande sidor.

För närvarande anges Webbs bok *Sovjetkommunismen* vara det främsta bidraget till tänkandets skattkammare. Istället för att skildra vad som har uppnåtts och i vilken riktning detta utvecklar sig, ger författarna på 1200 sidor en framställning av vad som övervägs, antyds i byråerna och uttyds i lagarna. Deras slutsats är: När projekten, planerna och lagarna blir genomförda, då kommer kommunismen att förverkligas i Sovjetunionen. Så ter sig innehållet i denna deprimerande bok, som kokar ihop rapporter från byråer i Moskva och årsöversikter i Moskvapressen.

Vänskap med sovjetbyråkratin är inte vänskap med den proletära revolutionen, utan tvärtom en försäkring mot den. Paret Webb är visserligen berett att erkänna att det kommunistiska systemet någon gång kommer att sprida sig till den övriga världen. "Men hur, när och var, med vilka modifikationer och om genom revolutioner med våld eller genom fredligt inträngande eller t.o.m. genom medvetet efterhärmande, är frågor vi inte kan besvara." Denna diplomatiska vägran att svara – eller, i verkligheten, detta otvetydiga svar – är i högsta grad karaktäristiskt för "vännerna" och anger det faktiska priset på deras vänskap.

Om alla hade svarat på samma sätt på frågan om revolution före 1917, då den var oändligt svårare att besvara, skulle det inte ha funnits någon sovjetstat i världen, och de brittiska "vännerna" skulle tvingats ödsla sin fond av vänskapliga känslor på andra föremål.

Webbarna talar, som om det var något självklart, om det fåfängliga i att hoppas på en europeisk revolution inom en nära framtid och de finner däri ett tröstande bevis på riktigheten i teorin om socialismen i ett land. Med den sorts auktoritet hos folk för vilka Oktoberrevolutionen var en fullständig överraskning, dessutom en obehaglig sådan, undervisar de oss om nödvändigheten i att bygga ett socialistiskt samhälle inom Sovjetunionens gränser i frånvaro av andra perspektiv. Det är svårt att avstå från en ohövlig axelryckning! I själva verket handlar vår dispyt med Webbarna inte om nödvändigheten att bygga fabriker i Sovjetunionen och att använda mineralgödsel på kolchoserna, utan om nödvändigheten i att förbereda en revolution i Storbritannien och hur det skall göras. På den frågan svarar de lärda sociologerna: "Vi vet inte." De anser naturligtvis själva frågan vara i strid med "vetenskap".

Lenin var passionerat fientlig mot den konservative borgare, som inbillar sig vara socialist, och speciellt mot de engelska fabianerna. I de biografiska noter, som finns i anslutning till hans Verk, är det inte svårt att se att hans attityd mot paret Webb under hela hans aktiva liv förblev ytterst fientlig. 1907 skrev han första gången om Webbarna som "de avtrubbade lovtalarna över engelsk kälkborgerlighet", som "försöker framställa chartismen, den engelska arbetarrörelsens revolutionära epok, som rena barnsligheter". Utan chartismen skulle det emellertid inte ha funnits någon Pariskommun. Utan båda skulle det inte ha blivit någon Oktoberrevolution. Paret Webb fann bara en administrationsmaskin och en byråkratisk plan i Sovjetunionen. De fann varken chartism eller kommunism eller Oktoberrevolutionen. En

revolution förblir för dem, idag liksom förr, en främmande och fientlig sak, om inte ”rena barnsligheter”.

I sin polemik mot opportunisterna besvärade sig Lenin inte med att anslå den salongsfärdiga tonen, vilket är välkänt. Men hans smädesbeteckningar (”borgerlighetens lakejer”, ”förrädare”, ”servila själar”) uttryckte under många år en noggrant avvägd värdering av paret Webb som fabianismens evangelister – d.v.s. evangelister för traditionell respektabilitet och vördnad för det bestående. Man kan inte tala om någon plötslig förändring i paret Webbs åsikter under de senaste åren. Dessa samma människor, som under kriget stödde sin bourgeoisie och som senare ur kungens hand mottog titeln Lord Passfield, har inte avsvärjt sig någonting, och inte förändrats ett ens genom att sluta upp bakom kommunismen i ett enda, och dessutom främmande, land. Sidney Webb var kolonialminister – d.v.s. den brittiska imperialismens överste fångvaktare – under just den period i sitt liv, då han närmade sig den sovjetiska byråkratin, fick material från dess byråer och utarbetade på denna grundval sin kompilation i två volymer.

Så sent som 1923 såg paret Webb ingen större skillnad mellan bolsjevism och tsarism (se t.ex. *Den kapitalistiska civilisationens förfall*, 1923). Nu har de däremot helt och hållet erkänt ”demokratin” i Stalins regim. Det är obehövligt att söka efter någon själv motsägelse här. Fabianerna var indignerade på det revolutionära proletariatet berövade ”bildade” människor deras handlingsfrihet, men de anser det vara helt i sin ordning när byråkratin berövar proletariatet dess handlingsfrihet. Har detta inte alltid varit byråkratins funktion inom Labour Party? Webbarna svär t.ex. på att kritiken är fullkomligt fri i Sovjetunionen. Man kan inte vänta sig något sinne för humor hos dessa människor. De hänvisar på fullt allvar till den beryktade ”självkritiken”, som nu fungerar som en del av de officiella plikterna, och vars riktning lika väl som begränsningar alltid exakt kan förutsägas.

Naivitet? Varken Engels eller Lenin ansåg Sidney Webb naiv. Snarare respektabilitet. Trots allt är det ju frågan om en etablerad regim och gästfria värdar. Webbarna är ytterst avvisande mot en marxistisk kritik av det bestående. De anser sig kalla att trygga arvet från Oktoberrevolutionen mot vänsteroppositionen. För fullständighetens skull bör vi lägga märke till att på den tid då Labour Party var i regeringsställning med Lord Passfield (Sidney Webb) som en av dess ministrar, vägrade regeringen att utfärda visum till Storbritannien åt detta arbetes författare. Sidney Webb, som under just de dagarna arbetade med sin bok om Sovjetunionen, försvarar alltså teoretiskt Sovjetunionen mot underminering, men försvarar i praktiken Hans Majestäts Imperium. I rättvisans namn måste det sägas att han i båda fallen är sann mot sig själv.

* * *

För många inom småborgerligheten, som varken bemästrar penna eller pensel, är en officiellt registrerad ”vänskap” med Sovjetunionen en slags attest på högre andliga intressen. Medlemskap i frimurarloger eller pacifistklubbar har mycket gemensamt med medlemskap i föreningen för ”Sovjetunionens vänner”, för den gör det möjligt att leva två liv på samma gång: ett vardagsliv i en umgängeskrets med allmänna intressen och ett semesterliv, som är upplyftande för själen. Då och då besöker ”vännerna” Moskva. De antecknar i minnet traktorer, barnkrubbor, pionjärer, parader och fallskärmshoppande flickor – med ett ord allting utom den nya aristokratin. De bästa av dem blundar för detta utifrån sin fientliga känsla mot kapitalismens reaktion. André Gide erkänner uppriktigt detta:

”Det är i mångt och mycket dumheten och oärligheten i angreppen mot Sovjetunionen som gör att vi idag med en viss halsstarrighet försvarar densamma.”¹

¹ André Gidé, *Resa i Sovjet*, Alfabet 1992, sid. 17

Men stupiditeten och ohederligheten hos ens fiender rättfärdigar inte den egna blindheten. De arbetande massorna har i varje fall behov av klarsynta vänner.

De borgerliga radikalernas och den socialistiska bourgeoisiens epidemiska sympati för Sovjetunionens härskande skikt har sina orsaker, som inte är utan betydelse. I kretsen av professionella politiker finns det, om man bortser från skillnader i program, alltid en majoritet, som är vänligt stämda mot sådana ”framsteg” som redan uppnåtts eller är lätta att uppnå. Det finns ojämförligt fler reformister i världen än revolutionärer, flera anpasslingar än oförsonliga. Endast vid de historiska undantagstillfällen, då massorna sätter sig i rörelse, dyker revolutionärerna upp ur sin isolering och reformisterna blir som fiskar utan vatten.

Inom den nuvarande sovjetbyråkratin finns det inte en enda människa som före april 1917 och t.o.m. mycket senare inte ansåg tanken på en proletariats diktatur i Ryssland som fantasi-betonad. (På den tiden kallades denna ”fantasi” för trotskism.) Den äldre generationen utländska ”vänner” betraktade i decennier de ryska mensjevikerna som realpolitiker, som stod för en ”folkfront” tillsammans med liberalerna och förkastade idén med diktaturen som ren galenskap. Att erkänna en diktatur när den redan föreligger och t.o.m. är byråkratiskt förfuskad – det är en annan sak. Det är något som precis passar för dessa ”vänner”. De betygar nu inte enbart sovjetstaten sin vördnad, utan försvarar den t.o.m. mot dess fiender – inte så mycket mot dem, som längtar efter det förflutna, som mot dem som förbereder framtiden. Där dessa ”vänner” är aktiva patrioter, som i fallet med franska, belgiska engelska och andra reformister, är det bekvämt för dem att dölja sin solidaritet med bourgeoisien med sin omsorg om att försvara Sovjetunionen. Där de å andra sidan ovljandes har blivit defaitister, som i fallet med de tyska och österrikiska socialpatrioterna av igår, hoppas de att alliansen mellan Frankrike och Sovjetunionen skall kunna hjälpa dem mot Hitler och Schuschnigg. Léon Blum, som var fiende till bolsjevismen under dess historiska epok och som öppnade spalterna i *Le Populaire* med den uttryckliga avsikten att offentligt hetsa mot Oktoberrevolutionen, skulle nu inte trycka en rad med upplysningar om sovjetbyråkratins verkliga brott. På samma sätt som bibelns Moses, som törstade efter att få se Jehovas ansikte, endast tilläts buga sig mot den gudomliga anatomins bakre del, så är de ärade reformisterna, som tillber fullbordat faktum, endast i stånd att begripa och erkänna en revolution genom dess tjocka byråkratiska bakdel.

De nuvarande kommunistiska ”ledarna” tillhör i grunden samma typ. Efter en lång rad krumsprång och grimaser har de plötsligt upptäckt opportunismens enorma fördelar och gripit sig an denna med den fräschör, som passar det ovetande, som alltid utmärkt dem. Deras slaviska och inte alltid oegennyttiga kryperi för de övre kretsarna i Kreml räcker för att göra dem helt ur stånd till revolutionärt initiativ. De besvarar aldrig kritiska argument med annat än skällanden och nedrackanden; men under pampens piska viftar de på svansen. Denna synnerligen motbjudande samling, som i farans stund sprids för alla vindar, betraktar oss som skändliga ”kontrarevolutionärer”. Vad skall man säga om det? Historien kan trots sin allvarstyngda karaktär inte fortgå tillfyllest utan farsinslag här och val.

De ärligare och klarsyntare av ”vännerna” erkänner, åtminstone på tu man hand, att det finns fläckar på den sovjetiska solen. Men genom att ersätta en dialektisk analys med en fatalistisk, tröstar de sig med tanken att ”en viss” byråkratisk degeneration var under givna förhållanden historiskt oundviklig. Men ändå! Motståndet mot denna degeneration har heller inte fallit ned från himlen. En nödvändighet har två ändar: den reaktionära och den progressiva. Historien lär att personer och partier, som drar i var sin ända av nödvändigheten, i det långa loppet kommer att hamna på var sin sida om barrikaden.

”Vännernas” sista argument är att reaktionärer kommer att utnyttja all tänkbar kritik av sovjetregimen. Det är utan tvivel riktigt! Vi kan anta att de kommer att försöka skaffa sig en

viss fördel genom denna bok. Har det någonsin varit annorlunda? Det *Kommunistiska Manifestet* talade föraktfullt om det faktum att den feodala reaktionen försökte använda den socialistiska kritikens pilar mot liberalismen. Det hindrade inte den revolutionära socialismen från att följa sin väg. Det kommer inte att hindra oss heller. Kominterns press går så långt att den påstår att vår kritik förbereder militär intervention mot sovjeterna. Detta betyder uppenbarligen att de kapitalistiska regeringarna, som genom våra arbeten lärt om sovjetbyråkratins degeneration, omedelbart kommer att utrusta en straffexpedition för att hämnas nedtrampningen av Oktobers principer! Kominterns polemiker är inte beväpnade med värjor utan med klumpiga påkar eller ännu trubbigare vapen. I verkligheten kan en marxistisk kritik, som nämner saker vid deras rätta namn, i borgarnas ögon endast öka det konservativa förtroendet för den sovjetiska diplomatin.

Det förhåller sig annorlunda med arbetarklassen och dess uppriktiga medkämpar bland de intellektuella. Bland dessa kommer vårt arbete verkligen att förorsaka tvivel och väcka misstroende – inte mot revolutionen, utan mot dess missbrukare. Men det är just detta mål, som vi har föresatt oss. Framstegens drivande kraft ligger i sanningen och inte i lögnerna.

Biografiska data.

Andrejev, A. (1895-1971). Gammal bolsjevik, blev medlem av politbyrå 1932. Senare entledigad av Stalin.

Bach, Aleksej Nikolajevitj (1857-1946). Biokemist. Relegerad från universitet i Kiev 1875 på grund av politisk aktivitet. Medlem av "Narodnaja Volja". Var länge underjordiskt verksam, senare även som emigrant. Återvände till Ryssland 1917.

Baldwin, Stanley (1867-1947). Konservativ premiärminister i Storbritannien 1923 och åter från 1924 till 1929 och slutligen från 1935 till 1937. Under den sista perioden utmärktes hans utrikes- och försvarspolitik av utpräglad passivitet inför den tyska och italienska fascismens expansion. Främst var han partitaktiker av traditionell torytyp med stor auktoritet i de konservativa leden.

Barbusse, Henri (1873-1935). Fransk författare. Blev berömd under första världskriget genom romanen "Elden". Anslöt sig till kommunistpartiet. Talade för fred och samförstånd på vänstersocialistisk basis i romanen "Clarté", 1919 (på sv. "Klarhet"), vilken blev upphovet till den internationella Clarté-rörelsen. Förblev dock under hela sitt liv politisk mystiker. Stödde stalinismen.

Barthou, Louis (1862-1934). Fransk politiker tillhörig republikanska vänstern. Konseljpresident 1913 samt utrikesminister 1934. Starkt antitysk försökte han återuppliva och bygga ut det franska allianssystemet med Östeuropa och Sovjetunionen. Strax innan detta fullbordats mördades han jämte Jugoslaviens kung Alexander av en kroatisk nationalist i oktober 1934 i Marseille.

Bismarck, Otto hertig (1815-1898). Drivande kraften bakom Tysklands enande till fördel för Preussens och junkrarna. Tyska kejsardörets kansler från 1871 till 1890. Tillhörde ursprungligen den feodala godsägaradeln, men övergick till politiken där han utvecklade en hård och hänsynslös konservativ "realpolitik", som innebar att det enade Tyskland anpassades till det övriga Västeuropas utvecklingsnivå, att autarkin konsoliderades samt att grunden lades till den imperialistiskt inriktade politiken hos stormakten Tyskland. Han har gått till historien som järnkanslern.

Blum, Leon (1872-1950). Efter socialistpartiets sprängning i Tours 1920 rekonstruerade han partiet och blev dess ledare. Redaktör för *Le Populaire* 1921. Efter valet i maj 1936

konseljpresident i den första folkfrontsministären. Genomförde 40-timmarsveckan inom industrin, nationalisering av rustningsindustrin och omorganisering av Banque de France. Arresterades 1940, deporterades till Tyskland 1943, befriades 1945 och var återonseljpresident 1946-47, då han eskalerade konflikten i Indokina genom att hävda de franska kolonialintressena.

Bucharin, Nikolaj (1888-1938). Gammal bolsjevik, medlem av centralkommittén och politbyrån, författare till åtskilliga viktiga teoretiska arbeten. Ledare för bolsjevikfraktionen i Duman 1908. Tillsammans med Trotskij redaktör för den internationalistiska tidningen Novy Mir, som publicerades i New York. Chefsredaktör för Pravda 1918-1929; ledde Komintern 1926 till 1929; ledare för högeroppositionen, som krossades av Stalin 1928-29; efter sin kapitulation chefredaktör för Izvestija 1933-37. Huvudanklagad vid tredje Moskvarättegången; arkebuserad 1938. Flera av hans idéer har kommit till uttryck i Polen, Ungern och Östtyskland. Rehabiliterades delvis 1956. På svenska finns av hans skrifter ”Kommunismens ABCD”.

Budjonnyj, Semjon M. (1883-1973). Veteran från inbördeskriget efter Oktoberrevolutionen. Utmärkte sig som ledare för partisanernas kavalleri. Utnämnd till marskalk av Stalin 1935. Från 1939 medlem av kommunistiska partiets centralkommitté och 1940 vice kommissarie för försvaret.

Citrine, Sir Walter, senare Lord (1877-1983). Generalsekreterare i TUC (brittisk motsvarighet till LO) från 1926 till 1946. Under 30-talet stärkte han generalsekretariatet för att ge en effektiv och centraliserad tyngd åt TUC i förhållande till de enskilda fackföreningarna och den privata industrin, vilket innebar ökad anpassning till moderniserings- och rationaliseringskraven inom det ekonomiska systemet. TUC:s generalsekreterare kom därmed att likna svenska LO-chefen i fråga om status och makt. Ordförande i den nationaliserade el-industrin 1948 och senare även chef för den nationaliserade kolindustrin.

Cripps, Sir Stafford (1889-1952). Framträdande labourman i England. Uteslöts 1939 ur Labourpartiet på grund av sina strävanden att bilda en borgerlig socialistisk front mot Neville Chamberlain. Var 1940-42 ambassadör i Moskva, medlem av krigskabinettet och återinträdde i partiet 1945. I Attlees regering fungerade han först som handelsminister till 1947 sedan som finansminister till 1950.

Curzon, Lord (1859-1925). Hängiven talesman för den brittiska imperialismen. Vicekung i Indien 1899-1905 och utrikesminister 1919-24. Intensiv fiende till Sovjetunionen.

Dühring E. (1833-1921). Tysk filosof, vars berömmelse härrör från Engels polemiska skrift Anti-Dühring, som i sin kritik av Dühring utvecklar marxismens ekonomiska, politiska och filosofiska principer i mycket populariserad form.

Duranty, Walter (1884-1957). Var under lång tid korrespondent i Moskva för New York Times räkning. Sympatiserade med Stalin mot oppositionen.

Fischer, Louis (1896-1970). Amerikansk journalist, under lång tid verksam som journalist i Moskva, där han var personligt lierad med Radek. Politiskt sympatiserade han med Stalin fram till Moskvarättegångarna. Sedan dess är han anti-sovjetisk. Har skrivit stor biografi över Lenin.

Frunze, Michail (1888-1925). Militant bolsjevik; kämpade i inbördeskriget. Ersatte 1925 Trotskij som kommissarie för Röda Armén. Dog strax efteråt under en operation.

Gandhi, Mohandas (1869-1948). Ursprungligen juristutbildad i London och länge bosatt bland indier i Sydafrika. Från 1921 stod han i spetsen för den hinduiska nationalismen mot det brittiska väldet. Hans politiska taktik gick ut på att de svaga och förtryckta utan hat skulle

motsätta sig de starka och vädja till deras samvete. Icke-våldet blev denna strategis främsta vapen. Gandhi betraktades som helig man och fick tillnamnet Mahatma. Lämnade 1934 ledningen för kongresspartiet, förde sin egen politik fram till förhandlingarna om Indiens frigörelse under vilka han beklagade Indiens delning. Mördades i januari 1948.

Gladkov, Fjodor. W. (1883-1958). Sovjetisk författare med rötter i bondeproletariatet. Var revolutionärt verksam och blev ledande person inom rysk litteratur efter revolutionen. Hans romaner utmärks av svag människoteckning, men var språkligt stilbildande genom bruk av talspråk och en myckenhet patriotism. Följde slaviskt den byråkratiska maktens direktiv.

Goebbels, Joseph (1897-1945). Nazismens ledande propagandamamakare. Var chef för propagandaministeriet.

Gusev, Sergej Ivanovitj A. pseudonym för Jakov Davidovitj Drabkin (1874-1933). Gammal bolsjevik och befälhavare i Röda Armén; medlem av revolutionskrigets råd. Vald till medlem av centralkommittén med anledning av sin anslutning till den stalinistiska fraktionen.

Green, William (1873-1952). President i American Federation of Labor vid tiden för John Lewis' utbrytning och skapandet av CIO 1935-36. Förde en till intet förpliktigande ultrareformistisk politik.

Jagoda, Henri (1891-1938). Sovjetisk ledare under Stalins tid, först lierad med högerflygeln under Bucharin-Rykov, vilken han senare övergav; ledde utrensningen av trotskister ur partiet i egenskap av chef för G.P.U. Vidare organiserade han "likvideringen av kulakerna" genom massdeportationer till Sibirien. Han förberedde och arrangerade den första Moskva-rättegången och utrensningsterrorn 1936-38, för vilken han själv slutligen föll offer genom att anklagas vid tredje rättegången och avrättas 1938.

Jakovlev. Sovjetisk ledare under Stalineran, medlem av centralkommittén och kommissarie för jordbruket. Senare utesluten ur partiet, men tjänstgjorde dessförinnan som låtsad "trotskistisk terrorist" för att kunna användas som bevis under den första Moskvarättegången.

Jaroslavskij, Emilien (1878-1943). Gammal bolsjevik. Medlem av partiledningen under Stalin. Vald till centralkommittén 1922. Teoretiker i kampanjen mot trotskisterna mellan 1923 och 1931. Slutligen eliminerad.

Jouhaux, Leon (1879-1954). Ursprungligen tändsticksarbetare, blev han senare generalsekreterare i CGT, då denna ännu stod under starkt inflytande från anarkisterna. Han vred dock över CGT till att bli kontrollerad av kommunisterna. Var 1919 vice ordförande i Fackföreningsinternationalen. Då den franska landsorganisationen 1947 sprängdes blev han generalsekreterare i den moderata Force ouvriere; vice ordförande i ILO 1945 och ordförande i Europarörelsens råd 1949; erhöll 1951 Nobels fredspris.

Kamenev, Leon (1883-1936). En av de främsta bolsjevikledarna och av Lenin utsedd att verkställa hans testamente. Var medlem av centralkommittén, ledde bolsjevikfraktionen i duman och Pravdas redaktion i början av revolutionen i februari 1917. Motsatte sig upproret i oktober, men behöll sitt inflytande och ledde moskvasovjeten. Utgjorde tillsammans med Stalin och Zinovjev den "trojka" som ledde partiet 1923-25. övergick därefter till oppositionen och ledde denna tillsammans med Trotskij och Zinovjev. Var sovjetisk ambassadör i Italien 1926-27, men uteslöt ur partiet vid 15:e partikongressen. Kapitulerade 1928, men uteslöt på nytt 1932. Häktades 1934, stod anklagad vid den första Moskvarättegången och avrättades 1936.

Kellog, Frank (1856-1937). Amerikansk utrikesminister 1925-29 och upphovsman till Kelloggpakten, vilken fördömde "anlitandet av krig för avgörande av internationella konflikter".

Kerenskij, Alexander (1881-1970). Ursprungligen advokat vald till duman 1912, partisan i det nationella försvaret 1914, gick in i socialistiska revolutionspartiet 1917 och var vice ordförande i Petrograds sovjet. Efter revolutionen i februari först justitieminister och i juli ministerpresident. Yrkade kraftigt på fortsatt krig mot centralmakterna. Flydde utomlands alldeles innan Oktoberrevolutionen fullbordats.

Chintjuk, Lev (1868-1939). Mensjevik och medlem av den kontrarevolutionära ”räddningskommittén” 1917-18. Anslöt sig senare till bolsjevikerna och blev medlem av den stalinistiska fraktionen. Diplomat och ambassadör i Berlin.

Kirov, Serge (1886-1934). Stalinist och medlem av politibyrån från 1930. Leningradregionens sekreterare och med växande inflytande i partiet. Motsatte sig efter den 17:e partikongressen 1934 Stalins alltmer påtagliga envælde. Mördades samma år med all sannolikhet på Stalins order, vilket utnyttjades till förevändning för Moskvarättegångarna och de utrensningar, som ledde till likvideringen av det gamla bolsjevikgardet.

Kossarev. Temporär ledare för Kommunistisk Ungdom med antitrotskism som specialitet. Senare utesluten som moraliskt degenererad.

Krupskaja, Nadezdja (1869-1939). Var tidigt marxist. Lenins följeslagarinna sedan 1893. Spelade en mycket stor roll i bolsjevikpartiets underjordiska organisation. Organiserade landets första barntädgårdar och det första arbetaruniversitetet. Skrev flera böcker bl.a. ”Folkutbildning och demokrati”. Efter Lenins död deltog hon i vänsteroppositionens arbete 1925-26.

Kun, Bela (1886-1939). I rysk fångenskap under första världskriget och spelade viss roll i Ryssland efter Oktoberrevolutionen. Återvände till Ungern 1918 och grundade ett kommunistiskt parti. I mars 1919 tog socialister och kommunister makten varvid han utsågs till regeringschef och utrikesfolkkommissarie. Denna regim föll i augusti samma år. Han var därefter verksam på olika poster i Moskva, bl.a. inom Komintern. Efter att en längre tid varit stalinist föll han onåd under utrensningarna och avrättades (troligen 1939). Rehabiliterades 1956.

Laval, Pierre (1883-1945). Började som deputerad för socialistpartiet 1914-19, sedan partilös deputerad 1924-27 och senator 1927-40, samtidigt som han gled alltmer åt höger ju större hans privatförmögenhet blev. Konseljpresident 1931-32 och utrikesminister 1934-35. Slutförde motvilligt förhandlingarna om 1935 års pakt med Sovjetunionen och närmade sig samtidigt Tyskland och Italien. 1940 bidrog han till Frankrikes kapitulation och ingick i Pétais regering och blev 1942 konseljpresident. Dömdes till döden efter Frankrikes befrielse och arkebuserades.

Lincoln, Abraham (1809-1865). Amerikansk president som i lagen införde förbud mot slaveri. Ledde inbördeskriget mot Sydstaterna.

Litvinov, Maxim (1876-1952). Gammal bolsjevik, som 1920 utsågs till vice utrikesfolkkommissarie under Tjitjerin och 1930 efterträdde denne. Bröt Sovjetunionens diplomatiska isolering och styrde in Sovjetunionen i Nationernas Förbund 1934, där han vann åtskilliga västdiplomaters respekt och spelade en ledande roll. Slöt biståndspakter med Frankrike och Tjeckoslovakien 1935. Avskedades dock i maj 1939 då närmanden förbereddes mellan Hitler och Stalin.

Lloyd George, David (1863-1945). Liberal ledamot av brittiska parlamentet och framträdande pacifist, men blev under 1:a världskriget starkt nationell och militärvänlig. Var krigsminister 1916 och erövrade samma år premiärministerposten. Var skicklig talare och politisk intrigmakare.

Lunatjarskij, Anatolij (1875-1933). Tillhörde tidigt de revolutionära exilkretsarna i Schweiz och från 1903 de tongivande bland bolsjevikerna. Var en högt aktad och bred intellektuell natur, som följdriktigt utsågs till undervisningskommissarie efter revolutionen. Stod närmast Trotskij efter Lenins död, men trodde mer på Zinovjevs möjligheter att stoppa Stalin. Bröts långsamt ned då stalinismen bredde ut sig.

Majakovskij, Vladimir (1893-1930). Den berömdaste av futuristiska ryska poeter, även känd för sin dramatik. Anslöt sig till Oktoberrevolutionen och verkade i sitt författarskap helt i dess anda. Väckte bestörtning i Sovjetunionen med sitt självmord, vilket han drevs till genom stalinismens tryck.

Majskij, Ivan (1884-1975). Sovjetisk diplomat och ambassadör i Helsingfors 1929-32 samt London 1932-43; var vice utrikeskommissarie 1943-46.

Mezjlauk, Ivan (1891-1938). Medlem av det revolutionära krigsrådet. Tillhörde stalinfraktionen men eliminerades senare av okänd anledning.

Mikojan, Anastas (1895-1978). Gammal militant bolsjevik av armeniskt ursprung. Specialist på utrikeshandeln och 1926-55 folkkommissarie, senare minister, för olika departement. Medlem av politbyrån från 1935 och närmare trettio år framåt. 1:e vice regeringschef 1955 och statspresident från 1964 till december 1965.

Molotov, Vjatjeslav M. (1890-1986). Gammal bolsjevik och i ledningen för Petrogradorganisationen i februari 1917. Redaktör för Pravda före revolutionen och ordförande i folkkommissariernas råd 1930-41, utrikeskommissarie 1939-46, därefter utrikesminister 1946-49 samt 1953-56. Medlem av politbyrån 1925 och ett av Stalins säkraste stöd. Motsatte sig "avstaliniseringen" efter Stalins död och uteslöts ur centralkommittén i juli 1957. Utsågs därefter först till ambassadör i Mongoliet sedan till sovjetisk representant vid Internationella Atomenergikommissionen i Wien.

Ordzjonikidze, Grigorij (1886-1937). Gammal bolsjevik från Georgien och medlem av den första bolsjevikiska centralkommittén. Ledare inom Röda Armén under inbördeskriget. Russifierade Georgien 1922, vilket väckte Lenins vrede. En av stalinfraktionens första medlemmar. Deltog i uppbyggandet av den tunga industrin från 1928. Begick 1937 självmord under trycket från Stalin (se Chrusjtjovs uppgift vid 20:e partikongressen).

Palmerston, Vicount (1784-1865). Brittisk utrikesminister 1946-51 och bekämpad av Marx som tsarens agent. Senare även premiärminister.

Pilsudski, Joseph (1876-1935). Var som ung socialist inblandad i det tänkta attentat på tsaren som ledde till att Lenins äldre bror avrättades. Övergick dock till centralmakternas armé 1914 och ledde 1920 de antisovjetiska styrkorna i Polen, där han var riksföreståndare 1919-22. Genomförde 1926 en statskupp, varefter han etablerade en fascistisk diktatur i Polen.

Postysjev, Pavel (1887-1939). Gammal bolsjevik och ledare för det ukrainska partiet. Medlem av stalinfraktionen. Suppleant i politbyrån under 30-talet.

Potemkin, V. P. (1878-1946). Gick in i kommunistiska partiet 1919. Medlem av centralkommittén 1939, dessförinnan ambassadör i Grekland, Italien och Frankrike.

Radek, Karl (1885-1942). Bolsjevikledare av polskt ursprung och verksam inom tyska socialdemokratins vänster från 1910. En av Kominterns frästa ledare 1919-23 som specialist på Tyskland. Medlem av vänsteroppositionen 1923-28. Utesluten ur partiet vid 15:e partikongressen. Deporterades men kapitulerade 1929 och blev redaktör för Pravda, där han var Stalins lydiga redskap. Anklagades dock vid andra Moskvarättegången och dömdes till 10 års straffarbete 1937. Dog i straffläger 1942.

Rakovskij, Christian (1873-1943). Före 1914 ledare för det rumänska socialistpartiet. Knöt vänskapsband med Trotskij. Under 1:a världskriget internationalist och partisan i Zimmerwaldvänstern. Ledde 1918 revolutionen i Ukraina och blev ordförande i folkkommissariernas råd där. Sovjetisk ambassadör i London och Paris. I ledningen för vänsteroppositionen från 1923 till 1934. Deporterades till Astrakan och senare till Barnaul. Försökte fly men greps. Kapitulerade efter sex års deportering. Anklagades vid tredje Moskvarättegången 1938, dömdes till 20 års straffarbete. Dog fem år senare.

Rolland, Romain (1864-1944). Fransk författare, som under första världskriget intog en pacifistisk ståndpunkt. Motsatte sig den ryska revolutionen under några år i pacifismens namn. Hans inriktning som författare var påverkad av Tolstoj. Slöt senare upp bakom stalinismen, vilket han gav uttryck åt i skilda sammanhang.

Roosevelt, Franklin D. (1882-1945). Amerikansk president och ledare för det demokratiska partiet 1932-45. Attackerade den stora ekonomiska krisen i början på 30-talet med en serie åtgärder som döptes till New Deal. Förde en isolationistisk utrikespolitik, som först bröts med japanernas angrepp mot Pearl Harbor. Trodde på möjligheten av en fredlig samlevnad med Stalin, efter Teheran- och Yalta-konferenserna, en linje som tio år senare skulle börja tas upp mellan Chrusjtjov och västmakterna.

Rykov, Alexis (1881-1938). Gammal bolsjevik och medlem i den första bolsjevikiska centralkommittén. Intim medarbetare till Lenin efter Oktoberrevolutionen. Från 1923-29 medlem av politbyrå och från 1924-29 ordförande i folkkommissariernas råd. Ledde tillsammans med Bucharin och Tomskij högeroppositionen, som krossades 1929. Betecknades som "terrorist" vid första Moskvarättegången 1936, rehabiliterades men arresterades strax därpå. Anklagad vid tredje Moskvarättegången och avrättad 1938.

Schmidt, O. Y. (1891-1956). Framstående sovjetisk vetenskapsman, specialist inom matematiken, astronomin och geofysiken. Blev världsberömd som utforskare av de arktiska områdena. Medlem av kommunistpartiet sedan 1918.

Schuschnigg, Kurt von (1897-1977). Justitieminister i Dollfuss regering 1932 och efter mordet på denne 1934 förbundskansler och diktator i Österrike. Gjorde först eftergifter mot Hitler men hävdade Österrikes oberoende, vilket föranledde nazisterna att vid ansluss arrestera honom.

Serafimovitj, Alexander (1863-1949). En av de mer betydande av de äldre ryska proletärförfattarna med bl.a. romanen "Järnströmmen".

Serge, Victor (1890-1951), pseudonym för Kibaltjitj. Rysk anarkist, som levde i exil i Väst-europa. Slöt upp bakom den ryska revolutionen. Arbetade i Komintern och deltog i vänsteroppositionen. Arresterades 1930 men fick lämna Sovjetunionen efter en internationell författarkampanj till hans förmån. Bröt med Trotskij över spanska inbördeskriget. Dog i Mexiko. Författare till flera historiska arbeten och ett antal märkliga romaner.

Soltz, A. A. (1872-1940). Deltog i den revolutionära rörelsen från 1895. Flera gånger arresterad och dömd till arbetsläger. Anslöt sig till stalinfraktionen. 1921 medlem av centrala kontrollkommissionen, vars ordförande han blev 1934. Medlem av högsta domstolen.

Sosnovskij, Lev (1886-1937). Sovjetisk publicist och medlem av vänsteroppositionen 1923-34, men kapitulerade. Avrättad av G.P.U.

Stachanov, Aleksej G. (1905-1977). Gruvarbetare från Donbass som genom sina arbetsstimulerande idéer för en produktivitetsökning flitigt fördes fram av den sovjetiska propagandan. Blev därigenom medlem av kommunistpartiet 1936.

Suritz, J. (1882-1952). Mensjevik som förenade sig med bolsjevikerna efter revolutionen. Senare diplomat och ambassadör i Berlin.

Suvorov, Alexander (1729-1800). Rysk general, som ledde tsarens armé i kriget mot den franska revolutionen.

Tjitjerin, Georgij (1872-1936). Gammal bolsjevik och utrikeskommissarie från 1918 till 1930.

Tomskij, Michail (1880-1936). Litografarbetare och gammal bolsjevik, som tillbringade 10 år i tsarens fängelser. Medlem av centralkommittén från 1917 och medlem av politbyrå från 1922. Fackföreningsledare 1917-29. Ledde tillsammans med Bucharin och Rykov högerfraktionen. Elimineras 1929 och begick självmord 1936.

Trojanovskij, A. A. (1882-1955). Levde utomlands före Oktoberrevolutionen och innehade efter denna olika poster. Var ambassadör i Japan 1927-33, sedan i USA.

Tsereteli, Irakli G (1881-1959). Georgisk mensjevik och socialistisk gruppleddare i den andra duman. Förvisad av tsaren men befriad i februari 1917 och var minister i koalitionsregeringen mellan februari och oktober. Motståndare till bolsjevikerna och den sovjetiska republiken, som han bekämpade från landsflyktig position.

Tuchatjevskij, Michail N. (1893-1937). Vid krigsfronten 1914 som ung officer i tsarens armé. Krigsfånge 1915. Åter i Ryssland i oktober 1917 förenade han sig direkt med bolsjevikerna. Upptäckt av Trotskij och 1918 chef för första Röda Armén. Generalstabschef 1924, biträdande försvarskommissarie 1931 och marskalk 1935. Röda Arméns mest begåvade militär och en av Sovjetunionens mest respekterade män. Hans plötsliga fall och avrättning, som skedde inom loppet av några få veckor 1937, inledde Stalins stora officersutrensning. Rehabiliterades 1958, om ej i fullt samma grad som Blücher, det andra stora namnet bland officersoffren.

Vollmar, Georg von (1850-1922). Ledare inom den bayerska socialdemokratin och reformist.

Vorosjilov, Kliment I. (1881-1969). Medlem av bolsjevikpartiet 1903. Spelade under inbördeskriget en viktig roll inom Röda Armén. Stod tidigt nära Stalin. 1926 medlem av politbyrå. 1925-40 försvarskommissarie och marskalk från 1935. Stödde Stalin under officersutrensningarna 1937. 1940-46 vice ordförande i folkkommissariernas råd, från 1946 i ministerrådet samt statspresident från 1953.

Webb, Sidney (1859-1947). En av Fabian Society's främsta teoretiker samt arbetarledare och medlem av två Labourregeringar före kriget. Grundade London School of Economics.

Zinovjev, Grigorij (1883-1936). Medlem av bolsjevikpartiet från dess grund. Lenins närmaste medarbetare under emigrationen. En utpräglad politisk och organisatorisk begåvning, men även en utomordentlig talare. Den 10 oktober 1917 var emellertid han och Kamenev de enda i centralkommittén, som röstade mot Lenin och en väpnad revolutionär kupp. Kom därför ej med i folkkommissariernas råd. Var medlem av politbyrå 1917-26 och ordförande i Komintern 1919-26. Förutom Stalin och Kamenev partiets huvudsakliga ledare efter Lenins död. Slöt 1925 upp bakom Trotskij tillsammans med Kamenev. Utesluten ur partiet vid 15:e partikongressen och deporterad till Sibirien men kapitulerade 1928. Åter utesluten ur partiet 1932 men återupptagen 1933. Arresterad 1935 för "moralisk medskyldighet" till mordet på Kirov. Anklagad vid första Moskvarättegången och avrättad 1936.

Zjdanov, Andrej (1896-1948). Medlem av bolsjevikpartiet sedan 1915. Deltog i Oktoberrevolutionen i Ural. Tillhörde kategorin regionala sekreterare, vilka Stalin stödde sig på under sin väg till makten. Vald till centralkommittén 1930, till centralkommitténs sekretariat 1934. Kandidat till politbyrå 1935 och medlem sedan 18:e partikongressen. Ledde från 1934 till

1944 partiorganisationen i Leningrad. Blev efter andra världskriget känd i världen genom sin rapport till Kominform (1947), sin dogmatik och sina direktiv till de intellektuella angående ”socialistisk realism”. Dog under oklara omständigheter, varefter samtliga av hans mer betydande anhängare ett halvår senare utrensades av Berija.